SĒĻI UN SĒLIJA

SELONIANS AND SELONIA

LATVIJAS NACIONĀLAIS VĒSTURES
1869
MUZEJS

LATVIJAS NACIONĀLAIS VĒSTURES MUZEJS

SĒĻI UN SĒLIJA

THE SELONIANS AND SELONIA

RĪGA 2005

UDK 908 (474.3)
Se 390

Izdevums tapis ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu

Teksta autori
Una Balode, Jānis Ciglis, Ilze Ziņģīte, Irita Žeiere

Tulkojums angļu valodā
Valdis Bērziņš

Redaktore
Ināra Stašulāne

Vāka noformējumam izmantots
Vainaga atdarinājums. Siliene, 18. gs.–19. gs. 1. puse. CVVM 13836.

Izdošanai sagatavots
SIA **"N.I.M.S."**

Datormaketētāja
Andra Liepiņa

ISBN 9984-747-06-9

SATURS

CONTENTS

PRIEKŠVĀRDS

Grāmata, izstāde un konference "Sēļi un Sēlija" ir noslēdzošais posms Latvijas Nacionālā vēstures muzeja 1995. gadā aizsāktā projekta "Latviešu saknes" ietvaros. Tam bija izvirzīti vairāki uzdevumi, to skaitā – iepazīstināt ar veikto pētījumu rezultātiem un jaunākajām atziņām par latviešu tautas etnisko vēsturi un materiālo kultūru Latvijā un ārpus tās robežām, veidot un nostiprināt sadarbību institūciju un speciālistu starpā, sekmēt un palielināt interesi par baltu tautu vēstures izzināšanu. Veiktie pasākumi un gūtie rezultāti apliecina šī projekta nepieciešamību. Jau tikušas īstenotas izstādes par kuršiem (1996, Rīga), latgaļiem (1998, Maskava; 1999, Rīga), lībiešiem (2001, Rīga) zemgaļiem (2003, Rīga; 2005, Viļņa), izdotas grāmatas: "Latgaļi. Латгалы" (Riga, 1999. 68 lpp.), "Lībieši senatnē. The Livs in Antiquity" (Rīga, 2001. 53 lpp.), "Zemgaļi senatnē. Žiemgaliai senovėje" (Rīga, 2003. 109 lpp.), "Žiemgaliai. Baltų archeologijos paroda. Katalogas. The Semigallians. Baltic Archeological Exhibition. Catalogue" (Vilnius, 2005. 239 p.). Tāpat ir noticis latgaļu pētniecības rezultātiem veltīts seminārs (1998, Maskava) un konference par zemgaļu arheoloģiskās un antropoloģiskās izzināšanas jaunākajām atziņām (2003, Rīga). Pēdējās materiāli apkopoti rakstu krājumā "Pētījumi zemgaļu senatnē" (Rīga, 2004. 208 lpp.).

Sēļu un Sēlijas tēma ir sarežģīta. Mūsu rīcībā esošās lietiskās un rakstītās liecības pagaidām nav ļāvušas līdz galam atbildēt uz daudziem jautājumiem. Tā, piemēram, neskatoties uz vairāk nekā 160 gadu ilgo Sēlijas pieminekļu arheoloģiskās pētniecības vēsturi, joprojām turpinās diskusija par sēļu un latgaļu materiālās kultūras līdzību, meklējot minēto baltu etnisko vienību atšķirības. Un tas nebūt nav vienīgais noskaidrojamais vai precizējamais jautājums sēļu vēsturē. Šāds stāvoklis izskaidrojams ne tikai ar avotu, bet arī jaunu teorētisko nostādņu trūkumu.

Par sēļiem, salīdzinot ar citām latviešu sentautām, rakstīts visai maz. Šajā aspektā šis izdevums apsveicams jo īpaši. Grāmata ir pirmais sēļu un Sēlijas problemātikai veltīts plašāks apkopojošais darbs, kas pārsniedz populārzinātniskam izdevumam raksturīgos ietvarus. Muzeja darbinieku grupa – Una Balode, Jānis Ciglis, Ilze Ziņģīte un Irita Žeiere – ir veikusi oriģinālu pētījumu. Tajā ne tikai apkopota daudzveidīgā zi-

PREFACE

The book, exhibition and conference "The Selonians and Selonia" mark the concluding phase of the "Latvian Roots" project – a project that the National History Museum of Latvia began in 1995. There were several different aims behind the project: to show the present state of research and current ideas on the ethnic history and material culture of the Latvian people in Latvia and beyond its borders, to establish and develop collaboration among institutions and specialists, and to promote interest in the history of the Baltic peoples. The tasks undertaken within the project and the results achieved have demonstrated that such a project was needed. Exhibitions have been held on the Couronians (Riga, 1996), the Latgallians (Moscow, 1998, Riga, 1999), the Livs (Riga, 2001) and the Semigallians (Riga, 2003; Vilnius, 2005). Various books have been published: "The Latgallians" (*Latgaļi. Латгалы*, Rīga, 1999, 68 p.), "The Livs in Antiquity" (Rīga, 2001, 53 p.), "The Semigallians in Antiquity" (*Zemgaļi senatnē. Žiemgaliai senovėje*, Rīga, 2003, 109 p.) and "The Semigallians. Baltic Archaeological Exhibition. Catalogue" (Vilnius, 2005, 239 p.). There has been a seminar devoted to research on the Latgallians (Moscow, 1998) and a conference presenting current ideas in the archaeology and anthropology of the Semigallians (2003, Rīga). The material of the latter conference has been brought together in a volume of papers entitled "Research on the ancient history of the Semigallians" (*Pētījumi zemgaļu senatnē*, Rīga, 2004, 208 p.).

The theme of the Selonians and Selonia is complicated: even with the artefactual and written evidence currently at our disposal, various questions have still not been answered. For example, in spite of more than 160 years of research on the archaeological monuments of Selonia, the debate on the affinity between the material culture of the Selonians and that of the Latgallians continues, seeking to identify the differences between these Baltic groups. And this is certainly not the only question in Selonian history that remains to be resolved or studied in more detail. Such a state of affairs seems to reflect not only the absence of sources on these questions, but also the need for new theoretical standpoints.

Compared with the other ancient Latvian peoples, relatively little has been written about the Selonians. In this regard, the present volume is a major achievement: it is the first comprehensive general study of issues relating to the Selonians and Selonia, going beyond the usual limits of a popular science publication. The group of authors from the museum – Una Balode, Jānis Ciglis, Ilze Ziņģīte and Irita Žeiere – have undertaken original research, not only drawing together diverse research information and outlining topical issues, but also re-stating earlier concepts and pre-

nātniskā informācija un iezīmētas pastāvošās problēmas, bet arī precizēti esošie un izteikti jauni uzskati. Varbūt ne vienmēr visas autoru atziņas ir neapšaubāmas, taču tās noteikti var kalpot par pamatu tālākiem pētījumiem ne tikai sēļu jautājumā, bet arī plašākā kontekstā.

Mūsdienās sēļu tautas likteņi ieguvuši jaunu aktualitāti. Tas saistās ar Sēlijas novadnieciskās apziņas pieaugumu un līdz ar to pastiprinātu interesi par minētās latviešu sentautas likteņgaitām. Muzejs cer, ka tā darbinieku veikums būs noderīgs un sekmēs Sēlijas atdzimšanas procesus.

Dr. hist. Arnis Radiņš
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja direktors

senting new ideas. Perhaps not all the ideas put forward by the authors can be accepted without question, but they do provide a basis for further research not only on issues relating to the Selonians, but also in a wider context.

At the present day, the historical experience of the Selonian people has become a topical issue. This is connected with the development of regional consciousness in Selonia and with a concomitant growth of interest in the history of this ancient Latvian people. It is hoped that this work by the museum"s staff will be seen as a valuable achievement and a contribution to the current process of revival in Selonia.

Dr. hist. Arnis Radiņš
Director, National History Museum of Latvia

SĒLIJA = AUGŠZEME?

Pēdējā gadu desmitā Sēlijas (Augšzemes) problemātikai Latvijā pievērsta ļoti liela vērība gan zinātniskā, gan novadpētnieciskā ziņā. Varētu pat teikt – izvērtusies vesela kustība par šī agrāk piemirstā Latvijas kultūrvēsturiskā novada atdzimšanu un identitātes definēšanu. Caurlūkojot daudzos rakstus, kas publicēti dažādos krājumos un periodikā, ir mēģināts apkopot dažādos viedokļus par terminu *Sēlija* un tā saturu, par Sēlijas iedzīvotāju* identitāti mūsdienās un mēģināts definēt Sēliju kā savdabīgu kultūrvēsturisku apgabalu.

Sēlija vai Augšzeme? Abi šie termini šodien tiek lietoti vienlaikus. Daudzi tos uzskata par sinonīmiem. Etnogrāfiskajā un vēsturiski ģeogrāfiskajā literatūrā dominē termins *Augšzeme*. Piemēram, etnogrāfs Saulvedis Cimermanis definē, ka "Augšzeme ir Latvijas vēsturiski etnogrāfiskais apgabals, kas aptver Daugavas kreisajā krastā esošo Aizkraukles, Daugavpils un Jēkabpils rajonu daļas, kuras no Zemgales pa aptuvenu līniju Jaunjelgava–Kurmene šķir Taurkalnes mežu josla" [28: 112]. Par terminu *Sēlija* S. Cimermanis raksta: "Šis nosaukums literatūrā sāk iesakņoties pēdējos gados kā zināms poētisms, jo Augšzemē dzimušie ļaudis pastiprināti sāk domāt par dzimtā novada likteņiem, apzināties savu cilmi no turienes. Vārdi *Sēlija* un *sēlis* sāk kļūt par novadnieciskās apziņas izpausmēm. Turklāt vārds *sēlis* nekādā ziņā netiek lietots kā seno, sen izzudušo sēļu pastāvēšanas apstiprinājums mūsdienās" [29: 53].

Termina *Augšzeme* izcelsmi analizējis zinātnes vēsturnieks Jānis Stradiņš: "Termins *Augšzeme* (Augškurzeme, Kurzemes augšgals, Augšzemgale), saprotams, ir daudz senāks [par terminu *Sēlija*]. Tas rodams ne tikai pazīstamajās Augusta Bīlenšteina "Ceļojuma skicēs no Augšzemes" ("*Reiseskizzen aus dem Oberlande*", 1882), bet jau G. F. Stendera "*Lettisches Lexikon*" (1789) "dažu zemju un tautu vārdu" sadaļā. Te minēta Augšzeme = *Oberland, Oberlauz*; *Oberlauzischen* = augšgalieši, kas augšā galā dzīvo, lai nošķirtu tos no zemgaliešiem, kas zemajā galā dzīvo. Taču Stendera leksikonā minēti arī "Sēlenieši = *die uralten Einwohner im Selburgischen*" un vietvārdu skaidrojumos atsevišķas ģeogrāfiskas vietas šķirti

SĒLIJA/SELONIA = AUGŠZEME?

During the past decade, issues relating to the region of Selonia (Latvian *Sēlija*) or Augšzeme have been subject to a great deal of attention in research circles and among local historians. One might even say that a whole movement has emerged, aimed at reviving this previously overlooked cultural region of Latvia and defining its identity. The authors have examined the many papers published in various volumes and periodicals in an attempt to summarise the different views regarding the term "*Sēlija*/Selonia" and its meaning, and regarding the present identity of the inhabitants of Selonia, defining Selonia* as a distinctive cultural region.

Selonia or Augšzeme? Both terms are nowadays used concurrently, and many consider them synonymous. The term *Augšzeme* predominates in the ethnographic and historical geography literature. Thus, according to the definition given by ethnographer Saulvedis Cimermanis "Augšzeme is a historical ethnographic region of Latvia that includes those parts of Aizkraukle, Daugavpils and Jēkabpils Districts on the left bank of the River Daugava that are separated from Zemgale approximately along the line Jaunjelgava–Kurmene by the Taurkalne forest belt" [28: 112]. As regards the term *Sēlija*, Cimermanis writes: "This name has begun to take root in the literature in recent years as a somewhat poetic expression, since people born in Augšzeme have increasingly started to think about the history of their native region, with a growing awareness of their origins in this region. The terms *Sēlija* and *sēlis* have begun to express regional consciousness. Moreover, the term *sēlis* ("selonian") is certainly not intended to affirm the present existence of the ancient Selonians, who disappeared long ago." [29: 53]

The origin of the term *Augšzeme* has been studied by historian of science Jānis Stradiņš: "The term *Augšzeme* (*Augškurzeme*, *Kurzemes augšgals*, *Augšzemgale*) is, of course, much older [than the term *Sēlija*]. It is used not only in the well-known work by August Bielenstein, entitled "Sketches on a trip to Augšzeme" (*Reiseskizzen aus dem Oberlande*, 1882), but appears already in G. F. Stender's *Lettisches Lexikon* (1789), in the section on "the names of various lands and peoples". The region Augšzeme = *Oberland, Oberlauz*; *Oberlauzischen* = *augšgalieši*, i.e. the people living in the "upper end", is mentioned in contrast to the *zemgalieši*, inhabiting the "lower end". However, Stender's *Lexikon* also mentions "*Sēlenieši* = *die uralten Einwohner im Selburgischen*", and in the entries on place-names, particular geographical locations are included in Augšzeme (*im Oberl.*) or else in the Sēlpils district (*im Selb.*). It seems that Stenders applies the term *Augšzeme*

* Daudzi Sēlijas iedzīvotāji šodien sauc sevi par sēļiem. Tomēr būtu jāsaprot, ka tam maz kā kopīga ar seno baltu tautu – sēļiem.

* Many people living in Selonia today call themselves *sēļi* ("Selonians"). Hovever, it's important to understand that this has little to do with the ancient Baltic people known as the Selonians.

pierakstītas gan Augšzemei (*im Oberl.*), gan Sēlpils novadam (*im Selb.*). Liekas, ka Stenders Augšzemes terminu attiecina tikai uz Ilūkstes pilskunga tiesu, atšķirot to no Sēlpils virspilskunga tiesas (šāds dalījums nostiprināts 1819. g.), jo Gārsene ir pēdējais punkts, kas Stendera leksikonā pieskaitīts Augšzemei. Taču vēlāk, šķiet, šis termins lietots paplašinātā versijā, jo Bīlenšteins Augšzemes robežas novelk ar Taurkalnes lielajiem mežiem un netieši par Augšzemi runā Daugavas labējā krastā ("Poļu *inflantos*")" [129: 70].

Tā ir viena no teorijām – saistīt Augšzemes nosaukumu ar novada atrašanos Kurzemes un Zemgales hercogistes, vēlāk Kurzemes guberņas sastāvā, kā pretnostatījumu Lejaskurzemei, bet J. Stradiņš cita starpā, analizējot terminu "Augšzeme", raksta: "Tā kā starp terminu grupu "Augšzeme – Zemgale" Latvijā un "Aukštaitija – Žemaitija" Lietuvā neapšaubāmi pastāv līdzība, rodas jautājums, cik senā vēsturē iesniedzas termins "Augšzeme" un vai tam ir tiešs sakars ar Aukštaitiju, vai abu teritoriju nosaukumi izriet no tieši ģeogrāfiskām kategorijām – augstienes reljefa. Attiecībā uz Lietuvu termins "Augštaitija" ir ļoti sens: tas rodams 13. – 15. gs. rakstītajos avotos" [129: 80].

Par termina *Sēlija* izcelsmi visi pētnieki ir vienisprātis – tas saistāms ar baltu cilts sēļu vārdu. Miķelis Skruzītis devis mums savu skaidrojumu par sēļu vārda izcelsmi, kas cieši saistīts ar novada dabas īpatnībām: "Beidzot vēl piespraudīšu kādus vārdus par jautājumu: kā dabūjuši Kurzemes augšgala senie apdzīvotāji vārdu Sēļi. [..] Ja nu ievēro Sēļu apdzīvotā apgabala sevišķos un vēsturiskos apstākļus, tad uzdrošinos arī Sēļu vārdu atvasināt no viņu mītnes īpašībām. [..] Pa visu Sēliju, bet sevišķi dienvidos un dienvidaustrumos atradās, kā iz vecām kartīm redzams, daudz ezeru un purvu, kuri zemi sadalīja salām līdzīgos novados. [..] Tādēļ aizrādu, ka varbūt nebūtu nemaz nedabiski, ja šo apgabalu apdzīvotājus nosauktu par "Saleniekiem", un tādēļ Sēļu vārds būtu atvasināms no "sala"" [125: 23–24].

Valodnieki sēļu nosaukumu gan saista ar ūdens tecēšanu (*seleti, salti* – lēni tecēt). Valodnieks Konstantīns Karulis Sēlijas vārdu atvasina no pirmsindoeiropiešu *selos* – ezers, purvs (grieķu – *helos)*, tātad sēlis būtu ezeriem bagāta un purvaina apvidus iedzīvotājs, un tas arī atbilst novada topogrāfijai.

Novadpētnieks Valdemārs Ancītis ir apkopojis un analizējis deviņus novada nosaukumus: pirmie četri saistīti ar baltu cilti sēļiem – *Sēla, Sēļu zeme* jeb *Sēļzeme*, *Sēlija* un *Selonija* (latinizētā forma). Otri četri saistīti ar novada atrašanās vietu – *Augšgals*, *Augškurzeme*, *Augšzemgale*, *Augšzeme*. Kā devīto viņš piemin *Malienas*

only to Ilūkste Castellany, distinguishing it from Sēlpils Senior Castellany (such an administrative division was established in 1819), since Gārsene is the furthest point referred to in Stender's Lexicon as belonging to Augšzeme. However, it seems that this term was later used in a wider sense, since Bielenstein drew the boundary of Augšzeme as lying along the extensive forests of Taurkalne, and refers indirectly to Augšzeme as on the right bank of the Daugava, too ("Polish *inflantos*") [129: 70].

This is one theory: that the name *Augšzeme* refers to the location of the region within the Duchy of Courland and Semigallia, later the Province of Courland, contrasting it with *Lejaskurzeme* (Lower Courland). However, Stradiņš also writes in his analysis of the term *Augšzeme*: "Since there is an indisputable similarity between the group of terms *Augšzeme–Zemgale* in Latvia and *Aukštaitija–Žemaitija* in Lithuania, the question arises as to true antiquity of the term *Augšzeme*, whether it has any direct relationship to *Aukštaitija*, and whether the names of both areas stem directly from geographical categories – namely their "upland" relief. The term *Aukštaitija* in Lithuania is a very old one, being found in 13th–15th century written sources." [129: 80]

As regards the term *Sēlija*, researchers are unanimously agreed that it is connected with the name of the Baltic group, the Selonians. Miķelis Skruzītis gives his interpretation of the name's origin, regarding it as being closely connected with the natural character of the region: "Finally, a few words on the question of how the ancient inhabitants of the upper end of Kurzeme obtained the name *sēļi*. [..] Taking into account the particular historical conditions of the area populated by the *sēļi*, I would like to suggest that the name of the *sēļi*, too, derives from the character of their land. [..] The whole of Selonia, and particularly the southern and south-eastern part, had a great number of lakes and bogs, as can be seen from old maps, so that the land was divided into insular districts. [..] Thus, I would like to point out that perhaps it was not unnatural for the people of this region to be known as *salenieki* ("Islanders"), and so the name of the *sēļi* would derive from the word *sala* ("island")." [125: 23–24]

Linguists have suggested that the name of the Selonians is connected with flowing water (*seleti, salti* – to flow slowly). Linguist Konstantīns Karulis derives the name *Sēlija* from Proto-Indo-European *selos* – lake or bog (Greek *helos)*, which would make a Selonian someone living in an area rich in lakes and bogs, something that does indeed correspond to the region's topography.

Regional historian Valdemārs Ancītis has identified and analysed nine names for the region. The first four are connected with the Baltic ethnic group, the Selonians: *Sēla, Sēļu zeme* or *Sēļzeme*, *Sēlija* and the Latinised form *Selonija*. A second group of four names relates to the location of the region: *Augšgals*, *Augškurzeme*, *Augšzemgale* and *Augšzeme*. As the ninth, he mentions the name *Maliena*, since this is how Emīls Melngailis refers to the region in his paper. This last term may be discarded, since *Maliena* is generally used with reference to the area of Vidzeme that

vārdu, jo tā šo novadu savos rakstos pieminējis Emils Melngailis. Pēdējais termins šodien atmetams, jo pierasts, ka par Malienu dēvē Vidzemes daļu ap Alūksni. Analizējot pārējos nosaukumus, autors secina, ka neviens no nosaukumiem precīzi neatspoguļo novada teritoriju. Par labākajiem viņš atzīst nosaukumus *Sēlija* un *Augškurzeme*. Terminu *Sēlija* V. Ancītis aicina lietot, precizējot – *Dienvidsēlija* (Daugavas kreisais krasts) un *Ziemeļsēlija* (Daugavas labais krasts), jo sēļi senāk dzīvojuši abos Daugavas krastos. Par labu *Augškurzemes* nosaukumam autors min tā "cienījamo vecumu" – tas nesot sevī informāciju par tiem laikiem, kad novads bija Kurzemes un Zemgales hercogistes, vēlāk Kurzemes guberņas sastāvā. Pret terminu *Augšzeme* viņš iebilst, jo tas ir "vēl vairāk izplūdis nekā Sēlija. Kas tad ir augšzemnieki? Kas runā augšzemnieku dialektu? Tad tie ir visas Austrumlatvijas iedzīvotāji, pirmkārt latgalieši." Tāpēc rezumējot viņš raksta: "Aktis šai jautājumā vēl neslēgsim. Kur vajadzīgs termins, tur būtu jāizsakās precīzi, t.i., jārunā vai jāraksta vai nu par Dienvidsēliju, vai Augškurzemi, jo abi šie vārdi nozīmes ziņā ir visnoteiktākie. Bet citādi – lietosim visus vārdus, kādi vien mūsu mīļai Sēļu zemei ir. Atkarībā no konteksta un ikreizējām emocijām tie ikviens savā reizē būs vietā" [2: 10 –12].

Apkopojot visu iepriekš teikto, varam secināt, ka termini *Sēlija* un *Augšzeme* nav viennozīmīgi. Sēliju var traktēt gan kā senās sēļu cilts izplatības areālu, gan kā valodas sēlisko izlokšņu areālu, gan kā etnogrāfiski kultūrvēsturisku novadu ar īpatnēju mentalitāti un vērtībām. Šie jēdzieni teritoriālā ziņā var sakrist un var arī nesakrist.

Pēc grāmatas autoru domām, ar vārdu *Sēlija* būtu apzīmējama agrākā sēļu apdzīvotā teritorija Daugavas kreisajā krastā bijušā Jēkabpils apriņķa teritorijā, bet vārds *Augšzeme* vairāk lietojams teritoriāli administratīvā nozīmē, aptverot agrākos Jēkabpils un Ilūkstes apriņķus.

centres on the town of Alūksne. In analysing the other names, Ancītis finds that none of them precisely reflect the geographical extent of the area. He regards as most appropriate the names *Sēlija* and *Augškurzeme*. He suggests that in using the term *Sēlija*, a distinction should be made between *Dienvidsēlija* ("South Selonia", on the left bank of the Daugava) and *Ziemeļsēlija* ("North Selonia", on the right bank of the river), since the Selonians formerly inhabited both banks of the Daugava. In support of the term *Augškurzeme* ("Upper Kurzeme"), Ancītis mentions the "respectable antiquity" of this name, which in his view carries with it knowledge of the time when the region was part of the Duchy of Courland and Semigallia and later part of the Province of Courland. He objects to the term *Augšzeme*, since this is "even more vague than *Sēlija*. Who, then, are the *augšzemnieki*? Who are the people who speak the *augšzemnieki* dialect? These must be the people of all of eastern Latvia, first and foremost the people of Latgale." Thus, he concludes: "We should not regard this matter as closed yet. Wherever a term is required, it must be a precise one, i.e. we should speak and write either about Dienvidsēlija ("South Sēlija"), or Augškurzeme ("Upper Kurzeme"), since these two words have the clearest meaning. But in other cases, let us use all the different names that we have for our beloved Selonian land. Depending on the context and the emotional colour of each particular situation, a place will be found for every one of these names" [2: 10 –12].

Drawing together all these considerations, we may conclude that the terms "*Sēlija*/Selonia" and *Augšzeme* may be variously understood. Thus, Selonia may be interpreted as the area inhabited by the ancient Selonians, as the area of the Selonian local dialects or as an ethnographic and cultural area exhibiting a specific mentality and values. These areas may or may not coincide in terms of geographical extent.

In the view of the present authors, the term "*Sēlija*/Selonia" should be used to refer to the area formerly populated by the Selonians on the left bank of the Daugava, in the former Jēkabpils County, the word *Augšzeme* being used more as a name for the administrative area encompassing the former Jēkabpils and Ilūkste Counties.

AVOTI UN IZPĒTES VĒSTURE

Sēļi un Sēlijas vārds rakstītajos avotos

Rakstītajos avotos nav daudz norāžu par sēļiem un Sēliju. Apšaubāma ir teorija par sēļu pieminēšanu 4. gadsimta romiešu kartē (*1. att.*), ko 19. gadsimta vidū izvirzīja baltvācu vēsturnieks A. Rihters (*Richter*) [113: 28] un vēlāk atkārtoja arī citi pētnieki.

SOURCES AND HISTORY OF RESEARCH

Mentions of the Selonians and Selonia in written sources

There are not many written references to the Selonians and Selonia. Very doubtful is the theory, advanced in the mid-19th century by Baltic German historian A. Richter [113: 28] and repeated by later researchers, that the Selonians are mentioned in a 4th century Roman map (*Fig. 1*).

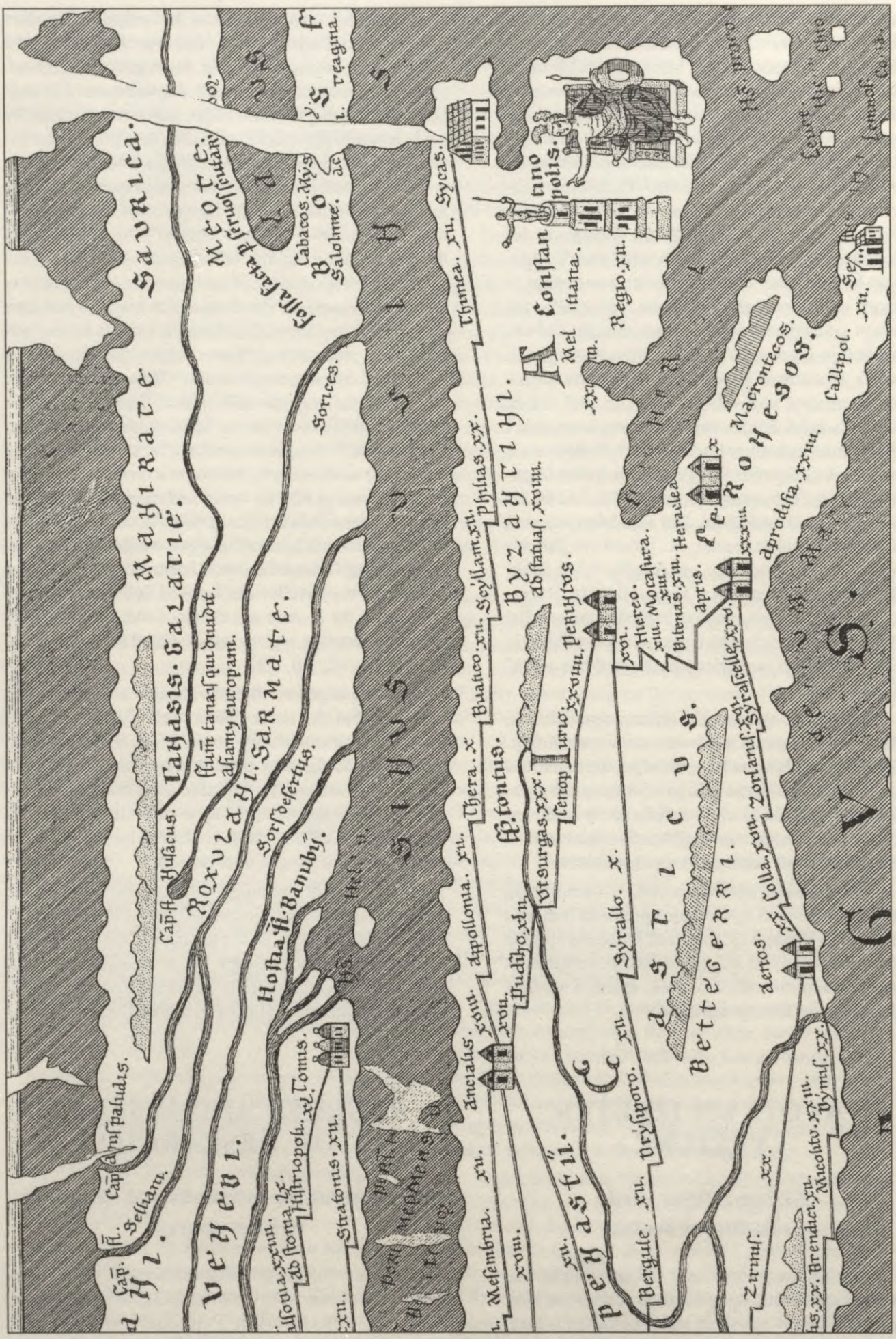

1. att. **Fragments no kartes *Tabula interaria Peutingeriana* ar minēto *Caput fluvii Selianus***

Fig. 1. **Detail of the map *Tabula interaria Peutingeriana*, showing *Caput fluvii Selianus*, mentioned in the text**

Senākās drošās rakstiskās liecības par sēļiem ir atrodamas tikai 13. gadsimtā Indriķa hronikā, kur tie ar latīņu nosaukumu *Selones* minēti piecas reizes. Aprakstot Sēlpils (*castri Selonum*) aplenkšanu un nodedzināšanu [54: XI, 6] un Kokneses iekarošanu 1208. gadā, minēts, ka sēļi dzīvojuši kopā ar latgaļiem Kokneses valstiņas teritorijā [54: XI, 9, XII, 1]. To apliecina arī Indriķa liecība no 1225. gada, kad Modēnas Vilhelms Koknesē spredīkoja tur dzīvojošajiem vāciešiem, krieviem, letiem un sēļiem [54: XXIX, 5]. 1212. gadā sēļi minēti sakarā ar Kokneses bruņinieku uzbrukumiem sēļiem un lietuviešiem [54: XVII, 5].

Sēļi (*Selen*) un Sēlija (*Selenland*) vairākkārt pieminēti Atskaņu hronikā. Tajā sēļi lokalizēti kā lībiešu kaimiņi [4: 144. r.] un norādīts, ka aiz sēļiem dzīvo latgaļi [4: 337., 341. r.]. Atskaņu hronikā vēl stāstīts, ka sēļi bija nonākuši krievu meslu kundzībā [4: 646. r.], bet vēlāk pa daļai atradušies Rīgas bīskapa varā [4: 6677. r.].

Sēļus kā zemes pamatiedzīvotājus 13. gadsimtā min arī Johans Renners savā 16. gadsimtā sarakstītajā hronikā [112: 18, 22].

Lielāka nozīme sēļu apdzīvotās teritorijas noteikšanai un atsevišķu novadu lokalizēšanai ir 13. gadsimta dokumentārajiem vēstures avotiem, kuros ir ziņas par Sēlijas bīskapijas izveidošanu, kā arī zemju dalīšanas līgumiem un it īpaši tā saucamajiem Mindauga dāvinājumu aktiem. No dokumenta par Rīgas pilsētas robežu noteikšanu 1226. gadā mēs uzzinām, ka sēļi ir dzīvojuši arī Rīgas apkārtnē [117 I: 122., 132., 134., 145. dok.]. Cik sen sēļi dzīvojuši Rīgas lauku teritorijā, pēc dokumentiem grūti spriest, visticamāk, domāta samērā jauna ieceļošana.

Par sēļiem kā atsevišķu baltu tautību netieši liecina arī fakts, ka 1218. gadā tika izveidota Sēlijas bīskapija. Saglabājusies pāvesta Honorija III 1219. gada 25. oktobra bulla, kurā pāvests apstiprināja Sēlijas bīskapam viņa diecēzes robežas, kādas tai bija noteicis Livonijas bīskaps [117 I: 89. dok.]. Tā paša gada 28. oktobrī apstiprinātas Livonijas bīskapa tiesības uz Sēlijas un Zemgales zemēm. Sēlijas bīskaps minēts vēl vairākos dokumentos.

Sēlijas bīskapija beidz pastāvēt 1226. gadā, kad Livonijas bīskaps Alberts saziņā ar pāvesta legātu Modēnas Vilhelmu likvidē Sēlijas bīskapiju un 1226. gada 21. martā ierāda bijušajam Sēlijas bīskapam Lambertam par diecēzi visu Zemgali, saglabājot viņam ienākumus no sēļu zemes līdz laikam, kad tam Zemgalē būs pietiekams uzturs [117 I: 125. dok.]. Tā Sēlijas centrālā daļa atkal nonāca Rīgas bīskapa varā.

Sēlija kā zeme, province līdzās citām (*Item super eo quod cum Sackala; Vaigele; Moghe;*

The earliest definite written evidence of the Selonians comes from the 13th century Chronicle of Henry of Livonia, where they are mentioned five times, using the Latin version of the name, *Selones*. In the account of the siege and burning of the castle of Sēlpils (*castri Selonum*) [54: XI,6] and the conquest of Koknese in 1208, the Selonians are mentioned as living together with Latgallians within the small state of Koknese [54: XI, 9; XII, 1]. This is reaffirmed by the statement that William of Modena preached at Koknese in 1225 to the Germans, Russians, Latgallians and Selonians living there [54: XXIX, 5]. There is another mention of the Selonians in 1212, when they and the Lithuanians are attacked by the knights of Koknese [54: XVII, 5].

The Selonians (*Selen*) and Selonia (*Selenland*) are mentioned several times in the Rhymed Chronicle. The Selonians are described as the neighbours of the Livs [4: 144.r.], while the Latgallians are described as living beyond the Selonians [4: 337, 341r.]. The Rhymed Chronicle also states that the Selonians paid church dues to the Russians [4: 646.r.] and were later partly under the rule of the Bishop of Riga [4: 6677.r.].

The Selonians are also mentioned as the 13th century native inhabitants of the land in the 16th century chronicle of Johannes Renner [112: 18,22].

More important for determining the area inhabited by the Selonians and the identification of particular districts are 13th century documentary sources, which provide information about the establishment of the Bishopric of Selonia and the agreements on the division of the land, and in particular the documents relating to the grant of land by Mindaugas. From a document stipulating the limits of the city of Riga in 1226, we learn that Selonians were also living near Riga [117 I: 122.,132.,134.,145. dok.]. It is hard to judge from the document how long the Selonians had lived in the country area around Riga: presumably it refers to fairly recent immigrants.

The fact that a separate Bishopric of Selonia was established in 1218 is another piece of indirect evidence of the existence of the Selonians as a separate Baltic people. There is a preserved bull issued by Pope Honorius III on 25 October 1219, in which the Pope confirms the limits of the diocese of the Bishop of Selonia, as determined by the Bishop of Livonia [117 I: 89. dok.]. On 28 October of that same year, the rights of the Bishop of Livonia to the lands of Selonia and Semigallia are confirmed. The Bishop of Selonia is mentioned in several other documents.

The Bishopric of Selonia went out of existence in 1226, when Albert, Bishop of Livonia abolished it with the agreement of papal legate William of Modena, on 21 March 1226 granting Lambert, the former Bishop of Selonia, the whole of Semigallia as his diocese and maintaining his income from the Selonian land until such time as Semigallia would provide sufficient income [117 I: 125. dok.]. Thus, the central part of Selonia again came under the power of the Bishop of Riga.

Selonia is mentioned as a land, a province along with others (*Item super eo quod cum Sackala; Vaigele;*

Norme[g]unde; Alempoisio; S[e]l[on]ia; Semigallia et Curlandia et omnes alie provincie in partibus Livonie..) minēta 1234. gada 20. novembrī pāvesta Gregora IX izdotajā dokumentā [53: 45]. Netiešas ziņas par Sēliju 13. gadsimtā varam gūt arī no pāvesta legāta Modēnas bīskapa Vilhelma 1237. gadā izdotā dokumenta, kurā noteiktas Rīgas, Kurzemes un Zemgales bīskapijas robežas [88 I: 153. dok.].

Jau 13. gadsimta otrās puses dokumentos vairs nekur netiek minēti sēļi, bet gan tikai sēļu zemes.

Svarīgs dokuments Sēlijas iekšējās politiskās struktūras izpratnei ir pāvesta Inocentija IV Asīzē 1254. gada 23. maijā izdotā bulla, kas apliecina ordeņa tiesības uz sēļu zemju *Allecten, Calve, Selen, Medene* un *Nitczeg*ale pilīm un ciemiem [117 II: 394. dok.]. No tās ir zināmi tikai četri 14. gadsimta noraksti no Vācu ordeņa arhīva Kēnigsbergā. Daudzi pētnieki šo bullu uzskata par vācu ordeņa viltojumu. Vēl 1255. gada 31. martā pāvests Aleksandrs IV Rīgas arhibīskapa īpašumu uzskaitījumā min arī Sēliju [117 II: 419. dok.]. Taču 1255. gada oktobrī Lietuvas karalis Mindaugs dāvina Livonijas ordeņa mestram un brāļiem Sēļu zemi, proti, novadus *Meddene, Pelone, Meleysine* un *Thovrage* ar visu tiem piederošo [117 II: 423. dok.]. Šo dāvinājumu 1255. gada oktobrī Lietuvas karalis Mindaugs lūdz apstiprināt pāvestu Aleksandru IV [117 II: 424. dok.], un pāvesta apstiprinājuma bulla tiek datēta ar 1257. gada 13. jūliju. Par šo dāvinājumu stāstīts arī Vartberges Hermaņa hronikā [168: 53].

Nozīmīgs avots Sēlijas vēsturiskās ģeogrāfijas izpratnei ir 1256. gada Sēlijas dalīšanas līgums starp Rīgas arhibīskapu un Livonijas ordeni. Ar šo līgumu ordenis ieguva trešdaļu Sēlijas, kas atradās pretī ordeņa Aizkraukles pilij (*terra illa, quae adiacet castro dicto Ascrad*), bet arhibīskaps – divas trešdaļas zemju, kas atradās pretim viņa Kokneses pilij (*partes, guae sunt sitae contra castrum Coconois*). Vartberges Hermaņa hronikā par šo līgumu minēts tikai fakts, ka ordenis ir ieguvis trešdaļu Sēlijas zemes (*et Terre Zelonie*) [168: 53–55]. Vienu jūdzi garais un platais zemes gabals starp ordeņa un bīskapa īpašumiem tika saglabāts cisterciešu klostera īpašumā, ko Rīgas bīskaps tika tam piešķīris jau pirms sēļu zemju sadalīšanas. Sīkākas ziņas par cisterciešu klosterim piešķirtajām zemēm gūstam no Rīgas arhibīskapa Alberta II dokumenta, kad 1257. gadā viņš dāvina ciemu Pepolti (*Pepholt*) un apstiprina vienu jūdzi garu zemes gabalu klosterim Sēlijas pusē [88 I: 389; 89 I: 25. dok.]. To 1260. gada 13. februārī apstiprina pāvests Aleksandrs IV [89 I: 27. dok.]. Šī teritorija klosterim piederēja arī 15. un 16. gadsimtā, par ko liecina 1431. ga-

Moghe; Norme[g]unde; Alempoisio; S[e]l[on]ia; Semigallia et Curlandia et omnes alie provincie in partibus Livonie..) in a document issued on 20 November 1234 by Pope Gregory IX [53: 45]. Indirect information about Selonia in the 13th century can also be obtained from a document issued by papal legate William of Modena in 1237, establishing the limits of the dioceses of Riga, Couronia and Semigallia [88 I: 153.dok.].

Already by the second half of the 13th century, mention of the Selonians disappears from documents, so that only the Selonian lands are now mentioned.

An important document for understanding the internal political structure of Selonia is the bull issued by Pope Innocent IV at Assisi on 23 May 1254, confirming the Livonian Order's right to the castles and villages in the Selonian lands of *Allecten, Calve, Selen, Medene* and *Nitczegale* [117 II: 394.dok.]. There are only four known 14th century transcripts of the bull, from the archive of the Teutonic Order in Königsberg, and many researchers consider the bull a forgery on the part of the Teutonic Order. As late as 31 March 1255, Pope Alexander IV mentions Selonia among the dominions of the Archbishop of Riga [117 II: 419.dok.]. However, in October 1255, Mindaugas, King of Lithuania, granted the Selonian land – namely, the districts of *Meddene, Pelone, Meleysine* and *Thovrage* with all their appurtenances – to the master and brothers of the Livonian Order [117 II: 423.dok.]. In October 1255, Mindaugas asked Pope Alexander IV to confirm this gift of territory [117 II: 424.dok.], and the Pope's bull confirming it is dated 13 July 1257. The Chronicle of Hermann of Wartberge also tells of this grant of land [168: 53].

An important source on the historical geography of Selonia is the 1256 agreement on the division of Selonia, concluded by the Archbishop of Riga and the Livonian Order. The agreement gave the order one third of Selonia, the area across from the order's castle of Aizkraukle (*terra illa, quae adiacet castro dicto Ascrad*), while the archbishop obtained two thirds of the land, the area opposite his castle at Koknese (*partes, guae sunt sitae contra castrum Coconois*). Concerning this agreement, the Chronicle of Hermann of Wartberge mentions only the fact that the order obtained a third of the land of Selonia (*et Terre Zelonie*) [168: 53-55]. A piece of land one mile long and one mile wide between the land of the order and that of the bishop, which the Bishop of Riga had granted to the Cistercian monastery even before the division of the Selonian lands, remained the property of the monastery. More detailed information concerning the land granted to the Cistercians comes from a document of Albert II, Archbishop of Riga, by which in 1257 he granted to the monastery the village of *Pepholt*, confirming the monastery's title to an area of land one mile long in Selonia [88 I: 389; 89 I 25.dok.]. This is confirmed on 13 February 1260 by Pope Alexander IV [89 I 27.dok.]. This area still belonged to the monastery in the 15th and 16th century, as attested

da 17. novembra [89 I: 236. dok.] un 1526. gada 6. februāra dokumenti [89 I: 257].

1256. gada zemju dalīšanas līgumā Rīgas domkapituls atteicās no Kalves (*Calve*) novada par labu Livonijas ordenim [117 II: 432]. Arī šī laika izlēņošanas dokumentos ir atrodamas ziņas par Kalvi – 1257. gadā Rīgas arhibīskaps izlēņo Bardevisam un viņa dēliem Ikšķili un Kalvi (*bona de Calwe*) [89 I: 24. dok.].

Sēlijas robežas plašāk skaidro Lietuvas karaļa Mindauga 1261. gada Sēlijas dāvinājuma Livonijas ordenim dokuments, kas ir saglabājies tikai norakstos divās dažādās redakcijās [88 I: 363. dok.]. Vairums vēsturnieku to uzskata par viltojumu.

Līdz ar Mindauga pēdējo dāvinājuma dokumentu izbeidzas 13. gadsimta akti, kuros minēta sēļu zeme. Jāatzīmē, ka dažas ziņas par Sēliju (Medenes lokalizāciju) var gūt no 1254. gada aprīļa Upmales dalīšanas līguma un tam atbilstošās apstiprinošās pāvesta bullas, kurā teikts, ka bīskapam piekrīt visa zeme no Lielupes uz Daugavas pusi līdz Mēmeles upei un gar šo upi uz augšu līdz Medenes (*ad terminos Medene*) robežām [117 II: 392. dok.].

Nozīmīgi Sēlijas teritoriālās uzbūves izpratnei ir arī nedaudzie 14. gadsimta vēstures dokumenti, kuros minēta sēļu apdzīvotā teritorija. Tāds ir 1390. gada 10. janvāra dokuments, kur minēta Sēlija (*.. licet eciam terris Zelonie ultra Dunam*) [89 I: 131. dok.]. Tajā arhibīskaps sūdzas, ka ordenis ar varu atņēmis Sēlijas zemes, kas bijušas vairāk nekā 100 itāļu jūdžu plašas. Nozīmīgākais no dokumentiem ir 1392. gada raksts, kurā Livonijas ordeņa mestrs ziņo Vācu ordeņa lielmestram par Sēlijas robežām. Šis dokuments varētu būt ticamāks, jo atspoguļo Vācu ordeņa iekšējo saraksti, kuru nebija nekādas vajadzības viltot. Bez vietvārdiem robežu aprakstā minēti arī daudzi ģeogrāfiski un dabas objekti. Dokumenta nobeigumā teikts, ka zeme, kuru sauc par Seloniju (*Zelonia*), sastāv no šādiem apgabaliem: *Meddene, Polone, Maleyzine* un *Touwraxe* un tiem piederīgā [88 III: 1326. dok.]. Šī dokumenta nobeigums svarīgs Sēlijas teritoriālās struktūras izpratnei, jo norāda, ka Sēlija sastāv no sīkākām zemēm. Otrs svarīgs norādījums ir tas, ka zemes pretim Dinaburgai neietilpst Sēlijā, bet Sēlijas austrumu robeža meklējama tālāk uz rietumiem.

14. gadsimtā Livonijas ordenis atņēma Rīgas arhibīskapam Sēlijas zemes. Par šīm teritorijām 14. gadsimta 70. gados notika tiesāšanās Romā pāvesta kūrijā. Prāva ieilga līdz gadsimta beigām. Neskatoties uz Romā notiekošo tiesas procesu, ordenis 1373. gadā Sēlpilī sēļu pils vietā sāka celt mūra pili, kas vēlāk kļuva par fogta sēdekli [147: 5]. Jauniegūto zemju aizsardzībai 14. gadsimta beigās vai 15. gadsimta sākumā tika celta

by documents of 17 November 1431 [89 I: 236.dok.] and 6 February 1526 [89 I: 257].

In the agreement on the division of land concluded in 1256, the Riga Dom Chapter gave up the Kalve (*Calve*) district in favour of the Livonian Order [117 II: 432]. The documents on the granting of fiefs from this period also mention Kalve. Thus, in 1257 the Archbishop of Riga granted Ikšķile and Kalve (*bona de Calwe*) to Bardevis and his sons [89 I 24.dok.].

The limits of Selonia are described at greater length in the document of 1261, whereby Mindaugas, King of Lithuania, granted Selonia to the Livonian Order, preserved only in the form of transcripts in two different versions [88 I: 363.dok.]. Most historians regard it as a forgery.

This last document on the granting of land by Mindaugas, is the latest of the 13th century documents mentioning the Selonian land. It should be noted that some information on Selonia (the location of Medene) may be obtained from the April 1254 agreement on the division of Upmale and the corresponding papal bull, which confirms the bishop's right to all the land between the Rivers Lielupe and Daugava as far as the River Mēmele and the area upstream along this river up to the boundary with Medene (*ad terminos Medene*) [117 II: 392.dok.].

Also important for understanding of the territorial structure of Selonia are 14th century documents mentioning the area inhabited by the Selonians. Thus, Selonia is mentioned in a document of 10 January 1390 (*.. licet eciam terris Zelonie ultra Dunam*) [89 I: 131.dok.]. In this document, the archbishop complains that the order has seized by force Selonian lands measuring more than 100 Italian miles across. The most important of these documents is a document of 1392 in which the Master of the Livonian Order reports to the Grand Master of the Teutonic Order on the borders of Selonia. This document may be regarded as more reliable, since it comes from the Teutonic Order's internal correspondence, where there was no need for falsehood. Apart from place-names, the description of the boundaries also mentions many geographical and natural features. The concluding part of the document states that the land called Selonia (*Zelonia*) consists of the following districts: *Meddene, Polone, Maleyzine* and *Touwraxe* and all their appurtenances [88 III 1326.dok.]. This concluding section of the document is important for understanding the territorial structure of Selonia, since it indicates that Selonia consisted of several smaller lands. Importantly, it also indicates that the lands opposite Dinaburga did not form part of Selonia, so that the eastern limit of Selonia lay further west.

In the 14th century, the Livonian Order seized the lands of Selonia held by the Archbishop of Riga. In the 1370s, this area was the subject of legal action at the Roman Curia, these proceedings lasting until the end of the century. Regardless of the continued legal dispute in Rome, the order began in 1373 to build a stone castle at Sēlpils, on the site of the former castle of the Selonians, and this later became the seat of the bailiff [147: 5]. In

Altenes mūra pils [46: 79–80]. Kopš šī laika vairs netiek runāts par sēļu zemēm, Sēliju.

Tikai 18. gadsimta otrajā pusē rakstītajos avotos atkal parādās *sēļu* un *Sēlijas* vārds, bet tas jau saistās ar seno sēļu vēstures un apdzīvotās teritorijas izpēti. Tā aizsākās ar rakstīto avotu publikācijām un tajos minēto vietējo tautu dzīvesvietu lokalizāciju. Viens no pirmajiem, kas pievērsās 13. gadsimta rakstītajos avotos minēto vietvārdu lokalizācijai, bija Johans Ludvigs Bergers (*Börger*) [11: 104]. Sēliju viņš nešķīra no Zemgales un vienīgo kartē atzīmēto vietvārdu – Sēlpili lokalizēja apmēram mūsdienu Seces Bajāru rajonā [11: 15.–16. karte]. Pie līdzīgiem uzskatiem nonāca arī I. Čarņevskis (*Czarnewski*) [32: 12]. Visnopietnāk ar sēļu apdzīvotās teritorijas noskaidrošanu 19. gadsimta pirmajā pusē nodarbojies Kārlis Frīdrihs Vatsons (*Watson*) [178; 179]. Viņš pirmais atzina, ka Augšzemes austrumu galu apdzīvojusi ceturtā latviešu tauta – sēļi un lokalizēja konkrētus rakstītajos avotos minētos Sēlijas vietvārdus [27: 15–16]. Visumā līdzīgus secinājumus izdarīja arī Frīdrihs Krūze (*Kruse*) [27: 15–16]. Par šo jautājumu interesējās arī Augusts Bīlenšteins (*Bielenstein*), kurš pēc rakstīto avotu liecībām noteica sēļu apdzīvoto teritoriju tagadējā Latvijā [8: 168–174]. Latviešu sabiedrībā interese par Sēlijas vai Augšzemes novadu radās 19. gadsimta beigās. Viens no pirmajiem nopietnākajiem pētījumiem šai jautājumā bija rakstnieka un etnogrāfa M. Skruzīša speciāli sēļiem veltītais darbs, kurā sniegts vispusīgs Sēlijas apraksts, mēģinot saistīt 13.–14. gadsimta avotos minētos vietvārdus ar konkrētām vietām [125]. Šo seno rakstīto avotu publicējumi un izvērtējumi veicināja pastiprinātas intereses rašanos sabiedrībā par minēto tēmu, radot nepieciešamību jautājuma risināšanā iesaistīties arī citu jomu speciālistiem – valodniekiem, arheologiem, etnogrāfiem u.c.

Arheoloģiskie un antropoloģiskie materiāli

Sēļu arheoloģiskā izpēte ir cieši saistīta ar arheoloģiskā materiāla uzkrāšanos Latvijā un Lietuvā. Pirmie senlietu atradumi no sēļu apdzīvotās teritorijas muzeju krātuvēs nonāca 19. gadsimta pirmajā pusē. Vēlāk amatieru H. Šteina (*Stein*), K. Kītera (*Kieter*), P. Zelmera (*Sellmer*), V. Voita (*Voigt*), P. Vilčinska u.c. izrakumi notika virknē pieminekļu, taču zinātnisku atskaišu par tiem nav. Pirmie zinātniskas ievirzes izrakumi sēļu apdzīvotajā teritorijā tika veikti 1866. gada septembrī Ērberģes Svarēnos [124: 6–8]. Plašāki pētījumi norisinājās Viskrievijas X arheologu kongresa ierosmē. Antons Buholcs (*Buchholtz*) veica izrakumus Sēlpils Lejasdopeļu [22: 113–120], bet

order to protect the newly-obtained lands, the stone castle of Altene was built in the late 14th or early 15th century [46: 79–80]. After this time, there is no further mention of the Selonian lands or Selonia.

Only in the second half of the 18th century do the names of the Selonians and Selonia reappear in written sources, but this is connected with research on the history of the ancient Selonians and the area they inhabited. This research began with the scrutiny of published written sources and the identification of the places inhabited by the native peoples that are mentioned in these sources. One of the first to attempt the identification of place-names mentioned in 13th century written sources was Johann Ludwig Börger [11: 104]. He did not differentiate between Selonia and Semigallia, and the only place-name in Selonia marked in his maps – Sēlpils – is placed approximately at the location of the settlement site of Seces Bajāri [11: Maps 15–16]. I. Czarnewski held to a similar view (32:12.). In the first half of the 19th century, Carl Friedrich Watson presented the most serious discussion of the area inhabited by the Selonians [178; 179]. He was the first to recognise that the eastern part of Augšzeme had been inhabited by a fourth Latvian people – the Selonians – and identified place-names in Selonia mentioned in the written sources [27: 15–16]. Friedrich Kruse drew fairly similar conclusions [27: 15–16]. August Bielenstein also took an interest in this question, and, based on the written evidence, he established the limits of the Selonian-populated area within the borders of present-day Latvia [8: 168–174]. In Latvian society, interest in the Selonian or Augšzeme region developed in the late 19th century. One of the first serious studies on this issue was presented by writer and ethnographer Miķelis Skruzītis, who gave a comprehensive description of Selonia, seeking to identify the place-names in 13th–14th century sources [125]. The publication and discussion of the ancient written sources stimulated public interest in this subject, so that specialists in other fields – linguistics, archaeology, ethnography, etc. – also became involved in the study of these questions.

Archaeological and anthropological material

Archaeological research on the Selonians is closely connected with the accumulation of archaeological evidence in Latvia and Lithuania. The first artefact finds from the Selonian area reached museums in the first half of the 19th century. Later, amateur researchers H. Stein, C. Kieter, P. Sellmer, W. Voigt and P. Wilczyński excavated a string of sites, but there are no scientific reports on this work. The first scientifically-based excavation in the Selonian area was undertaken in September 1866 at Ērberģes Svarēni [123: 6–8]. More extensive excavation was stimulated by the 10th All-Russian Congress of Archaeologists. Anton Buchholtz conducted excavation at Sēlpils Lejasdopeles [22: 113–120], while Sergej Bogojavlenskij directed excavations

Sergejs Bogojavļenskis – Zasas Antužu, Slates un Sērenes Pungu uzkalniņu kapulaukos [193: 112].

Sakarā ar Viskrievijas X arheologu kongresu tika publicēts kongresa katalogs [67], arheoloģisko pieminekļu kartes [123], savākta bibliogrāfija [21], kur visumā pilnīgi apkopoti materiāli par pētījumiem sēļu apdzīvotajā teritorijā līdz 1896. gadam. Līdzīgi tas notika sēļu apdzīvotās teritorijas Lietuvas daļā – gatavojoties IX arheologu kongresam Viļņā, tika kartografēti Viļņas [211] un vēlāk Kauņas guberņas arheoloģiskie pieminekļi [212]. 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta pirmajos gados intensīvāk tika rakti sēļu kapulauki tagadējās Lietuvas teritorijā (D. Kaders Kupru senkapos, I. Abramovs Skverbu senkapos, vairākos kapulaukos J. Žiogas) [87]. Šajā laikā aizsākās arī pilskalnu pētījumi – Ludviks Krživickis tika pētījis Mošķenu – Laukupenu un Petrešūnu pilskalnus [86]. Viņa izrakumu rezultāti rada atspoguļojumu plašākos rakstos [73; 208].

Pēc Pirmā pasaules kara, nodibinoties neatkarīgām valstīm, arheoloģiskie izrakumi sēļu zemēs notika galvenokārt Latvijas teritorijā. Lietuvā Biržu muzeja darbinieki izpētīja četrus kapu uzkalniņus Skrebišķu kapulaukā un Jons Puzins – vienu postītu kapu uzkalniņu agrāk pētītajā Vaineiķu kapulaukā [87].

Latvijā 20. gadsimta 20. gadu sākumā arheoloģisko pieminekļu pētīšanā iesaistījās pusprofesionāļi, no kuriem jāatzīmē Jēkabpils vidusskolas skolotājs Arnolds Štokmanis. Viņa vadībā pētīti agrā un vidējā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi Sēlpils Gravānos, Ābeļu Boķos, pie Sēlpils baznīcas, Sēlpils Plāteros, Spietiņos un Priekšānos. Izrakumu rezultāti atspoguļoti virknē publikāciju [150; 151]. Divdesmito gadu vidū ar kapu uzkalniņu pētniecību nodarbojās arheologi Harijs Moora un Francis Balodis. Viņu izrakumu rezultāti publicēti Pieminekļu valdes Arheoloģisko rakstu krājumos [98; 138]. Trīsdesmitajos gados sēļu pētniecībā aktīvi iesaistījās Elvīra Šnore. Sēļu arheoloģijas problēmas kļuva par viņas zinātniskā darba pamattēmu. E. Šnores vadībā tika veikti arheoloģiskie izrakumi virknē pieminekļu – 1933. gadā Rites Melderišķu kapulaukā, 1934. gadā Bebrenes Zesercelmu un Saukas Razbuku kapulaukā, 1939. gadā Dignājas pilskalnā un tam atbilstošajā Strautmaļu kapulaukā. 1940. gadā tika izpētīti divi kapu uzkalniņi Rites Ķebēnos un 1941. gadā viens Rites Stūreļos. Citos Sēlijas arheoloģiskajos pieminekļos izrakumus veica Pēteris Stepiņš – 1935. gadā Seces Salasančos, 1937. gadā Rubenes Rubiķu silā un Slates sila līdzenajā kapulaukā.

Ne mazāk nozīmīga bija arheoloģisko pieminekļu apzināšana. Ernesta Brastiņa organizētā pilskalnu apzināšanas ekspedīcija aprakstīja un

at the barrow cemeteries of Zasas Antuži, Slate and Sērenes Pungas [193: 112].

A catalogue was published in connection with the 10th All-Russian Congress of Archaeologists [68], along with maps of archaeological sites [123], and a bibliography was compiled [21], providing a fairly complete overview of research in the Selonian area up to 1896. There was a similar pattern of development in the Lithuanian part of the area once populated by the Selonians: in advance of the 9th Congress of Archaeologists in Vilnius, the archaeological monuments in the Province of Vilnius were mapped [211], followed by mapping of monuments in the Province of Kaunas [212]. At the end of the 19th century and in the early years of the 20th century, more intensive excavation took place at Selonian cemeteries in the area of present-day Lithuania (D.Kader excavated at the cemetery of Kupriai, I. Abramov excavated at Skverbai cemetery and J.Žiogas conducted the excavation of several cemetery sites) [87]. At this time, research also began into hillforts, with excavations by R. Krziwitzky at Moškėnai–Laukupėnai and Petrešiūnai Hillforts [86]. The results of his excavations are reflected in major articles [73;208].

After the First World War, when the independent states were established, archaeological excavation was undertaken mainly in the part of the Selonian lands that lay within the borders of Latvia. In Lithuania, the staff of Biržai Museum excavated four barrows at the cemetery of Skrebiškiai, while J. Puzinas conducted the excavation of a disturbed barrow in Vaineikiai cemetery, which had already been excavated earlier [87].

In the early 1920s, semi-professional researchers became involved in archaeological excavation. One such figure was Arnolds Štokmanis, a teacher at Jēkabpils Secondary School. He directed the excavation of Early and Middle Iron Age barrows at Sēlpils Gravāni and Ābeļu Boķi, at Sēlpils Church, and at Sēlpils Plāteri, Spietiņi and Priekšāni. The results of this excavation work are covered in a string of publications [150; 151]. In the mid-1920s, archaeologists Harri Moora and Francis Balodis were engaged in the excavation of barrow graves, and the results of their work are published in the volumes of the Archaeological Papers (*Arheoloģiskie raksti*) of the Board of Monuments [98;138]. In the 1930s, Elvīra Šnore became actively involved in this field, focussing her studies on questions of Selonian archaeology. Šnore directed excavation at a series of sites: at the cemetery of Rites Melderišķi in 1933, at Bebrenes Zasercelmi and Saukas Razbuki in 1934, and at Dignāja Hillfort and the associated cemetery of Strautmaļi in 1939. In 1940, two barrows were excavated at Rites Ķebēni, and in 1941 one more at Rites Stūreļi. Excavation at other archaeological sites in Selonia was undertaken by Pēteris Stepiņš: at Seces Salasanči in 1935, and at Rubenes Rubiķu sils and the flat cemetery of Slates sils in 1937.

No less important was archaeological survey work. Ernests Brastiņš organised a hillfort survey expedition, describing and surveying with simple instruments all the

pusinstrumentāli uzmēroja visus tajā laikā zināmos Sēlijas pilskalnus. Tās rezultāti publicēti E. Brastiņa Latvijas pilskalniem veltītā izdevuma otrajā sējumā [12]. Vēstures fakultātes studenti Pieminekļu valdes uzdevumā 20. gadu otrajā pusē apstaigāja Latvijas pagastus, vācot ziņas par arheoloģiskajiem un etnogrāfiskajiem pieminekļiem. Tika apzināta daļa Sēlijas pagastu un savāktās ziņas reģistrētas Pieminekļu valdes arhīvā.

Kopumā tika iegūti diezgan plaši, taču ne visaptveroši materiāli. Vairums no tiem pārstāvēja uzkalniņu kapu kultūru vai vēlo dzelzs laikmetu, mazāk bija materiālu no 1. g. t. pēc Kr. otrās puses. Atklājās sēļu senlietu formu un apbedīšanas tradīciju lielā līdzība ar latgaļiem. 20. gadsimta 20. gados sākās iegūtā materiāla konkrētāka etniskā interpretācija. Agrākos 19. gadsimta pētniekus interesēja galvenokārt jautājums, kam pieder atrastās senlietas – gotiem, varjagiem, lībiešiem vai latviešiem. Baltijas provincēm veltītajā arheoloģijas apskatā Makss Eberts Latvijas teritoriju sadalīja dienvidu un ziemeļu reģionā un dienvidu reģionu saistīja ar latviešiem. Viņš norādīja, ka Austrumkurzemei (Sēlija un Zemgale) un Dienvidvidzemei raksturīgos kapu uzkalniņus nomainīja līdzenie kapulauki un ka senlietu formu analīze liecina par kultūras kontinuitāti līdz vēlajam dzelzs laikmetam [38].

1926. gadā izdotajā pirmajā sistemātiskajā Latvijas arheoloģijas apskatā Francis Balodis rakstīja, ka dienvidos no Daugavas līdz Mēmelei dzīvojuši sēļi, bet viņu kultūra bijusi vistuvākā latviešu (respektīvi, latgaļu) kultūrai [81: 71]. Rakstot par vidējo dzelzs laikmetu Latvijā, Marta Šmīdehelma baltu apdzīvotajā teritorijā izdalīja divus kultūras apgabalus, kas liecina par vienas tautas mazām etnogrāfiskām atšķirībām [81: 67], bet F. Balodis norādīja, ka iepriekšējā periodā (5.–8. gs.) izveidojās četras atsevišķas latviešu ciltis – kurši, zemgaļi, latgaļi un sēļi. Vēlāk – 30. gados viņš savus uzskatus mainīja un vairs atsevišķi neizdalīja sēļus, bet to apdzīvoto teritoriju piešķīra latgaļiem [80 I: 112; 138]. F. Baloža uzskatu ietekme saskatāma arī 30. gadu beigās izdotajā albumā "Latviešu kultūra senatnē" [77], kur senlietas no sēļu apdzīvotās teritorijas iekļautas latgaļiem veltītajās tabulās. Tomēr pastāvēja arī citi uzskati. Vispirms jāmin Fēliksa Jākobsona nelielie raksti. Viņa nopelns ir tas, ka viņš agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauku ar akmeņu riņķi kultūru Latvijā pēc senlietu formām sadalīja divās – austrumu un rietumu grupās [55]. Latgaļus viņš uzskatīja par samērā vēliem ienācējiem, kuriem nav nekāda sakara ar agrāko uzkalniņu kapu kultūru, jo senlietu formās nesaskatīja pārmantojamību [56]. Harijs Moora 20. gadsimta 30. gadu beigās par sēļiem piederīgiem uzskatīja ko-

hillforts known at that time in Selonia. The results are presented in the second volume of Brastiņš" series of books on hillforts in Latvia [12]. In the second half of the 1920s, students from the Faculty of History visited the parishes of Latvia, collecting archaeological and ethnographic data for the Board of Monuments. A proportion of the parishes of Selonia were covered by this research, and the information collected was registered in the archive of the Board of Monuments.

The material obtained was quite extensive, but the picture was not complete. The majority of sites related to the Barrow Grave Culture or the Late Iron Age, with less material from the second half of the 1st millennium AD. It was observed that there was considerable resemblance in terms of artefact forms and burial practices to the Latgallian material. In the 1920s, the archaeological material began to be interpreted more specifically in ethnic terms. The 19th century, research interest had focussed mainly on the question of attributing the artefacts: whether these were Gothic, Varangian, Liv or Latvian. In an overview of the archaeology of the Baltic Provinces, Max Ebert divides the territory of Latvia into a southern and a northern region, regarding the southern region as Latvian. He points out that the barrow graves characteristic of eastern Courland (Selonia and Semigallia) and southern Livland were replaced by flat cemeteries and that analysis of artefact forms testifies to cultural continuity up to the Late Iron Age [38].

In the first systematic overview of Latvian archaeology, published in 1926, Francis Balodis writes that the area south of the Daugava up to the River Mēmele was inhabited by the Selonians, their culture most closely resembling Latvian (i.e. Latgallian) culture [81:71]. In writing on the Middle Iron Age in Latvia, Marta Schmiedehelm distinguishes two cultural regions in the area populated by the Balts, regarding it as an area inhabited by a single people, with minor ethnographic differences [81: 67], while F. Balodis points out that in the preceding period (5th–8th century AD), four separate Latvian tribes had developed: the Couronians, Semigallians, Latgallians and Selonians. Later, in the 1930s, he changed his views, so that he no longer distinguished the Selonians as a separate group, including their territory as Latgallian (80 I: 112;138]. The influence of the views of Balodis is also reflected in the album "Latvian Culture in Antiquity" (*Latviešu kultūra senatnē*), published in the late 1930s [77], where artefacts from the Selonian-populated area are included in the plates showing Latgallian material.

However, there were other views on this matter. In the first place, Fēlikss Jākobsons wrote some short papers on this subject. He may be credited with dividing the Barrow Grave Culture with Peristaliths of the Early Iron Age in Latvia into two groups, eastern and western, based on artefact forms [55]. He considered the Latgallians fairly late arrivals, who had no connection with the previous Barrow Grave Culture, since he did not see any continuity in artefact forms [56]. In the late 1930s, Harri Moora attributed

lektīvo kapu uzkalniņu kultūras austrumu grupas pieminekļus Daugavas kreisajā, bet par latgaļiem piederīgiem – Daugavas labajā krastā [99]. Starp arheologiem, kas centušies identificēt sēļus arheoloģiskajā materiālā, vispirms minams Eduards Šturms, kas, iezīmējis kartē agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņus, pamanīja F. Jākobsona izdalītās austrumu lokālās grupas aptuveno sakritību ar Veltas Rūķes iezīmēto sēlisko izoglosu izplatības areālu, tāpēc kolektīvo kapu uzkalniņu austrumu grupu viņš saistīja ar sēļiem [152]. Problēmu radīja fakts, ka agrajā dzelzs laikmetā sēļu pieminekļi pēc E. Šturma uzskatiem bija ne tikai Sēlijā, bet arī Aiviekstes baseinā Daugavas labajā krastā, aptverot visu uzkalniņu kapu ar akmeņu riņķi kultūras austrumu grupas izplatības areālu. Līdz tam ar šo uzkalniņu kapu kultūru Vidzemē saistīja latgaļu izcelsmi, un nu it kā skaidrā latgaļu izcelsmes problēma prasīja pilnīgi citu risinājumu. Daļa pētnieku, piemēram, Harijs Moora, atkāpjoties no agrākās konsekvences, izeju no šīs situācijas meklēja, gan Vidzemes, gan Augšzemes kolektīvos kapu uzkalniņus nedalīti saistot ar latgaļiem – sēļiem [100].

Sēļu izcelsmes problēmas risināšanai 20. gadsimta 60. gados tika iegūti jauni plaši materiāli Pļaviņu HES celtniecības laikā. Tika pētīti gan agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi – Mildas Bresavas izrakumi Pungu un Pāķu kapulaukos 1960.–1961. gadā [19], gan uzkalniņu kapulauki ar agrā un vidējā dzelzs laikmeta apbedījumiem – Lūcijas Vankinas izrakumi Boķu kapulaukā 1961. gadā [167] un Jolantas Daigas, Māra Atgāža izrakumi Spietiņu un Plāteru kapulaukos un tiem atbilstošā Sēlpils Spietiņu apmetnē 1961.–1963. gadā [34–36]. Īpaši nozīmīgi bija izrakumi vēlā dzelzs laikmeta Sēlpils Lejasdopeļu uzkalniņu kapulaukā. Izrakumu rezultāti pirmoreiz noteiktāk parādīja atšķirības starp latgaļu un sēļu apbedīšanas tradīcijām vēlajā dzelzs laikmetā – sēļiem vēl šajā laikā saglabājušies uzbērti kapu uzkalniņi ar vairākiem apbedījumiem. Tas pirmoreiz akcentēts E. Šnores rakstā par izrakumiem Sēlpils Lejasdopeļu kapulaukā [141]. Jāatzīmē, ka Sēlpils Lejasdopeļu kapulauka izrakumos pirmoreiz tika iegūts plašāks antropoloģiskais materiāls no sēļu kapulaukiem, kas ļāva izdalīt sēļiem raksturīgā antropoloģiskā tipa pazīmes [204]. Vienlaicīgi ar izrakumiem Lejasdopeļu kapulaukā tika veikta pētniecība arī tam atbilstošajā Sēlpils Piģēnu apmetnē, tomēr šo izrakumu materiāli plašāk nav publicēti. 1963.–1965. gadā izrakumi notika pēc rakstītajiem avotiem zināmajā galvenajā sēļu politiskajā centrā – Sēlpils pilskalnā, kurā 14. gadsimtā uzcelta mūra pils [147]. Izrakumos konstatēts, ka Sēlpils pilskalns bijis apdzīvots no 7. līdz 13. gadsimtam. Sēļu etniskās vēstures

to the Selonians the sites of the eastern group within the Collective Barrow Grave Culture on the left bank of the Daugava, attributing those of the right bank of the Daugava to the Latgallians [99]. Another archaeologist who strove to identify the Selonians in archaeological material was Eduards Šturms, who, in mapping Early Iron Age barrows, noticed an approximate correspondence between the eastern group, as distinguished by Jākobsons, and the area of distribution of Selonian isoglosses, as mapped by linguist Velta Rūķe, and so he connected the eastern group of collective barrow graves with the Selonians [152].

A problem was caused by the fact that in Šturms' version, not only the Early Iron Ages sites in Selonia, but also those of the River Aiviekste basin, on the right bank of the Daugava, were attributed to the Selonians, so that their territory encompassed the whole of the eastern group within the Culture of Barrow Graves with a Peristalith. Previously, the Vidzeme part of the Barrow Grave Culture had been considered as relating to the origin of the Latgallians, and now the apparently clear-cut issue of Latgallian origins demanded an entirely new approach. One section of researchers, such as Harri Moora, retreated from their earlier ideas and sought a solution by equating the collective barrow graves of Vidzeme and Augšzeme with a united Latgallian-Selonian group [100].

A major corpus of new material relevant to the question of Selonian origins came to light in the 1960s in the course of rescue archaeological work connected with the construction of the Pļaviņas Hydro-Electric Power Station. New excavation was undertaken at Early Iron Age barrows, namely the excavations by Milda Bresava at the cemeteries of Pungas and Pāķi in 1960–1961 [19], and at barrow cemeteries with Early and Middle Iron Age burials: the cemetery of Boķi, excavated in 1961 by Lūcija Vankina [167], and the cemeteries at Spietiņi and Plāteri, along with the corresponding Sēlpils Spietiņi settlement site, excavated by Jolanta Daiga and Māris Atgāzis in 1961–1963 [34;35;36]. Particularly significant was the excavation of the Late Iron Age barrow cemetery of Sēlpils Lejasdopeles. The results of this excavation work revealed more clearly for the first time differences in Late Iron Age burial practices between the Latgallians and Selonians: in this period, the Selonians still continued collective burial in barrows. This is emphasised for the first time in a paper by E. Šnore on the excavation at Sēlpils Lejasdopeles [141]. It should be noted that Sēlpils Lejasdopeles was the first Selonian cemetery to provide a major corpus of skeletal remains, permitting the characterisation of a Selonian physical type [204]. Concurrently with the excavation at Lejasdopeles, work was also undertaken at the corresponding settlement site of Sēlpils Piģēni, but there is no major publication on this site. In 1963–1965, excavation was conducted at the major Selonian political centre, known from written sources – Sēlpils Hillfort – where a stone castle had been built in the 14th century [147]. Excavation showed that the hillfort had been occupied in the 7th–13th century. Medieval material also began to be considered with respect to

problēmu risināšanā sāka izmantot arī viduslaiku materiālus, kas bagātīgi pārstāvēti Sēlpils kapsētas izrakumos [147]. Interesanti, ka 16.–17. gadsimtā kapsētā apbedīto antropoloģiskais tips atšķiras no 13.–15. gadsimta apbedīto antropoloģiskā tipa, kas liecina par iedzīvotāju daļēju nomaiņu. Sēlpils arheoloģiskā kompleksa izrakumu materiāli ir apkopoti grāmatā. Ievērojami mazākā apjomā liecības par sēļiem iegūtas izrakumos pilskalnā zem Altenes mūra pils [46].

20. gadsimta 60. gadu pirmajā pusē jauniegūtie materiāli tika iestrādāti izdevumā "Latvijas PSR arheoloģija" [82]. Uz plašo, Pļaviņu HES zonā veikto izrakumu materiāla bāzes tika risinātas problēmas par sēļu iespējamību Aiviekstes baseinā, sēļu un latgaļu kultūras atšķirībām. Tā Jānis Graudonis nodaļā par agro dzelzs laikmetu publicētā kartē ar vienādu svītrojumu apzīmējis abu Daugavas krastu austrumu lokālās grupas kapu uzkalniņu izplatības teritoriju un šo kultūras apgabalu ir piešķīris sēļiem [82: 129–130]. Nodaļā par vidējo dzelzs laikmetu Ādolfs Stubavs šo jautājumu ir apgājis, apskatot kopīgi latgaļu – sēļu pieminekļus, sīkāk tos neizdalot [82: 136–142, 149–150]. Šajā kolektīvajā darbā E. Šnore nodaļā par vēlo dzelzs laikmetu latgaļus un sēļus apskata vienā apakšnodaļā, taču tekstā izdala atsevišķi sēļu apdzīvoto teritoriju, t.i., Augšzemi, tikai Daugavas kreisajā krastā [82: 226]. Pēc Sēlpils Lejasdopelēs iegūtajiem materiāliem viņa mēģinājusi parādīt atšķirības apbedīšanas tradīcijās, rotās, apģērbā starp latgaļiem un sēļiem abām tautām tik līdzīgajā materiālā. Vladislavs Urtāns visumā ir pievienojies uzskatam, ka sēļi ir dzīvojuši kopā ar latgaļiem arī Daugavas labajā krastā, bet materiālās kultūras līdzības dēļ tos nevar atšķirt. Rakstā par apbedīšanas tradīcijām Latvijā vidējā dzelzs laikmetā viņš latgaļus un sēļus apskata kopā [165]. 20. gadsimta otrajā pusē ar Sēlijas vēsturiskās ģeogrāfijas problēmām nodarbojies vēsturnieks Vilis Biļķins, būtībā uzrakstot sēļu 13.–14. gadsimta politisko vēsturi un veicot rakstītajos avotos minēto vietvārdu lokalizācijas skaidrojumu [9].

Pēc Otrā pasaules kara līdz 90. gadiem Lietuvas teritorijā sēļu pieminekļi tika pētīti salīdzinoši mazākos apmēros nekā Latvijā. Vienīgie izrakumi dzīvesvietās tika veikti apmetnē pie Jodoņu pilskalna 1949. gadā. Iegūtie materiāli drīz vien tika publicēti [103]. Salīdzinot tos ar hronoloģiski atbilstošajiem Dignājas pilskalna izrakumu materiāliem, saskatāma liela līdzība. Aktīvi sēļu uzkalniņu kapulauku pētniecībā iesaistījās Rokišķu muzeja darbinieki J. Krasausks un S. Juodelis. 1964., 1968. un 1970. gadā viņi Norkūnu vidējā dzelzs laikmeta kapulaukā izpētīja astoņus kapu uzkalniņus. Šis interesantais materiāls pagaidām

Selonian ethnic history, material that was richly represented in the excavation of the Christian cemetery at Sēlpils [147]. Interestingly, the burials of the 16th–17th century differ in terms of physical type from those of the 13th–15th century, indicating that part of the population had changed. The material excavated at the Sēlpils complex of sites has been brought together in a book. Much less evidence was obtained regarding the Selonians in the excavation of the hillfort under the stone castle of Altene [46].

The new evidence obtained in the first half of the 1960s was incorporated into the general work "Archaeology of the Latvian SSR" (*Latvijas PSR arheoloģija*) [82]. The major corpus of excavated material in the area to be flooded by the Pļaviņas HEP reservoir provided a new basis for looking at questions relating to the possible Selonian presence in the Aiviekste Basin and the cultural differences between the Selonians and Latgallians. Thus, in a map in the chapter on the Early Iron Age, Jānis Graudonis uses the same kind of hatching to mark the area of the eastern group of barrow graves on both banks of the Daugava and assigns this cultural area to the Selonians [82: 129–130]. In the chapter on the Middle Iron Age, Ādolfs Stubavs has avoided this issue, discussing Latgallian and Selonian sites together, without differentiating between them [82: 136–142; 149–150]. In the chapter on the Late Iron Age in this collective work, Šnore discusses the Latgallians and Selonians in the same sub-chapter, but does distinguish a separate Selonian-populated area in the text – an area restricted to Augšzeme, on the left bank of the Daugava [82: 226]. Based on the material from Sēlpils Lejasdopeles, she attempts to show differences in mortuary practices, ornaments and dress between the Latgallians and Selonians within this corpus of material, which is so similar for the two peoples. Vladislavs Urtāns generally supported the view that the Selonians had also lived on the right bank of the Daugava together with the Latgallians, but considered that the two groups were indistinguishable because of the similarity of their material culture. In a paper on burial practices in Latvia in the Middle Iron Age, he treats the Latgallians and Selonians together [165]. In the second half of the 20th century, historian Vilis Biļķins discussed the problems of the historical geography of Selonia, writing what is essentially a political history of the Selonians in the 13th–14th century and seeking to identify the place-names mentioned in written sources [9].

From the end of the Second World War up to the 1990s, there was considerably less excavation of Selonian sites in the area of present-day Lithuania than in Latvia. The only excavation of a residential site was undertaken in 1949 at the settlement next to Juodonys Hillfort, the results of which were published soon after [103]. Comparison with the contemporaneous material from Dignāja Hillfort shows a close resemblance. J. Krasauskas and S. Juodelis of Roķiškis Museum became actively involved in the excavation of Selonian barrow cemeteries. In 1964, 1968 and 1970 they excavated eight barrows at the Middle Iron Age cemetery of Norkūnai. This interesting material remains unpublished and has not been

nav plašāk publicēts un ir maz izmantots. Mazākos apmēros veikti izrakumi Drulēnu, Kokšu, Baušišķu uzkalniņu kapulaukos. Nozīmīgus pētījumus sēļu teritorijas dienvidrietumu daļā veica Mikols Mihelberts, kas 1970. gadā Daujēnu kapulaukā izpētīja piecus un Berklaiņu kapulaukā vienu kapu uzkalniņu. Īpaši nozīmīgi ir M. Mihelberta 1971.–1974. gada izrakumi Pajostes kapulaukā, kur izpētīts viss kapulauks – kopskaitā 21 uzkalniņš. Tas ļāva konkretizēt sēļu apdzīvotās teritorijas dienvidrietumu robežu pēc arheoloģiskajiem materiāliem, jo, piemēram, Pajostes kapulauks atrodas jau ārpus 14. gadsimta dokumentos minētajām sēļu zemes robežām. Pašā Latvijas pierobežā tika pētīti Morišķu kapu uzkalniņi [90], kuros iegūts Augšzemes agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņiem līdzīgs materiāls. Līdzība ar Boķu un Lejasdopeļu kapulauka materiāliem saskatāma arī Visētišķu kapulaukā, kuru no 1985. līdz 1989. gadam pilnībā (14 kapu uzkalniņi) izpētīja Vītauts Kazakevičs. Viņš 1989. gadā izpētīja arī vienu kapu uzkalniņu Mišķiņu kapulaukā. Tomēr šie pētījumi nav plašāk aplūkoti Lietuvas arheoloģijai veltītajos darbos. Apkopojošos darbos lietuviešu arheologi sēļus neizdalīja [153; 75; 92] vai arī atzīmēja, ka tie apdzīvoja Ziemeļaustrumlietuvu, bet to tuvākai raksturošanai trūkst materiālu [110]. Piemēram, sēļu un zemgaļu apdzīvotās teritorijas apskatītas kopā speciāli baltu cilšu robežām Lietuvā veltītajā rakstā [216]. Pirmais plašākais apskats par sēļiem Lietuvā bija Adolfa Tautaviča populārzinātniskais raksts [154] un sēļu vidējā dzelzs laikmeta kultūras raksturojums grāmatā par vidējo dzelzs laikmetu Lietuvā [155]. Viņš, līdzīgi kā Marija Gimbutiene [42; 43], uzskatīja, ka sēļi dzīvojuši Ziemeļaustrumlietuvā kopš pirmajiem gadsimtiem pēc Kristus.

20. gadsimta 70. un 80. gados sēļu arheoloģisko pētījumu ģeogrāfija Latvijā paplašinājās – plašāki izrakumi tika veikti Latvijas–Lietuvas pierobežā – E. Šnores vadībā 1976. gadā notika izrakumi Gārsenes Bērzkalnu kapu uzkalniņā, kur pirmoreiz tika atklāti pirms sēļiem pastāvējušās arheoloģiskās kultūras – švīkātās keramikas kultūras apbedījumi [142]. 1977. un 1978. gadā viņa vadīja izrakumus Elkšņu Beteļu kapulaukā [144], 1978. un 1979. gadā Saukas Ratulānu kapulaukā un 1980. gadā Sēlpils Ķuncu kapulaukā [143; 145]. Sēlijas dzīvesvietas pētīja Ādolfs Stubavs. Viņa vadībā izrakumi notika Rites Stupeļu pilskalnā 1976.–1978. gadā [131–133; 135] un Rites Krīgānu Ezersalas apmetnē 1978.–1979. gadā [134–136]. Lielākā daļa no šiem un iepriekš uzkrātiem materiāliem 80. un 90. gados nonāca zinātniskajā apritē plašāku publikāciju veidā [144–147], bet par dažu arheoloīģisko objektu (Boķi, Stupeļi, Krīgāni) izrakumu materiāliem ir tikai īsas informācijas, un tie vēl gaida nopietnāku

extensively utilised. More limited excavation was undertaken at the barrow cemeteries of Drulėnai, Kuokšiai and Baušiškiai. Important research in the south-western part of the Selonian area was conducted by Mykolas Michelbertas, who in 1970 excavated five barrows at the cemetery of Daujėnai and one barrow at Berklainiai. Particularly significant was the complete excavation by Michelbertas in 1961–1974 of the cemetery of Pajuostis, with 21 barrows in all. This permitted more secure archaeological identification of the south-western limit of the Selonian-populated area, since Pajuostis, for example, lay beyond the limits of the Selonian territory described in 14th century documents. Right at the border with Latvia, barrows were excavated at Muoriškiai [90], providing material resembling that of the Early Iron Age barrows of Augšzeme. Similarity with the material from Boķi and Lejasdopeles can also be detected in the material from the cemetery of Visėtiškės, completely excavated in 1985–1989 by Vytautas Kazakevičius (14 barrows). In 1989, he also excavated one barrow at the cemetery of Miškiniai. However, this research has not been extensively discussed in the general context of Lithuanian archaeology. In general works, Lithuanian archaeologists do not distinguish the Selonians as a separate group [153; 75; 92], or else they state simply that this group inhabited north-eastern Lithuania, but that there is insufficient material for more precise characterisation [110]. For example, the areas populated by the Selonians and Semigallians are treated together in a paper dealing specifically with the boundaries between Baltic groups in Lithuania [216]. The first more extensive discussion of the Selonians in Lithuania is given by Adolfas Tautavičius in a popular account [154] and in a discussion of Selonian Middle Iron Age culture in a book about the Middle Iron Age in Lithuania [155]. Along with Marija Gimbutienė [42; 43], he considers the Selonians to have lived in north-eastern Lithuania from the first centuries AD.

In the 1970s and 80s, the geographical range of archaeological research on the Selonians was extended, with a major excavation directed by Šnore near the Latvian-Lithuanian border: in 1976 she excavated a barrow at Gārsenes Bērzkalni, where burials of the archaeological culture preceding the Selonians – the Striated Pottery Culture – were discovered for the first time [142]. In 1977 and 1978, Šnore directed excavation at the cemetery of Elkšņu Beteļi [144], in 1978 and 1979 at Saukas Ratulāni and in 1980 at Sēlpils Ķunci [143; 145]. Residential sites in Selonia were excavated by Ādolfs Stubavs: he conducted excavation at Rites Stupeļi Hillfort in 1976–1978 [131; 132; 133;135] and on the settlement of Rites Krīgānu Ezersala in 1978–1979 [134; 135;136]. Most of the newly-excavated and previous material was published in the 1980s and 90s [144; 145; 146; 147], but the material from some sites (Boķi, Stupeļi and Krīgāni) has been published only very briefly, and these sites still await more serious study. There has only been partial discussion of this material in papers on questions relating to the Selonians presented at confe-

izvērtējumu. Šie materiāli tikai daļēji iestrādāti baltu etniskajai vēsturei veltīto konferenču ar sēļu problemātiku saistītajos referātos un rakstos [201; 215; 219].

Jautājumam par sēļu pieminekļiem Daugavas labajā krastā agrajā un vidējā dzelzs laikmetā kopš 70. gadiem savos darbos atkal ir pieskārušies vairāki pētnieki. Pamatojoties uz iedzītņa šķēpu galu ar atkarpēm studijām, par sēļiem Vidzemē ir izteicies Māris Atgāzis [3]. Vēlāk viņš daļu Aiviekstes baseina vidējā dzelzs laikmeta līdzeno kapulauku, piemēram, Kalniešu II kapulauku, atšķirībā no Vladislava Urtāna uzskata par sēļu pieminekļiem [83: 285–287]. Teorētiski sēļu pieminekļus Vidzemē ir pieļāvis arī Ādolfs Stubavs [215]. Lokstenes pilskalna un Priedaines kapulaukā apbedītos iedzīvotājus Daugavas labajā krastā par sēļiem uzskata Ēvalds Mugurēvičs [101]. Elvīra Šnore savā nelielajā rakstā par Aiviekstes baseina etniskajām problēmām līdzenos kapulaukus pilnībā saista ar latgaļiem, bet jautājumu par agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņu etnisko piederību atstāj atklātu, atzīmējot, ka daļa uzkalniņu pāraug līdzenajos kapulaukos [218: 48–50], taču vēlākos darbos pieļauj sēļu migrāciju pāri Daugavai [145; 219]. Pēdējā laikā Andrejs Vasks saista visu uzkalniņu kapu kultūras austrumu lokālās grupas apgabalu ar sēļiem [83]. Par sēļu iespējamību Dubnas baseinā ir rakstījusi Antonija Vilcāne [177]. Ar rakstītajos avotos minēto vietvārdu lokalizāciju nodarbojies Ēvalds Mugurēvičs [102]. Lietuvā par to interesējies Gintauts Zabiela [6; 180].

Plašie pētījumi tomēr nav ļāvuši pētniekiem izsekot atšķirībām starp latgaļu un sēļu pieminekļiem Vidzemē. Nekādas atšķirības neparādās arī starp Sēlijas teritorijā situētajiem Elkšņu Beteļu, Saukas Ratulānu, Dignājas Strautmaļu un Skrudalienas Vitanišķu līdzenajiem kapulaukiem un Daugavas labajā krastā esošajiem vēlā dzelzs laikmeta latgaļu kapu pieminekļiem. Augšzemes līdzenie kapulauki tiek saistīti ar sēļiem vienīgi tāpēc, ka tie atrodas teritorijā, kur rakstītajos avotos ir minēti sēļi, bet latgaļus vienmēr lokalizē Daugavas labajā krastā [83: 303].

Pēdējā desmitgadē Sēlijas problēmām ir pievērsušies Juris Urtāns [156; 157; 159; 160; 163] un Guntis Zemītis [185]. Viņu pētījumu lokā bijusi historiogrāfija un Sēlijas arheoloģijas apskats. Nozīmīgāka ir J. Urtāna veiktā Augšzemes pilskalnu apzināšana [158] un aerālā apsekošana, veicot aerofoto [162]. Dažiem vidējā dzelzs laikmeta hronoloģijas jautājumiem [26] un Sēlijas vietvārdu lokalizācijai [27] pēdējos gados ir pievērsies Jānis Ciglis.

Šajā apskatā galvenā vērība ir pievērsta Daugavas kreisā krasta pieminekļu izpētes apskatam,

rences on the ethnic history of the Balts and in some published articles [201; 215; 219].

Since the 1970s, several researchers have turned anew to the question of Selonian sites on the right bank of the Daugava in the Early and Middle Iron Age. Based on his studies of tanged spearheads with barbs, Māris Atgāzis has voiced support for the idea of Selonian presence in Vidzeme [3]. Later, contrary to the views of Vladislavs Urtāns, he expressed the idea that a proportion of the Middle Iron Age flat cemeteries of the Aiviekste Basin, such as Kalnieši II, are in fact Selonian [83: 285–287]. Ādolfs Stubavs also suggested that Selonian sites theoretically might be present in Vidzeme [215]. Ēvalds Mugurēvičs considered that the inhabitants of Lokstene Hillfort and those buried at the cemetery of Priedaine, on the right bank of the Daugava, were Selonians [101]. In a short paper on ethnic questions relating to the Aiviekste Basin, Elvīra Šnore regards the flat cemeteries as entirely Latgallian, leaving open the question of the ethnic affiliation of the Early Iron Age barrows and remarking that one section of the barrows underwent transformation into flat cemeteries [218: 48-50]. However, in later years she did admit the idea of Selonian migration across the Daugava [145; 219]. Recently, Andrejs Vasks has presented an interpretation of the whole area of the eastern group of the Barrow Grave Culture as Selonian [83]. Antonija Vilcāne has written about the possibility of Selonian presence in the basin of the River Dubna [177]. Ēvalds Mugurēvičs has identified place-names mentioned in written sources [102], while Gintautas Zabiela has discussed the same subject in Lithuania [6; 180].

In spite of the attention devoted to the question, researchers have not succeeded in tracing differences between Latgallian and Selonian sites in Vidzeme. Neither have such differences emerged between the flat cemeteries such as Elkšņu Beteļi, Saukas Ratulāni, Dignājas Strautmaļi and Skrudalienas Vitanišķi in the territory of Selonia and the Late Iron Age Latgallian burial sites on the right bank of the Daugava. The flat cemeteries of Augšzeme are regarded as connected with the Selonians simply because they lie in the area that written sources describe as being populated by Selonians, while the Latgallians are always seen as having lived on the right bank [83: 303].

During the past decade, Juris Urtāns [156; 157;159; 160; 163] and Guntis Zemītis [185] have addressed issues relating to the Selonians. In their studies, they have focussed on the history of research and presented overviews of the archaeology of Selonia. Important is the survey of hillforts in Augšzeme [158], along with aerial survey and photography [162], undertaken by Urtāns. In recent years, Jānis Ciglis has discussed various issues relating to Middle Iron Age chronology [26] and the identification of place-names in Selonia [27].

In this discussion, the main attention is focussed on the sites of the left bank of the Daugava, with less treatment of archaeological sites in the Aiviekste Basin, since

mazāk analizēti Aiviekstes baseina arheoloģiskie pieminekļi, jo domājams, ka par sēļiem varētu runāt, sākot ar vidējo dzelzs laikmetu, kad visticamāk tie ieguva tās iezīmes valodā un materiālajā kultūrā, kādas sēļiem bija laikā, kad tie minēti rakstītajos avotos. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kultūra bija tikai pamats, uz kura, uzslāņojoties austrumbaltiem, izveidojās sēļi. No uzkalniņu kapu kultūras laika sēļi ir mantojuši virkni īpatnību, kā kāpjošo intonāciju, kas Aiviekstes baseinā saglabājusies arī daļai latgaļu. Daugavas labajā krastā Aiviekstes baseinā, kur pārsvaru guva austrumbaltu elementi un spēcīgāku iespaidu atstāja Zemgales līdzeno kapulauku kultūra, izveidojās latgaļi [111: 155–165], bet Daugavas kreisajā krastā, kur stiprāk izpaudās uzkalniņu kapu kultūras elementi, izveidojās sēļi. Ar līdzīgiem formēšanās procesiem ir skaidrojama latgaļu un sēļu materiālās kultūras līdzība. Tas arī izskaidro faktu, ka senkrievu hroniku autori sēļus nav atšķīruši no latgaļiem. Var pievienoties Ēvalda Mugurēviča uzskatam, ka daži kreisā krasta līdzenie kapulauki, kā Dignājas Strautmaļi, būtu pieskaitāmi latgaļiem [83: 303]. Par sēļu pieminekļiem var uzskatīt kapulaukus, kuros izmainītā veidā vidējā dzelzs laikmeta otrajā pusē un vēlajā dzelzs laikmetā saglabājušies kapu uzkalniņi, kā Sēlpils Lejasdopeles, Rubenes Rubiķu sils, Ābeļu Boķi Latvijā un Pajoste, Visētišķi, Norkūni u. c. Lietuvā.

Pēdējos desmit gados nozīmīgus sasniegumus sēļu pētniecībā ir guvuši lietuviešu arheologi. Parādījušās plašas sēļu arheoloģiskā materiāla publikācijas. Monogrāfiju par Pajostes sēļu kapulauku [97] un plašu rakstu par Daujēnu kapulauku [96] ir publicējis Mikols Mihelberts. Mišķiņu [69] un Visētišķu kapulauku [71] izrakumu materiālu ir publicējis Vītauts Kazakevičs. Plašāka publikācija ir iznākusi par Jodoņu pilskalna un apmetnes izrakumiem [51]. Sēļu izcelsmi saistīt ar vēlās švīkātās keramikas kultūru ir mēģinājis Gintauts Zabiela [205]. Andra Simnišķīte ir aizstāvējusi doktora disertāciju par apdzīvotību Sēlijā dzelzs laikmetā [122].

Visvēlāk sēļu problēmai pievērsušies antropologi, jo ar sēļiem saistāmie antropoloģiskie materiāli parādījās tikai 20. gadsimta 60. gadu sākumā, kad tie tika iegūti Sēlpils Lejasdopeļu kapulaukā [141]. Šos materiālus analizējusi Raisa Denisova. Viņa pēc kapulauka materiāliem secināja, ka sēļiem ir samērā gracils antropoloģiskais tips, kuru raksturo vidēji galvaskausa izmēri, samērā šaura un izteikti profilēta seja [204]. Arī antropoloģe Rita Grāvere sīkāk raksturojusi sēļu odontoloģisko tipu un devusi antropoloģiskās izpētes rezultātu kopsavilkumu [203].

Antropoloģiskie pētījumi balstīti galvenokārt uz kranioloģiskā un odontoloģiskā materiāla izpēti

it appears that we can speak of the Selonians starting with the Middle Iron Age – the period when they most likely obtained those features of language and material culture that the Selonians had at the time when they are mentioned in written sources. The Barrow Grave Culture of the Early Iron Age represents only a foundation on which, with an East Baltic cultural super-stratum, the Selonians developed. From the time of the Barrow Grave Culture, the Selonians inherited a string of characteristic features, such as the even intonation, which a proportion of the Latgallians in the Aiviekste Basin also retained. On the right bank of the Daugava, in the Aiviekste Basin, the Latgallians developed, since East Baltic elements became dominant here and the Flat Grave Culture of Semigallia had a stronger influence [111: 155–165], while on the left bank of the Daugava, where the elements of the Barrow Grave Culture were more strongly expressed, the Selonians emerged. The similarity of Latgallian and Selonian material culture may be explained in terms of similar processes of development. This also explains the fact that the Ancient Russian chroniclers did not differentiate between the Selonians and the Latgallians. We may concur with Ēvalds Mugurēvičs that certain flat cemeteries on the left bank of the Daugava, such as Dignājas Strautmaļi, may be regarded as Latgallian [83: 303]. We can regard as Selonian those cemeteries where barrows remained in use, in altered form, in the second half of the Middle Iron Age and the Late Iron Age, such as Sēlpils Lejasdopeles, Rubenes Rubiķu sils, Ābeļu Boķi in Latvia, and Pajuostis, Visėtiškės, Norkūnai, etc. in Lithuania.

During the past decade, Lithuanian archaeologists have made significant headway in research on the Selonians. Major publications of Selonian archaeological material have appeared. Mykolas Michelbertas has written a monograph on the Selonian cemetery of Pajuostys [97] and a major article on Daujėnai [96], and Vytautas Kazakevičius has published the material from Miškiniai [69] and Visėtiškės cemeteries [71]. There is a major publication on the excavation at Juodonys Hillfort and settlement site [57]. Gintautas Zabiela has attempted to link the origin of the Selonians with the Late Striated Pottery Culture [205]. A. Simniškytė has defended a doctoral thesis on settlement in Selonia during the Iron Age [122].

Physical anthropologists have been most active in the study of the Selonians, since skeletal material connected with the Selonians was available only from the early 1960s, when such remains were recovered at Lejasdopeles [141]. This material has been analysed by Raisa Denisova. Based on the cemetery finds, she concludes that the Selonians were characterised by a fairly gracile physical type, with medium skull dimensions and a fairly narrow and markedly profiled face [204]. Anthropologist Rita Grāvere has provided a detailed characterisation of the Selonian odontological type and has summarised the results of anthropological studies [203].

This anthropological research is based mainly on the study of craniological and odontological material in rela-

saistībā ar baltu izcelsmi un latviešu tautas etnogenēzi.

R. Grāvere, rakstot par Sēlijas novada antropoloģisko sastāvu Livonijas laikā, antropoloģiskajā materiālā saskatījusi sēļu latgalizācijas procesu, kas šeit novērojams no vidējā dzelzs laikmeta līdz 13. gadsimtam [49]. Rita Grāvere salīdzinājusi arī atsevišķu sēļu 10.–12. gadsimta populāciju odontoloģisko materiālu ar Sēlijas 14.–17. gadsimta iedzīvotāju zobu sistēmu [48]. Atšķirīgu viedokli par Sēlpils Lejasdopeļu kapulauka antropoloģiskā materiāla izvērtējumu pauž antropologs Guntis Gerhards, raksturojot to kā nepietiekamu nopietnu secinājumu veikšanai, vienlaikus norādot uz jaunu, mūsdienīgu metožu (DNS analīzes, radioaktīvā oglekļa datējumi, kaulu mikroelementu sastāva noteikšana) lietošanas nepieciešamību turpmākajos pētījumos [41]. Viņa darbā vēl apskatīti dažādi arheoloģiskā materiāla aspekti saistībā ar antropoloģisko datu analīzi. Šī kapulauka osteoloģisko materiālu autors izvērtējis arī no paleopatoloģiskā viedokļa. Pētot viduslaiku iedzīvotāju fizisko attīstību, G. Gerhards aprakstījis arī Sēlijā gūtos materiālus [40]. Antropoloģe Gunita Zariņa pievērsusies Sēlijas iedzīvotāju demogrāfijai viduslaikos [183]. Jāpiekrīt G. Gerharda secinājumam, ka par sēļu apdzīvoto teritoriju, sociālo un demogrāfisko struktūru, fizisko attīstību un slimībām dzelzs laikmetā vēl daudz neskaidra [41: 43].

tion to Baltic origins and the ethnic origins of the Latvian people.

Discussing the physical anthropology of the people living in Selonia during the Livonian period, Grāvere has detected in the anthropological material a process of Latgallisation of the Selonians – a process observed here from the Middle Iron Age up to the 13th century [49]. She has also compared the odonotological material for separate 10th–12th century Selonian populations with the tooth morphology of the 14th–17th century inhabitants of Selonia [48]. Anthropologist Guntis Gerhards has put forward a different view of the anthropological material from Sēlpils Lejasdopeles, regarding this material as insufficient for serious comparison, and at the same time pointing out the need to apply modern-day methods (DNA analysis, radiocarbon dating and trace element studies on bone) in future research [41]. He also discusses various archaeological aspects in relation to the analysis of anthropological data. Gerhards has also looked at the skeletal material from this cemetery from the point of view of palaeopathology, and his research on the physical development of the medieval inhabitants also covers the material from Selonia [40]. Anthropologist Gunita Zariņa has examined the demography of the inhabitants of Selonia in the Middle Age [183]. One may concur with the conclusion of Gerhards that there is still a great deal of uncertainty regarding to the extent of the area populated by the Selonians, their social and demographic structure, physical development and health in the Iron Age [41: 43].

Rakstītie avoti par Augšzemi

Augšzemes pētīšanai ir pietiekami plaša un daudzveidīga avotu bāze. Tie ir dažādu vēstures periodu dokumenti, folkloras un valodas liecības, laikabiedru rakstījumi, etnogrāfu ekspedīciju vākumi, materiālās kultūras objekti — tautas dzīves un darba pieminekļi un citi ziņu avoti. Apskatot avotus, kurus varētu izmantot augšzemnieku dzīvesveida un kultūras izzināšanai pēdējo 200 gadu garumā, pamatā izmantots etnogrāfa Saulveža Cimermaņa sniegtais šo avotu raksturojums [28].

Vienu no lielākajām avotu grupām veido arhīvu materiāli. Ziņas par Augšzemi atrodamas arhīvos gan Latvijā, gan ārvalstīs, to skaitā Krievijā. Latvijā plašākā avotu bāze ir Latvijas Valsts vēstures arhīvā (LVVA), kurā glabājas visdažādākā veida dokumenti.

Kompleksas ziņas sniedz pagasta tiesu protokoli un citi tiesvedības dokumenti. Kaut gan tie kopumā saistās ar dažādām ārkārtas situācijām (darba un sadzīves strīdi, mantojuma lietas, parādu piedziņa un ūtrupes, parādu, ugunsgrēku, saimnieka nāves un citu iemeslu dēļ sastādīti saimniecību inventāra un mantības saraksti, dar-

Written sources on Augšzeme

The sources for the study of Augšzeme are extensive and diverse: documents from various historical periods, evidence from folklore and linguistics, accounts by contemporaries, material collected in ethnographic fieldwork, items of material culture that relate to people's life and work, and other sources of information. This overview of the sources relevant to the study of the way of life and culture of the people of Augšzeme during the past 200 years is based on the description of these sources by ethnographer Saulvedis Cimermanis [28].

Archive material constitutes one of the largest groups of sources. Information about Augšzeme may be found in archives in Latvia and abroad, including Russia. In Latvia, the richest source material is to be found in the State Historical Archives of Latvia (*LVVA*), which has a very wide range of documents.

A comprehensive range of evidence comes from parish court records and other documents relating to legal proceedings. Although these generally relate to various special situations (social and labour disputes, inheritance matters, debt collection and auctions and lists of goods and property compiled in cases of fire, at the death of the owner or for other reasons, as well as la-

ba līgumi, to neizpilde u.c.), tomēr dokumenti satur bagātīgu informāciju gan par pagastu kopumā, gan par atsevišķām sētām un ģimenēm.

Saistībā ar pagasta tiesas un pagasta valdes dokumentiem izmantojamas Krievijas impērijas 1897. gada pirmās vispārējās tautas skaitīšanas sākotnējās anketas, kas glabājas Rīgā. Diemžēl anketas nav saglabājušās par visiem Latvijas pagastiem un pilsētām. Tajās ietvertais datu kopums ļauj spriest par iedzīvotāju demogrāfisko, etnisko, skaitlisko un sociālo sastāvu, nodarbošanās jomām, izglītības līmeni, migrāciju un daudz ko citu.

Plašus un daudzpusīgus datus par Sēlijas iedzīvotāju etnisko sastāvu var gūt no 1897. gada tautas skaitīšanas materiālu publikācijas. S. Cimermanis sniedzis šo datu apkopojumu [28: 112]. 1897. gadā Ilūkstes apriņķī ārpus apriņķa centra – Ilūkstes miesta dzīvoja:

■ 20 778	baltkrievi, krievi un ukraiņi	33,08%	no iedzīvotāju kopskaita
■ 18 595	latvieši	29,60%	"
■ 10 015	poļi	15,94%	"
■ 6888	lietuvieši	10,97%	"
■ 5509	ebreji	8,97%	"
■ 948	vācieši	1,51%	"

Atšķirīgi dati ir iegūti Jaunjelgavas apriņķī. Tur ārpus Jaunjelgavas un Jēkabpils pilsētām dzīvoja:

■ 370	baltkrievi, krievi un ukraiņi	0,69%	no iedzīvotāju kopskaita
■ 50 450	latvieši	93,79%	"
■ 235	poļi	0,44%	"
■ 739	lietuvieši	1,37%	"
■ 1221	ebrejs	2,27%	"
■ 710	vācieši	1,32%	"

Šo apriņķu iedzīvotāju sakarus ar baltkrievu, krievu, poļu un lietuviešu apdzīvotām kaimiņu guberņām 19. un 20. gadsimta mijā zināmā mērā atspoguļo dati par iedzīvotāju migrāciju: 1897. gadā Ilūkstes apriņķī dzīvoja 655 pārceļotāji no Viļņas guberņas, 5180 – no Kauņas guberņas, 397 – no Vidzemes guberņas un 1694 – no Vitebskas guberņas, Jaunjelgavas apriņķī attiecīgi – 14, 1956, 1109 un 612. Tas nozīmē, ka pārceļotāju īpatsvars Ilūkstes apriņķī sasniedza 12% no iedzīvotāju kopskaita, bet Jaunjelgavas apriņķī – 9% [28: 112]. Vērtīgus materiālus sniedz arī turpmāko tautas skaitīšanu rezultāti.

Bagātīgas ziņas par novada saimniecisko darbību un materiālo kultūru atrodamas LVVA Latvijas Statistikas pārvaldes fondā. Tur glabājas ēku, lauksaimniecības un citādu skaitīšanu 20.–30. gadu sākotnējās anketas. Tajās gūstam ieskatu par nodarbošanās jomām, darbarīkiem, iedzīvotāju nacionālo un sociālo sastāvu, dzīvojamo un saimniecības ēku sastāvu un vecumu un daudz ko citu.

bour contracts, documents relating to the non-fulfilment of these, etc.), such documents contain a great deal of information about the parish as a whole, and about particular farms and families.

Useful for study in combination with the records of parish courts and governing boards are the census forms of the first general census in the Russian Empire, in 1897, which are kept in Riga. Unfortunately, not all the parishes and towns in Latvia have census forms. The data in the forms gives a picture of the demographic, ethnic, social and occupational composition of the population, of the level of education, migration patterns and many other characteristics.

Extensive and diverse data on the ethnic composition of Selonia can be obtained from the published 1897 census data, which has been brought together by Cimermanis [28: 112]. Thus, Ilūkste County, outside of the county seat of Ilūkste, had in 1897 a population consisting of:

■ 20 778	Belarusians, Russians and Ukrainians	33.08%	of the total population
■ 18 595	Latvians	29.60%	„
■ 10 015	Poles	15.94%	„
■ 6888	Lithuanians	10.97%	„
■ 5509	Jews	8.97%	„
■ 948	Germans	1.51%	„

The data for Jaunjelgava County differ. Outside of the towns of Jaunjelgava and Jēkabpils, there were:

■ 370	Belarusians, Russians and Ukrainians	0.69%	of the total population
■ 50 450	Latvians	93.79%	„
■ 235	Poles	0.44%	„
■ 739	Lithuanians	1.37%	„
■ 1221	Jews	2.27%	„
■ 710	Germans	1.32%	„

The contacts between these counties and the neighbouring provinces, populated by Belarusians, Russians, Poles and Lithuanians, are to some extent reflected in the data on migration at the turn of the 20th century. Thus, living in Ilūkste County in 1897 were 655 immigrants from the Province of Vilnius, 5180 from the Province of Kaunas, 397 from the Province of Livland and 1694 from the Province of Vitebsk, while the figures for Jaunjelgava County are 14, 1956, 1109 and 612, respectively. This means that immigrants constituted 12% of the total population of Ilūkste County and 9% of the population of Jaunjelgava County [28: 112]. Later censuses also provide valuable information.

The Collection of the Latvian Board of Statistics at the State Historical Archives of Latvia is a rich source of information on economic activities and material culture in the area: there are census forms on buildings, agriculture and other surveys of the 1920s and 30s. These give an idea of occupations, equipment, the ethnic and social composition of the population, the character and age of housing and outbuildings and many other aspects.

Nozīmīgas ziņas par Augšzemes iedzīvotājiem atrodamas arhīvā esošajos ārsta un novadpētnieka Oto Hūna (*Huhn*) 19. gadsimta sākumā sakopotajos materiālos par Sēlpils virspilskunga novadu (LVVA, 6810. f., 1. apr., 62.1.). Te atrodamas ziņas gan par etnisko situāciju un mentalitātes izpausmēm, gan materiāli par zemnieku apģērbu Jēkabpils apvidū ap 1822. gadu. Pateicoties etnogrāfam un arheologam Ādolfam Karnupam, šie O. Hūna dokumentētie Augšzemes apģērbu materiāli kļuva plašāk pieejami. Viņš publicēja šī apraksta tulkojumu un sniedza savus komentārus par rokraksta saturu [66].

O. Hūna manuskriptā glabājas pieci krāsaini zīmējumi un kādas jaunavas apģērbu saraksts (*Rautenfelda Biržu muižā nododamo mantu saraksts)*. Divos zīmējumos redzamas figūru grupas, no kurām vienu varētu raksturot kā zemniekus goda apģērbā ziemā, otru – kā zemniekus darba apģērbā vasarā. Trīs pārējie zīmējumi rāda atsevišķas figūras: jaunavu, sievu un vagaru. Zīmējumos redzamie tērpi ir attēloti precīzi, detalizēti un pārliecina par šī avota ticamību. Minētie zīmējumi ir vecākais avots, kas sniedz ziņas par apģērba valkāšanas veidu un zemnieku tērpu kopskatu Jēkabpils apvidū.

Krievijas Valsts vēstures arhīvā Sanktpēterburgā Centrālās statistikas komitejas fondā glabājas 1896. gadā sagatavotie apdzīvoto vietu saraksti, kuros iekļauta katra zemnieka sēta, norādot tās nosaukumu, sieviešu un vīriešu skaitu tajā, nereti arī rūpalu, kuru piekopj šajā sētā, piemēram, kalve, vējdzirnavas, darvas ceplis u.c. Norādīts arī sētas sociālais raksturs, piemēram, zemnieka sēta, mazistaba (sīkzemnieka vai vaļinieka sēta), amatnieka sēta, atvaļināta karavīra sēta, mežsarga sēta, krogs u.c. Minētajā fondā glabājas arī 1859. gadā sastādītie apdzīvoto vietu saraksti. No tiem uzzināms vietas nosaukumu, ūdensbaseinu, pie kura tā atrodas, attālumu no muižas, saimniecību skaitu apdzīvotajā vietā, vīriešu un sieviešu skaitu, dažkārt arī rūpalu un mazistabu esamību. Abu sarakstu salīdzināšana ļauj spriest par apdzīvotības un iedzīvotāju skaita pārmaiņām apmēram 40 gadu periodā.

Krievijas Zinātņu akadēmijas arhīvā Sanktpēterburgā akadēmiķa P. Kepena fondā glabājas 1858. gadā sastādītie Kurzemes guberņas draudžu apdzīvoto vietu – muižu, pusmuižu, krogu, zemnieku sētu (ciemu) saraksti. Tajos norādīts apdzīvotās vietas nosaukums krievu un latviešu valodā, ūdensbaseins, pie kura minētā vieta atrodas, cik tajā iedzīvotāju. Nenosaucot konkrētus skaitļus, minēts iedzīvotāju vispārējais etniskais sastāvs. Tā kā sarakstus sastādījuši draudžu mācītāji, kas nereti bija poļi vai lietuvieši, apdzīvoto vietu nosaukumi bieži ir izkropļoti, piemērojot tos lietuviešu vai poļu valodas rakstībai.

Important evidence relating to the people of Augšzeme may found in the material on the Sēlpils Senior Castellany in the early 19th century that was collected by medical doctor and local researcher Otto Huhn (LVVA. 6810.f., 1. apr. 62.1.). There is information about ethnic composition and mentality, and about peasant dress in the Jēkabpils area at around 1822. The documentary material of Huhn on dress in Augšzeme became more widely available thanks to archaeologist Ādolfs Karnups, who published a translation of this description along with a commentary [66].

Huhn's manuscript includes five coloured drawings and a list of a maiden's garments (A list of items to be handed over at the Birži Manor of Rautenfeld). Two drawings show groups of figures: one of these might be described as depicting peasants in festive winter dress, the other showing peasants in summer work-clothes. The three other drawings show single figures: a maiden, a married woman and a manor overseer. The dress has been drawn carefully and precisely, which adds to the credibility of this source. These drawings represent the oldest source on the manner of wearing dress and the general appearance of peasant dress in the Jēkabpils area.

Kept in the Central Statistical Collection of the Russian State Historical Archive in St Petersburg are lists of population centres compiled in 1896, listing every peasant farmstead, the name of the farm and the number of men and women living there, and in many cases noting any domestic crafts practiced on the farm: the presence of a smithy, windmill, tar-burning pit, etc. Also indicated is the social character of the farm, for example, a peasant farmstead, a smallholding, a craftsman's house, the house of a pensioned soldier, a forester, an inn, etc. This collection also has lists of population centres dating from 1859. These give the name of the populated place, the river basin it lies in, the distance from the manor, the number of farms and the number of men and women, sometimes also indicating domestic crafts and the presence of smallholdings. Comparison of these two lists gives an idea of changes in the population and settlement pattern during a period of about 40 years.

The collection of Academician P. Kepen in the Archive of the Russian Academy of Sciences in St Petersburg, preserves lists of population centres in the church parishes of Courland, compiled in 1858: manors, inns and peasant farms (or villages). These lists give the name of the place in Russian and Latvian, the river basin in which it lies and the size of the population. The ethnic composition is given in general terms, without definite figures. Since the lists were compiled by local pastors, who were in many cases Poles or Lithuanians, the names of population centres are in many cases altered, being adapted to written Lithuanian or Polish.

August Bielenstein also analysed his impressions of a visit he made in 1882 to eastern Latvia, including Selonia, emphasising the ethnically mixed population [8].

Austrumlatvijas, tai skaitā Sēlijas 1882. gada apmeklējuma iespaidus analizējis arī Augusts Bīlenšteins, pievērsdams uzmanību visai jauktajam iedzīvotāju etniskajam sastāvam [8].

Viens no pieejamākajiem un arī saistošākajiem avotiem ir periodika. Izskatot laikrakstus "Balss", "Baltijas Vēstnesis", "Baltijas Zemkopis", "Dienas Lapa", "Latviešu Avīzes", "Mājas Viesis", "Tēvija" un citus latviešu preses izdevumus, iespējams gūt vispusīgas ziņas par novada dzīvi un kultūru. 19. gadsimta preses izdevumos var atrast rakstus par jaunumiem saimnieciskajā darbībā – agrāk nebijušu darbarīku un darba paņēmienu parādīšanos laukos, modernāku ēku būvi. Atrodamas ziņas par sabiedrisko ēku remontiem, jaunām būvēm (baznīcas, biedrību nami, skolas u.c.) un to iesvētīšanu, par dziedāšanas, krājaizdevu, lauksaimniecības, ugunsapdrošināšanas un citu biedrību dibināšanu un darbību, par koncertiem, teātra izrādēm, par zaļumballēm un citām norisēm. Daudz ziņu ir publicēts par bērnu mācību un sadzīves apstākļiem skolās, par amatniecības, lauksaimniecības, lopkopības un citu ražojumu izstādēm. Samērā bieži lasāms par tirgiem, tajos savestajām precēm un sadzīviskajām norisēm. Laikrakstos lasām arī par saimnieku un laukstrādnieku sadzīvi. Vērtīgas ziņas gūstamas arī vācu valodā izdotajā periodikā, piemēram, nedēļas izdevumos "*Das Inland*" un "*Baltische Wochenschrift*", mēnešrakstā "*Baltische Monatsschrift*" un citos.

Samērā plašs un daudzpusīgs ir etnogrāfu ekspedīciju guvums. Tas sastāv no pētnieku vērojumu un teicēju stāstījumu pierakstiem, materiālās kultūras objektu, darba un sadzīves norišu un citu parādību aprakstiem, zīmējumiem, fotoattēliem, dokumentiem, to ierakstiem un kopijām, kā arī dažādiem priekšmetiem. Pirmās etnogrāfisko materiālu vākšanas ekspedīcijas Augšzemē notika 19. gadsimta beigās, kad aizsākās latviešu inteliģences interese par šo novadu. 1896. gadā Rīgas Latviešu biedrība organizēja *Latviešu etnogrāfisko izstādi pa X arķeoloģiskā kongresa laiku*. Tāpēc 1895. gada vasarā tika rīkotas vairākas ekspedīcijas. Šajās ekspedīcijās pierakstīti novērojumi par Jēkabpils un Ilūkstes apriņķī redzēto [68: 2], kā arī savākti seni priekšmeti, to skaitā vairākas unikālas tautastērpu sastāvdaļas. No Rīgas Latviešu biedrības kolekcijas pārmantotie priekšmeti, kas glabājas Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā, ir vecākās saglabātās tautastērpu sastāvdaļas no Augšzemes.

Pieminekļu valdes ekspedīcijas Ilūkstes un Jēkabpils apriņķī notikušas 1927. un 1943. gadā. Savāktie ziņu pieraksti un Latvijas Nacionālajam vēstures muzejam nodotie priekšmeti liecina, ka materiālu vācēji lielāku uzmanību pievērsuši

Periodicals constitute one of the most accessible and interesting sources. The Latvian press – publications such as *Balss*, *Baltijas Vēstnesis*, *Baltijas Zemkopis*, *Dienas Lapa*, *Latviešu Avīzes*, *Mājas Viesis* and *Tēvija* – provide general information on life and culture in the region. The 19th century press contains articles on economic innovations: novel agricultural tools, methods of work and building practices. There is information about repairs to public buildings, new buildings (churches, society halls, schools, etc.) and the consecration of these establishments, about the activities of various societies (choral societies, savings and loans societies, agricultural societies, fire insurance societies, etc.), about concerts, theatre performances, open-air balls and other events. A considerable amount of material was published on teaching institutions and conditions in schools, and about exhibitions of the products of crafts, agriculture, stock-keeping, etc. There is quite regular information about markets and the goods supplied to them, and about various social affairs. The newspapers also write about the everyday life of farmers and farm labourers. There is also valuable information in the German-language periodicals, such as the weeklies *Das Inland* and *Baltische Wochenschrift*, the monthly *Baltische Monatsschrift*, etc.

Quite a large amount of material has been collected in ethnographic fieldwork. This material takes the form of written records of observations by researchers and accounts by narrators, descriptions of items of material culture, accounts of particular aspects of work and society, along with drawings, photographs, documents, copies or transcripts of them, and a variety of objects. Ethnographic fieldwork began in Augšzeme in the late 19th century, when Latvian intellectuals started to take an interest in this area. In 1896, the Riga Latvian Society organised a Latvian Ethnographic Exhibition, held at the time of the 10th All-Russian Congress of Archaeologists. Accordingly, several ethnographic expeditions were organised in the summer of 1895. In the course of this work, records were made of observations in Jēkabpils and Ilūkste Counties [68: 2] and historic objects were collected, including several unique items of folk dress. These objects, which the National History Museum of Latvia has inherited from the society's collection, are the oldest preserved items of folk dress from Augšzeme.

The Board of Monuments organised expeditions to Ilūkste and Jēkabpils Counties in 1927 and 1943. The ethnographic records and the and the items submitted to the National History Museum of Latvia show that the collectors of this material were mainly interested in the most archaic phenomena. In addition to the written records, valuable objects were also obtained. The preserved evidence dates from the middle and even the first half of the 19th century. The rest of the material collected by the Board of Monuments also shows that at the time when these expeditions were conducted, there was

iespējami senākām parādībām. Līdztekus ziņu pierakstiem iegūti arī vērtīgi priekšmeti. Saglabātās liecības datējamas ar 19. gadsimta vidu un pat pirmo pusi. Arī pārējie Pieminekļu valdes savāktie materiāli apliecina, ka laikā, kad notikušas ekspedīcijas, Augšzemē vēl bija saglabātas liecības par apģērbiem, kuru datējums aizsniedzas līdz 19. gadsimta pirmajai pusei. Tie atspoguļo tradīcijas, kas sakņojušās senākā laikposmā. Vecākie priekšmeti iegūti Jēkabpils apriņķa Dignājas, Slates, Sēlpils un Biržu pagastā. Skaitliski bagātākais materiāls par apģērbiem ir no Ilūkstes apriņķa Gārsenes un Bebrenes. No pagastiem, kas atrodas uz austrumiem no Ilūkstes, ziņu par apģērbu tikpat kā nav.

Nozīmīgs avots, kas liecina par 19. gadsimta tērpiem Augšzemē, ir Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstures un materiālās kultūras institūta ekspedīcijās pierakstītie materiāli. Ekspedīcija Ilūkstes apriņķī notika 1947. gadā, Jēkabpils apriņķī – 1948. gadā [214: 92]. Šajās ekspedīcijās pierakstītie teicēju stāstījumi aptver hronoloģiski plašu laikposmu un atklāj pārmaiņas ļaužu apģērbā vismaz gadsimta garumā.

Daudzi rakstītie materiāli glabājas arī pētniecības iestāžu zinātniskajos arhīvos un dokumentu kolekcijās. Nozīmīgi ir Latvijas Pieminekļu valdes 1927. gada ekspedīcijas un Krišjāņa Ancīša vadītā "Latvju kultūras atlanta" vākumi no 30. un 40. gadu mijas. Šie materiāli glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Etnogrāfijas nodaļas Rokrakstu, zīmējumu, fotoattēlu un dokumentu kolekcijā.

40. un 50. gadu mijas, 1952., 1960., 1961., 1966.–1970., 1985. gada un dažu citu gadu vākumi atrodas Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnoloģijas nodaļas zinātniskajā arhīvā. Vērtīgi zinātniskā arhīva krājumi, kas iegūti, veidojot Augšzemes sektoru, ir arī Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā un Jēkabpils muzejā.

Etnogrāfiskais materiāls, folklora, valodniecība

Kopš 19. gadsimta beigām etnogrāfisko materiālu vākšanas ekspedīciju rezultātā muzejos un pētniecības iestādēs uzkrājušās bagātas priekšmetu kolekcijas, to skaitā arī no Sēlijas. Šis materiāls gaida nopietnu izvērtējumu, jo īpaši Sēlijai jeb Augšzemei veltītu etnogrāfu darbu šobrīd nav pārāk daudz.

Līdz šim apjomīgākajā pētījumā, kas veikts kopā ar pārējo Baltijas valstu speciālistiem, Sēlija kā novads nav izdalīts, jo materiālu kartografēšanai izmantots 19. gadsimta beigu administratīvais dalījums. Tomēr izdevumā ietverti šī reģiona materiāli visās apskatāmajās kategorijās, iezīmējot

still preserved evidence of dress in Augšzeme from as early as the first half of the 19th century. This material reflects the traditions of earlier times. The oldest objects come from Dignāja, Slate, Sēlpils and Birži Parishes in Jēkabpils County. The largest amount of material on dress comes from Gārsene and Bebrene in Ilūkste County. On the other hand, there is virtually no evidence of dress from parishes east of Ilūkste.

An important source on 19th century Augšzeme dress is the evidence recorded in the course of ethnographic fieldwork by the Institute of History and Material Culture of the Latvian SSR Academy of Sciences. Fieldwork in Ilūkste County was undertaken in 1947 and in Jēkabpils County in 1948 [214: 92]. The descriptions by informants recorded in the course of this work cover a wide chronological range and reveal changes in folk dress during at least a century.

A great deal of written evidence is also preserved in the scientific archives and collections of documents at research institutions. Important is the material of the 1927 expedition of the Board of Monuments and the material collected for the "Latvian Cultural Atlas" under the direction of Krišjānis Ancītis at around 1940. This material is kept in the collection of Manuscripts, Drawings, Photographs and Documents of the Ethnography Department at the National History Museum of Latvia.

The material collected in about 1950, and that collected in 1952, 1960, 1961, 1966–1970, 1985 and some other years is kept in the scientific archive of the Ethnography Department of the Institute of Latvian History of the University of Latvia. The Ethnographic Open-Air Museum of Latvia and Jēkabpils Museum also have valuable scientific archive collections.

Ethnographic material, folklore and linguistics

Starting in the late 19th century, museums and research institutions have amassed rich collections of objects obtained in the course of ethnographic fieldwork, including material from Selonia. This material still awaits serious study, since there are so far not very many ethnographic studies devoted to Selonia or Augšzeme.

In the most comprehensive study, undertaken together with specialists from the other Baltic states, Selonia was not distinguished as a separate region, since the material was mapped according to the administrative division of the late 19th century. However, the publication includes material of this region in all the categories considered, marking the identity of Selonia within the wider Baltic context [206; 207]. Several other works also include information about particular fields of ethnography, even when the material from Augšzeme has not been separately distinguished.

Sēlijas identitāti Baltijas kontekstā [206; 207]. Arī vairākos citos darbos atrodamas ziņas par atsevišķām etnogrāfijas jomām, Augšzemes materiālu speciāli neizdalot.

Lielāka vērība veltīta tradicionālā apģērba – tautastērpa izpētei. Pētījumi balstīti uz lietiskiem, rakstītiem un ikonogrāfiskiem avotiem un attiecināmi uz laikposmu no 18. gadsimta beigām līdz 19. gadsimta beigām. 19. gadsimta pirmajā pusē tautastērps vēl saglabājies pilnā komplektējumā. 19. gadsimta otrajā pusē tautastērpa tradicionālās sastāvdaļas pamazām savu nozīmību zaudē; līdz 19. gadsimta beigām tiek saglabātas atsevišķas sastāvdaļas, bet tērps kopumā vairs neraksturo piederību Augšzemes novadam.

Pirmais plašākais Augšzemes tērpu sastāvdaļu apraksts, balstīts uz muzeju materiāliem atrodams izdevumā "Novadu tērpi" [104]. Tajā apskatītas arī audumu tehnikas, rotājums, piegriezums un doti norādījumi praktiskai tērpu izgatavošanai.

1947. gada etnogrāfisko ekspedīciju ieguvumus Ilūkstes un Jēkabpils apriņķī raksturojusi valodniece Daina Zemzare [186].

Etnogrāfe Mirdza Slava, balstoties uz plašiem pētījumiem, izstrādājusi mūsdienās lietoto tradicionālā apģērba tipoloģiju un terminoloģiju, kā arī formulējusi un pamatojusi tērpu komplektu daļējumu pa novadiem, atsevišķi apskatot Augšzemes novada tautastērpus [126]. Autore pētījusi arī reģionam raksturīgo kreklu piegriezumu un to lomu etniskās vēstures skaidrošanā [127].

Etnogrāfe Anete Karlsone izvērtējusi 1947.–1949. gada ekspedīcijās iegūto nepublicēto materiālu, atspoguļojot līdz tam neminētus faktus [65]. Pētījumu par sieviešu galvassegām Augšzemē, balstoties uz Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuves vākumiem un 1948. gada ekspedīcijas dokumentētajiem materiāliem, veikusi etnogrāfe Aija Jansone [59]. Darbā apskatīta gan pilsētas modes ietekme, kas izpaudās 19. gadsimta otrajā pusē, gan ikdienā valkātās galvassegas.

Vispilnīgākais priekšstats par tradicionālo apģērbu apskatāmajā novadā gūstams no izdevuma "Latviešu tautas tērpi", kurā Sēlija izdalīta kā atsevišķs kultūrvēsturisks novads [78]. Tajā pirmo reizi tik plašā apjomā vienkopus apskatīts Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājumā saglabātais autentiskais materiāls saistībā ar rakstītajiem avotiem. Šeit gūstams ieskats arī par rotām, kas lietotas pie tautastērpiem [78: 105–106].

Etnogrāfe Ilze Ziņģīte, balstoties uz bagātajiem lietiskajiem avotiem Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājumā, analizējusi Augšzemes tradicionālā tērpa saistību ar sēlisko izlokšņu izplatības teritoriju un kultūras sakaru norisēm [188].

Greater attention has been given to the study of traditional folk dress. This research is based on artefactual, written and pictorial sources and covers the period from the late 18th to late 19th century. In the first half of the 19th century, the full set of garments constituting the folk costume was still in use. In the second half of the century, the traditional elements of folk dress gradually lost their role, so that only particular garments were retained up to the end of the century, and a person's dress no longer characterised them as belonging to the Augšzeme region.

The earliest comprehensive description of the elements of Augšzeme dress, based on museum material, is given in the publication "Regional Dress" (*Novadu tērpi*) [104]. Discussed in this work are weaving techniques, ornamentation and the cut of the dress, along with advice on the practical aspects of making such dress.

The material collected in the ethnographic fieldwork of 1947 in Ilūkste and Jēkabpils Counties has been described by linguist Daina Zemzare [186].

Based on extensive research, ethnographer Mirdza Slava created a typology and terminology of traditional dress, which is still used today, and has formulated and substantiated a regional classification of sets of garments, giving a separate discussion of traditional dress in the Augšzeme region [126]. She has also studied the characteristic cut of shirts in this region and its significance for interpretations of ethnic history [127].

Ethnographer Anete Karlsone has assessed the unpublished material of the 1947–1949 fieldwork, drawing attention to aspects not previously considered [65]. Aija Jansone has made a study of women's headdresses in Augšzeme, utilising the archive materials held at the Ethnography Department of the Institute of Latvian History and the documentation of the 1948 fieldwork [59]. She examines the influence of urban fashion, observable in the second half of the 19th century, and the headdresses worn on an everyday basis.

The most complete picture of traditional dress in this region may be gained from the publication "Latvian National Costumes", where Selonia is distinguished as a separate cultural region [78]. This is the first time that the authentic material preserved in the collections of the National History Museum of Latvia has been covered so completely and comprehensively, and discussed in conjunction with written sources. The work also describes the ornaments worn with folk dress [78: 105–106].

Based on the rich body of artefactual evidence in the collections of the National History Museum of Latvia, ethnographer Ilze Ziņģīte has analysed the relationship between traditional Augšzeme dress and the area of distribution of the Selonian local dialects, and has examined the character of cultural contacts [188].

Although folksongs and legends from the Selonian area may be found in publications on these subjects,

Lai gan Sēlijas novada tautasdziesmas un teikas atrodamas atsevišķos šīm tēmām veltītos izdevumos un krājumos, tomēr visaptveroša, speciāla pētījuma par Sēlijas folkloru pagaidām nav. Folkloras vākšanas vēsturi Sēlijā ir apkopojusi Māra Vīksna [176]. Atsevišķus pētījumus par sutartinēm veicis etnomuzikologs Mārtiņš Boiko [10].

Jautājums par sēļu etnisko vēsturi nav risināms bez valodnieku līdzdalības, kas ir vieni no ražīgākajiem šīs problēmas pētītājiem. Pirmie valodniecības materiālu uzkrāšanas un izvērtēšanas darbi saistāmi ar 19. gadsimta beigām. Valodnieki savos darbos risinājuši gan sēļu etniskās vēstures problēmas, gan atsevišķus specifiskus valodniecības jautājumus.

Pēc valodniecības datiem un rakstītajiem avotiem sēļu robežu Lietuvā pirmais ir mēģinājis noteikt lietuviešu valodnieks Kazimiers Būga [24]. Viņš 13. gadsimta vidus dokumentos minētos Sēlijas vietvārdus lokalizējis galvenokārt Lietuvas teritorijā. K. Būga ir pirmais, kas pēc dažiem valodniecības datiem (vietvārdiem) sēļus meklējis arī Austrumvidzemē [23].

No valodniecības viedokļa pie arheologiem līdzīgiem secinājumiem par sēļiem Daugavas labajā krastā Aiviekstes baseinā ir nonācis arī valodnieks Jānis Endzelīns. Viņš atzina, ka Vidzemes dienvidaustrumu izloksnes pēc vairākām savām īpatnībām atgādina izloksnes, kas ir izplatītas dienvidos, Daugavas kreisajā krastā. Tāpēc viņš izteica domu, ka abos Daugavas krastos kādreiz dzīvojusi tā pati cilts (sēļi?) [39]. Krišjānis Ancītis un Aleksandrs Jansons centušies konkretizēt sēļiem raksturīgās kāpjošās intonācijas areālu Vidzemē [1; 190]. Ar sēļu problēmām savos darbos vairākkārt ir nodarbojusies Marta Rudzīte. Par sēliskajām izloksnēm lasāms gan viņas apkopojošajos darbos [114; 115], gan arī speciāli sēļu problemātikai veltītajos rakstos [116; 213]. Sēlisko izlokšņu pētījumu vēstures pārskatu latviešu valodniecībā sniegusi Brigita Bušmane, norādot arī uz vēlamajiem uzdevumiem šajā jomā [25]. Atsevišķos jautājumos par sēļu un latgaļu vokālisma problēmām atšķirīgus viedokļus paudis Antons Breidaks [14; 195]. Vairākus darbus viņš ir veltījis latgaļu un sēļu valodu sakariem ar Baltijas somu [14; 194; 197], slāvu [196], žemaišu [15] un kuršu valodām [13]. A. Breidaks, pamatojoties uz dažiem 13.–14. gadsimta vietvārdiem, uzskata, ka kādreizējā latgaļu – sēļu valodas robeža 13.–14. gadsimtā bijusi ievērojami tālāk uz rietumiem [198]. Oponējot dažiem lietuviešu pētniekiem, viņš pieskāries arī sēļu substrāta problēmām Ziemeļaustrumlietuvā [197]. Interesantu domu izteicis Vītauts Mažulis – tās valodas īpatnības, kas it kā saista sēļus, zemgaļus, kuršus,

there has so far not been any comprehensive study of the folklore of Selonia. Māra Vīksna has traced the history of folklore collection in Selonia [179], and ethnomusicologist Mārtiņš Boiko has made studies on the characteristic *sutartīne* songs [10].

The participation of linguists is essential to the study of questions of Selonian ethnic history, and linguistic research on these questions has indeed been very productive. The initial work to collect and analyse linguistic data was undertaken in the late 19th century. Linguists have studied questions relating to Selonian ethnic history, as well as issues of specifically linguistic interest.

Lithuanian linguist Kazimieras Būga was the first researcher to attempt to determine the limits of Selonian habitation in Lithuania on the basis of linguistic data and written sources [24]. He identified the names of places in Selonia mentioned in the mid-13th century documents mainly with places in present-day Lithuania. Būga was the first to use linguistic evidence (place-names) to seek evidence of Selonian presence in eastern Vidzeme as well [23].

Based on linguistic evidence, Jānis Endzelīns drew similar conclusions to those of archaeologists regarding Selonian presence in the Aiviekste Basin, on the right bank of the Daugava. He recognised that the local dialects of south-eastern Vidzeme are reminiscent in several respects to those found further south, on the left bank of the Daugava, and so he advanced the idea that the same group (Selonians?) had once inhabited both banks of the Daugava [39]. Krišjānis Ancītis and Aleksandrs Jansons have tried to define more clearly the extent in Vidzeme of the even intonation characteristic of Selonia [1;190]. Marta Rudzīte has also given attention to issues relating to the Selonians in several of her works. The Selonian local dialects are discussed in her general works [114;115] and in papers devoted specifically to this region [116;213]. Brigita Bušmane has given a historical overview of studies on the Selonian local dialects in Latvian linguistics, setting out important research objectives in this field [25]. Different ideas have been advanced on particular questions relating to Selonian and Latgallian vocalism by Antons Breidaks [14; 195]. He has several works on Latgallian and Selonian language contacts with the Finnic [14; 194; 197] and Slavic [196] languages, and with the languages of the Samogitians [15] and Couronians [13]. Basing his ideas on 13th–14th century place-name evidence, Breidaks suggests that the former boundary of the Latgallian-Selonian language lay significantly further west in the 13th–14th century [198]. Opposing the views of certain Lithuanian researchers, he has also touched on questions relating to the Selonian substrate in north-eastern Lithuania [197]. Vytautas Mažiulis has advanced an interesting idea: that the linguistic features apparently uniting the Selonians, Semigallians and Couronians may be connected with peripheral Baltic dialects, in contrast to the Lithuanians and Latgallians, who occupy a central position [209]. Jānis Kušķis [76] and Maija Poiša [108; 109] have also studied the Selonian local dialects, while Anna Stafecka has investigated the lexics of the region

saistāmas ar periferiāliem baltu dialektiem, atšķirībā no lietuviešiem un latgaļiem, kas ieņem centrālo stāvokli [209]. Sēlisko izlokšņu pētniecībai ir pievērsies arī Jānis Kušķis [76], Maija Poiša [108; 109]. Anna Stafecka pētījusi novada leksiku [128]. Lietuvā ar sēļu problēmām valodniecībā nodarbojušies Jons Kabelka [62], Sims Karaļūns [64] un Aleksandrs Vanags [200].

SĒĻI

Etnoģenēze

Sēļu etnoģenēzi senākajos laika posmos nevar apskatīt atrauti no baltu etnoģenēzes. Tas ir sarežģīts jautājums, kas, šķiet, tuvākajā laikā tā arī netiks viennozīmīgi atrisināts, tāpēc sēļu etnoģenēzes apskatu sāksim ar laika posmu ap Kristus dzimšanu, kad samērā viendabīgā švīkātās keramikas kultūras baltu masīva vietā veidojās vairākas atšķirīgas baltu arheoloģiskās kultūras.

Mūsdienās seno sēļu apdzīvotajā teritorijā mītošie latvieši, kurus atšķirībā no sēļiem, kas dzīvoja 13. gadsimtā, sauksim par sēliešiem, runā augšzemnieku dialektā. Mūsdienu augšzemnieku dialekta latgaliskās un sēliskās izloksnes stipri atšķiras no lejzemnieku izloksnēm. Latgaliskajām un sēliskajām izloksnēm salīdzinājumā ar zemgaliskajām un Vidzemes vidus izloksnēm, kas ir latviešu literārās valodas pamatā, ir pavisam cita fonētiskā un fonoloģiskā sistēma. Daudz atšķirību no zemgaliskajām un Vidzemes vidus izloksnēm ir latgalisko izlokšņu morfoloģijā un leksikā. Tas liecina par citādu izcelsmi.

Sēļu etnosu un viņu apdzīvoto teritoriju mēs varam rekonstruēt pēc rakstītajiem avotiem un reliktiem mūsdienu latviešu valodā, kas sēliešus atšķir no tajā pašā augšzemnieku dialektā runājošiem latgaliešiem. Pēc rakstītajiem avotiem sēļi dzīvoja Augšzemē, Kokneses apkārtnē un Rīgas tuvumā. Pēc valodnieku izdalītās sēliešiem raksturīgās kāpjošās intonācijas sēļi apdzīvojuši arī Aiviekstes baseinu, kur mūsdienās runā līdzīgi (Vidzemes sēliskajās izloksnēs) kā Sēlijā Daugavas kreisajā krastā. Līdz ar to rodas grūti atrisināma problēma – ja sēļu teritorijas identificēšanā sekotu valodnieku konstatējumam, tad Daugavas labajā krastā arī vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā, kur ir zināmi plaši latgaļu kapulauki un pilskalni, kā Asote, Oliņkalns, Koknese, Mārciena, būtu jādzīvo sēļiem. Te vajadzētu būt pietiekami daudz sēļu iedzīvotāju, caur kuriem no agrā dzelzs laikmeta sēļiem raksturīgā kāpjošā intonācija būtu saglabājusies līdz mūsdienām. Problēmas risinājums, visticamāk, meklējams sēļu un latgaļu [128]. In Lithuania, Jonas Kabelka [62], Simas Karaliūnas [64] and Aleksandras Vanagas [200] have studied questions of Selonian linguistics.

THE SELONIANS

Ethnic origins

The ancient origins of the Selonians cannot be considered in isolation from the ethnic origins of the Balts in general. This is a complex issue, and one that seems unlikely to be resolved conclusively in the near future. We will begin our look at Selonian ethnic origins approximately from the time of Christ, when the fairly uniform Baltic area represented by Striated Pottery Culture was succeeded by several different Baltic archaeological cultures.

At the present day, those Latvians living in the area inhabited by the ancient Selonians, who we will refer to as *sēlieši*, to distinguish them from the Selonians, who were living here in the 13th century, speak the *augšzemnieki* dialect. The *latgaliskās* and *sēliskās* local dialects within the *augšzemnieki* dialect differ markedly from those spoken by the *lejzemnieki*. These *latgaliskās* and *sēliskās* local dialects have a very different phonetic and phonological system from the *zemgaliskās* and central Vidzeme local dialects, which form the basis of literary Latvian. The *latgaliskās* local dialects exhibit many differences from the *zemgaliskās* and central Vidzeme local dialects in terms of morphology and lexics, and this indicates a different origin.

The ethnic group known as the Selonians and the area they inhabited may be reconstructed on the basis of written sources and relicts in the Latvian language as spoken today, relicts that distinguish the *sēlieši* from the *latgalieši*, who also speak the *augšzemnieki* dialect. According to written sources, the Selonians lived in Augšzeme, in the area around Koknese and in the vicinity of Riga. If we take into account the extent of the area where linguists have identified the rising intonation characteristic of the *sēlieši*, then the Selonian-populated territory may also be taken to include the Aiviekste Basin, where the present-day spoken language (the *sēliskās* local dialects of Vidzeme) resembles that of Selonia, on the left bank of the Daugava. This gives rise to a problem that is difficult to resolve: if we follow the linguists in their identification of the Selonian area, then in the Middle and Late Iron Age, too, the Selonians should have been living on the right bank of the Daugava, where we have major Latgallian cemeteries and hillforts, such as Asote, Oliņkalns, Koknese and Mārciena. In that case, there should have been a sufficient Selonian population to preserve the characteristic Selonian rising intonation from the Early Iron Age up to the present day. The resolution of this problem can most likely be sought in the similar ethnic origins of the Selonians and Latgallians, when the language spoken by

līdzīgajā etnoģenēzē, kad daļa vidējā dzelzs laikmetā izveidojušos latgaļu, konkrēti Aiviekstes baseinā, runāja stipri līdzīgi sēļiem, saglabājot no uzkalniņu kapu kultūras pēcnācējiem kāpjošo intonāciju. Par latgaļiem kā cilti ar dialektāli stipri diferencētu valodu ir izteikušies arī valodnieki [18: 31; 114: 30].

Švīkātās keramikas loma

Švīkātās keramikas loma sēļu etnoģenēzē ir nenoliedzama, jo tā izplatīta visā protosēļu apdzīvotajā teritorijā. Maz ticams, ka šīs kultūras pēcnācēji būtu pilnībā iznīcināti vai padzīti no vēlākā uzkalniņu kapu kultūras apgabala. Daļa šai arheoloģiskai kultūrai piederīgo iedzīvotāju iekļāvās jaunās kultūras formēšanā. Taču švīkātās keramikas kultūras nesējus nevar uzskatīt par noteicošajiem uzkalniņu kapu kultūras veidošanās procesā.

Vispirms jau tāpēc, ka kādu laiku (1.–3. gs.) hronoloģiski vienlaicīgi pastāv gan vēlās švīkātās keramikas kultūras ciltis Dienvidaustrumlatvijā, gan uzkalniņu kapu kultūras ciltis Sēlijas vaļņa un Aiviekstes baseinā. Bez šaubām, Sēlijas vaļņa teritorijā ir notikusi jaunu iedzīvotāju ienākšana Sēlijā 1.–2. gadsimtā pēc Kristus.

Otrkārt, Stupeļu pilskalna izrakumi rāda, ka pilskalna atstāšana notikusi pēc tā bojāejas ugunsgrēkā ap 1. gadsimtu vai pat nedaudz agrāk. Par ko liecina Stupeļu pilskalna izrakumu materiālā dominējošā pirmā tipa švīkātā keramika, bet otrā tipa trauku lausku ar K veida malas profilu nav. Nav arī ar laiku pēc Kristus datējamu metāla priekšmetu. Spietiņu apmetnē jau 1. gadsimtā dominē gludā keramika. Arī Lietuvas teritorijā sēļu apdzīvotajā teritorijā švīkāto keramiku nomaina gludā. To apliecina uzkalniņu kapulauku pētījumos iegūtais agrāko apmetņu keramikas materiāls – visumā Augšzemes rietumu daļā agro švīkāto keramiku nomaina gludā, starp kuras lauskām ir gan nedaudz gludinātās, gan agrās apmestās keramikas lauskas. Keramikas tradīciju, apbedīšanas tradīciju, dzīvesvietu strauju nomaiņu var skaidrot vienīgi ar jaunu cilšu ienākšanu un senāko iedzīvotāju daļēju izspiešanu.

Uzkalniņu kapu kultūra – protosēļi

Par uzkalniņu kapu kultūras izcelsmi ir pausti dažādi uzskati. 20. gadsimta 20.–30. gados dominēja uzskats, ka līdz ar kapu uzkalniņu parādīšanos ienāk baltu ciltis, kas padzen no agrākajām vietām kultūras ziņā atpalikušos somus, par kuru pieminekļiem tika uzskatīti pilskalni ar švīkātās keramikas atradumiem [80]. Pēc Otrā pasaules kara, kad tika pierādīta švīkātās keramikas pie-

one section of the Latgallians in the Middle Iron Age, namely those living in the Aiviekste Basin, was very close to that of the Selonians, preserving the rising intonation from the time of the Barrow Grave Culture. Linguists, too, have suggested that the Latgallians were a group whose language had markedly different dialects [18: 31].

The role of the Striated Pottery Culture

Undeniably, the Striated Pottery Culture did play a role in the ethnic origins of the Selonians, since this culture was present in the whole of the area populated by the proto-Selonians. It is unlikely that the successors to this culture were completely wiped out or driven out of the area where the Barrow Grave Culture later existed. A proportion of the people belonging to this culture evidently contributed to the development of this new culture. However, the Striated Pottery Culture people cannot be regarded as having played a deciding role in the process of development of the Barrow Grave Culture.

In the first place, it should be considered that for a period of time (the 1st–3rd century AD), the groups of the Late Striated Pottery Culture in south-eastern Latvia existed contemporaneously with the Barrow Grave Culture groups in the area of the Sēlija Uplands and the Aiviekste Basin. There is no doubt that in the area of the Sēlija Uplands we are seeing immigration into Selonia in the 1st and 2nd century AD.

Secondly, the excavation at Stupeļi Hillfort shows that the hillfort was abandoned after it was destroyed in a fire in about the 1st century AD or even slightly earlier. This is indicated by the predominance of the early type of striated pottery in the material from Stupeļi Hillfort, sherds of the later type, with a K-shaped rim profile, being absent. Neither are there metal artefacts dating from the early centuries AD. Already in the 1st century AD, smooth-walled pottery predominated at the settlement of Spietiņi. Likewise, in the area of present-day Lithuania, striated pottery is replaced by smooth-walled pottery in Selonian-populated area. This is shown by the pottery from the previously existing settlement sites recovered in the course of barrow excavations: generally, smooth-walled pottery replaces early striated pottery in the western part of Augšzeme, along with small amounts of smoothed and early rusticated pottery. The rapid change in pottery traditions, burial practices and settlements can only be explained in terms of the advent of new groups, partially driving out the previous inhabitants.

The Barrow Grave Culture: the proto-Selonians

Diverse views have been presented on the origin of the Barrow Grave Culture. In the 1920s and 30s, the view predominated that the appearance of the barrows marks the arrival of Baltic groups that drove out culturally backward Finnic groups, the hillforts with striated pottery being regarded as Finnic sites [80]. After the Second World War, when it was proven that the Striated Pottery Cultu-

derība baltiem, uzkalniņu kapu kultūras izcelsmi saistīja ar vietējo švīkātās keramikas kultūras cilšu tālāku attīstību un pārmaiņām sabiedrībā. To saistīja ar lielo saimju sairšanu un mazo saimju izdalīšanos, katras saimes mirušo apbedīšanu atsevišķā kapu uzkalniņā. Īpaši tika uzsvērta kapu uzkalniņu kultūras vietēja izcelsme no agro metālu perioda kapu uzkalniņiem Gaujas lejtecē. Citi pētnieki [92; 219: 45–46] uzskata, ka uzkalniņu kapu kultūras izcelsme saistāma ar jaunu radniecīgu baltu cilšu ienākšanu no dienvidiem, dienvidrietumiem. 20. gadsimta 90. gados izveidojās viedoklis, kas it kā apvieno abus pretējos uzskatus: uzkalniņu kapu kultūru nevar uzskatīt par radušos tikai no vietējām tradīcijām, taču tajā pašā laikā šīs kultūras attīstībā švīkātās keramikas kultūru nevar uzskatīt par pasīvu [173].

Uzkalniņu kapulauku ar akmeņu riņķi kultūras ģenēze, domājams, ir vairāku etnisku grupu sintēzes rezultāts. Šajā procesā piedalījās vietējās švīkātās keramikas kultūras ciltis, taču to loma bija samērā nenozīmīga. Jādomā, ka līdz ar tekstilās keramikas kultūras izplatīšanos Ziemeļlatvijā daļa agrāko iedzīvotāju, kuriem bija līdzīgas apbedīšanas tradīcijas kapu uzkalniņos (Makašānu Salenieki, Virānes Puntūzis u. c.), tika atspiesti uz dienvidiem. Tie sajaucās ar senākajiem švīkātās keramikas kultūras cilšu iedzīvotājiem Daugavas krastos. Par to liecina daži kapu uzkalniņi bez akmeņu riņķa (piemēram, Slatē) un pakāpeniska švīkātās keramikas nomaiņa ar gludo. Piemēram, Spietiņu apmetnē gludā keramika veido 94,3%. Akmeņu riņķu tradīcijas ieviešanos varētu saistīt ar spēcīgiem iespaidiem no dienvidrietumiem – Rietumlietuvas un Austrumprūsijas teritorijas. To apliecina senlietu, īpaši rotu formas. Gandrīz visām uzkalniņu kapu kultūras senlietu formām pirmparaugus un analoģijas varam atrast rietumbaltu materiālā. Uzkalniņu kapu kultūras divu lokālo grupu izveidošanās, visticamāk, skaidrojama ar to, ka uzkalniņu kapu kultūras formēšanās laikā rietumu daļā (Zemgalē, Žemaitijā) spēcīgāka bija Sembas pussalas un piejūras iedzīvotāju ietekme, austrumu daļā spēcīgāki bija ziemeļaustrumu elementi, kā arī kultūras attīstību stiprāk ietekmēja sakari ar Mazuru apgabalu. Uzkalniņu kapu kultūras austrumu grupu var uzskatīt par vienu no pamatelementiem, uz kuru bāzes veidojās vēlākie sēļi. To apliecina uzkalniņu kapu un kāpjošās intonācijas areālu sakritība.

Sēļu izveidošanās

Uzkalniņu kapu kultūras ietvaros lielākas izmaiņas notiek ap 4.–5. gadsimtu, kad parādās krasas atšķirības starp agrākajām uzkalniņu kapu kultūras grupām. Zemgalē un Daugavas lejtecē

re was Baltic, the origin of the Barrow Grave Culture came to be regarded as connected with the further development of the indigenous groups of the Striated Pottery Culture and with social change. This is connected with the collapse of the large kin groups and the formation of smaller kin groups, the members of each kin group being buried in a separate barrow. Emphasised in particular was the indigenous origin of the Barrow Grave Culture, deriving it from the culture of the Early Metal Period barrows in the Lower Gauja area. Other researchers [92; 219: 45-46] consider that the origin of the Barrow Grave Culture is connected with the arrival of new, kindred Baltic groups from the south and south-west. In the 1990s, an idea emerged that seemed to reconcile these two opposed views: that the Barrow Grave Culture cannot be regarded as having developed solely from indigenous tradition, but that the Striated Pottery Culture cannot be regarded as passive in the development of this culture [173].

The emergence of the Culture of Barrow Graves with a Peristalith may be thought to be the result of the synthesis of several different ethnic groups. This process involved the groups of the indigenous Striated Pottery Culture, but their role was fairly unimportant. It may be thought that, along with the spread of the Textile-Impressed Pottery Culture in northern Latvia, a proportion of the previous population, with similar traditions of barrow burial (Makašānu Salenieki, Virānes Puntūzis, etc.), were pushed southwards. They mixed with the earlier inhabitants of the Striated Pottery Culture groups inhabiting the banks of the Daugava. This is indicated by some barrows without a peristalith (for example, Slate), and by the gradual replacement of striated pottery by smooth-walled pottery. For example, at the settlement of Spietiņi, smooth-walled pottery makes up 94.3 %. The appearance of the tradition of the peristalith (stone circle) might be connected with strong influences from the south-west – from western Lithuania and East Prussia. This is indicated by artefact forms, particularly the forms of ornaments. The original forms of almost all the artefact forms found in the Barrow Grave Culture and analogies for them may be found in Western Baltic material. The development of two local groups of the Barrow Grave Culture can most likely be explained in terms of a more powerful influence at the time of development of the Barrow Grave Culture from the Sambian Peninsula and the coastal areas on the western part (Zemgale and Samogitia), while in the eastern part there were stronger north-eastern influences, along with a greater influence stemming from contacts with the Masurian area. The eastern group within the Barrow Grave Culture can be regarded as one of the basic elements from which the later Selonians emerged. This is shown by the correspondence of the area of the barrow graves with the area of the even intonation.

The development of the Selonians

Major changes took places in the Barrow Grave Culture around the 4th and 5th century AD, when marked

uzkalniņu kapu kultūra beidz pastāvēt un notiek pāreja uz līdzenajiem kapulaukiem. To pavada plašāka tipiskās apmestās keramikas izplatība. Piemēram, Daugmales pilskalna nogāzēs ar 5.–6. gadsimtu datētos slāņos ar akmeņu krāvumu nostiprinājumiem dominē apmestā keramika, bet gludās keramikas īpatsvars ir gandrīz tikpat liels. Vedmeru apmetnē, kas tiek datēta ar 5.–6. gadsimtu, pārsvarā iegūtas apmestās keramikas trauku lauskas. Šeit atrasts arī kniebtās keramikas trauks, bet gludās keramikas lausku ir ļoti maz.

Sēlijā un Aiviekstes baseinā 5. gadsimtā samazinās apbedījumu kopskaits kapu uzkalniņos, virknē uzkalniņu apbedīšana pārtrūkst. Domājams, tas izskaidrojams ar austrumbaltu pakāpenisku infiltrāciju no mūsdienu Austrumlatgales un Baltkrievijas pierobežas apgabaliem uzkalniņu kapu kultūras apgabalā, saglabājot savas agrākās apbedīšanas tradīcijas, kuras pagaidām nav droši konstatējamas. Iespējams, šie austrumbalti savus mirušos sadedzināja un kalcinētos kaulus izkaisīja. Netieši par to liecina izkaisītu kalcinētu kaulu atradumi Visētišķu kapulaukā, Pļaviņu Kalniešos u.c. Agrākie iedzīvotāji turpināja apbedīt savus mirušos kapu uzkalniņos (Boķi, Slate, Norkūni), taču kapu inventārā jau parādās senlietu formas, kas raksturīgas arī vēlākajiem latgaļu līdzenajiem kapulaukiem. Austrumbaltu elementus mēs varam saskatīt gludinātās keramikas traukos, kas ir konstatēti gan apmetnēs (Spietiņos), gan lielākā skaitā sastopami vidējā dzelzs laikmeta otrās puses latgaļu kapulaukos. Vēl izteiktāka ir parādība māla trauku rotāšana ar aptītās auklas ornamentu. Tas visbiežāk sastopams sēļu apdzīvotajā teritorijā un latgaļu pieminekļos pie Daugavas. Tipiskā apmestā keramika sēļu pieminekļiem šajā laikā nav raksturīga.

Uzkalniņu kapu kultūras augšējā hronoloģiskā robeža Vidzemē ir 6. gadsimts – 7. gadsimta sākums, kad jauni kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi vairs netiek ierīkoti un noris pāreja uz apbedījumiem līdzenajos kapulaukos. Apmestās keramikas izplatīšanās Vidzemē un Aiviekstes baseinā, iespējams, ir viens no iemesliem, kāpēc Aiviekstes baseinā veidojas līdzenie kapulauki. Vēlās apmestās keramikas nesēji atnes līdzi savas apbedīšanas tradīcijas – apbedīšanu līdzenajos kapulaukos. Noteikti var runāt par zemgaļu substrātu Vidzemē – Aizkraukles Lejasbitēnos, Ķeipenes Saliņās un pat Jaunpiebalgas Ezerbricos. To ietekmē šo apbedīšanas veidu pieņem arī šeit dzīvojošie austrumbalti un uzkalniņu kapu kultūras pēcnācēji.

Ar austrumbaltu klātbūtni var skaidrot faktu, ka virknei vidējā un vēlā dzelzs laikmeta latgaļu un sēļu senlietu formu nevar atrast pirmparaugus ne uzkalniņu kapu kultūras, ne Viduslatvijas līdze-

differences appeared between the previous groups of the Barrow Grave Culture. In Zemgale and the Lower Daugava area the Barrow Grave Culture disappeared, with a transition to flat cemeteries. This was accompanied by the wider spread of typical rusticated pottery. For example, in the 5th–6th century layers on the slopes of Daugmale Hillfort, that are reinforced with spreads of stone, rusticated pottery predominated, the proportion of smooth-walled pottery being almost as high. At the settlement of Vedmeri, dated to the 5th–6th century, the majority of potsherds belonged to rusticated pottery. Also found here was a pinched pottery vessel, while sherds of smooth-walled pottery were very few.

In Selonia and the Aiviekste Basin, the total number of burials in the barrows fell in the 5th century, and in many barrows burial ceased. This might be explained in terms of the gradual infiltration of Eastern Balts from what is nowadays eastern Latgale and the area along the border with Belarus into the Barrow Grave Culture, retaining their earlier burial practices – practices which are at present impossible to determine. It is possible that these Eastern Balts cremated their dead and scattered the calcined bones. Indirect evidence of this is seen in the finds of scattered calcined bone at the cemeteries of Visėtiškės, Pļaviņu Kalnieši, etc. The previous inhabitants continued to bury their dead in barrows (Boķi, Slate and Norkūnai), but the grave inventory already includes artefact forms that are also characteristic of the later Latgallian flat cemeteries. We may see Eastern Baltic elements in the smooth-walled pottery vessels, such as have been found at settlement sites (Spietiņi) and in greater numbers in the Latgallian cemeteries of the second half of the Middle Iron Age. Even more pronounced is the practice of decorating pottery vessels with a design of wrapped cord impressions. This feature is most commonly encountered in the Selonian-populated area and the Latgallian sites along the Daugava. Typical rusticated pottery is not characteristic of Selonian sites at this time.

The upper chronological boundary of the Barrow Grave Culture in Vidzeme is the 6th and early 7th century, when new barrows with a peristalith were no longer created, and when a transition took place to burial in flat cemeteries. The spread of rusticated pottery in Vidzeme and the Aiviekste Basin is possibly one of the features explaining the emergence of flat cemeteries in the Aiviekste Basin. The people who used the late rusticated pottery brought with them their burial practices – burial in flat cemeteries. There is certainly a basis for talking of a Semigallian substrate in Vidzeme, as at Aizkraukles Lejasbitēni, Ķeipenes Saliņas and even Jaunpiebalgas Ezerbrici. Under their influence, this form of burial was also adopted by the Eastern Balts living here and by the successors of the Barrow Grave Culture.

The Eastern Baltic presence may explain the fact that no original forms can be found for a string of Latgallian and Selonian artefacts of the Middle and Late Iron Age in the artefactual material of the Barrow Grave Culture or in that of the Central Latvian Flat Cemetery Culture. Such artefacts as crown headdresses

no kapulauku kultūras senlietu materiālā. Tādām senlietām kā lentveida vainagi ar bronzas skārda starpskārdnītēm, trapecveida mēlītes, spieķadatas ar gareniski izstieptu galvu, kaklariņķi ar seglu un kāša galiem, zvaniņi, kaula pīlītes u.c. hronoloģiski senākas formas nekā latgaļu un sēļu pieminekļos ir zināmas austrumbaltu apdzīvotajās teritorijās uz austrumiem no Latvijas. Iespējams, šīs senlietu formas bijušas pārstāvētas arī Austrumlatgales vidējā dzelzs laikmeta pieminekļos, kurus pagaidām var raksturot tikai pēc Madalānu pilskalna vidējā slāņa izrakumos iegūtām liecībām. Jāatzīmē, ka Austrumlatvijas vidējā dzelzs laikmeta arheoloģiskie pieminekļi ir maz pētīti. Austrumbaltiem uzslāņojoties uzkalniņu kapu kultūras nesējiem, sintēzes rezultātā izveidojās sēļu un latgaļu līdzīgās materiālās kultūras. Šīs austrumbaltu un rietumbaltu sintēzes rezultātā Sēlijā un Latgalē runā mūsdienu augšzemnieku dialektā, kura fonētiskā sistēma atšķiras no lejzemnieku dialekta izloksnēm.

Sēlijā pārejas process uz līdzenajiem kapulaukiem ir vājāk izteikts. Varbūt tur tas noticis arī nedaudz vēlāk un ir saistīts ar apmestās keramikas izplatīšanos 6.–7. gadsimtā. Jāatzīst, ka visumā līdzīgi procesi vērojami, piemēram, Krapes Lejasoķēnu un Ābeļu Boķu kapulauku materiālos. Tomēr rezultāti līdzīgajiem etniskajiem procesiem Sēlijā ir citādi. Sēlijas attālākajos apgabalos, it īpaši Lietuvas teritorijā, saglabājās tradīcija mirušos apbedīt kapu uzkalniņos, kad latgaļi Vidzemē pilnībā pāriet uz līdzenajiem kapulaukiem. Taču Sēlijā uzkalniņos apbedītos vairs neapber ar zemi, bet ierok. Spilgtākais piemērs šādām apbedīšanas tradīciju pārmaiņām ir Sēlpils Lejasdopeles Latvijā, Pajostes, Visētišķu kapulauki Lietuvā. Šeit jaunu kapu uzkalniņu uzbēršana notiek arī vidējā dzelzs laikmeta otrajā pusē un vēlajā dzelzs laikmetā. Dažviet tiek veidots arī akmeņu riņķis – Mišķiņu, Pajostes kapulaukos [69; 97], citviet – Sēlpils Lejasdopelēs, Seces Biķerniekos – uzkalniņi ir bez akmeņu riņķa. Ir zināmi kapulauki, piemēram, Visētišķos, kuros ir gan uzkalniņi ar akmeņu rinķi, gan bez tā [71].

Tātad par sēļiem var runāt, sākot ar vidējo dzelzs laikmetu, kad visticamāk tie ieguva tās iezīmes valodā un materiālajā kultūrā, kādas tiem bija laikā, kad sēļi ir minēti rakstītajos avotos. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapu kultūra bija pamats, uz kura, uzslāņojoties austrumbaltiem un saņemot spēcīgus impulsus no Viduslatvijas (zemgaļu) līdzeno kapulauku apgabala, izveidojās sēļi. No uzkalniņu kapu kultūras laikiem sēļi ir mantojuši virkni īpatnību, kā kāpjošo intonāciju, kas Aiviekstes baseinā saglabājusies arī daļai latgaļu. Daugavas labajā krastā Aiviekstes baseinā, kur pārsvaru guva austrumbaltu elementi, izveidojās latgaļi, bet Daugavas kreisajā krastā, kur stiprāk

consisting of strings of metal elements with spacers of bronze shed, flat trapezoidal pendants, crook-shaped pins with an elongated head, neck-rings with saddle and hook terminals, bells and bone pendants have chronologically earlier forms, predating those found on Latgallian and Selonian sites, in the areas populated by the Eastern Balts to the east of Latvia. It is possible that these artefact forms were also represented at the Middle Iron Age sites of eastern Latgale, but at present they can only be characterised on the basis of the evidence from the middle layer of Madalāni Hillfort. It should be noted that there has been little excavation of Middle Iron Age archaeological sites in eastern Latvia. The Eastern Balts became superimposed on the Barrow Grave Culture, so that, through a process of synthesis, the similar material culture of the Selonians and Latgallians developed. As a result of this synthesis of Eastern and Western Balts, the present inhabitants of Selonia and Latgale speak the *augšzemnieki* dialect, whose phonetic system differs from that of the *lejzemnieki* local dialects.

The process of transition to flat cemeteries is less pronounced in Selonia. Perhaps this happened somewhat later in this region, being connected with the spread of rusticated pottery in the 6th–7th century. Generally similar processes can be observed at both Krapes Lejasoķēni and Ābeļu Boķi cemeteries, for example. However, these ethnic processes, although generally of a similar nature, had different results in Selonia. In the more remote parts of Selonia, particularly in present-day Lithuania, the tradition was maintained of barrow burial, while the Latgallians in Vidzeme changed completely to flat cemeteries. However, in Selonia the burials in barrows were no longer covered by a heap of earth: now, graves were dug instead. The most vivid examples of such changes in burial practices are seen at Sēlpils Lejasdopeles in Latvia, and at the cemeteries of Pajuostis and Visėtiškės in Lithuania. Here, the creation of new barrows is also observed in the second half of the Middle Iron Age and during the Late Iron Age. In certain places, a peristalith was also created, as at the cemeteries of Miškiniai and Pajuostis [69; 97), while at other sites, such as Sēlpils Lejasdopeles and Seces Biķernieki, the barrows are without a peristalith. We also know of cemeteries, such as Visėtiškės, which have both barrows with a peristalith and barrows without one [71].

Thus, we can speak of the Selonians only starting with the Middle Iron Age, when they most likely obtained the features of language and material culture that they had at the time when the Selonians are mentioned in written sources. The Barrow Grave Culture of the Early Iron Age was a foundation on which the Selonians emerged, with the superimposition of Eastern Baltic culture and with powerful impulses from the area of the Central Latvian (Semigallian) Flat Cemetery Culture. The Selonians have inherited from the time of the Barrow Grave Culture a series of characteristic features, such as the rising intonation, which a proportion of the Latgallians in the Aiviekste Basin, too, have preserved. The Latgallians developed on the right bank of the Daugava in the Aiviekste

izpaudās uzkalniņu kapu kultūras elementi, izveidojās sēļi. Ar līdzīgiem formēšanās procesiem ir skaidrojama latgaļu un sēļu materiālās kultūras līdzība, tā ka pat senkrievu hroniku autori sēļus nav varējuši atšķirt no latgaļiem un sēļus mēs zinām tikai no 13.–14. gadsimta rakstītajiem avotiem. Tomēr kādām atšķirībām bija jābūt, jo hronists Indriķis atšķir sēļus no latgaļiem un raksta, ka Koknesē dzīvojuši gan latgaļi, gan sēļi [54: XXIX, 5].

Uzkalniņu kapu kultūra

Agrajā dzelzs laikmetā un vidējā dzelzs laikmeta sākumā (1.–6. gs.) Latvijas dienviddaļa un Lietuvas ziemeļdaļa ietilpa uzkalniņu kapulauku ar akmeņu riņķi arheoloģiskās kultūras novadā (*2. att.*). Tā savu nosaukumu ieguvusi pēc šai teritorijai raksturīgajiem kapu pieminekļiem. Latvijā tradicionāli šo kultūru sadala divās lokālās grupās – rietumu un austrumu. Atšķirības starp abu grupu pieminekļiem izpaužas galvenokārt kapu piedevās – austrumu grupas kapulauku apbedījumos parasti likts kātcauruma šaurasmens cirvis, sirpis, bet rietumu grupas apbedījumos – uzmavas cirvis, kaplis. Austrumu grupas pieminekļos vairāk atrod rotadatas, rietumu – saktas. Tomēr jāatzīmē, ka gandrīz visas senlietu formas ir pazīstamas visā kultūras apgabalā. Atšķirības ir novērojamas keramikas materiālā – austrumu grupai raksturīga gludā un gludinātā keramika, rietumu grupas pieminekļos pārsvarā gludā, taču sastopama arī tipiskā apmestā keramika. Austrumu grupa dienvidos iesniedzas Ziemeļlietuvā.

Kapu uzkalniņu austrumu grupas aptuvenas robežas varētu raksturot šādi. Ziemeļu virzienā kapu uzkalniņu izplatība sasniedz Aiviekstes augšteci un Vidzemes augstienes dienvidu malu. Tālākie ziemeļu virzienā zināmie kapu uzkalniņi ir Meirānu Cīruļos, Bērzaunes Spridzēnos, Vestienas Kalnalubejās. Ziemeļrietumos Ogres baseinā austrumu grupas robeža ir nenoteikta. To veido plata josla, kur kapu uzkalniņos (Krapes Lejasoķēni, Ķeipenes Ūsiņi, Bebru Zutēni u.c.) novērojamas gan austrumu, gan rietumu lokālās grupas iezīmes. Austrumos Daugavas labajā krastā uzkalniņu kapulauku robežu iezīmē purvaina zemiene no Lubāna ezera līdz Līvāniem, kur augstākās vietās ir vistālāk uz austrumiem situētie kapulauki – Stirnienē, Atašienes Stalidzānos, bet vēl tālāk uz austrumiem viens uzkalniņš konstatēts Preiļu apkārtnē pie Tistavas – Seimaņu ciemiem. Diemžēl šis kapu uzkalniņš rakts 19. gadsimta pirmajā pusē un konkrētāku ziņu par to nav. Sēlijā robežu starp austrumu un rietumu grupām varam novilkt aptuveni pa agrāko Ilūkstes

Basin, where Eastern Baltic elements predominated, while the Selonians emerged on the left bank, where the elements of the Barrow Grave Culture were more pronounced. The similarity of Latgallian and Selonian material culture is explicable in terms of similar processes of formation, so that even the authors of Ancient Russian chronicles could not distinguish the Selonians from the Latgallians, with the consequence that we only know the Selonians through 13th–14th century written sources. However, some differences must have been evident, since the chronicler did differentiate between the Latgallians and Selonians, mentioning the presence of both groups at Koknese [54: XXIX, 5].

The Barrow Grave Culture

In the Early Iron Age and the beginning of the Middle Iron Age (1st–6th century AD), southern Latvia and northern Lithuania belonged to the area of the archaeological culture of Barrow Graves with a Peristalith (*Fig. 2*). This culture obtained its name from the characteristic form of burial sites in this area. In Latvia, the culture is traditionally divided into two local groups – a western and an eastern group. The differences between the two groups of sites are seen mainly in the grave goods: the burials in the cemeteries of the eastern group usually have a narrow-bladed axe and sickle, while those of the western group have a socketed axe and a mattock. Dress-pins are more common on the sites of the eastern group, while fibulae are more prevalent in the western group. However, it should be noted that almost all of these artefact forms occur throughout the whole of this cultural region. Differences appear in the pottery: the eastern group is characterised by smooth-walled and smoothed pottery, while the sites of the western group mostly have smooth-walled pottery, although typical rusticated pottery is also found. The eastern group extends southwards into northern Lithuania.

The approximate limits of the eastern group of barrow cemeteries might be described as follows. In the north, the barrows extend as far as the upper reaches of the River Aiviekste and the southern margin of the Vidzeme Uplands. The most northerly of the known barrows are the ones at Meirānu Cīruļi, Bērzaunes Spridzēni and Vestienas Kalnalubejas. In the north-west, in the basin of the River Ogre, the limit of the eastern group is indeterminate. It lies in a broad belt where the barrows (Krapes Lejasoķēni, Ķeipenes Ūsiņi, Bebru Zutēni, etc.) have features characteristic of both the eastern and the western local groups. In the east, the boundary of the barrow burials on the right bank of the Daugava is marked by the boggy lowlands between Lake Lubāns and Līvāni, where areas of higher terrain have the most easterly of the barrow cemeteries: Stirniene and Atašienes Stalidzāni, with one barrow even further east, at the villages of Tistava and Seimaņi, near the present town of Preiļi. However, this barrow was excava-

2. att. **1.–6. gadsimta arheoloģiskie pieminekļi uzkalniņu kapu kultūras austrumu grupas teritorijā** (*zīm. Dz. Zemīte*):

Fig. 2. **1st–6th century archaeological sites in the territory of the eastern group of the Barrow Grave Culture** (*drawing: Dz. Zemīte*):

1 – Pungas, *2* – Kalēji, *3* – Gārsnieki, *4* – Brunovski, *5* – Pāķi, *6* – Krustalīči, *7* – Sēlpils baznīca, *8* – Spietiņi, *9* – Plāteri, *10* – Salenieki, *11* – Grantnieki, *12* – Jērcēni, *13* – Gretes, *14* – Jozupji, *15* – Arbidāni, *16* – Zaķīši, *17* – Aizporāni, *18* – Īlenāni, *19* – Lejasķuzēni, *20* – Bebri, *21* – Mazlāči, *22* – Stalāni, *23* – Ķunci, *24* – Boķi, *25* – Gravāni, *26* – Zvanītāji, *27* – Reiņi, *28* – Lejasmucenieki, *29* – Bidlas, *30* – Stocenieki, *31* – Kalnadegļi, *32* – Galvāni, *33* – Zīlītes, *34* – Razbuki, *35* – Ratulāni, *36* – Vecsauka, *37* – Jaunterbitāni, *38* – Ķebēni, *39* – Melderišķi, *40* – Stūreļi, *41* – Minsteri, *42* – Slate, *43* – Antuži, *44* – Rācenāji, *45* – Ancīši, *46* – Sējāni, *47* – Upenieki, *48* – Zasercelmi, *49* – Nemunėlio Radviliškis, *50* – Muoriškiai, *51* – Svarėni, *52* – Rinkuškiai–Juodeliai, *53* – Parovėja, *54* – Vinkšninai, *55* – Skrebiškiai, *56* – Daliečiai, *57* – Naujasodė, *58* – Grubos, *59* – Kiemiškiai, *60* – Didsodė, *61* – Kupriai, *62* – Miegonys, *63* – Junkūnai, *64* – Girsteikiai, *65* – Vabalninkas, *66* – Plikiai, *67* – Nodiejiškiai, *68* – Kalpokai, *69* – Levicavai, *70* – Turdvaris, *71* – Tindžiuliai, *72* – Vaduvos, *73* – Tiltagaliai, *74* – Didžprūdėliai, *75* – Brizgiai, *76* – Skverbai– Stirniškiai, *77* – Bajoriškiai, *78* – Ilciunai, *79* – Pavašuokiai– Jasvilonys, *80* – Pajuostis, *81* – Raguva, *82* – Titeikiai, *83* – Juostininkai, *84* – Maldeikiai, *85* – Skrobliškis, *86* – Baušiškiai, *87* – Mičiūnai, *88* – Kuokšiai, *89* – Vaineikiai, *90* – Radžionys, *91* – Kubiliškis, *92* – Baršėnai, *93* – Pagriaumelė, *94* – Degučiai, *95* – Lygalaukiai, *96* – Stabulankiai, *97* – Grikiapeliai, *98* – Butenai, *99* – Šaltiniai I, *100* – Šaltiniai II, *101* – Šventupis, *102* – Vosgėliai, *103* – Galiniai, *104* – Užpaliai, *105* – Zabičiūnai, *106* – Maželiškiai

un Jēkabpils apriņķa robežu. Augšzemes austrumu gals jau ietilpst vēlās švīkātās keramikas kultūras lokā, bet vēlāk, domājams, tur ir izplatīti austrumbaltu pieminekļi, kādus pazīstam pēc Madalānu pilskalna vidējā slāņa pētījumiem. Rietumos līdz šim uzkalniņu kapulauki nav reģistrēti Taurkalnes – Valles mežainajā apvidū. Tas atdala Mēmeles un Iecavas augštecē esošos austrumu grupas uzkalniņus (Ērberģes Svarēni) no Zemgales līdzenuma pieminekļiem. Tālāk Lietuvas teritorijā austrumu grupas robežas ir nekonkrētākas, jo lietuviešu pētnieki centušies izvairīties no lokālu variantu izdalīšanas [92: 54–68]. Rietumos austrumu grupas kapu uzkalniņi aptver Pasvales rajona austrumu malu un dienvidos Panevēžas rajona dienviddaļu, respektīvi, Nevēžas upes augšteci. Vistālāk uz rietumiem atrodas Daujēnu kapulauks, kuru izrakumu vadītājs Mikols Mihelberts atzīst par sēļu pieminekli [96], kaut arī tajā saskatāmas vairākas zemgaļiem tipiskas iezīmes, piemēram, vainagi ar lietiem starplocekļiem. Areāla dienviddaļu iezīmē Lepšu, Velžu Pajostes un Miežišķu Pajostes kapulauki, no kuriem pēdējais plašāk pētīts M. Mihelberta izrakumos [97]. Dienvidaustrumos austrumu grupas uzkalniņi iesniedzas Zarasu rajona rietumdaļā, aptverot Šventojas upes augšteci. Te zināmi Skineiķu, Ligalauku, Kaņūku kapulauki. Īpaši daudz kapu uzkalniņu ir Sēlijas vaļņa rajonā un Aiviekstes tuvumā.

Uzkalniņu kapulauki ir nelieli – no viena, diviem līdz pieciem, sešiem uzkalniņiem. Lielu kapulauku ir maz. Sērenes Pungās kādreiz ir bijuši apmēram 20 kapu uzkalniņi [193]. Slates sila uzkalniņu kapulaukā zināmi I grupā 19 un II grupā 11 kapu uzkalniņi, III grupā bija tikai divi kapu uzkalniņi. Būtībā grupas var uzskatīt par diviem vai trim atsevišķiem kapulaukiem. Lielākais – Pajostes uzkalniņu kapulauks ar apmēram 35 kapu uzkalniņiem atrodas Nevēžas augštecē [86: 79]. Uzkalniņu kapulauki parasti situēti smilts augsnēs skujkoku mežos, bieži vien ūdeņu tuvumā.

Uzkalniņi parasti bija no 5 līdz 15 metri diametrā, augstums no 0,5 līdz 1,5 metriem. Atsevišķos gadījumos uzkalniņu augstums sasniedz 2 metrus (Salenieku uzkalniņš), bet diametrs 18–20 m (Lejasoķēnu uzkalniņš, Ratulānu uzkalniņš).

Uzkalniņu ierīkojot, zeme "iesvētīta" ar ugunsritiem, tad veidots akmeņu riņķis (*3. att.*). Pelnu un sīko oglīšu slānis parasti ir 5–10 cm, reti biezāks – līdz 25 centimetriem. Akmeņu riņķa veidošanai dažkārt izmantoja lielus – līdz 1 m diametrā akmeņus, bet parasti izmantoti mazāki. No mazākiem akmeņiem ceļot riņķa iežogojumu, akmeņi bieži vien likti vairākās kārtās. Akmeņu riņķa diametrs vidēji ir ap 10 metriem. Tā centrā nesadedzinātu uz pamatzemes parasti guldīja

ted in the first half of the 19th century, and there is no specific information about it. In Selonia, the boundary between the eastern and western groups may be drawn approximately along the old boundary between the counties of Ilūkste and Jēkabpils. The eastern part of Augšzeme belongs to the area of the Late Striated Pottery Culture, and it seems that in later times Eastern Baltic sites appeared here, of the kind represented by the excavated middle layers at Madalāni Hillfort. In the west, there is so far no record of barrows in the forested area around Taurkalne and Valle, and this area separates the barrows of the eastern group, in the upper reaches of the Mēmele and Iecava (Ērberģes Svarēni) from the sites of the Zemgale Plain. In the area of present-day Lithuania, the limits of the eastern group area less precisely known, since Lithuanian researchers have tried to avoid distinguishing local variants [92: 54–68]. In the west, the barrows of the eastern group extend into the eastern limits of the Pasvalys District, and in the south into the southern part of Panevėžys District, i.e. the upper reaches of the River Nevėžis. The westernmost site is the cemetery of Daujėnai, regarded by Mykolas Michelbertas, who directed the excavation there, as a Selonian site [96], although here, too, various typical Semigallian features may be distinguished, such as crown headdresses with cast metal spacers. The southern part of the area is marked by the cemeteries of Lepšiai, Velžiai and Pajuostis, as well as Miežiškiai Pajuostis, a site extensively excavated by Michelbertas [97]. The barrows of the eastern group extend south-east as far as the western part of Zarasai District, encompassing the upper reaches of the River Šventoji, where we have the cemeteries of Skineikiai, Lygalaukiai and Kaniūkai. A particularly large number of barrows are to be found in the area of the Sēlija Uplands and near the River Aiviekste.

The barrow cemeteries are small, having between one and five or six barrows. There are few large cemeteries. Sērenes Pungas formerly had about 20 barrows [193]. The barrow cemeteries of Slates sils had 19 barrows in group I, 11 in group II and only two in group III. These groups can essentially be regarded as representing two or three separate cemeteries. The largest barrow cemetery, Pajuostis, with about 35 barrows, lies in the upper reaches of the Nevėžis [86: 79]. The barrow cemeteries generally lie on sandy soils in coniferous forest, often near water-bodies or watercourses.

The barrows were generally between 5 and 15 m in diameter, and 0.5–1.5 m high. In certain cases, the height can attain 2 m (Salenieki), while the diameter may be up to 18–20 m (Lejasokēni, Ratulāni).

In creating the barrow, the earth was "consecrated" with rituals involving fire, and then a peristalith or stone circle was created (*Fig. 3*). The layer of ash and fine charcoal is generally 5–10 cm thick, less commonly thicker – up to 25 cm. The stone circle was sometimes formed of large stones, up to 1 m in diameter, but more commonly the stones are smaller. In cases where the peristalith was built of smaller stones, they were often laid in several layers. The peristalith generally measures about 10 m in diameter. There is usually an inhumation

saimes vecāko. Senākais apbedījums orientēts A–R vai ZR–DA virzienā. Vecākajam parasti līdzi dotas vairāk un bagātākas senlietas. Tad mirušo apbēra ar zemi, veidojot kapu uzkalniņu. Pārējie apbedījumi guldīti apkārt pirmajam apbedījumam, parasti līdzās akmeņu riņķim. To orientācija atkarīga no vietas blakus akmeņu riņķim. Nākamie apbedījumi apbērti ar jaunu zemi, tā pakāpeniski paaugstinot kapu uzkalniņu (*4. att.*). Vēlāk akmeņu riņķis pakāpeniski pārklājās ar zemi, tā ka mūsdienās redzamas tikai lielāko akmeņu galvas. Jāatzīmē, ka vairums uzkalniņu postīti, izlaužot akmeņu riņķa akmeņus celtniecības vajadzībām. Dažiem kapu uzkalniņiem ir konstatēts sīku akmeņu pārklājums, piemēram, Krapes Lejasoķēnos [145: 28].

burial at the centre of the ring, that of the family elder, the body lying on the ground surface. This earliest burial is oriented E–W or NW–SE. The elder was generally provided with a larger and richer range of grave goods. Then the body was covered in earth, creating a barrow. The other burials were arranged around the original one, generally next to the peristalith. The orientation depends on the location in relation to the peristalith. The next burials were covered in more earth, thus, progressively increasing the height of the barrow (*Fig. 4*). Later, the peristalith gradually became covered in earth, so that at the present day only the tops of the largest stones tend to be visible. It should be noted that the majority of barrows are disturbed, stones having been removed from the peristalith to serve as building material. A covering spread of small stones has been observed on certain barrows, for example at Krapes Lejasoķēni [145: 28].

3. att. **Rites Ķebēnu kapulauka 1. uzkalniņa plāns** (pēc E. Šnore, 1993, 24. att.)

Fig. 3. **Plan of barrow 1, Rites Ķebēni** (after E. Šnore, 1993, Fig. 24)

Daugavas kreisā krasta uzkalniņu kapulaukos apbedījumu skaits uzkalniņos ir no viens līdz divdesmit. Te nav ņemts vērā Boķu kapulauka III un VIII uzkalniņš, kur vēlākos 6.–8. gadsimta apbedījumus, kas ir ierakti 3.–5. gadsimta kapu uzkalniņā, nevar atšķirt no blakus esošā līdzenā kapulauka apbedījumiem. Proti, ierokot arvien jaunus apbedījumus, apbedīšana pakāpeniski iziet ārpus kapu uzkalniņa teritorijas, veidojot līdzeno kapulauku. Daļa no uzkalniņā konstatētajiem apbedījumiem attiecas uz tam hronoloģiski sekojošā līdzenā kapulauka pastāvēšanas laiku.

Kapu uzkalniņos apbedījumi konstatēti dažādā dziļumā. Pirmie apbedījumi uzkalniņā guldīti uz pamatzemes, vēlākie likti uz uzbēruma, no jauna apberot ar zemi. 6.–7. gadsimtā mirušie uzkalniņos tiek ierakti. Dažkārt tas noticis, paveļot uz āru traucējušos akmeņu riņķa akmeņus (Sāvienas II uzkalniņa 5. un 6. kaps [145: 42, 46], Ratulānu uzkalniņa 27. un 59. kaps). Krapes Lejasoķēnu kapu uzkalniņam pie akmeņu riņķa piebūvēts atsevišķs akmeņu pusloks, kurā bija ar 7./8. gadsimtu datējams bērna apbedījums [145: 44].

Mirušie guldīti uz muguras izstieptā stāvoklī, roku novietojums kaulu sliktās saglabātības dēļ neskaidrs. Iespējams, tikuši lietoti šķirsti. Par to liecina ap centrālo kapu Saukas Razbuku uzkalniņā konstatētā trūdu kārta, kas iezīmē iespējamo šķirsta kontūru. Ar šķirstiem varētu būt saistīts arī akmeņu novietojums abpus mirušā galvai un pie kāju pēdām. Literatūrā sastopams arī šo akmeņu skaidrojums ar akmeņu šķirstu tradīcijas reminiscenci (*5. att.*).

In the barrow cemeteries of the left bank of the Daugava, the number of burials per barrow varies between one and twenty. These figures do not include barrows III and VIII at the cemetery of Boķi, where the later burials, from the 6th–8th century, within the 3rd–5th century barrow cannot be distinguished from the burials of the adjacent flat cemetery. As more and more burials were added, burial gradually extended outside the area of the barrow, creating a flat cemetery. A proportion of the burials in the barrow also date from the time of the flat cemetery that existed after the barrow.

The burials in barrows lie at various depths. The initial burials were laid on the ground surface, while the later burials were placed on the earth of the barrow, being covered with more earth. In the 6th–7th century, graves were dug for the bodies. In some cases, this was done by rolling the stones of the peristalith outwards, if they were in the way (burials 5 and 6 of barrow II at Sāviena [145: 42,46], burials 27 and 59 of Ratulāni barrow). At Krapes Lejasoķēni, a separate semicircle of stones was attached to the peristalith, this having within it a 7th/8th century burial of a child [145: 44].

The deceased were laid in an extended supine position, the arm position being unclear because of poor preservation of the bone. Coffins may have been provided, as indicated by an organic layer surrounding the central burial at Saukas Razbuki, marking the possible outline of the coffin. The placement of stones on both sides of the head and at the feet may also relate to the presence of a coffin. In the literature, such stones have also been explained as a reminiscence of the tradition of stone cist graves (*Fig. 5*).

4. att. **Sēlpils Plāteru kapu uzkalniņš pēc atsegšanas** (*foto M. Atgāzis 1961. g.*)

Fig. 4. **The excavated Sēlpils Plāteri barrow** (*photo: M. Atgāzis 1961*)

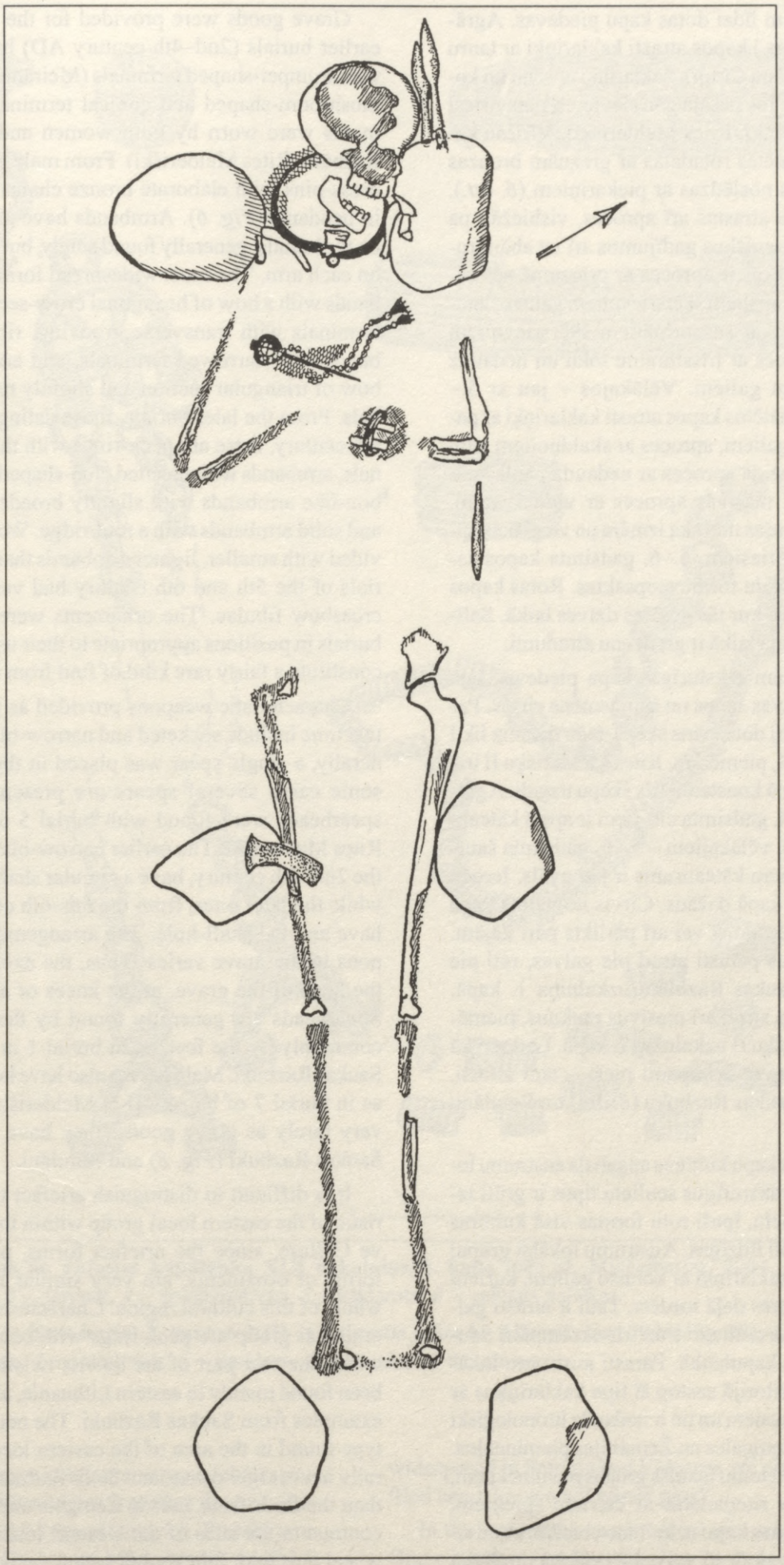

5. att. **Ābeļu Boķu IV uzkalniņa 11. kapa vīrieša apbedījuma plāns** (pēc AA 113)

Fig. 5. **Plan of male burial 11, barrow IV, Ābeļu Boķi** (after AA 113)

Mirušajiem līdzi dotas kapu piedevas. Agrākajos (2.–4. gs.) kapos atrasti kaklariņķi ar tauru galiem (Meirānu Cīruļi), kaklariņķi ar sēņu un konusu galiem. Tos nēsāja gan sievietes, gan vīrieši (Saukas Razbuki, Rites Melderišķi). Vīriešu kapos ir konstatētas rotadatas ar greznām bronzas važiņām, kas noslēdzas ar piekariņiem (*6. att.*). Apbedījumos atrastas arī aproces, visbiežāk pa vienai, bet atsevišķos gadījumos arī uz abām rokām. Izplatītākās ir aproces ar griezumā sešstūrainu loku un apaļiem šķērsrievotiem galiem, lentveida aproces ar sašaurinātiem šķērsrievotiem galiem, aproces ar trīsstūrainu loku un nedaudz sašaurinātiem galiem. Vēlākajos – jau ar 5.–6. gadsimtu datētos kapos atrasti kaklariņķi ar paresninātiem galiem, aproces ar skaldņotiem vāļu galiem, lentveida aproces ar nedaudz paplašinātiem galiem, masīvās aproces ar vidusšķautni. Sievietēm bijušas mazāka izmēra un vieglākas aproces nekā vīriešiem. 5.–6. gadsimta kapos sastopamas dažādu formu stopsaktas. Rotas kapos atrastas vietās, kur tās nēsātas dzīves laikā. Salīdzinoši reti šajā laikā ir gredzenu atradumi.

No ieročiem raksturīgas kapa piedevas šajā laikā ir uzmavas šķēps un šaurasmens cirvis. Parasti kapā līdzi dots viens šķēps, taču dažreiz likti arī vairāki. Tā, piemēram, Rites Melderišķu II uzkalniņa 5. kapā konstatēti trīs šķēpu uzgaļi. Agrākajiem – 2.–4. gadsimta cirvjiem ir apaļš kātcaurums (*7. att.*), vēlākajiem – 5.–6. gadsimta šaurasmens cirvjiem kātcaurums ir jau ovāls. Ieroču novietojums kapā dažāds. Cirvis novietots kapa galvgalī, ceļu rajonā vai arī pārlikts pāri kājām. Šķēpa uzgaļus parasti atrod pie galvas, reti pie kājām, kā Saukas Razbuku uzkalniņa 1. kapā. Vīriešu kapos atrod arī masīvus raukņus, piemēram, Melderišķu II uzkalniņa 7. kapā. Ļoti reti kā kapa piedevas ir sastopami pieši – tādi atrasti, piemēram, Saukas Razbuku (*8. att.*) un Ratulānu kapulaukos.

Uzkalniņu kapu kultūras apgabala austrumu lokālai grupai raksturīgus senlietu tipus ir grūti izdalīt, jo senlietu, īpaši rotu formas visā kultūras apgabalā ir ļoti līdzīgas. Austrumu lokālai grupai raksturīgi ir kaklariņķi ar konusu galiem, kuriem loks aizmugures daļā tordēts. Tādi ir atrasti galvenokārt Austrumlietuvā un trīs eksemplāri Saukas Razbuku kapulaukā. Parasti austrumu lokālās grupas teritorijā sastop šī tipa kaklariņķus ar lielākiem konusiem un tie ir nedaudz hronoloģiski vēlāki nekā Zemgales un Žemaitijas pieminekļos. Atšķirībā no rietumu lokālās grupas pieminekļiem, kur izplatītas riteņadatas ar četriem spieķiem, austrumu grupas kapu uzkalniņos biežāk atrod riteņadatas ar vairāk (6 vai pat 8) spieķiem. Sēlijā un Vidzemē izplatītākas ir adatas ar profilēto galvu jeb muciņadatas.

Grave goods were provided for the deceased. The earlier burials (2nd–4th century AD) have neck-rings with trumpet-shaped terminals (Meirānu Cīruļi) or with mushroom-shaped and conical terminals. Such ornaments were worn by both women and men (Saukas Razbuki, Rites Melderišķi). From male graves there are dress-pins with elaborate bronze chains that terminate in pendants (*Fig. 6*). Armbands have also been found on the burials: generally found singly, but sometimes one on each arm. The most widespread forms include armbands with a bow of hexagonal cross-section and round terminals with transverse grooving, ribbon-like armbands with narrowed terminals, and armbands with a bow of triangular section and slightly narrowed terminals. From the later burials, those dating from the 5th–6th century, there are neck-rings with thickened terminals, armbands with facetted club-shaped terminals, ribbon-like armbands with slightly broadened terminals, and solid armbands with a mid-ridge. Women were provided with smaller, lighter armbands than men. The burials of the 5th and 6th century had various forms of crossbow fibulae. The ornaments were found on the burials in positions appropriate to their use in life. Rings constitute a fairly rare kind of find from this period.

Characteristic weapons provided as grave goods at this time include socketed and narrow-bladed axes. Generally, a single spear was placed in the grave, but in some cases several spears are present. Thus, three spearheads were found with burial 5 of barrow II at Rites Melderišķi. The earlier narrow-bladed axes, from the 2nd–4th century, have a circular shaft-hole (*Fig. 7*), while the later ones, from the 5th–6th century, already have an oval shaft-hole. The arrangement of the weapons in the grave varies. Thus, the axe was placed at the head of the grave, at the knees or across the legs. Spearheads are generally found by the head, or less commonly by the feet, as in burial 1 in the barrow of Saukas Razbuki. Male graves also have heavy billhooks, as in burial 7 of barrow II at Melderišķi. Spurs occur very rarely as grave goods: they have been found at Saukas Razbuki (*Fig. 8*) and Ratulāni.

It is difficult to distinguish artefact types characteristic of the eastern local group within the Barrow Grave Culture, since the artefact forms, particularly the forms of ornaments, are very similar throughout the whole of this cultural region. Characteristic of the eastern local group are neck-rings with conical terminals, where the rear part of the bow is twisted. These have been found mainly in eastern Lithuania, along with three examples from Saukas Razbuki. The neck-rings of this type found in the area of the eastern local group generally have larger cones, and these finds are slightly later than the finds from sites in Zemgale and Samogitia. In contrast to the sites of the western local group, where wheel pins with four spokes occur, the wheel pins from the barrows of the eastern group more commonly have a greater number of spokes (six or even eight). More

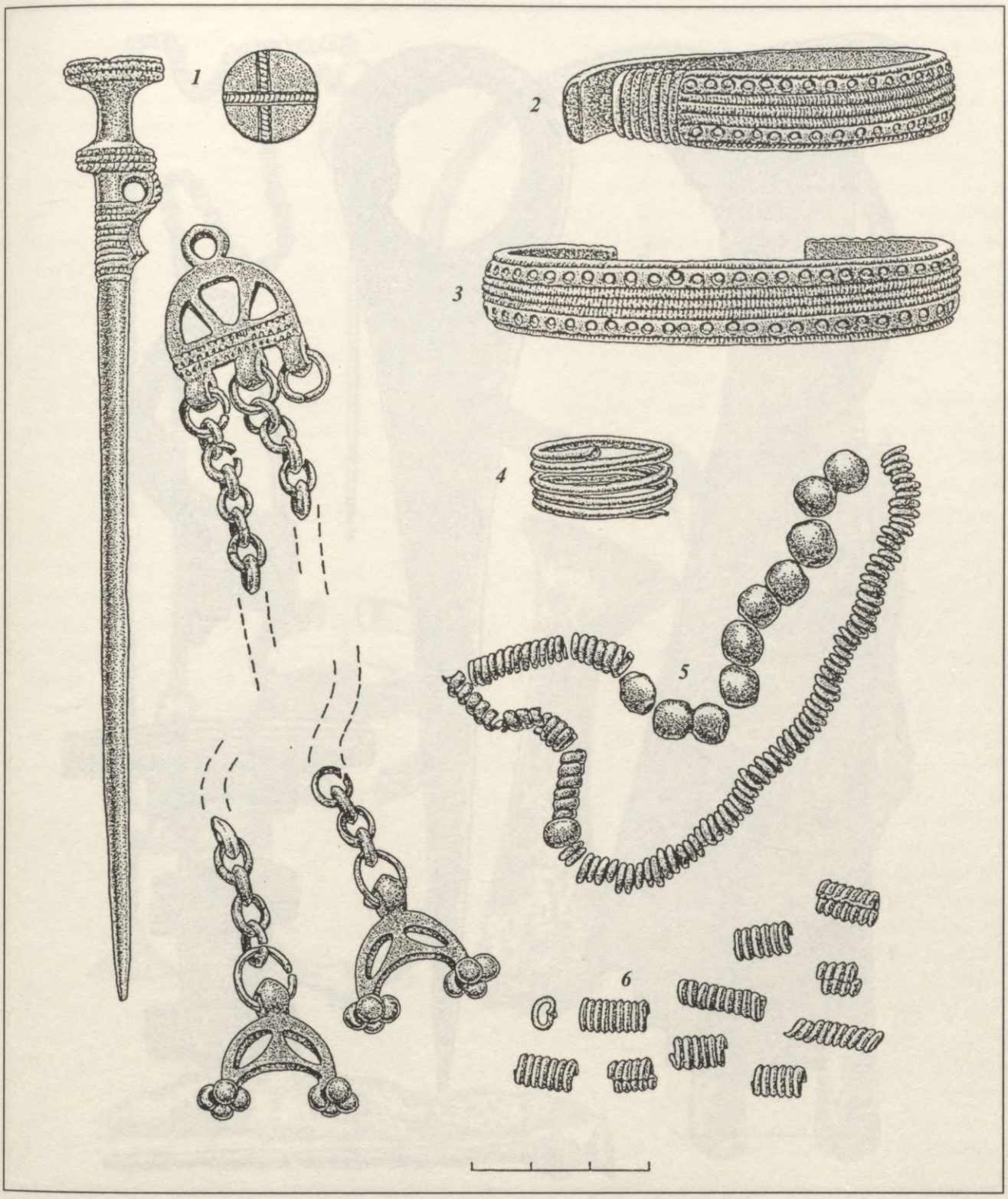

6. att. **Senlietas no Pajostes kapulauka XIII uzkalniņa 3. kapa** (pēc M. Michelbertas, 2004, 28. att.): *1* – ripadata, *2, 3* – aproces, *4* – spirālgredzens, *5* – kaklarota, *6* – vainaga paliekas

Fig. 6. **Artefacts from burial 3, barrow XIII at Pajuostis** (after M. Michelbertas, 2004, Fig. 28): *1* – disc pin, *2, 3* – armbands, *4* – spiral ring, *5* – necklace, *6* – remains of the crown

Uzkalniņu kapu kultūras austrumu lokālās grupas teritorijā dzīvesvietas ir pētītas daudz mazākos apmēros nekā kapu pieminekļi. Plašāki izrakumi Jolantas Daigas un Māra Atgāža vadībā ir veikti tikai Sēlpils Spietiņu apmetnē [33–36]. Atsevišķas uz uzkalniņu kapu kultūru attiecināmas

widespread in Selonia and Vidzeme are pins with a profiled head, known as "barrel pins".

In the area of the eastern local group of the Barrow Grave Culture, residential sites have been subject to much less excavation than burial sites. Extensive excavation has been undertaken only at the settlement of

7. att. **Senlietas no Pajostes kapulauka XIII uzkalniņa 1. kapa** (pēc M. Michelbertas, 2004, 38. att.): *1* – cirvis, *2* – sakta, *3* – rotadata

Fig. 7. **Artefacts from burial 1, barrow XIII at Pajuostis** (after M. Michelbertas, 2004, Fig. 38): *1* – axe, *2* – fibula, *3* – dress-pin

senlietas iegūtas Dignājas, Altenes, Sēlpils, Petrašūnu, Jodoņu, Kareļu pilskalnu, Seces Piģēnu apmetnes izrakumos, taču minētās dzīvesvietas galvenokārt apdzīvotas vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā, bet Altenes un Sēlpils pilskalnos vēlāk uzceltas mūra pilis. Uz uzkalniņu kapu kultūru attiecināms kultūrslānis šajos pieminekļos nav sa-

Sēlpils Spietiņi, under the direction of Jolanta Daiga and Māris Atgāzis [33–36]. Certain artefacts connected with the Barrow Grave Culture have been obtained at the hillforts of Dignāja, Altene, Sēlpils, Petrėšiūnai, Juodonys and Kereliai, and at the settlement of Seces Piģēni, but these are sites inhabited mainly in the Middle and Late Iron Age, Altene and Sēlpils having later stone

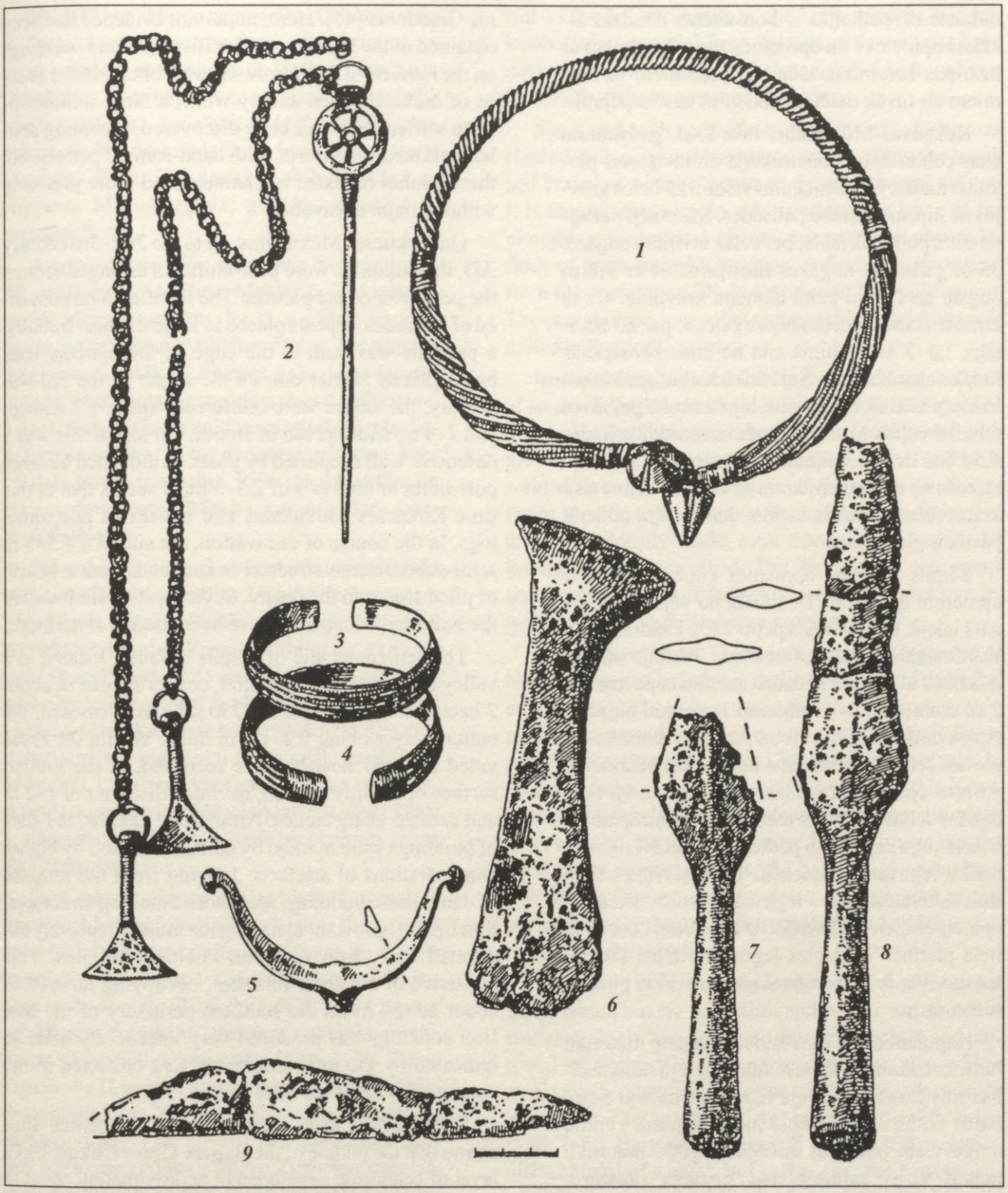

8. att. **Saukas Razbuku kapu uzkalniņa centrālā kapa senlietas** (pēc E. Šnore, 1993, 66. att.): *1* – kaklariņķis, *2* – riteņadata, *3, 4* – aproces, *5* – piesis, *6* – cirvis, *7, 8* – šķēpa gali, *9* – nazis

Fig. 8. **Artefacts from the central burial of the barrow at Saukas Razbuki** (after E. Šnore, 1993, Fig. 66): *1* – neck-ring, *2* – wheel pin, *3, 4* – armbands, *5* – spur, *6* – axe, *7, 8* – spearheads, *9* – knife

glabājies. Daugavas labajā krastā uz uzkalniņu kapu kultūras pastāvēšanas laiku attiecināmi slāņi ir atklāti Jāņa Graudoņa pilnīgi izpētītajā Kokneses Mūkukalna pilskalnā [45]. Te iegūtas nozīmīgas liecības, kas raksturo nocietinājumus un apbūvi uzkalniņu kapu kultūras pilskalnos. Apzi-

castles on the site of the earlier occupation. A cultural layer relating to the Barrow Grave Culture is not preserved at these sites. Layers dating from the time of existence of the Barrow Grave Culture have been discovered on Kokneses Mūkukalns, on the right bank of the Daugava, which was completely excavated by Jā-

nāšanas ekspedīcijās ir konstatētas daudzas atklātas apmetnes un apmetnes pie pilskalniem ar bezripas keramiku, taču bez plašākiem izrakumiem tās tuvāk datēt un raksturot nav iespējams.

Kokneses Mūkukalnā līdz 2.–3. gadsimtam ēkas celtas stabu konstrukcijā un izvietotas plakuma malās. Nocietinājumi veidoti kā lielos grāvjos nostiprinātu stabu palisādes. Sākotnēji palisāde celta plakuma malā, bet vēlāk atvirzīta nogāzē. 3.–4. gadsimtā nogāzes nostiprinātas ar 1,2 m augstu un 2–4 m platu akmeņu krāvumu. Uz tā atradās stabos balstīta aizsargsiena, par ko liecināja 2,5–3 m attālumā cita no citas konstatētās lielāku stabu bedres. Šajā laikā Kokneses Mūkukalna pilskalnā, domājams, bijušas koka guļbūves tehnikā celtas ēkas. Te izrakumos atklāta kādas 4,5 x 5 m lielas iedziļinātas celtnes vieta. Tās vidū atradās no akmeņiem krauts pavards. Celtnē tika konstatētas vairākas bedres, kas varēja noderēt pārtikas glabāšanai.

Sēlpils Spietiņu apmetnes kopējā platība ir apmēram 2 hektāri. Tā situēta no vējiem aizsargātā ielejā. Izrakumos izpētīti 2250 kvadrātmetri. Kultūrslānis ir 0,2–1,8 m biezs. Pētītajā platībā fiksēti 63 atklāti vai nedaudz iedziļināti pavardi 1–2 m diametrā. To veidošanai izmantoti akmeņi. Ap pavardiem celtņu vietas iezīmēja tumšāka zeme un senlietu atradumu lielāka koncentrācija. Atrasto apmetumu raksturs ļauj domāt, ka ēkas bijušas celtas guļbūves tehnikā. Spietiņu apmetne ir nozīmīga ar plašāko pētīto agrā dzelzs laikmeta dzelzs ieguves kompleksu. Tas sastāvēja no sešām šahtveida dzelzs ieguves krāsnīm, situētām apmetnes dienvidu perifērijā apmēram 20 x 20 m lielā platībā. Te dzelzs ieguve notikusi ļoti intensīvi. Par to liecina izrakumos savāktā pusotra tonna sārņu.

Kapulaukos un dzīvesvietās iegūtie materiāli rāda, ka uzkalniņu kapu kultūras nesēju saimniecības attīstības līmenis bija visumā vienāds ar citām baltu ciltīm. Salīdzinoši mazā apjomā veiktie dzīvesvietu pētījumi un tajos iegūtie materiāli neļauj visas saimniecības nozares raksturot vienlīdz pilnīgi. Galvenās saimniecības nozares bija zemkopība un lopkopība, nozīmīga loma bija medībām un zvejai. Piemēram, Kokneses Mūkukalnā mājlopu kaulu īpatsvars bija 58%, bet meža dzīvnieku kauli veidoja 42%. Mūkukalnā visvairāk tika audzēti liellopi (28% mājdzīvnieku kaulu), mazāk cūkas (26%). Salīdzinoši liels – 22% ir zirgu kaulu īpatsvars [45: 46]. Domājams, zirgs tika izmantots ne tikai jāšanai un kā vilcējspēks, bet zirga gaļai bija nozīmīga loma uzturā. Diemžēl Spietiņu apmetnes osteoloģiskais un paleobotāniskais materiāls vēl nav apstrādāts un sīkāk analizēts. Par zvejas nozīmi liecina Spietiņu apmetnē atrastie dzelzs makšķerāķi.

nis Graudonis [45]. Here, important evidence has been obtained of the character of fortifications and buildings on the hillforts of the Barrow Grave Culture. In the course of archaeological survey work, a large number of open settlements have been discovered, including settlements next to hillforts, with hand-formed pottery, but these cannot be dated or characterised more precisely without major excavation.

On Kokneses Mūkukalns, up to the 2nd–3rd century AD, the buildings were post-built and arranged around the perimeter of the plateau. The fortifications consisted of palisades of posts placed in large ditches. Initially, a palisade was built at the edge of the plateau, later being placed further out, on the slope. In the 3rd–4th century, the slopes were reinforced with a 1.2 m-high and 2–4 m-wide spread of stones. On top of this was a defensive wall supported by posts, as indicated by large post-holes at intervals of 2.5–3 m. It seems that at this time Kokneses Mūkukalns had houses of horizontal logs. In the course of excavation, the site of a 4.5×5 m semi-subterranean structure was found, with a hearth of piled stones in the centre. Several pits were found in the building, which may have been used to store food.

The settlement site of Sēlpils Spietiņi, located in a valley sheltered from the wind, covers an area of about 2 hectares. A total area of 2250 m^2 was excavated, the cultural layer being 0.2–1.8 m thick. Within the excavated area, 63 hearths were recorded, at the ground surface or slightly sunken, having a diameter of 1–2 m and created using stones. Around the hearths, the sites of buildings were marked by darker earth and by higher concentrations of artefacts. Judging from the remains of daub, these buildings were horizontal log structures. Spietiņi is significant in having the most extensively excavated Early Iron Age iron-smelting complex. This consisted of six shaft furnaces, occupying an area of about 20×20 m on the southern periphery of the site. Iron smelting was practiced very intensively here, as indicated by the total amount of slag collected in the course of excavation – 1½ tonnes.

The material from cemeteries and residential sites shows that the people of the Barrow Grave Culture had a level of economic development approximately equal to that of other Baltic groups. Because of the relatively small amount of research at residential sites and the limited amount of material recovered, it is impossible to provide an equally full characterisation of all the different economic branches. The main economic activities were agriculture and stock-keeping, although hunting and fishing also played an important role. For example, at Kokneses Mūkukalns, bones of domestic stock constituted 58 %, the bones of wild animals making up 42 %. At Mūkukalns, cattle were kept in greatest numbers (28 % of the bones of domestic stock), with smaller numbers of pigs (26%). Horse bones constitute a fairly large proportion: 22% [45: 46], and it is thought that not only was the horse used for riding and traction, but that horse meat was also impor-

Valdošā bija līdumu zemkopība. Līdumus cirta ar dzelzs šaurasmens cirvjiem, sīkos krūmus un zarus nogrieza ar raukņiem un sirpjveida nažiem. Domājams, turpināja art ar kāšarkliem. Audzēja miežus, kviešus, kuru graudi iegūti Mūkukalna pilskalnā. Par linu audzēšanu liecina linu diegu atradums Boķu kapulaukā. Labību novāca ar sirpjiem. Miltus ieguva, graudus saberžot ar graudberžiem.

Augstu līmeni bija sasniedzis kalēja amats. Tā, analizējot kādu Rites Melderišķu kapulaukā iegūtu cirvi, konstatēts, ka tā augšdaļa ir izgatavota no zemākas kvalitātes dzelzs, bet asmens daļa – no augstākas. Asmens asās daļas izgatavošanai izmantota piemetināta tērauda plāksnīte. Tikai uzkalniņu kapu kultūrai raksturīgās rotaslietu formas liecina, ka tās darinātas uz vietas, kaut arī daļa formu ir aizgūta. Rotu daudzveidība un izgatavošanas sarežģītība liecina par rotkaļa amata eksistēšanu.

Par uzkalniņu kapu kultūras sākumiem Sēlijā tradicionāli tiek uzskatītas 2. gadsimta beigas un 3. gadsimta sākums. Pastāv uzskats, ka Sēlijā un Aiviekstes baseinā kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi izplatās nedaudz vēlāk kā Lietuvā un Zemgalē. Šīs kultūras ģenēzi pēdējos gadu desmitos vairums pētnieku saista ar ietekmēm no dienvidrietumiem vai pat jaunu baltu cilšu ienākšanu. Mūsuprāt, uzkalniņu kultūras sākumus varētu attiecināt uz nedaudz agrāku laikposmu, respektīvi, 1. gadsimtu pēc Kristus. Šāds pieņēmums prasa sīkāku pamatojumu.

Šajā sakarā interesi izraisa Slates I grupas 5. uzkalniņš bez norobežojošā akmeņu riņķa, kurā apbedīts viens mirušais bez piedevām, un tā paša kapulauka III grupas 1. uzkalniņš ar vienu kapu, kurā apbedītajam līdzi doti daži sīki bronzas priekšmetu fragmenti. Arī šim uzkalniņam akmeņu riņķis netika konstatēts [138: 7–8]. Slates kapulauka II grupas 3. uzkalniņā atklāts bezpiedevu bērna kaps, bet šim uzkalniņam tika atsegts akmeņu riņķis [138: 15–16]. Minētie kapu uzkalniņi bez akmeņu riņķa ir līdzīgi Ziemeļaustrumlatvijā izplatītajiem senākā dzelzs laikmeta beigu un agrā dzelzs laikmeta sākuma kapu uzkalniņiem ar grāvīti un bezpiedevu skeletkapiem vai ļoti trūcīgu kapa inventāru. Balstoties uz to, var pieņemt, ka kapu uzkalniņi ar bezpiedevu skeletkapiem varētu būt senākie.

Hronoloģiski senākie pieminekļi, kurus pēc tipoloģiskās metodes var datēt ar 1. gadsimtu, ir Sēlpils Spietiņi, Ābeļu Dāburi, Seces Pāķi, Bajārišķi Lietuvā. Nedaudz vēlāki – ar 2. gadsimtu datējami ir Ērberģes Svarēnu un Meirānu Cīruļu kapu uzkalniņi.

Bajārišķu kapulaukā ir atrasta ar 1. gadsimtu datējama spārnusakta (pēc O. Almgrēna 37 r tipa).

tant as food. Unfortunately, the bone remains and palaeobotanical material from Spietiņi settlement site have not yet been analysed in detail. Iron fish-hooks from Spietiņi testify to the importance of fishing.

Slash-and-burn agriculture predominated: forest was cleared with narrow-bladed iron axes, cutting the brush and branches with billhooks and sickle-shaped knives. It is thought that simple ards continued to be used for ploughing. Barley and wheat were grown, as shown by finds of grain from Mūkukalns. A find of linen thread from the cemetery of Boķi testifies to flax cultivation. The cereals were harvested using sickles, and flour was milled with grinding stones.

Iron-working had attained a high level. Thus, analysis of an axe from the cemetery of Rites Melderišķi showed that the butt had been made from lower quality iron, with the blade of higher quality iron. A sheet of steel had been welded on to provide the edge of the blade. Ornament forms specific to the Barrow Grave Culture indicate that these were locally made, even through a proportion of the forms were borrowed. The diversity of ornaments and the complexity of their production indicates that jewellery-smithing existed as a separate craft.

The Barrow Grave Culture is generally regarded as having emerged in Selonia in the late 2nd and early 3rd century AD. There is a view that the barrows with a peristalith spread in Selonia and the Aiviekste Basin slightly later than they did in Lithuania and Zemgale. In recent decades, most researchers have seen this culture as originating through influences from the south-west, or even with the arrival of new Baltic groups. In the view of the present authors, the beginnings of the Barrow Grave Culture may be dated to a slightly earlier period, namely the 1st century AD. Such an idea requires some substantiation.

Interesting in this connection is barrow 5 of group I at Slate, which has no peristalith and which was found to contain a single burial without any grave goods, and barrow 1 of group III of the same cemetery, also with a single grave, provided with some small fragments of bronze objects. This barrow did not have a peristalith either [138: 7–8;]. Barrow 3 of group II at Slate had an unfurnished burial of a child, but in this case the barrow was encircled by a peristalith [138: 15–16]. The Slate barrows without a peristalith resemble the barrows with a ditch and with burials that have few grave goods or none at all, that are found in north-eastern Latvia and date from the end of the Earliest Iron Age and the beginning of the Early Iron Age. On this basis, the barrows with unfurnished inhumations might be considered the earliest ones.

The chronologically oldest sites, which can be dated typologically to the 1st century AD, are those of Sēlpils Spietiņi, Ābeļu Dāburi, Seces Pāķi, as well as Bajoriškiai in Lithuania. Dated slightly later, to the 2nd century, are the barrows at Ērberģes Svarēni and Meirānu Cīruļi.

At Bajoriškiai, a winged fibula has been found, dated to the 1st century AD (O. Almgren's type 37 r). At the

Sēlpils Spietiņu apmetnē atrastas divas dzelzs spieķadatas ar rombiska griezuma uzbiezinātu galvu un tordētu kakliņu (*9. att.: 1, 2*). Līdzīga spieķadata konstatēta Seces Pāķu uzkalniņā (*9. att.: 3*). Pēc analoģijām apkārtējās valstīs tās varētu datēt ar B_1 periodu, respektīvi, 10.–70. gadu pēc Kristus. Latvijā līdzīga rotadata ir iegūta Salienas Kerkūzu apmetnē [171: 52, 6. att.: 11]. Andrejs Vasks pēc līdzīgiem atradumiem Igaunijas uzkalniņos ar akmeņu šķirstiem to datē ar 1.–2. gadsimtu. Līdzīgu adatu divi fragmenti ir iegūti Sējas Vīlētāju uzkalniņa izrakumos. Izrakumu vadītājs Jānis Graudonis kapu uzkalniņu datē ar 1. gadu tūkstoša pirms Kristus beigām un pirmajiem gadsimtiem pēc Kristus [44: 44]. Datēšanai nozīmīgas ir arī Seces Pāķu kapulauka 2. uzkalniņā atrastās senlietas – bronzas krustiņveida piekariņš, bronzas rotadata ar trīsstūra galvu un cilpiņu, kā arī lentveida aproce ar sašaurinātiem šķērsrievotiem galiem. Šeit konstatētas arī bezripas gludās keramikas lauskas. Pēc 2. gadsimtam raksturīgās aproces formas Seces Pāķu 2. uzkalniņš nav datējams vēlāk par šo laiku. Analoģijas aprocei zināmas Paragaudes kapulaukā. Pēc analoģijām Mazuru apgabalā līdzīgi varētu datēt arī Seces Pāķos atrasto adatu.

Ārpus Latvijas paralēles Spietiņu un Pāķu agrajām spieķadatām zināmas Lietuvā Paragaudes kapulauka XX uzkalniņa 1. kapā. Mikols Mihelberts to datē ar B_1 perioda beigām [93: 23]. Minētajā kapā vēl atrastas trīs aproces, viena no tām ar pumpurveida galiem un divas aproces ar šķērsrievām, pincete, acusakta, šķiļamakmens, īlena paliekas, uzmavas cirvis un šķēpa gals. Kapa inventārs pieļauj šādu agru datējumu. Vēl viena līdzīga rotadata ir iegūta Kauku pilskalna (Alītas raj.) izrakumos Aiznemunā [74: 108].

Austrumprūsijā līdzīgas spieķadatas atrastas Gutu (*Guty, Gutten*) un Romintes (*Rominten*) kapulaukos. Pēdējā gatavota no bronzas. Poļu arheologi šī tipa spieķadatas ir datējuši ar B_1 periodu [106: 162. att.: d].

Baltkrievijā šādas adatas konstatētas Nemunas augšteces dzīvesvietās – Mališkos, Gorodiščē un Kasčeličos [210: 24–26]. Kasčeliču pilskalnā tāda atrasta 2. horizontā. Virs tā esošais III slānis pēc atradumiem datējams ar B_1 fāzi. Tajā iegūta līdzīga spieķadata, tikai ar mazāku galvas paresnināju mu. Līdzīgas spieķadatas ar piecstūrainu galvas griezumu atrastas Mališkos un Gorodiščē. Ja Aleksandra Medvedeva novērojumi ir pareizi, tad šādas spieķadatas varbūt varētu datēt pat agrāk, ne tikai ar B_1, bet pat A_3 periodu, t.i., 20. gadu pirms Kristus – 20. gadu pēc Kristus.

Sēlpils Spietiņu 1. kapu uzkalniņā atrasta fragmentāra aproce (puse) ar pumpurveida galiem (*9. att.: 4*). Šādas aproces tiek datētas ar B_1

settlement of Sēlpils Spietiņi, two iron crook-shaped pins were found, having a thickened head of rhombic section and a twisted stem (*Fig. 9: 1-2*). There is a similar crook-shaped pin from a barrow at Seces Pāķi (*Fig. 9: 3*). Based on analogies with finds from neighbouring countries, it may be dated to period B_1, i.e. the 10s–70s AD. In Latvia, a similar dress-pin has been found at the settlement of Salienas Kerkūzi [171: 52, Fig. 6: 11]. Based on similar finds from barrows with stone cists in Estonia, Andrejs Vasks has dated it to the 1st–2nd century AD. Two fragments of similar pins have been obtained in the excavation of a barrow at Sējas Vīlētāji. Jānis Graudonis, who directed the excavation, dates the barrow to the end of the 1st millennium BC and the first centuries AD [44: 44]. Also useful for dating are the objects found in barrow 2 at Seces Pāķi: a cruciform bronze pendant, a bronze dress-pin with a triangular head and a loop, and a ribbon-like armband with narrowed, transversely grooved terminals. Sherds of smooth-walled hand-formed pottery were also found here. Based on the presence of the armband, a characteristic 2nd century form, barrow 2 at Seces Pāķi is dated no later than this period. Analogies for this armband are known from the cemetery of Paragaudeis. Based on analogies with the Masurian area, the dress-pin from Sece might be similarly dated.

Outside of Latvia, parallels for the early crook-shaped pins of Spietiņi and Pāķi are known in Lithuania: on burial 1 of barrow XX at Paragaudis. Mykolas Michelbertas dates it to the end of Period B_1 [93: 23]. Also found on this burial were three armbands, one of them having bud-shaped terminals, the other two having transverse grooving, as well as pincers, an eye fibula, a striking stone, the remains of an awl, a socketed axe and a spearhead. This grave inventory permits an early date. Another similar dress-pin comes from the excavation of Kaukai Hillfort (Alytus District) in the area beyond the River Nemunas [74: 108].

Similar crook-shaped pins have been found in East Prussia: at the cemeteries of Guty (Gutten) and Rominten. The find from the latter site is made of bronze. Polish archaeologists date this type of crook-shaped pin to Period B_1 [106: Fig. 162: d].

In Belarus, such pins have been found on settlement sites of the Upper Nemunas area: Mališki, Gorodišče and Kasčeliči [210: 24–26]. On the hillfort of Kasčeliči, such a find comes from horizon 2. Layer III, above it, may be dated on the basis of the finds to Phase B_1. A similar crook-shaped pin has been obtained here, differing only in terms of its less thickened head. Other similar crook-shaped pins with a head of pentagonal section have been found at Mališki un Gorodišče. If the observations of Aleksandr Medvedev are correct, then such crook-shaped pins may be dated even earlier, not only to Period B_1, but also to Period A3, from 20 BC to 20 AD.

From barrow 1 at Sēlpils Spietiņi there is a fragmentary armband (half of the object) with bud-shaped terminals (*Fig. 9: 4*). Such armbands are dated to Period B_1 and the

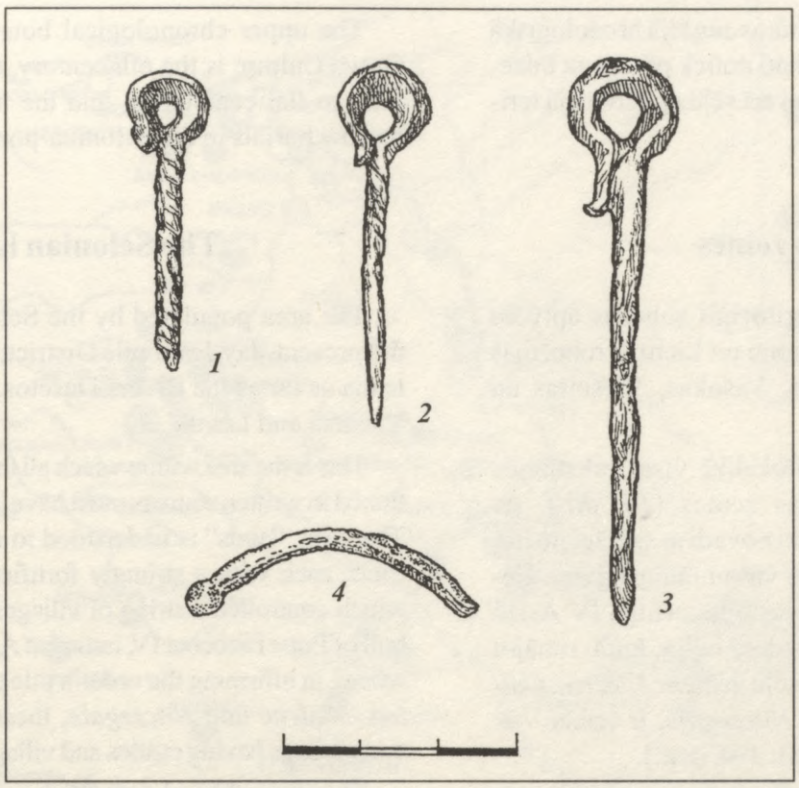

9. att. **Senākās, ar 1. gadsimtu datējamās senlietas no Sēlijas arheoloģiskajiem pieminekļiem** (*zīm. A. Ivbule*):
1–3 – spieķadatas, *4* – aproces fragments;
1, 2 – Sēlpils Spietiņu apmetne, *3* – Pāķu kapulauka 2. uzkalniņš,
4 – Spietiņu kapulauka 1. uzkalniņš

Fig. 9. **The earliest artefacts from the archaeological sites of Selonia, dated to the 1st century AD** (*drawing: A. Ivbule*):
1–3 – crook-shaped pins, *4* – armband fragment;
1, 2 – Sēlpils Spietiņi settlement, *3* – barrow 2 at Pāķi, *4* – barrow 1 at Spietiņi

periodu un B_2 perioda (ap 70.–150. g.) pirmo pusi. Latvijā ir zināmas sešas aproces ar pumpurveida galiem. Bez Sēlpils eksemplāra tās atrastas Kvāpānos, Smaudžu kapulaukā, Auciema akmeņu krāvuma kapulaukā, Priekuļu Kalnaķuncos un pie Āraišu mācītājmuižas. Lietuvā ir zināmas 32 šādas aproces no 14 atradumu vietām. Tās datētas pēc slēgtu kapu inventāriem Paragaudes kapulauka izrakumos. Šajā kapulaukā tās pārstāvētas 10 eksemplāros, piemēram, jau pieminētajā XX uzkalniņa 1. kapā. Paragaudes kapulauka aproces tiek datētas ar B_1 perioda beigām – B_2 perioda sākumu, respektīvi, 1. gadsimta otro pusi.

Ar B_2 periodu, respektīvi, 1. gadsimta beigām – 2. gadsimtu, datējamas Ērberģes Svarēnu kapu uzkalniņā atrastās profilētās saktas un Meirānu Cīruļos iegūtais kaklariņķis ar tauru galiem.

Nedaudzie piemēri apstiprina, ka Sēlijā agrākos kapu uzkalniņu kultūras pieminekļus var datēt jau ar 1. gadsimtu. Uz to nedaudzo 1. gadsimta senlietu fona, kas atrastas Latvijā, Sēlijā atradumu ir salīdzinoši daudz.

first half of Period B_2 (c. 70–150 AD). In Latvia, six armbands with bud-shaped terminals are known. Apart from the piece from Sēlpils, they have been found at Kvāpāni, the cemetery of Smaudži, the *tarand* grave of Auciems, Priekuļu Kalnaķunci and Āraiši Pastorage. In Lithuania, 32 such armbands are known, from 14 locations. These are dated on the basis of sealed grave inventories at the cemetery of Paragaudis. At this cemetery, 10 such pieces have been found, for example in burial 1 of barrow XX, already mentioned. At Paragaudis, the armbands are dated to the end of Period B_1 or the beginning of Period B_2, namely to the second half of the 1st century AD.

The profiled brooches found in a barrow at Ērberģes Svarēni and the neck-ring with trumpet-shaped terminals from Meirānu Cīruļi may be dated to Period B_2, i.e. the end of the 1st and the 2nd century AD.

These few examples confirm that the earliest burials of the Barrow Grave Culture in Selonia may be dated as early as the 1st century AD. Considering the small number of artefacts from the 1st century AD in Latvia as a whole, the finds from Selonia may be regarded as comparatively rich.

Uzkalniņu kapu kultūras augšējā hronoloģiskā robeža ir 6. gadsimts, kad notiek pāreja uz līdzenajiem kapulaukiem vai arī sēļu apdzīvotajā teritorijā tie transformējas.

Sēļu zemes

Sēļu apdzīvotās teritorijas robežas aptvēra mūsdienu Jēkabpils rajonu un Lietuvā robežojās pa Dusetas, Šventojas, Vašokas, Viešintas un Lēvenes upēm.

Šajā teritorijā ir jālokalizē visas rakstītajos avotos minētās Sēlijas zemes (*10. att.*). Ar zemēm ir jāsaprot lielāki novadi ar spēcīgi nocietinātām pilīm centrā un virkni tām pakļautu ciemu, kā to apliecina pāvesta Inocentija IV Asīzē 1254. gada 23. maijā izdotā bulla, kurā, runājot par ordeņa tiesībām uz sēļu zemēm *Allecten*, *Calve, Selen, Medene* un *Nitczegale*, ir teikts – ar pilīm un ciemiem [117 II: 394. dok.].

Ar vietvārdu *Selen* būtu jāsaprot Sēlija – salīdzinoši šaura josla Daugavas kreisajā krastā no Jaunjelgavas līdz apmēram mūsdienu Jēkabpilij – Ābeļiem, ar centru Sēlpils pilskalnā. Tā ir teritorija, kuru reāli pakļāva 1208. gadā, iekarojot Sēlpili, un kuras daļa nonāca Rīgas bīskapa varā (*11. att.*). Šīs teritorijas galvenā pils atradās mūsdienu Sēlpils mūra pils vietā. Iespējams, kā centram izvirzoties Sēlpilij, tās tuvumā esošajos Babrānu Sudrabkalna, Pilsteres Zilākalna un Altenes pilskalnos apdzīvotība pārtrūkusi, jo tajos atrasta tikai apmestā keramika, bet nav ripas keramikas lausku. Ar Sēlpils pilskalnu bijusi saistīta virkne ciemu, kādus mēs zinām Sēlpils Spietiņu–Plāteru mežā, Piģēnos, Speldžos, Grantniekos, Seces Upjāņos u.c. Mirušie apbedīti Ābeļu Priednieku, Sēlpils Lejasdopeļu, Seces Bajāru, Altenes, Seces Salasanču kapulaukos. Tādējādi Sēlpilī ir konstatējams pilsnovads ar vairākiem ciemiem un tiem atbilstošiem kapulaukiem un spēcīgi nocietinātu zemes centru.

Rīgai tuvākajā Sēlijas daļā būtu meklējama arī *Calve* zeme, jo tā salīdzinoši agri tika iekarota un daļa no tās nonāca gan Rīgas domkapitula, gan Rīgas bīskapa varā. Tāpēc var pievienoties hipotēzei, kas to meklē Zalves upes rajonā. Diemžēl šī teritorija ir arheoloģiski maz pētīta un tajā nav zināmi droši vēlā dzelzs laikmeta pieminekļi. Par labu šādai lokalizācijai liecina fakts, ka Kurzemes hercogistes laikos Aizkraukles draudze sastāvēja no divām daļām – samērā šauras zemes joslas gar Daugavu un apvidus pie Lietuvas robežas no Kurmenes līdz Gricgalei. Otro daļu veidoja tā Kalves daļa, ko kādreiz ordenis ieguva no Rīgas domkapitula.

The upper chronological boundary of the Barrow Grave Culture is the 6th century, the time of the transition to flat cemeteries, and the transformation of the barrow burials in the Selonian-populated area.

The Selonian lands

The area populated by the Selonians encompassed the present-day Jēkabpils District, extending into Lithuania as far as the Rivers Dusetos, Šventoji, Vašuokas, Viešinta and Lėvuo.

This is the area within which all the Selonian lands mentioned in written sources must have been located (*Fig. 10*). The term "lands" is understood to mean fairly large districts, each with a strongly fortified castle at its centre, which controlled a string of villages, as is attested by the bull of Pope Innocent IV, issued at Assisi on 23 May 1254, where, in affirming the order's title to *Allecten*, *Calve, Selen, Medene* and *Nitczegale*, these Selonian lands are described as having castles and villages [117 II: 394. dok.].

The geographical name *Selen* should be understood to mean Selonia as a relatively narrow belt along the left bank of the Daugava from Jaunjelgava approximately as far as present-day Jēkabpils–Ābeļi, centring on Sēlpils Hillfort. This is the area over which actual control was gained with the capture of Sēlpils in 1208, so that part of it came under the authority of the Bishop of Riga (*Fig. 11*). The main castle within this area was located on the site of the later stone castle at Sēlpils. It is possible that when Sēlpils grew to become the centre, habitation ceased at the nearby hillforts of Babrānu Sudrabkalns, Pilsteres Zilaiskalns and Altene, since at these sites no sherds of wheel-made pottery have been found, only rusticated pottery. A string of villages were associated with Sēlpils Hillfort: we know of the villages sites of Sēlpils Spietiņu-Plāteru mežs, Piģēni, Speldži, Grantnieki, Seces Upjāņi and others. The dead were buried in cemeteries at Ābeļu Priednieki, Sēlpils Lejasdopeles, Seces Bajāri, Altene and Seces Salasanči. Sēlpils can thus be regarded as the strongly fortified centre of a castle district that included several villages and associated cemeteries.

The land of *Calve* should also be sought in the part of Selonia lying closest to Riga, since this area was conquered relatively early and parts of it came under the control of the Riga Dom Chapter and the Bishop of Riga. Accordingly, we may agree with the hypothesis according to which it lies in the area of the River Zalve. Unfortunately, there has been little archaeological research in this area, and there are no confirmed Late Iron Age sites. Speaking in favour of this location is the fact that under the Duchy of Courland and Semigallia, the church parish of Aizkraukle consisted of two separate parts: a fairly narrow belt of land along the Daugava and the area along the Lithuanian border between Kurmene and Gricgale. The second area represents the part of Kalve that the order had once obtained from the Riga Dom Chapter.

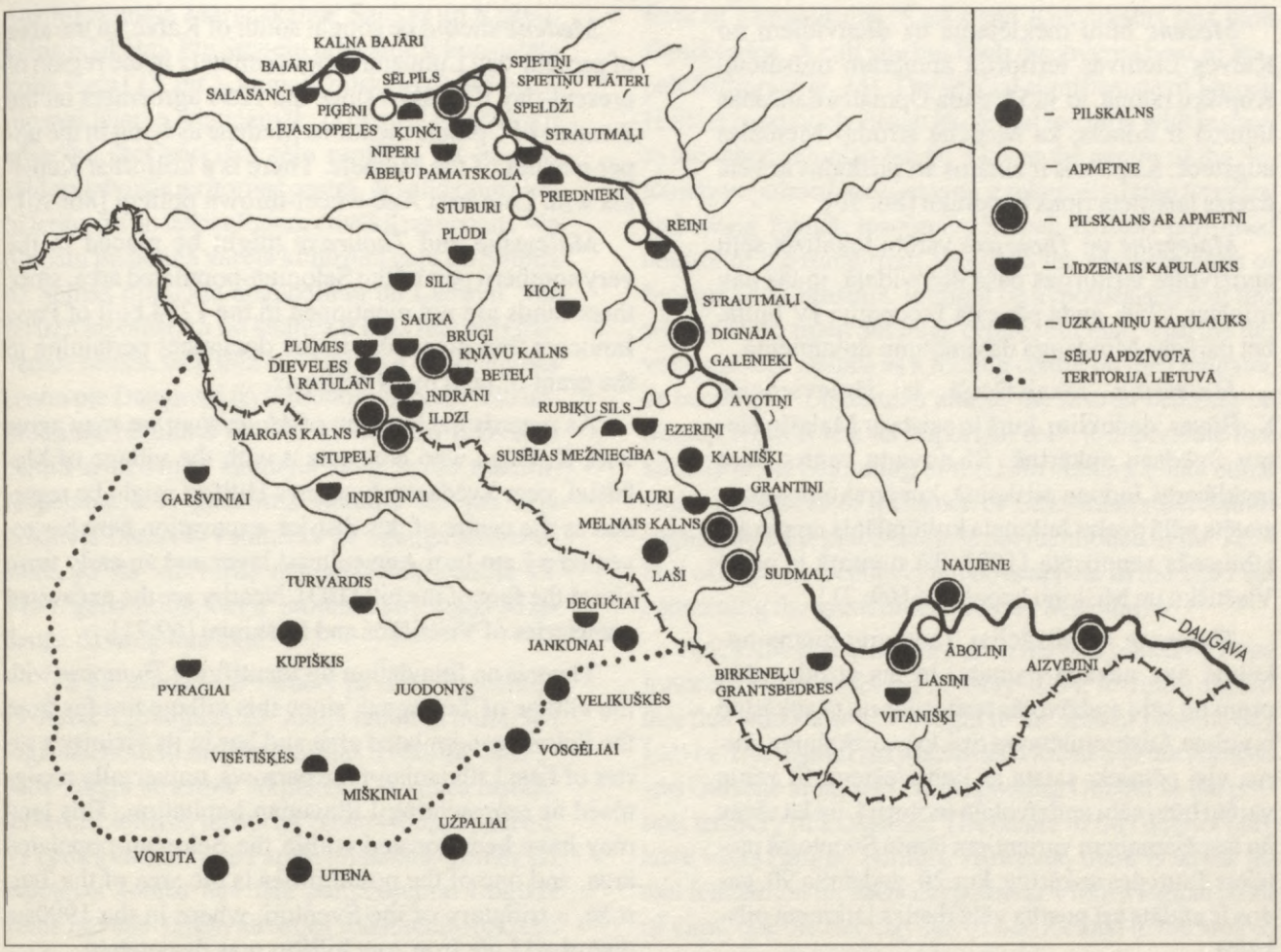

10. att. **Sēļu zemes un tajās zināmie 7.–13. gadsimta arheoloģiskie pieminekļi** (*zīm. Dz. Zemīte*)

Fig. 10. **The Selonian lands, showing the known 7th–13th century archaeological sites** (*drawing: Dz. Zemīte*)

11. att. **Sēlpils pilskalns 1974. gadā** (*foto E. Šnore*)

Fig. 11. **Sēlpils Hillfort in 1974** (*photo: E. Šnore*)

Medene būtu meklējama uz dienvidiem no Kalves Lietuvas teritorijā apmēram mūsdienu Kupišķu rajonā, jo 1254. gada Upmales dalīšanas līgumā ir minēts, ka Medene atrodas Mēmeles augštecē. Kupišķos ir zināms arī pilskalns ar vēlā dzelzs laikmeta ripas keramiku [86: 90].

Maleysine un *Thouraxe* varētu lokalizēt sēļu apdzīvotās teritorijas pašā dienvidaļā, jo tās nav minētas 1254. gada pāvesta Inocentija IV bullā, bet parādās Mindauga dāvinājumu dokumentā.

Maleysine lokalizācijā ir jāpievienojas K. Būgas viedoklim, kurš to saista ar Malaišu ciemu Svēdasu apkārtnē. Šī novada centrs būtu meklējams Jodoņu pilskalnā, kur izrakumos konstatēts vēlā dzelzs laikmeta kultūrslānis un pakājē atbilstoša senpilsēta [103]. Tā tuvumā ir pētīti Visētišķu un Mišķiņu kapulauki [69; 71].

Thouraxe lokalizācijai Tauragnu ciema apkaimē nav nekāda pamata, jo tas atrodas tālu prom no sēļu apdzīvotās teritorijas un tā apkārtnē ir virkne Austrumlietuvas tipa kapu uzkalniņu, kurus visi pētnieki saista ar lietuviešiem. Šī zeme varētu būtu sēļu apdzīvotajā teritorijā, un kā viens no iespējamajiem variantiem jāmin Šventojas pietekas Taurožes apkārtne, kur 20. gadsimta 90. gados ir atklāts arī postīts vēlā dzelzs laikmeta pilskalns.

Nitczegale, domājams, atradusies apmēram pretim mūsdienu Nīcgalei Daugavas kreisajā krastā Dvietes rajonā, kur ir zināma virkne šī laika pieminekļu. Tās centrs varētu atrasties Ilūkstes Melnākalna pilskalnā, kura pakājē ir senpilsēta. Tajā konstatēta ripas keramika. Novads varēja aptvert mūsdienu Dvietes, Ilūkstes apkārtni gar Daugavas krastiem.

Lielāka neskaidrība ir ar *Allekten* un *Pelone* lokalizāciju. Šie vietvārdi, šķiet, līdz mūsdienām nav saglabājušies.

Iespējams, ka *Pelones* vārdu mūsdienās nes Lones upīte un Lones ciems. Tad Pelone būtu meklējama Rites un Saukas ezera apkārtnē. Novads izceļas ar lielu arheoloģisko pieminekļu koncentrāciju. Uz dienvidiem no Lones Rites pagastā viens otram blakus atrodas divi vareni pilskalni – Stupeļu pilskalns (*12. att.*) un Margaskalns (*13. att.*), pie tiem bijušas plašas senpilsētas. Netālu – ap 8–10 km uz ziemeļaustrumiem atrodas Kņāvukalna pilskalns ar apmetni (*14. att.*). Starp Stupeļu pilskalnu un Margaskalnu no vienas puses un Kņāvukalnu no otras puses izvietota Krīgānu ezersalas apmetne. Daļa novada ietilpst mūsdienu Lietuvas teritorijā, piemēram, pie Čedasiem ir konstatēta 12.–13. gadsimta dzīvesvieta. Šajā novadā ietilpināmi Saukas Ratulānu un Elkšņu Beteļu kapulauki, Elkšņu Upelnieku, Saukas Bruģu kapulauki. Stupeļu pilskalnam izvirzoties, savu

Medene should be sought south of Kalve, in the area of present-day Lithuania, approximately in the region of present-day Kupiškis, since the 1254 agreement on the division of Upmale mentions Medene as lying in the upper reaches of the Mēmele. There is a hillfort at Kupiškis with Late Iron Age wheel-thrown pottery [86: 90].

Maleysine and *Thouraxe* might be placed in the very southern part of the Selonian-populated area, since these lands are not mentioned in the 1254 bull of Pope Innocent, but do appear in the document pertaining to the grant of land by Mindaugas.

As regards the location of *Maleysine*, we may agree with K. Būga who connects it with the village of Malaišiai, near Svėdasai. Juodonys Hillfort might be regarded as the centre of this district: excavation here has revealed a Late Iron Age cultural layer and an early town site at the foot of the hill [103]. Nearby are the excavated cemeteries of Visėtiškės and Miškiniai [69;71].

There is no foundation for identifying *Thouraxe* with the village of Tauragnai, since this village lies far from the Selonian-populated area and has in its vicinity a series of East Lithuanian-type barrows, universally recognised as representing Lithuanian habitation. This land may have been located within the Selonian-populated area, and one of the possibilities is the area of the Taurožė, a tributary of the Šventoji, where in the 1990s a disturbed Late Iron Age hillfort was discovered.

Nitczegale is thought to have been located approximately opposite present-day Nīcgale, on the left bank of the Daugava, near the River Dviete, an area that has a string of sites from this period. Its centre may have been at the hillfort of Ilūkstes Melnaiskalns, which has an early town site at its foot. Wheel-thrown pottery has been found here. This district could have encompassed the area of present-day Dviete and Ilūkste, along the bank of the Daugava.

Less clear is the location of *Allekten* and *Pelone*. It seems that these place-names have not been preserved up to the present day.

It is possible that the name *Pelone* is preserved in the present stream and village by the name of Lone. In this case, Pelone might be sought in the area of Rite and Lake Sauka. This area has a major concentration of archaeological sites. South of Lone in Rite Parish, there were two adjacent major hillforts: Stupeļi Hillfort (*Fig. 12*) and Margaskalns (*Fig. 13*), both of which have extensive early town sites. Not far away – about 8–10 km northeast – is Kņāvukalns Hillfort and settlement (*Fig. 14*). Lying between Stupeļi Hillfort and Margaskalns on the one side, and Knāvukalns on the other, was a settlement on an island in Lake Krigāni. Part of this district falls within the present territory of Lithuania. For example, a 12th–13th century residential site has been discovered at Čedasai. This district also includes the cemeteries of Saukas Ratulāni, Elkšņu Beteļi, Elkšņu Upelnieki and Saukas Bruģi. With the development of Stupeļi Hillfort, the hill-

nozīmi zaudēja Margaskalna, Saukas un Kņāvukalna pilskalni. Pie Stupeļu pilskalna ir konstatēta kulta vieta (*15. att.*). Stupeļu pilskalna īpašā nozīme meklējama, visticamāk, tā centrālajā stāvoklī attiecībā pret pārējām sēļu zemēm. Tas atradās sēļu apdzīvotās teritorijas centrā, ar salīdzinoši lielu teritoriju un iespaidīgiem cilvēku resursiem. No Stupeļu pilskalna varēja kontrolēt ceļu no Sēlpils uz Sēlijas dienvidu apgabaliem un Lietuvu. Var izvirzīt hipotēzi, ka tas kādreiz ir bijis sēļu cilts galvenais centrs, taču līdz ar Sēlpils kā tirdzniecības centra pie Daugavas izvirzīšanos vai lietuviešu uzbrukumu rezultātā novads ar Stupeļu pilskalnu centrā ir nedaudz zaudējis savu izcilo nozīmi. Iespējams, 13. gadsimta sākumā tas jau bija nokļuvis Lietuvas valdnieka Mindauga ietekmes sfērā, jo šis vietvārds neparādās Inocentija IV 1254. gada bullā, bet ir minēts 1261. gada Mindauga dāvinājuma aktā.

Tā kā *Allekten* ir minēts pāvesta Inocentija IV Asīzē 1254. gada 23. maijā izdotajā bullā, tad loģiskāk būtu to meklēt Latvijas teritorijā. Šis novads varēja atrasties Aknīstes, Gārsenes rajonā, ietverot Lietuvas teritorijā esošo Obeļu apkārtni. Tā centrs varbūt bijis Papiļu pilskalnā. Tomēr šai hipotēzei šobrīd nav īsta pamatojuma. Loģiski viens novads varēja atrasties mūsdienu Rokišķu apkārtnē vai citur.

Citi vietvārdi, kā *Utten*, *Uspal,* identificējami kā Utena, Užpaļi un neatradās sēļu apdzīvotajā

forts of Margaskalns, Sauka and Kņāvukalns lost their significance. A cult site has been discovered next to Stupeļi Hillfort (*Fig. 15*). The special significance of Stupeļi Hillfort most likely lies in its central location with respect to the other Selonian lands: it lay at the centre of the Selonian-populated area, having a relatively large territory and major human resources. Stupeļi Hillfort permitted control of the route from Sēlpils to the southern parts of Selonia and Lithuania. It might be hypothesised that this was once the main Selonian centre, but that, with the development of Sēlpils as a trading centre on the Daugava, or because of Lithuanian attack, the district centring on Stupeļi Hillfort lost its important role. It is possible that already at the beginning of the 13th century it had come under the sphere of influence of Lithuanian ruler Mindaugas, since the place-name is not mentioned in the 1254 bull of Pope Innocent IV, but does appear in the 1261 act concerning the grant of territory by Mindaugas.

Since *Allekten* is mentioned in the bull issued by Pope Innocent IV at Assisi on 23 May 1254, it would appear that this land should be sought in the area of present-day Latvia. The district may have been located in the Aknīste and Gārsene area, also encompassing Obeliai in the present territory of Lithuania. The centre of this district may have been Papiliai Hillfort. However, there is so far no real foundation for such a hypothesis. From a logical point of view, one district may have been located in the area of present-day Rokiškis or elsewhere.

The place-names *Utten* and *Uspal* may be identified as Utena and Užpaliai, respectively, and these lay outside

12. att. **Rites Stupeļu pilskalns** (*foto E. Šnore*)

Fig. 12. **Rites Stupeļi Hillfort** *(photo: E. Šnore)*

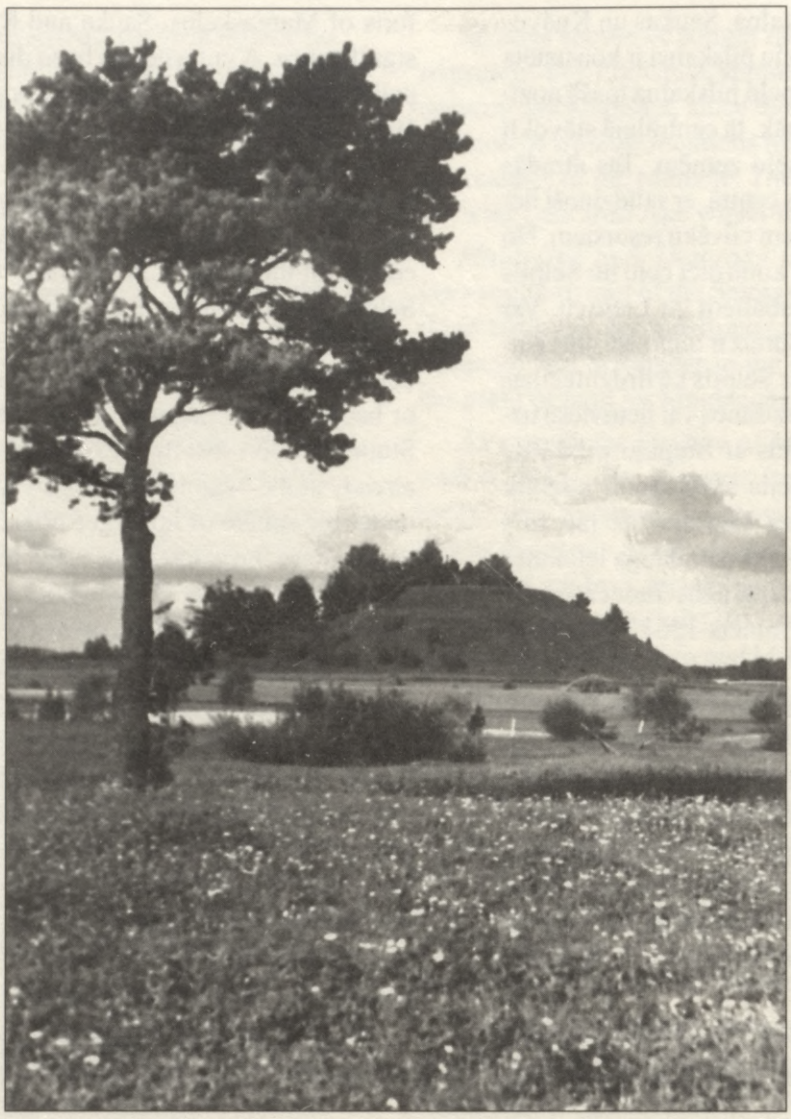

13. att. **Rites Margaskalna pilskalns** (*foto E. Šnore*)

Fig. 13. **Rites Margaskalns Hillfort** (*photo: E. Šnore*)

14. att. **Elkšņu Kņāvukalna pilskalns** (*foto E. Šnore*)

Fig. 14. **Elkšņu Kņāvukalns Hillfort** (*photo: E. Šnore*)

15. att. **Stupeļu kultakmens un Margaskalns** *(foto A. Stubavs 1976. g.)*

Fig. 15. **Stupeļi Cult Stone and Margaskalns** *(photo: A. Stubavs 1976)*

teritorijā, bet to pieminējums, domājams, rāda Livonijas ordeņa pretenzijas un šiem apgabaliem. Ar *Alze* acīmredzot ir domāta Nalšas zeme Lietuvā, kura arī būs bijusi Livonijas ordeņa pretenziju lokā.

Teritorijas pretim Jersikai ar Dinājas pilskalnu un pretim Novenes (Dinaburgas) pilskalnam, visticamāk, neietilpa Sēlijas zemju struktūrā, bet saistāmas ar pretējā krastā esošajiem latgaļu centriem.

the Selonian-populated area: presumably, these places are mentioned because the Livonian Order laid claim to them. *Alze* evidently pertains to the land of Nalšia in Lithuania, evidently also claimed by the Livonian Order.

The area opposite Jersika, where Dignāja Hillfort lies, and likewise the area across from Novene (Dinaburga) Hillfort, most likely did not form part of the structure of the lands of Selonia: they evidently related instead to the Latgallian centres on the opposite bank of the Daugava.

Apbedīšanas tradīcijas

Sēļu apdzīvotajā teritorijā ir zināmi gan līdzenie, gan uzkalniņu kapulauki. Līdzenie kapulauki situēti galvenokārt sēļu apdzīvotās teritorijas Latvijas daļā. Vienīgais Lietuvas teritorijā zināmais sēļu līdzenais kapulauks ir Biržu Astravas, un tas atrodas uz sēļu un zemgaļu zemju robežas. Kapulauks nav arheoloģiski pētīts, un tā etniskā piederība ir neskaidra. Daļa no Augšzemē esošajiem līdzenajiem kapulaukiem, kā Skrudalienas Vitanišķi, Dignājas Strautmaļi, varētu būt latgaļu pieminekļi (*16. att.*).

Tradīcija apbedīt līdzenajos kapulaukos pakāpeniski veidojās 6.–7. gadsimtā. Tā labi izsekojama Boķu III un VIII kapu uzkalniņa izrakumos iegūtajos materiālos (*17. att.*). Vidējā dzelzs

Burial practices

Both flat cemeteries and barrow cemeteries have been discovered in the Selonian-populated area. Most of the flat cemeteries lie in the part of the Selonian area that belongs to present-day Latvia. The only known Selonian flat cemetery in Lithuania is Astravas, lying at the boundary of the Selonians and the Semigallians. This site has not been excavated, and its ethnic attribution is uncertain. A proportion of the flat cemeteries in Augšzeme, such as Skrudalienas Vitanišķi and Dignājas Strautmaļi, may actually be Latgallian (*Fig. 16*).

The tradition of burial in flat cemeteries gradually developed in the 6th–7th century. It is clearly traceable in the material excavated from barrows III and VIII at Boķi (*Fig. 17*). In the first half of the Middle Iron Age, the dead were still being buried in barrows delimited by

laikmeta pirmajā pusē mirušos vēl ieraka kapu uzkalniņos akmeņu riņķa norobežotajā teritorijā, bet otrajā pusē apbedīšana ir izgājusi ārpus akmeņu riņķa. Sākotnēji mirušie guldīti ap uzkalniņu gredzenveidā, bet kopš 8.–9. gadsimta mirušie guldīti rindās. Apbedījumiem raksturīga pretēja orientācija – vīrieši apbedīti ar galvu uz austrumiem, sievietes – ar galvu uz rietumiem. Sākot ar 8. gadsimtu, ir konstatētas dēļu zārku paliekas. Dažreiz uz kapu bedrēm ir sakrauti akmeņi (*18., 19. att*). Vēlākajos apbedījumos virs kapiem bieži atrod gludināto māla trauku lauskas, kas liecina par atvadu dzīrēm. Līdzīgi tas ir konstatēts Daugavas labā krasta vidējā dzelzs laikmeta otrās puses (7.–8. gs.) latgaļu kapulaukos. Mirušajiem vīriešiem kapā līdzi doti šķēpi, kas parasti likti ar uzgali pie galvas, retos gadījumos arī pie kājām. Sēļiem 6.–7. gadsimtā raksturīgs šaurasmens cirvis ar abpusēji pagarinātu asmeni, ovālu kātcaurumu un paplašinātu pietsegu (*20. att.: 3*). Visbiežāk sastopamās šķēpu galu formas ir iedzītņa šķēpa gali ar atkarpēm vai īsu, platu lapasveida lapu (*21. att.: 5*). Kapos bieži likti īleni ar segmentveida formas rokturi, pincetes, rotas. Rotu formas līdzīgas latgaļiem – aproces ar izceltu vidussšķautni, apaļiem vāļu galiem, dobās aproces ar sašaurinātiem galiem, kaklariņķi ar noplacinātiem galiem, seglu un kāša galiem, kruķadatas, retāk krustadatas, stopsaktas, zvaniņu rotas, spirālgredzeni. Atsevišķos kapos līdzi dotas sudraba rotas, piemēram, Ābeļu Boķu IV uzkalniņa 12. kapā sudraba kaklariņķis (*22. att.: 2*).

a peristalith, while in the second half of this period burial had extended beyond the area of the peristalith. The dead were initially buried in a ring around the barrow, but from the 8th–9th century the graves were arranged in rows. Characteristic is the opposed orientation of burials: males with heads to the east and females with heads to the west. Starting with the 8th century, remains of plank coffins are observed. In some cases, stones were piled on the grave (Figs. 18, 19). Sherds of smoothed pottery are often found above later burials, indicative of feasting at funerals. This is similar to the pattern observed at the burial sites of the Latgallians on the right bank of the Daugava, from the second half of the Middle Iron Age (7th–8th century). Male burials are provided with spearheads, usually placed by the head, or in rare cases by the feet. Characteristic of the Selonians in the 6th–7th century is the narrow-bladed axe with the blade lengthened in both directions, an oval shaft-hole and broadened top of the butt (*Fig. 20: 3*). The most common spearhead forms are tanged spearheads with barbs or with a short, broad, leaf-shaped blade (*Fig. 21: 5*). Awls with a plane-convex handle were often placed in the graves, as were pincers and ornaments. The ornament forms resemble those of the Latgallians: armbands with a pronounced mid-rib and circular club-shaped terminals, hollow armbands with narrowed terminals, neck-rings with flattened terminals or saddle and hook terminals, crook-shaped dress-pins or less commonly cruciform pins, crossbow fibulae, bell ornaments and spiral rings. Occasionally, silver ornaments are found on burials, for example the silver neck-ring from burial 12 in barrow IV at Ābeļu Boķi (*Fig. 22: 2*).

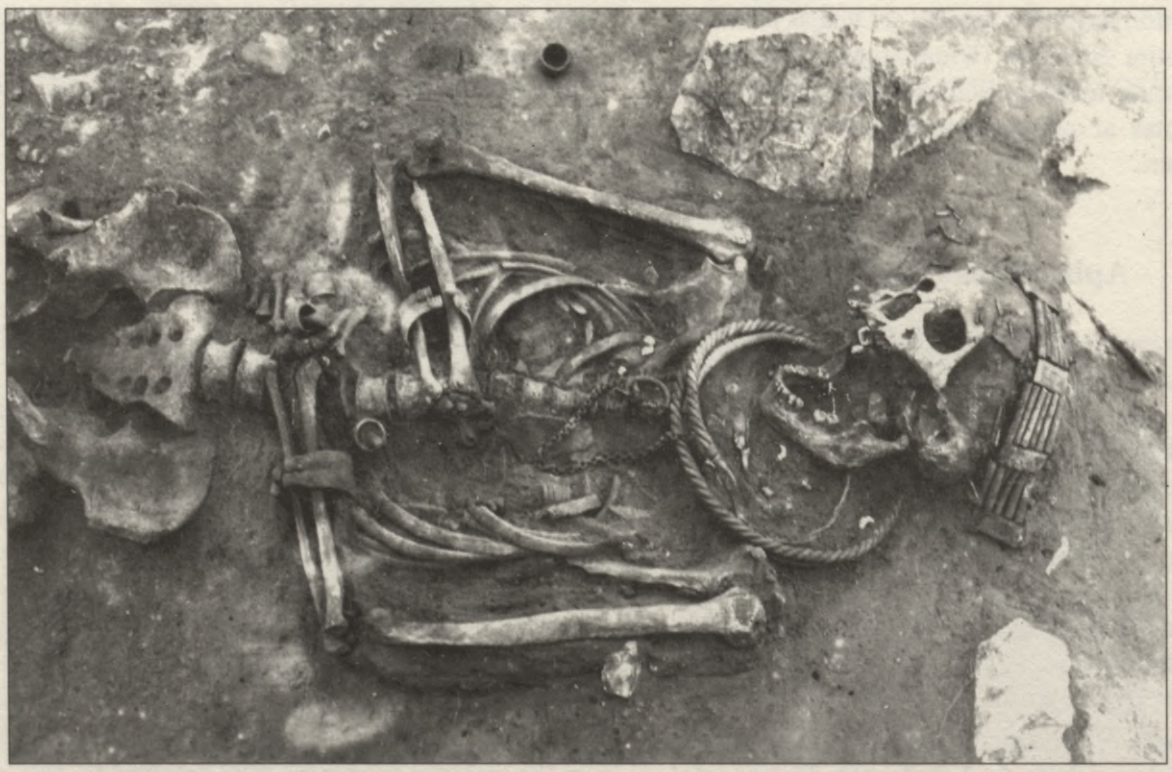

16. att. **Dignājas Strautmaļu kapulauka 5. sievietes apbedījums** (*foto E. Šnore 1939. g.*)

Fig. 16. **Female burial 5 at Dignājas Strautmaļi** (*photo: E. Šnore 1939*)

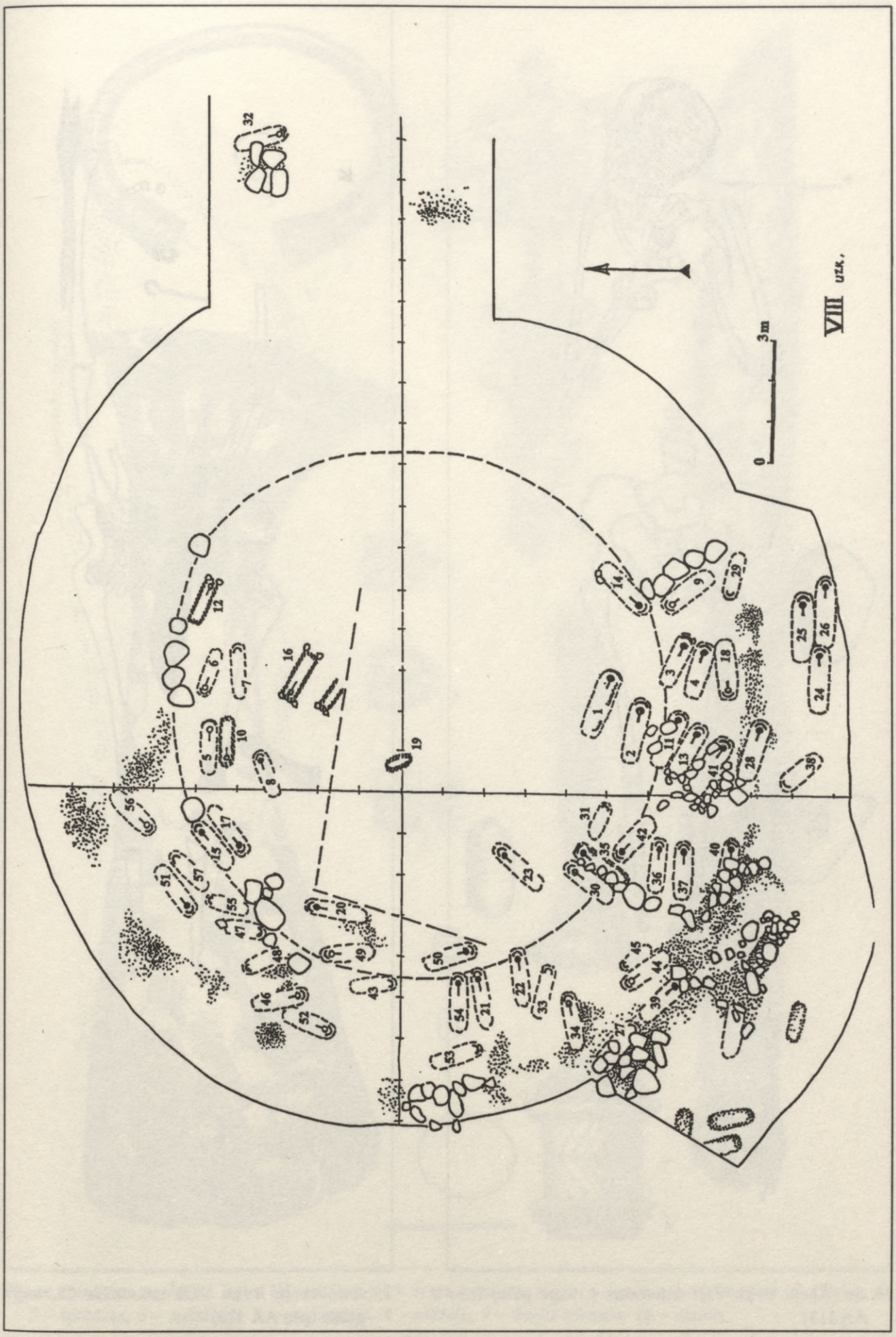

17. att. **Ābeļu Boķu VIII uzkalniņa kopplāns** (pēc AA 113)

Fig. 17. **General plan of barrow VIII at Ābeļu Boķi** (after AA 113)

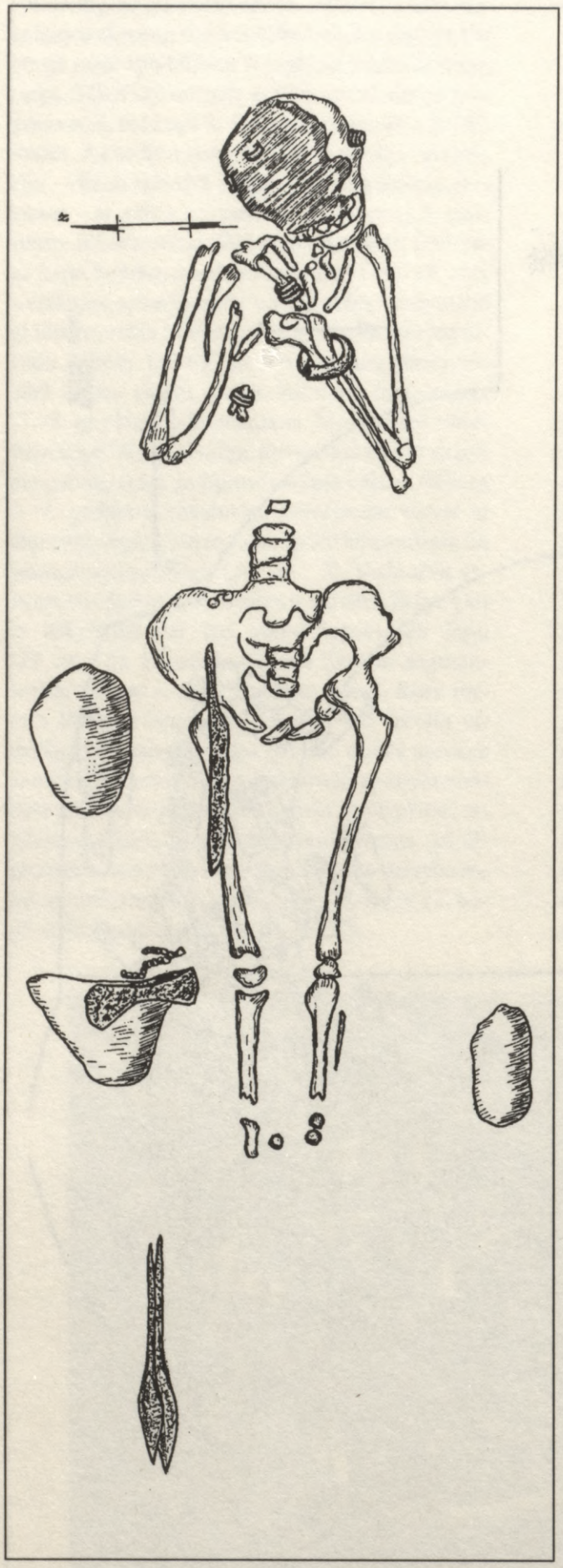

18. att. **Ābeļu Boķu VIII uzkalniņa 4. kapa plāns** (pēc AA 113)

Fig. 18. **Plan of burial 4, barrow VIII at Ābeļu Boķi** (after AA 113)

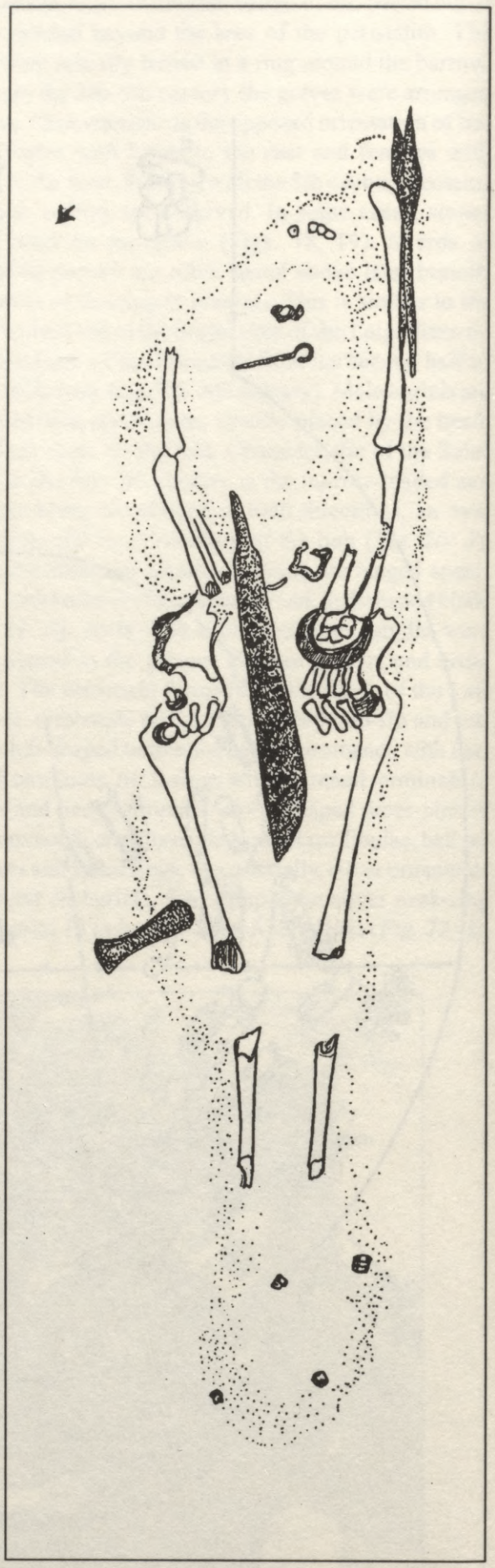

19. att. **Ābeļu Boķu VIII uzkalniņa 28. kapa plāns** (pēc AA 113)

Fig. 19. **Plan of burial 28, barrow VIII at Ābeļu Boķi** (after AA 113)

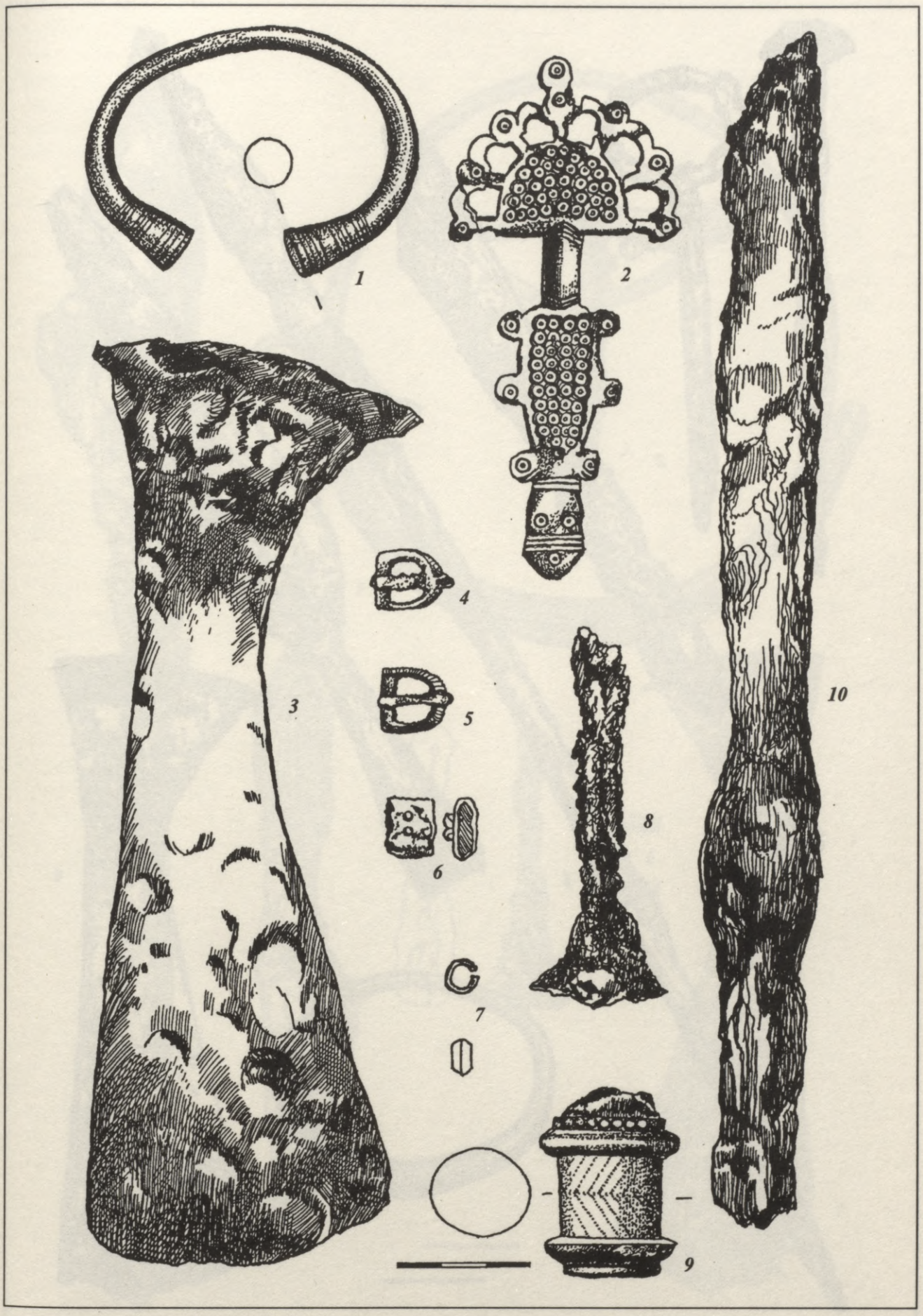

20. att. **Senlietas no Ābeļu Boķu III uzkalniņa 23. kapa** (pēc AA 113): *1* – aproce, *2* – loka sakta, *3* – cirvis, *4, 5* – sprādzes, *6* – apkalums, *7* – gredzentiņš, *8* – pincete, *9* – dunča rokturis, *10* – duncis

Fig. 20. **Artefacts from burial 23, barrow III at Ābeļu Boķi** (after AA 113): *1* – armband, *2* – bow fibula, *3* – axe, *4, 5* – buckles, *6* – mount, *7* – finger-ring, *8* – pincers, *9* – dagger handle, *10* – dagger

21. att. **Senlietas no Ābeļu Boķu III uzkalniņa 19. kapa** (pēc AA 113): *1* – īlens, *2* – rotadata, *3* – nazis, *4* – jostas sprādze, *5, 6* – šķēpa uzgaļi, *7* – spirālīte, *8* – aproce, *9* – cirvis

Fig. 21. **Artefacts from burial 19, barrow III at Ābeļu Boķi** (after AA 113): *1* – awl, *2* – dress-pin, *3* – knife, *4* – belt buckle, *5, 6* – spearheads, *7* – spiral, *8* – armband, *9* – axe

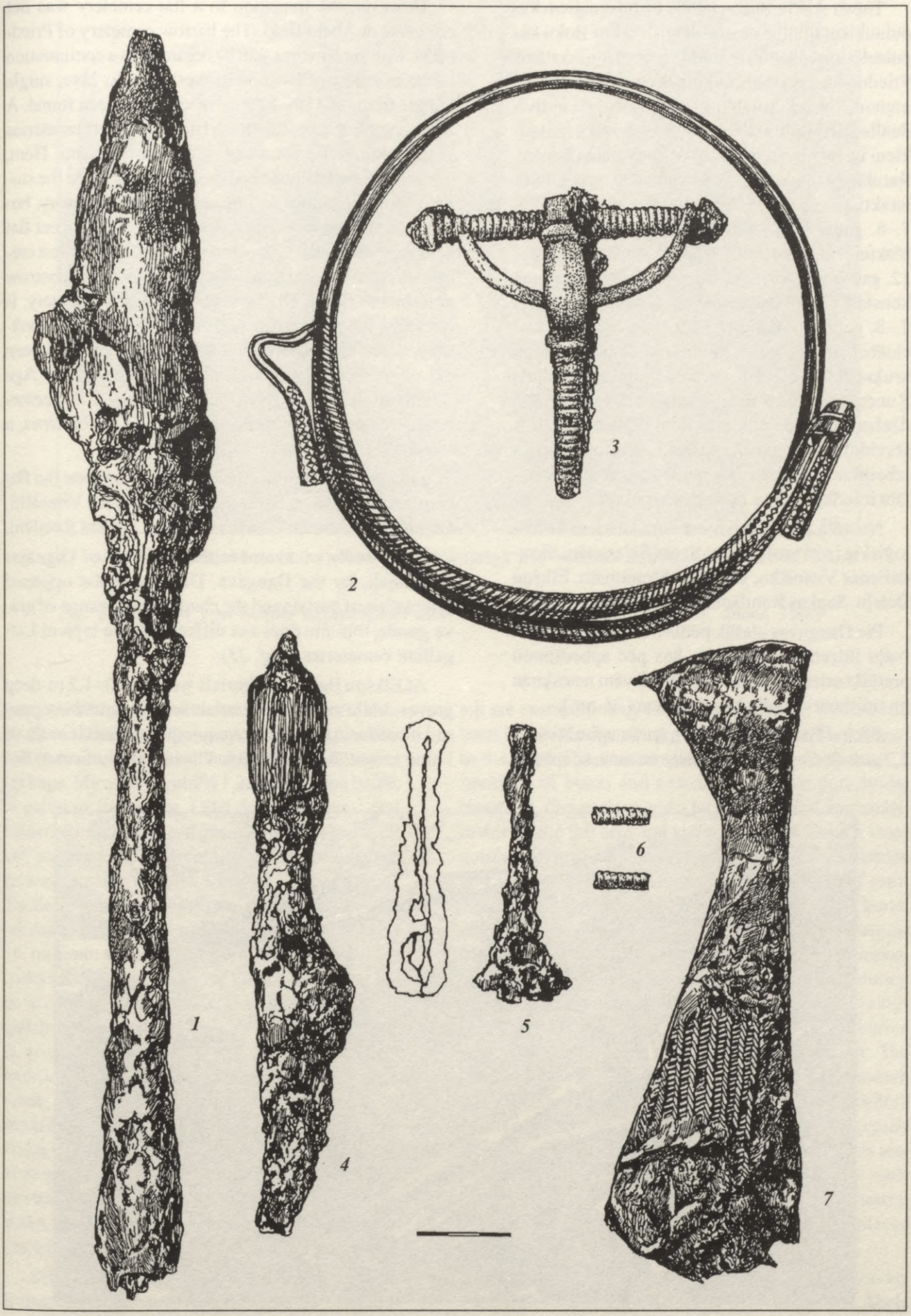

22. att. **Senlietas no Ābeļu Boķu IV uzkalniņa 12. kapa** (pēc AA 113): *1* – šķēpa uzgalis, *2* – kaklariņķis, *3* – stopsakta, *4* – nazis, *5* – pincete, *6* – spirālītes, *7* – cirvis

Fig. 22. **Artefacts from burial 12, barrow IV at Ābeļu Boķi** (after AA 113): *1* – spearhead, *2* – neck-ring, *3* – crossbow fibula, *4* – knife, *5* – pincers, *6* – spirals, *7* – axe

Tomēr Ābeļu Boķos pāreja uz līdzenajiem kapulaukiem pilnībā nav noslēgusies. Par Boķu kapulauka turpinājumu rietumu virzienā ir uzskatāms Priednieku uzkalniņu kapulauks ar sešiem uzkalniņiem, kuros konstatēti 11.–12. gadsimta individuālie apbedījumi. Pāreja no uzkalniņu kapulaukiem uz līdzenajiem pilnīgāk izsekojama Saukas Ratulānu kapulaukā. Te 6. gadsimta apbedījumi ierakti, paveļot nost akmeņu riņķa akmeņus. Vēl 7.–8. gadsimtā te mirušie ierakti uzkalniņā, bet blakus ir konstatēts līdzenais kapulauks ar 11.–12. gadsimta apbedījumiem. Ratulānu uzkalniņā konstatēti senākie ugunskapi sēļu teritorijā. Ar 7.–8. gadsimtu datējamo 18. kapu iezīmēja kalcinētu kaulu kaudzīte, uz kuras bija nolikta dzelzs kruķadata ar bronzas stieples notinumu. Sēlpils Ķuncu kapulaukā ir bijis viens vai vairāki agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņi un tiem apkārt ir izveidojies līdzenais kapulauks. Pēc apbedīšanas izbeigšanas Slates sila kapulauka uzkalniņos netālu ir ierīkots jauns līdzenais kapulauks.

No vēlā dzelzs laikmeta kapulaukiem arheoloģiskie izrakumi izdarīti Seces Salasanču, Skrudalienas Vitanišķu, Dignājas Strautmaļu, Elkšņu Beteļu, Saukas Ratulānu līdzenajos kapulaukos.

Pie Daugavas plašāk pētīts ir Dignājas Strautmaļu līdzenais kapulauks, kas pēc apbedījumu pretējās orientācijas un kapu piedevām neatšķiras no tipiskiem latgaļu kapulaukiem (*23. att.*).

Elkšņu Beteļu kapulaukā mirušie apbedīti 0,3–1,2 m dziļās kapa bedrēs. Vīriešu un sieviešu apbedī-

However, the transition to a flat cemetery was not complete at Ābeļu Boķi. The barrow cemetery of Priednieki, with six barrows, can be regarded as a continuation of the cemetery of Boķi on its western side: here, single burials from the 11th–12th cemetery have been found. A more complete transition from barrows to flat cemeteries is traceable at the cemetery of Saukas Ratulāni. Here, 6th century burials had been dug by rolling aside the stones of the peristalith. As late as the 7th–8th century, burial in the barrow continued, and there is an adjacent flat cemetery with 11th–12th century burials. The earliest cremations in the Selonian area have been found in a barrow at Ratulāni. Burial 18, dated to the 7th–8th cemetery, is marked by a pile of calcined bone, on which a crook-shaped iron dress-pin wound with bronze wire had been placed. At Sēlpils Ķunci, there was one Early Iron Age barrow or several of them, surrounded by a flat cemetery. At Slates sils, after burial ceased in the barrows, a new flat cemetery was established nearby.

Excavated Late Iron Age cemeteries include the flat cemeteries of Seces Salasanči, Skrudalienas Vitanišķi, Dignājas Strautmaļi, Elkšņu Beteļi and Saukas Ratulāni.

Extensively excavated is the cemetery of Dignājas Strautmaļi, by the Daugava. Displaying the opposed orientation of burials and the characteristic range of grave goods, this site does not differ from the typical Latgallian cemeteries (*Fig. 23*).

At Elkšņu Beteļi, the burials were in 0.3–1.2 m-deep graves. Male and female burials were oriented in opposed directions, and the grave goods are similar to those found Latgallian cemeteries. The burial practices at Be-

23. att. **Pretēji orientētie (5. un 7.) apbedījumi Dignājas Strautmaļu kapulaukā** *(foto E. Šnore 1939. g.)*

Fig. 23. **Burials in opposed orientation (nos. 5 and 7) at Dignājas Strautmaļi** *(photo: E. Šnore 1939)*

24. att. **Sēlpils Lejasdopeļu kapulauka 1. uzkalniņš pēc velēnas noņemšanas** *(foto E. Šnore 1960. g.)*

Fig. 24. **Barrow 1 at Sēlpils Lejasdopeles after removal of the turf** *(photo: E. Šnore, 1960)*

jumi orientēti pretējos virzienos. Kapu piedevās konstatējama līdzība ar latgaļu kapulaukiem. Apbedīšanas tradīcijas Beteļu kapulaukā raksturo 12. sievietes kaps. Mirusī bija guldīta 1,2 m dziļā kapa bedrē, ar galvu uz rietumiem. Līdzi dotas arī rotas – divi kaklariņķi, kreļļu un kauri gliemežvāku kaklarota, divas pakavsaktas, gredzeni un liels skaits aproču – uz kreisās rokas septiņas, uz labās – sešas aproces. Tik liels aproču skaits sēļu un latgaļu teritorijai nav raksturīgs. Vēl lielāks aproču skaits (17) konstatēts 16. meitenes kapā. Par lietuviešu ietekmi liecina jātnieka apbedījums (14. kaps). Pilnībā spriest par kapa inventāru nav iespējams, jo tas stipri postīts. Saglabājusies mirušajam vīrietim līdzi dotā greznā josta, aproce, spirālgredzeni. Zirgs, tāpat kā līdzās apbedītais vīrietis, guldīts kapā ar galvu uz austrumiem. Zirgam bija saliektas kājas, mutē laužņi un seglu kāpšļi. Zirgu kauli konstatēti arī citviet kapulaukā, tāpēc pieļaujams, ka bijuši vairāki apbedījumi ar zirgiem. Kapulaukā atsegti arī divi ugunskapi – sievietes un vīrieša. Mirušie sadedzināti ārpus kapulauka. Kalcinētie kauli savākti un sabērti kopā ar senlietām ap 30 cm dziļās bedrēs.

Sēļu uzkalniņu kapulauki Latvijas teritorijā pētīti Rubenes Rubiķu silā, Ābeļu Boķos un Priedniekos, Sēlpils Lejasdopelēs. Lietuvas teritorijā sēļu apdzīvotajā teritorijā zināmi galvenokārt uzkalniņu kapulauki – Pajostes, Visētišķu, Norkūnu, Stuburu, Skverbu, Jutkoņu, Mišķiņu u.c. kapulauki.

teļi are exemplified by female burial 12: the woman had been laid in a 1.2 m-deep grave, oriented with the head to the west. The ornaments included two neck-rings, a necklace of beads and cowrie shells, two penannular brooches, finger-rings and a large number of armbands: seven on the left arm and six on the right. Such a large number of brooches is uncharacteristic for the Selonian and Latgallian areas. An even larger number of armbands (17) have been found on burial 16, a girl. A burial of a horseman (no. 14) testifies to Lithuanian influence. Because of serious disturbance to this burial, it is impossible to obtain a complete picture of the grave inventory. Preserved is an ornate belt, an armband and spiral rings provided for the man. The horse, like the man buried next to it, was pl aced with the head to the east. The horse's legs were bent, it had a bridle bit in its mouth and stirrups. Horse bones have been found elsewhere in this cemetery, so it is possible that there were actually several burials with horses. Two cremation burials were also uncovered at this site: one female and one male burial. They had been cremated outside the cemetery, and the calcined bones had been collected and placed along with artefacts in pits about 30 cm deep.

Selonian barrow cemeteries in the area of present-day Latvia have been excavated at Rubenes Rubiķu sils, Ābeļu Boķi and Priednieki, and Sēlpils Lejasdopeles. In Lithuania, mainly barrow cemeteries are known in the Selonian area. These include the sites of Pajuostis, Visėtiškės, Norkūnai, Stuburai, Skverbai, Jutkoniai, Miškiniai, etc.

25. att. **Sēlpils Lejasdopeļu kapulauka 3. uzkalniņa kopskats ar apbedījumiem** *(foto E. Šnore 1960. g.)*

Fig. 25. **General view of barrow 3 at Sēlpils Lejasdopeles, showing the burials** *(photo: E. Šnore, 1960)*

Atšķirībā no agrā dzelzs laikmeta kapulaukiem vēlā dzelzs laikmeta sēļu kapu uzkalniņiem Latvijā nav raksturīgi akmeņu riņķi. Lielākais vēlā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauks ir saglabājies Sēlpils Lejasdopelēs. Kapulauks sastāv no 63 kapu uzkalniņiem. Uzkalniņu diametrs svārstās no 6 līdz 10 metriem, bet augstums – no 0,6 līdz 2 metriem (*24. att.*). Starp tiem ir gan uzkalniņi ar vienu apbedījumu, gan uzkalniņi ar vairākiem apbedījumiem. Lielākais vienā uzkalniņā apbedīto skaits sasniedza astoņpadsmit mirušo. Uzkalniņos pārsvarā ir skeletkapi, bet sastop arī ugunskapus. Tā no kapulaukā izpētītajiem 42 apbedījumiem 36 bija skeletkapi un 6 ugunskapi. Mirušie guldīti vienkoka šķirstos un ierakti līdz 0,7 m dziļās četrstūrainās vai ovālās kapa bedrēs. Kapa bedres ieraktas sākotnējā augsnes slānī (*25. att.*). Stingri ievērota latgaļiem raksturīgā vīriešu un sieviešu apbedījumu pretējā orientācija. Mirušie apbedīti svētku drānās ar rotām (*26. att.*). Vīriešiem kapā likti ieroči – cirvji un šķēpi, no kuriem saglabājušies uzgaļi, dunči (*27. att.*). Vienā apbedījumā atrasts divasmeņu zobens. Īpaši nozīmīgi atradumi ir vairākos apbedījumos konstatētie koka priekšmetu fragmenti ar polihromu apgleznojumu. Konstatēta balta, melna, pelēka, sarkana un dzeltena krāsa. Dažiem fragmentiem bijis abpusējs krāsojums, tomēr pilnībā raksti nav rekonstruējami. Neskaidra ir arī pašu šo apgleznoto priekšmetu nozīme un to funkcijas. Izrakumu autore

In contrast to the barrows of the Early Iron Age, the Selonian barrows of the Late Iron Age in Latvia characteristically do not have peristaliths. The largest Late Iron Age barrow cemetery is preserved at Sēlpils Lejasdopeles, consisting of 63 barrows. The barrows vary in diameter from 6 to 10 m, with a height of 0.6–2 m (*Fig. 24*). They include barrows with a single burial, as well as barrows with several burials. The largest number of burials in a single barrow is 18. The barrows predominantly have inhumations, although cremations are also present. Thus, the 42 burials excavated in the cemetery included 36 inhumations and six cremations. The dead were laid in log coffins, in rectangular or oval graves up to 0.7 m deep. The graves were dug into the subsoil (*Fig. 25*). The characteristic Latgallian opposed orientation of males and females was observed. The dead were buried in festive dress with ornaments (*Fig. 26*). Weapons were placed in male graves: these include axes and spears, of which the spearheads are preserved, as well as daggers (*Fig. 27*). A double-bladed sword was found on one burial. Particularly important are the fragmentary wooden objects painted with a polychrome design that were found in several graves. White, black, red and yellow pigments had been used. Certain fragments had been painted on both sides, but the designs could not be reconstructed completely. The significance and function of these painted objects remains unclear. The director of the excavation has suggested that one of

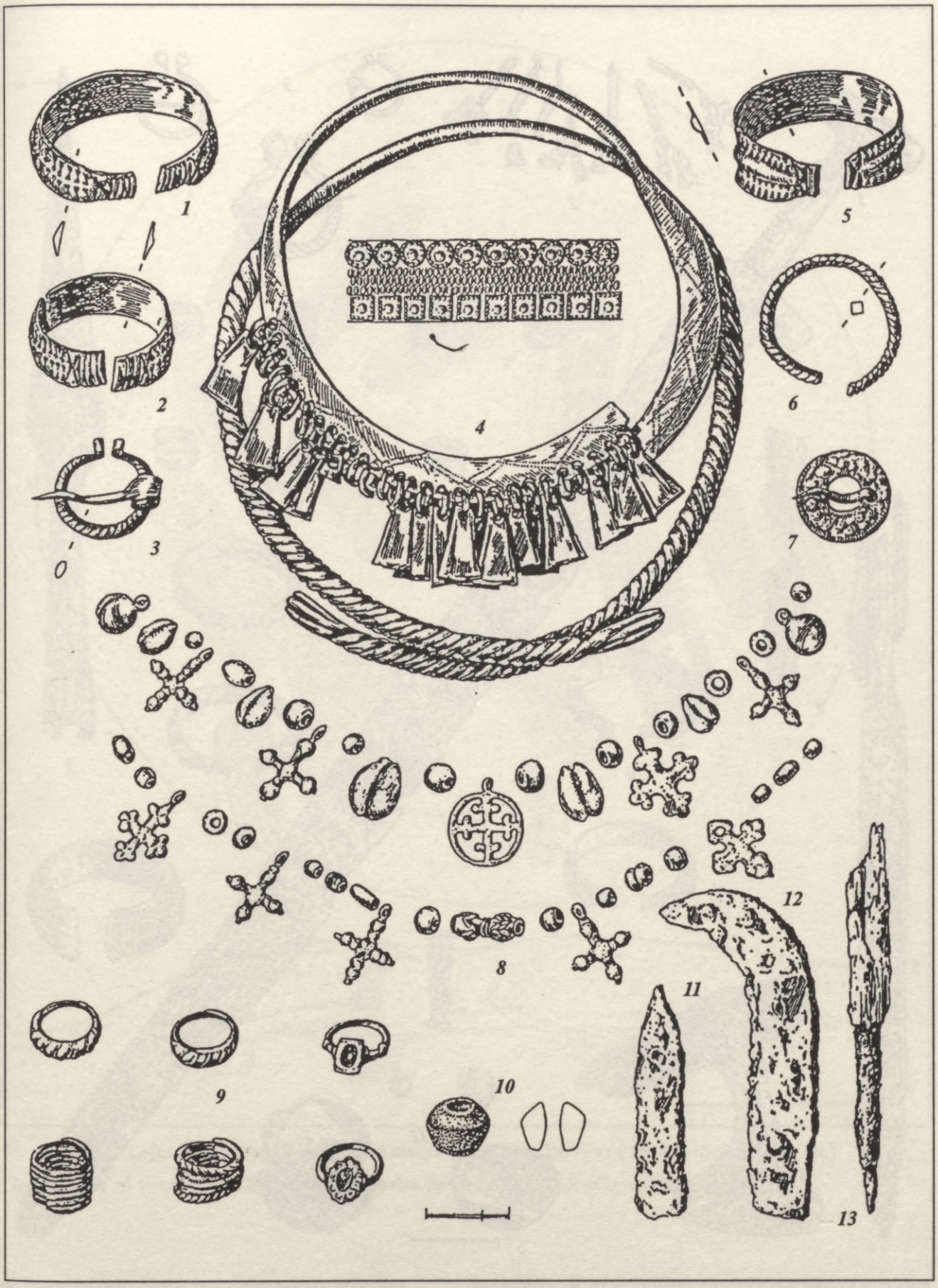

26. att. **Senlietas no Sēlpils Lejasdopeļu II uzkalniņa 10. kapa** (pēc E. Šnore, 1997, 4. att.): *1, 2, 5, 6* – aproces, *3* – pakavsakta, *4* – kaklariņķi un vainags, *7* – riņķasakta, *8* – stikla kreļļu, kauri gliemežnīcu un piekariņu kaklarota, *9* – gredzeni, *10* – vērpjamās vārpstas skriemelis, *11* – nazis, *12* – sirpja fragments, *13* – īlens

Fig. 26. **Artefacts from burial 10, barrow II at Sēlpils Lejasdopeles** (after E. Šnore, 1997, Fig. 4): *1, 2, 5, 6* – armbands, *3* – penannular brooch, *4* – neck-rings and crown, *7* – annular brooch, *8* – necklace of glass beads, cowrie shells and pendants, *9* – finger-rings, *10* – spindle whorl, *11* – knife, *12* – sickle fragment, *13* – awl

27. att. **Senlietas no Sēlpils Lejasdopeļu V uzkalniņa 2. kapa** (pēc E. Šnore, 1997, 6. att.): *1* – zobens, *2* – cepures rotājums, *3* – pakavsaktas, *4* – gredzeni, *5–7* – aproces, *8* – šķēpa uzgalis, *9* – naži, *10* – platasmens cirvis, *11* – svariņi un atsvariņi

Fig. 27. **Artefacts from burial 2, barrow V at Sēlpils Lejasdopeles** (after E. Šnore, 1997, Fig. 6): *1* – sword, *2* – cap decoration, *3* – penannular brooches, *4* – finger-rings, *5–7* – armbands, *8* – spearhead, *9* – knives, *10* – broad-bladed axe, *11* – scales and weights

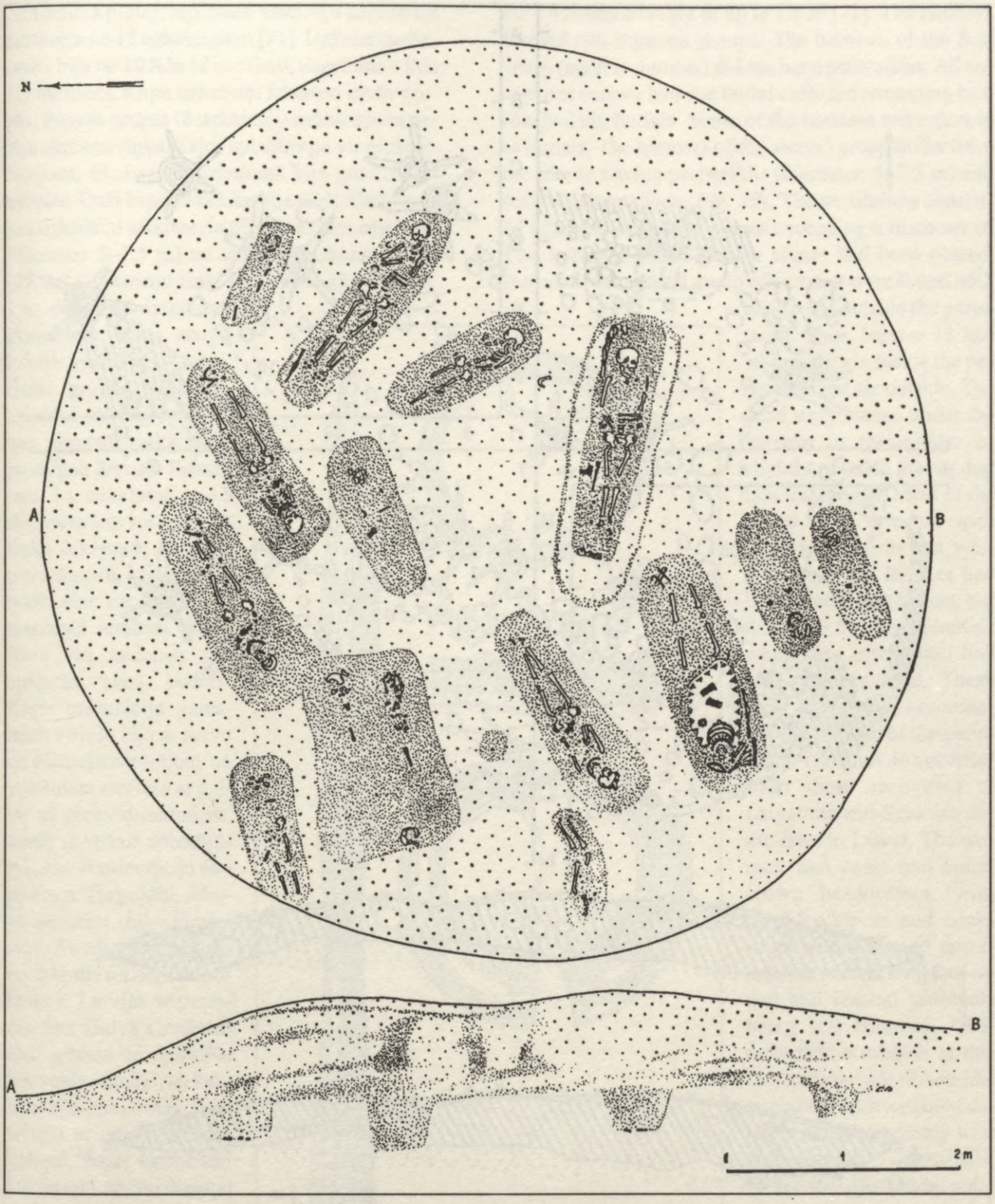

28. att. **Sēlpils Lejasdopeļu kapulauka 2. uzkalniņa plāns** (pēc Latvijas PSR arheoloģija, 147. att.)

Fig. 28. **Plan of barrow 2 at Sēlpils Lejasdopeles** (after Latvijas PSR arheoloģija, Fig. 147)

pieļāvusi iespēju, ka viens no tiem savas ovālās formas dēļ varētu būt koka vairogs [146: 80].

Kapu uzkalniņi tiek skaidroti kā ģimenes kapsētiņas. Sēlpils Lejasdopeļu kapulauka pētītajā otrajā uzkalniņā mirušie apbedīti no 11./12. gadsimta mijas līdz 13. gadsimta sākumam (*28. att.*). No uzkalniņā apbedītajiem 18 mirušajiem divas

these objects, oval in form, could have been a wooden shield [146: 80]

The barrows are interpreted as family cemeteries. The burials in barrow II at Sēlpils Lejasdopeles date from about 1100 up to the beginning of the 13th century (*Fig. 28*). The 18 burials excavated in the barrow included two women aged about 45–50 and two women

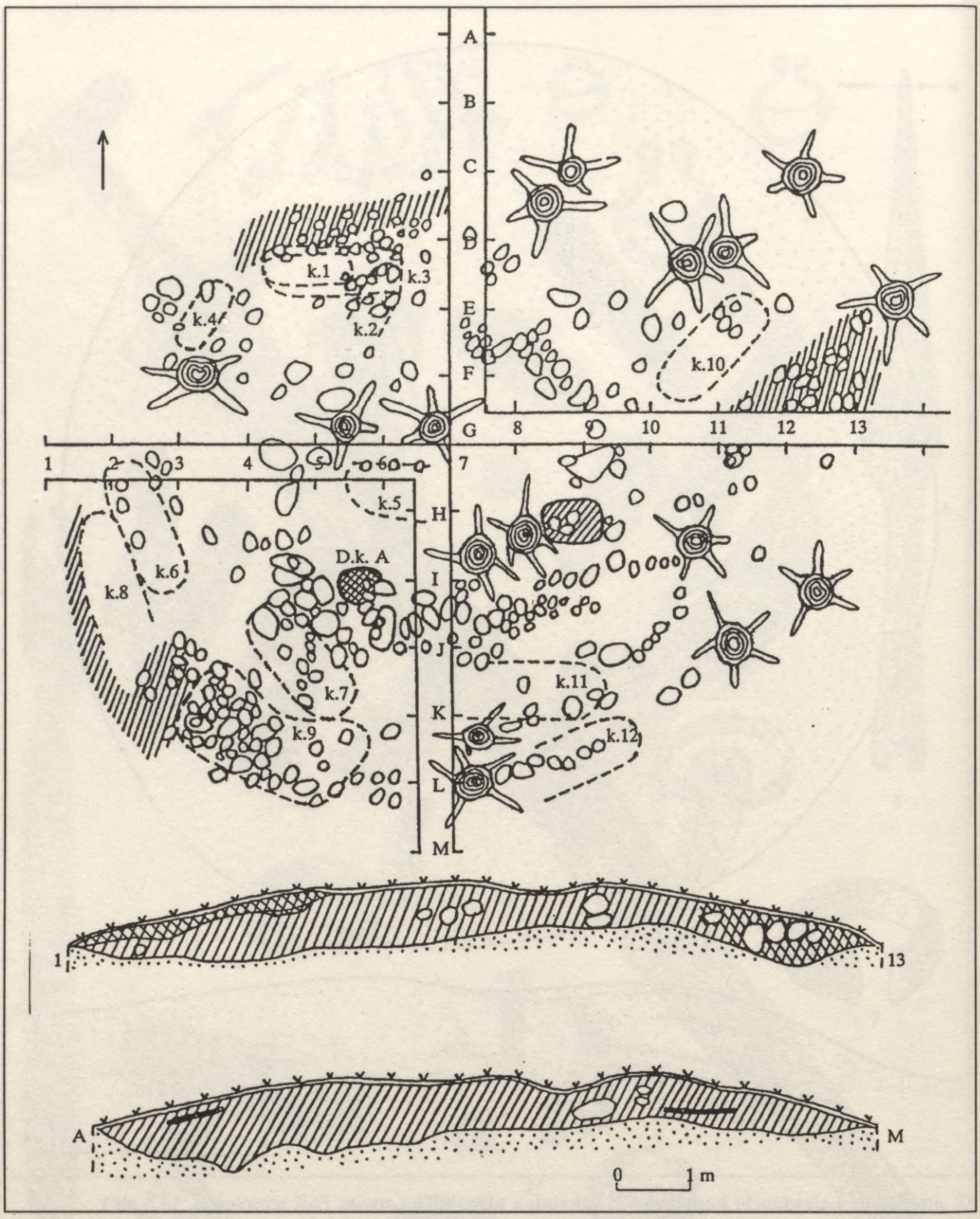

29. att. **Visėtišķu kapulauka XI uzkalniņa plāns** (pēc V. Kazakevičius, 2000, 60. att.)

Fig. 29. **Plan of barrow XI at Visėtiškės** (after V. Kazakevičius, 2000, Fig. 60)

bija ap 45–50 gadu vecas sievietes, divas ap 20 gadu vecas sievietes. Apbedīto vīriešu vecums – 25–30 un apmēram 35 gadi. Trešā vīrieša vecums nav noteikts. Pārējie apbedījumi ir piederīgi bērniem vecumā no 3 līdz 13 gadiem. Iespējams, šajā uzkalniņā apglabātas vienas saimes trīs paaudzes [82: 226–227].

about 20 years old. There were male burials aged 25–30 and around 35. The age of the third male is indeterminate. The rest of the burials are those of children aged 3–13. It is possible that three generations of the same kin group were buried in this barrow [82: 226.-227].

The completely excavated cemetery of Visėtiškės in Lithuania consisted of 15 barrows, with a diameter of

Lietuvā pilnīgi izpētītais Visētišķu kapulauks sastāvēja no 15 uzkalniņiem [71]. Uzkalniņu diametrs bija no 10 līdz 18 metriem, augstums – līdz 1,5 metriem. Kapu uzkalniņi izkārtoti divās grupās. Pirmās grupas (8 uzkalniņi) uzkalniņiem nebija akmeņu riņķa. Tajos apbedīts pa vienam mirušajam, tikai vienā uzkalniņā bija guldīti seši mirušie. Daži kapu uzkalniņi bija tukši. Otrās grupas uzkalniņi atšķiras no pirmās ar akmeņu riņķi (diametrs 5–7,5 m) un vairākiem skeletkapiem (*29. att.*). Akmeņu riņķi likti vienā kārtā no par 1 m diametrā lielākiem akmeņiem, kuru starpā krauti mazāki akmeņi. Otrās grupas kapu uzkalniņos mirušie apbedīti gan akmeņu riņķa iekšpusē, gan ārpusē. Piemēram, 13. uzkalniņā no 12 skeletkapiem seši atradās riņķa iekšpusē, bet seši riņķa ārpusē. Mirušie apbedīti zem uzbēruma pamatzemē ieraktās taisnstūra vai nedaudz noapaļotās kapa bedrēs. Kapu orientācija vairumam vīriešu bija ar galvu uz ziemeļaustrumiem un vairumam sieviešu ar galvu uz dienvidrietumiem, tomēr ir virkne apbedījumu, kur šī orientācija nav ievērota. Tie guldīti, sekojot akmeņu riņķa virzienam. Atradumi neatšķiras no latgaļu un sēļu kapulaukos Latvijā sastopamajiem. Galvā sievietēm likti grīstes un spirālīšu lentveida vainagi, ap kaklu kreļļu kaklarotas, kaklariņķi ar noplacinātiem galiem, retāk sastopami kaklariņķi ar četrskaldņu un konusu galiem. No aprocēm šim kapulaukam raksturīgākās ir lentveida aproces ar pinuma ornamentu, retāk aproces ar vāļu galiem, karavīra aproces, masīvās segmentveida aproces ar paplašinātiem profilētiem galiem, dobās šķērsrievotās aproces ar sašaurinātiem galiem. Apģērba saspraušanai lietotas pakavsaktas

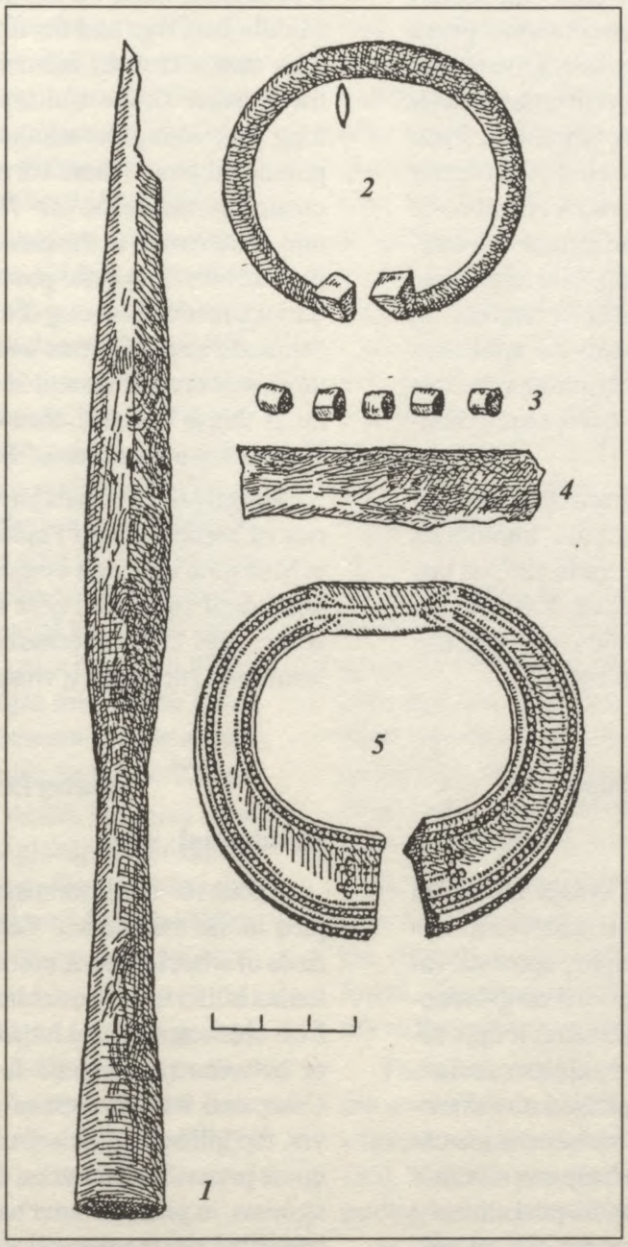

30. att. **Senlietas no Visētišķu kapulauka XIII uzkalniņa 6. kapa** (pēc V. Kazakevičius, 2000, 104. att.): *1* – šķēpa gals, *2* – pakavsakta, *3* – skārda gredzentiņi, *4* – naža fragments, *5* – karavīra aproce

Fig. 30. **Artefacts from burial 6, barrow XIII at Visėtiškės** (after V. Kazakevičius, 2000, Fig. 104): *1* – spearhead, *2* – penannular brooch, *3* – rings of metal sheet, *4* – knife fragment, *5* – warrior's armband

10–18 m and a height of up to 1.5 m [71]. The barrows formed two separate groups. The barrows of the first group (eight in number) did not have peristaliths. All except one barrow had one burial each: the remaining barrow had six burials. Some of the barrows were devoid of burials. The barrows of the second group differ from the first in having peristaliths (diameter: 5–7.5 m) and several inhumations (*Fig. 29*). The peristaliths consisted of a single layer of stones exceeding a diameter of 1 m, between which smaller stones had been placed. Burials in the second group of barrows were found both inside and outside the peristalith. Thus, barrow 13 had 12 burials: six inside the peristalith and six outside. The dead were buried under the barrow, in rectangular or slightly rounded graves dug into the subsoil. Most of the males were oriented with heads to the north-east, while most of the females had heads to the south-west, but there was a string of burials where this orientation had not been observed. These were oriented in accordance with the line of the peristalith. The finds do not differ from those recovered at Latgallian and Selonian cemeteries in Latvia. The women had twist and spiral crown headdresses, with bead necklaces and neck-rings with flattened terminals, neck-rings with four-sided and conical terminals being less common. Characteristic armbands at this cemetery include ribbon-like armbands with a plaited design, or less commonly with club-shaped terminals, "warriors" armbands, solid plane-convex armbands with broadened, profiled terminals and hollow armbands with transverse grooving and narrowed terminals. Used for fastening the dress were penannular brooches with rolled-back terminals and penannular brooches with polyhedral terminals, or less commonly with poppy-head terminals. Crutch-shaped and crook-shaped pins

ar atrotītiem galiem, pakavsaktas ar daudzskaldņu galiem, retāk ar magoņu pogaļu galiem. Diezgan lielā skaitā atrastas kruķadatas un spieķadatas. No gredzeniem raksturīgākie ir spirālgredzeni un gredzeni ar vidusplāksnīti. Salīdzinoši maz kapos līdzi doti ieroči un darbarīki. Bieži sastopama kapa piedeva ir šaurasmens cirvis, retāk dunči, naži, šķēpi (*30. att.*). Šķēpi pārstāv gan zemgaļu teritorijai vidējā dzelzs laikmetā raksturīgus uzmavas šķēpu tipus, gan iedzītņa šķēpu galus ar atkarpēm (angonus) vai vītollapas formas lapu.

Ļoti nozīmīgi ir tas, ka kapu uzkalniņos ar akmeņu riņķi ir vidējā dzelzs laikmeta otrās puses un vēlā dzelzs laikmeta pirmās puses apbedījumi. Tas nozīmē, ka sēļu apdzīvotās teritorijas dienvidu nomalē ļoti ilgi saglabājas uzkalniņu kapu kultūras apbedīšanas tradīciju reminiscences un kapu uzkalniņi ar akmeņu riņķi ierīkoti vēl 6.–7. gadsimtā. Otrs nozīmīgs konstatējams ir visos uzkalniņos sastaptie kalcinētie kauli. Ļoti iespējams, ka austrumbaltu ciltīm (švīkātās keramikas un Dņepras–Daugavas kultūra) viens no apbedīšanas veidiem bijis mirušo sadedzināšana un kalcinēto kaulu izkaisīšana. Ja tā, tad te varētu konstatēt austrumbaltu klātbūtni.

Nedaudz vēlāki apbedījumi konstatēti Mišķiņu un Pajostes kapulaukos. Mišķiņu kapulaukā pētītais uzkalniņš ierīkots 7.–8. gadsimtā, un tajā apbedīšana turpinājusies apmēram 500–600 gadu – līdz 13. gadsimtam. Vēlākajos – 12. gadsimta apbedījumos ieroči pamazām izzūd.

were found in fairly large numbers. The most characteristic forms of finger-ring are spiral rings and rings with a mid-plate. The burials have comparatively small numbers of weapons and tools. Common forms of grave goods include narrow-bladed axes, or less commonly daggers, knives and spears (*Fig. 30*). The spearheads include types of socketed spearheads characteristic of the Semigallian area in the Middle Iron Age, as well as tanged spearheads with barbs (angons) or with a willow-leaf-shaped blade.

Also very important is the fact that the barrows with a peristalith have burials from the second half of the Middle Iron Age and the first half of the Late Iron Age. This means that the memory of the burial practices of the Barrow Grave Culture was preserved for a very long time along the southern margin of the Selonian-populated area, where barrows with a peristalith were created as late as the 6th–7th century. A second important observation is the presence of calcined bone in all the barrows. It is quite possible that one of the forms of burial practiced among the Eastern Baltic groups (the Striated Pottery Culture and the Dnieper-Daugava Culture) was cremation and scattering of the calcined bone. If this is the case, then we may be seeing here evidence of the presence of Eastern Balts.

Slightly later burials have been found at the cemeteries of Miškiniai and Pajuostis. The barrow excavated at Miškiniai had been established in the 7th–8th century, and burial continued here for approximately 500–600 years, until the 13th century. In the later burials, dating from the 12th century, weapons gradually disappear.

Materiālā kultūra

Dzīvesvietas

Sēļu apdzīvotajā teritorijā vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā bija apdzīvoti apmēram 10–15 pilskalni, kuros ir atrasta ripas, apmestā vai kniebtā keramika. Sēļu pilskalni ierīkoti galvenokārt savrupos kalnos, mazāk raksturīgi ir upju satekās, starp gravām situēti un ar vaļņiem nocietināti pilskalni. Salīdzinājumā ar pārējo Latvijas teritoriju Sēlijas pilskalnu īpatnība ir bieži sastopamās terases, kas veido papildu nocietinājumu sistēmas un aizstāj priekšpilis. Pie lielākajiem pilskalniem – zemju centriem ir konstatētas senpilsētas, piemēram, pie Dignājas, Jodoņu, Rites Stupeļu un Margaskalna, Ilūkstes Melnākalna pilskalniem. Apmēram tikpat lielā skaitā ir apzinātas apmetnes jeb ciemu vietas.

Arheoloģiski pētīta ir tikai neliela daļa zināmo dzīvesvietu. Atklātās apmetnes pagaidām ir grūti raksturot. Sēļu apdzīvotajā teritorijā plašāki arheoloģiskie izrakumi notikuši tikai Piģēnu apmetnē, nelieli pārbaudes izrakumi veikti ar vēlo dzelzs laikmetu datētajās Sēlpils Plāteru–Spietiņu

Material culture

Residential sites

About 10–15 hillforts in the Selonian area were occupied in the Middle and Late Iron Age, as indicated by finds of wheel-thrown, rusticated or pinched pottery. Selonian hillforts were established mainly on isolated hills. Less characteristic are hillforts sited at river confluences or between ravines and fortified with earthen banks. Compared with the rest of the area of present-day Latvia, the hillforts of Selonia are distinguished by the frequent presence of terraces, forming additional defensive systems, in place of outer bailies. Early towns have been identified next to the major hillforts that had the role of district centres, such as Dignāja, Juodonys, Rites Stupeļi, Margaskalns and Ilūkstes Melnaiskalns. Almost as many open settlements or village sites have also been found.

Only a small proportion of the known residential sites have been excavated. The open settlements are at present difficult to characterise. Major excavation in the Selonian area has been undertaken only at the settlement of Piģēni, with small-scale trial excavation at the Late Iron Age settlements of Sēlpils Plāteru-Spietiņu mežs, Dignājas Strautmaļi, Seces Kukuri and Upjāņi. In

meža, Dignājas Strautmaļu, Seces Kukuru, Upjāņu apmetnēs. Piģēnu apmetnes izrakumos konkrētākas liecības par celtnēm neizdevās iegūt. Celtņu vietas iezīmēja no akmeņiem krauti pavardi un dažas stabu bedres. Pārējās minētās apmetnes izrakumos iegūtie materiāli ļauj datēt ar vidējo un vēlo dzelzs laikmetu. Lietuvas teritorijā sēļu atklātās apmetnes pagaidām nav pētītas, neskaitot senpilsētu pie Jodoņu pilskalna.

Vairāk liecību par celtniecību ir izdevies iegūt pilskalnu izrakumos. Sēlpils pilskalna izrakumos zem 14. gadsimta vācu mūra pils konstatēts 7.–13. gadsimta kultūrslānis. Pilskalna plakumam izmantota dabiskā, pret austrumiem slīpā radzes virsma [147]. Pilskalna nocietinājumi nopostīti, būvējot mūra pils aizsargceltnes. Iespējams, pilskalnam dienvidaustrumos bijis valnis. Plakumā tika iegūtas konkrētākas liecības par celtnēm. Uz klintsradzes kultūrslānī atklāti akmeņu pavardi un krāšņu paliekas, kas norādīja celtņu vietas. Kādu 5 x 5 m lielu celtni iezīmēja māla klons, taču visa šī celtne netika atsegta, jo iesniedzās pilskalna nepētītajā daļā. Tā bijusi apsildīta ar krāsni. Citu celtni konstatēja plakuma vidusdaļā. Celtnes izmēri bija 3 x 3 metri. Tā bija apaļkoku guļbūve krusta pakšos. Sienas paliekas dienvidrietumu stūrī bija saglabājušās 50 cm augstumā, un tās veidoja septiņi uz āru noslīdējuši baļķi. Celtnes ziemeļrietumu stūrī bija saglabājies slieksnis, durvju vieta un, iespējams, durvju stenderes fragments. Pēc grīdas paliekām varēja secināt, ka tā veidota no cieši cits citam līdzās guldītiem dēļiem. Grīdas līmenis atklājās zem 10 cm biezā slānī sakritušiem sienas apaļkokiem. Celtnei nebija krāsns, bet mēslu slānis liecināja, ka tajā turēti lopi.

Dignājas pilskalna vēlā dzelzs laikmeta celtniecības paliekas vislabāk saglabājušās pilskalna malās. Te konstatētas pārogļojušās divkāršas aizsargsienas paliekas. Par plakumā bijušām ēkām liecināja māla kleķa krāšņu un pavardu paliekas [139].

Līdz šim plašākie arheoloģiskie izrakumi sēļu dzīvesvietās notikuši 1976.–1979. gadā Rites Stupeļu pilskalnā. Izrakumos izpētīta 880 m^2 liela platība [131–133; 135]. Šeit tika iegūtas pilnīgākās liecības par celtniecību un nocietinājumiem Sēlijas pilskalnos.

Stupeļu pilskalns ir viens no lielākajiem sēļu apdzīvotajā teritorijā. Tā platība ir 3400 kvadrātmetru. Uz sēļiem attiecināma apdzīvotība pilskalnā konstatēta piecos augšējos slāņos, kas datējami ar 10.–13. gadsimtu. Šajā laikā pilskalna nogāzes pakāpeniski veidotas stāvākas un plakums līmeniskāks. Gar nogāzi plakuma malās celtie nocietinājumi saglabājušies vāji. To līniju varēja lokalizēt galvenokārt pēc akmeņu krāvumu pamatiem, uz kuriem atradusies guļkoku kaķējuma tehnikā celtā aizsargsiena. Domājams, jau ap

the excavation at Piģēni, definite evidence of buildings was not obtained. The sites of buildings were marked by hearths of piled stones and some post-holes. The material excavated at the other settlement sites permits them to be dated to the Middle and Late Iron Age. In the area of present-day Lithuania, Selonian open settlements have so far not been excavated, apart from the early town site by Juodonys Hillfort.

More evidence of building has been obtained in hillfort excavations. In the excavation of Sēlpils Hillfort, a 7th–13th century cultural layer was discovered under the 14th century German stone castle. The natural bedrock surface, sloping away to the east, served as the plateau of the hillfort [147]. The defences of the hillfort had been destroyed in building the stone castle. It is possible that the hillfort had a bank on the south-east side. Definite evidence of buildings was obtained on the plateau. Hearths and ovens of piled stones were found in the cultural layer overlying the rock, indicating the location of buildings. One 5×5 m building was marked by a clay floor, but not all of this building was not excavated, since it extended into the unexcavated part of the hillfort. Heat was provided by an oven. Another building was found in the central part of the plateau. This structure measured 3×3 m and was built of horizontal round logs, with projecting log ends at the corners. In the south-west corner, the wall was preserved to a height of 50 cm, consisting of seven logs that had slipped outwards. At the north-western corner of the building, the threshold, the doorway and a possible fragment of the doorpost were preserved. Some remains of the floor indicated that this consisted of planks laid side by side close together. The floor level was revealed under the round logs of the collapsed walls that had left a 10 cm-thick layer. The building had no oven, and a layer of manure indicated that stock had been kept here.

At Dignāja, structural remains from the Late Iron Age were best preserved along the sides of the hillfort. Here, the charred remains of a double defensive wall were found. The remains of clay daub ovens and hearths testify to the presence of buildings on the plateau [139].

The most extensive excavation at a Selonian residential site was undertaken in 1976–1979 on Rites Stupeļi Hillfort, where a total area of 880 m^2 was excavated [131–133; 135]. This site provided the most complete evidence regarding buildings and fortifications on a hillfort in Selonia.

Stupeļi Hillfort, with an area of 3400 m^2, is one of the largest in the Selonian area. Selonian habitation on the hillfort was observed in the top five layers, dated to the 10th–13th century. At this time, the slopes of the hillfort were gradually steepened and the plateau levelled out. The fortifications along the perimeter of the plateau were poorly preserved: the line of the fortifications could be established mainly from the foundations, consisting of a spread of stones, on top of which there was a defensive wall of grooved horizontal logs. It is thought that already around the 10th century additional defences were

10. gadsimtu izveidoti pilskalna papildu nocietinājumi terasēs. Tie apņem pilskalnu 6–10 m zemāk par plakumu gandrīz no visām pusēm. Terašu dabiskie paplašinājumi dienvidrietumu, rietumu un ziemeļu pusē veido it kā priekšpilis, kur briesmu brīžos varēja patverties lielāks skaits senpilsētas iedzīvotāju. Pilskalns nav bijis ļoti blīvi apbūvēts. Senpilsēta situēta visapkārt pilskalnam apmēram 3 ha platībā, bet, iespējams, senatnē tā bijusi lielāka. Senpilsētā veikto izrakumu rezultāti rāda, ka visa senpilsēta bija intensīvi apbūvēta. Tās apbūve daudz blīvāka nekā pilskalnā konstatētā. Celtnes, visticamāk, bijušas ap 4 x 6 m lielas, tās apsildītas ar pavardiem, retāk akmeņu – māla kleķa krāsnīm. Senpilsētas ziemeļrietumu daļā konstatēta kulta vieta. Tajā atsegts 28 m^3 liels akmens ar dabiskām ieplakām un senām deguma pēdām.

Līdzīgas iezīmes ir pētītajai Rites Krīgānu ezersalas apmetnei. Tās teritorija relatīvi neliela – 50 x 54 metri [134–136]. To norobežoja stabos balstīta vienkārša guļkoku siena, par ko liecināja lielu, līdz 19 cm diametrā, rindā izkārtotu stabu bedres. Vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā visa apmetnes teritorija bijusi intensīvi apbūvēta. Degušo ēku aptuvenu izvietojumu raksturoja izjaukti pavardi un guļkoku celtņu sienu akmeņu pamati. Dzīvojamās ēkas apkurinātas ar akmeņu krāvumu pavardiem, kas nav bijuši iedziļināti zemē. Ēkai aizejot bojā un tai pašā vietā ceļot jaunu ēku, vecie pavardi izjaukti vai saplūduši kopā ar jauno pavardu. Apkurei, iespējams, lietotas arī akmeņu krāsnis. Vienas celtnes vietu iezīmēja grīdas vietā esošais māla klons. Visumā Krīgānu ezersalas apmetne ir savdabīgs arheoloģiskais piemineklis. Tai ir gan nenocietinātas apmetnes, gan ezerpils iezīmes.

Lietuvas teritorijā sēļu dzīvesvietu raksturošanai izmantojams Jodoņu pilskalna un senpilsētas izrakumu materiāls [51; 103]. Jodoņu pilskalna plakums ir 45 x 50 m liels. Piecus–astoņus metrus platas terases ieskauj pilskalnu no austrumiem, ziemeļiem un rietumiem. Visapkārt pilskalnam konstatēta senpilsēta. Agrākie slāņi, līdzīgi kā Dignājas un Stupeļu pilskalnos, attiecas uz švīkātās keramikas kultūras laiku. Pirmā gadu tūkstoša pēc Kristus vidū dzīve pilskalnā atjaunojusies. Tā plakums izlīdzināts, saberot zemes zemākajās vietās. Kalna nogāzes pastāvinātas un no nogāžu norakšanas iegūtajām zemēm veidotas terases. Celtniecības paliekas saglabājušās vāji. Celtņu vietas iezīmēja māla kloni un akmeņu pavardi, kuri bija ap 1 m diametrā.

5.–9. gadsimta tekstilatradumi

Vairākos 5.–9. gadsimta sēļu apbedījumos Ābeļu Boķu senkapos saglabājušās liecības par se-

erected on terraces. These protected almost the whole perimeter of the hillfort at a level 6–10 m lower than the plateau. Natural extensions of the terraces on the south-western, western and northern sides form what appear to be outer bailies, where a large group of people from the early town site could have taken refuge in timer of danger. The hillfort had not been very densely built up. The early town site surrounded the hillfort, having an area of about 3 ha, possibly larger in antiquity. The results of excavation in the town site showed that the whole of the town had been intensively built up. The buildings were much more closely spaced than on the hillfort. They seem to have been about 4×6 m in area, heated by means of hearths or less commonly by ovens of piled stones or clay daub. A cult site was found in the north-western part of the town. Here, a stone measuring 28 m^3 was discovered, with natural hollows and ancient traces of burning.

Similar features were observed at the excavated site on an island in Lake Krigāni, Rite Parish. The area of the site was relatively small: 50×54 m [134–136], delimited by a simple wall of horizontal logs supported on posts, as indicated by a row of large post-holes, up to 19 cm in diameter. In the Middle and Late Iron Age, the whole area of the site had been intensively built up. The approximate location of buildings that had burned down was indicated by disturbed hearths and the stone foundations of log houses. The houses were heated by means of hearths of piled stones, created at the ground surface. When a building was destroyed and when a new building was erected in its place, the old hearths were disarranged or else merged with the new hearth. It is possible that ovens of piled stones were also used for heating. The location of one building was marked by a clay floor. This is an unusual type of archaeological monument, exhibiting certain features of an open settlement and certain features of a lake fortress.

The residential sites of the Selonians in the area of present-day Lithuania may be characterised on the basis of the excavated evidence at the hillfort and early town site of Juodonys [51; 103]. The hillfort has a plateau measuring 45×50 m. The 5–8 m-wide terraces enclose the hillfort on the eastern, northern and western sides. Remains of an early town site have been found all around the hillfort. As at Dignāja and Stupeļi, the earliest layers date from the time of the Striated Pottery Culture. In the 1st millennium AD, the hillfort was occupied anew. The plateau was levelled, filling the hollows with earth. The slopes were steepened, and terraces created using the earth obtained in this process. Building remains were poorly preserved. The locations of buildings were marked by clay floors and hearths of piled stones, measuring about 1 m in diameter.

Textile remains from the 5th–9th century

Several 5th–9th century Selonian burials at Ābeļu Boķi preserved evidence of ancient dress, since bronze

no apģērbu, kura rotāšanai šajā periodā pakāpeniski sāk izmantot bronzu. Gan vīriešu, gan sieviešu apbedījumos pie rotām saglabājušies nelieli audumu fragmenti no vilnas un liniem. Konstatēti arī bronzas rotājumi no galvassegām – spirālītes, gredzentiņi, zvārguļi, piekari, podziņas, plāksnītes. Visbiežāk šie rotājumi bijuši izvietoti tikai pieres daļā nelielā grupā vai rindā, retāk visapkārt galvai gar cepures apakšmalu. Arī vairākos bērnu apbedījumos pie galvas atrasti līdzīgi rotājumi. Galvassegu rotājumu paliekas Ābeļu Boķu senkapos konstatētas vairāk nekā 15 vīriešu apbedījumos. Vienā no tiem (III uzkalniņa 8. kaps) saglabājušies plikādas cepures apakšmalas fragmenti. Ādas mala ielocī-

was gradually coming into use for dress decoration. Preserved on both male and female burials, next to the ornaments, were small fragments of woollen and linen fabric. Bronze decoration from headdresses has also been found: spirals, rings, tinklers, pendants, buttons and metal plates. Such ornaments were most commonly arranged only on the forehead, in a small group or row, or less commonly all around the head or along the rim of a cap. Several children also had similar ornaments next to the head. The remains of headdress decoration were found on more than 15 burials at Ābeļu Boķi. Preserved on one of these (burial 8 of barrow III) were fragments of the rim of a leather cap. The leather had been folded inwards, and above the fold small slits had been cut in a

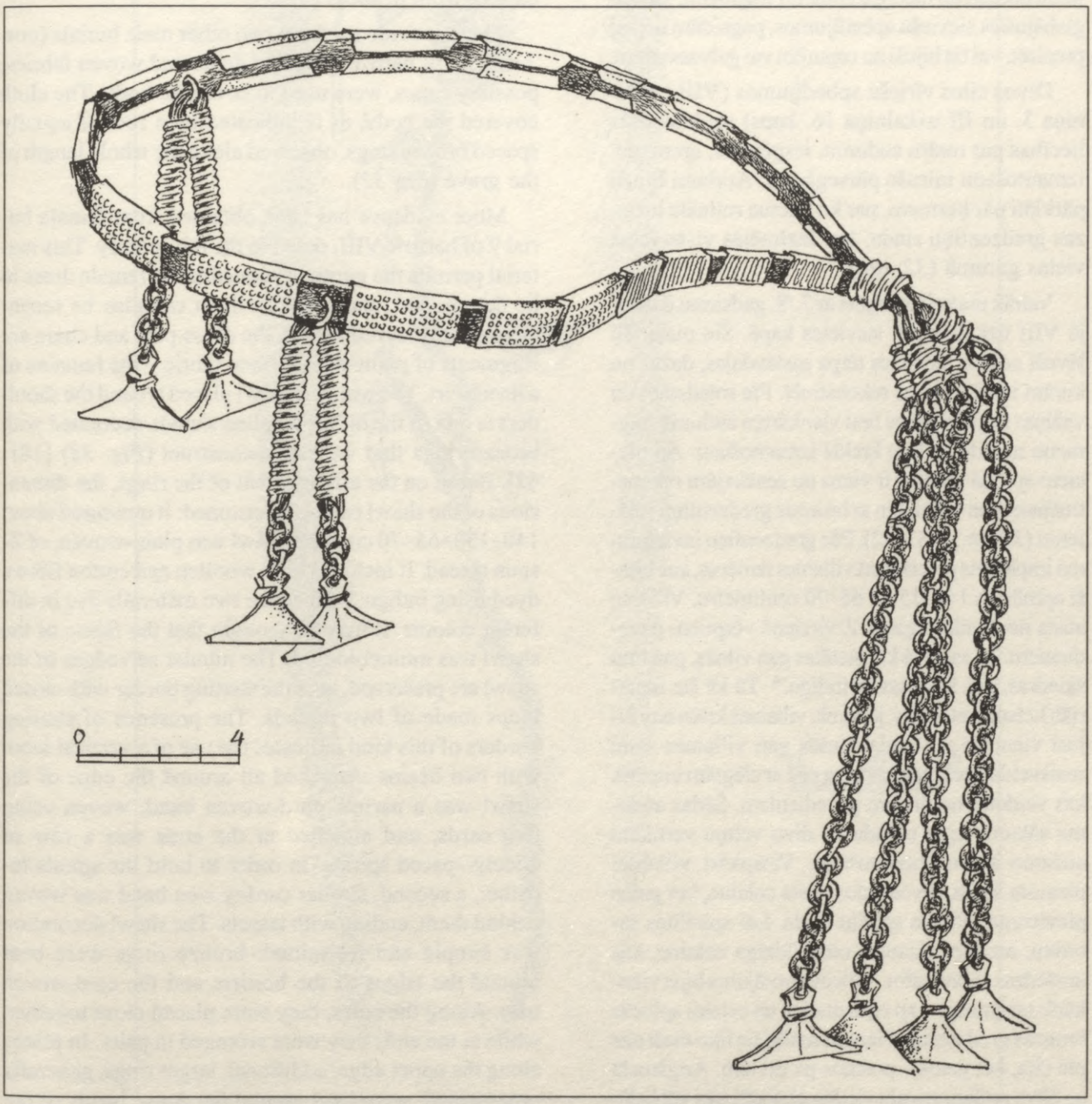

31. att. **Ādas vainaga rekonstrukcija pēc Ābeļu Boķu III uzkalniņa 24. kapa materiāliem** (*zīm. A. Alksne-Alksnīte*)

Fig. 31. **Reconstruction of a leather crown after material from burial 24, barrow III at Ābeļu Boķi** (*drawing: A. Alksne-Alksnīte*)

ta uz iekšpusi un virs locījuma vietas ādā izveidoti nelieli iegriezumi taisnā joslā, kas paredzēti ievērumam. Virs šīs joslas izvietota dobu bronzas podziņu rinda, kas iestiprinātas ādā ar nelielu kājiņu palīdzību. Līdzīgas podziņas šajā periodā zināmas arī dažu tērpa daļu rotāšanai zemgaļu apdzīvotajā teritorijā [184: 53]. III uzkalniņa 24. vīrieša kapā, kurā atrasti cepures rotājumi, kā ziedojums ievietots arī sievietes vainags, gatavots no šauras – 8 mm platas ādas sloksnītes, kas pa posmiem bijusi aplocīta ar rotātām bronzas plāksnītēm, bet vainaga aizmugurē un deniņu rajonā izveidoti piekari no bronzas važiņām un spirālēm, kas noslēdzas ar trīsstūrveida dubultpiekariem (*31. att.*). Šādi piekariņi atrasti arī vīriešu apbedījumos. Galvassegu rotājumu detaļas un niecīgie audumu fragmenti, kas saglabājušies sieviešu apbedījumos, pagaidām neļauj precizēt, vai tie bijuši no cepurēm vai galvasautiem.

Divos citos vīriešu apbedījumos (VIII uzkalniņa 3. un III uzkalniņa 16. kaps) saglabājušās liecības par rotātu audumu, iespējams, apmetņu, izmantošanu mirušo pārsegšanai. Audumi bijuši pārklāti pār ķermeni, par ko liecina retināta bronzas gredzentiņu rinda, kas iezīmējās visas kapa vietas garumā (*32. att.*).

Vairāk materiālu iegūts ar 7./8. gadsimtu datētajā VIII uzkalniņa 9. sievietes kapā. Šie materiāli ļāvuši noteikt sievietes tērpa sastāvdaļas, dažas no kurām iespējams arī rekonstruēt. Pie rotadatām un važiņas saglabājušies linu vienkārtņa auduma fragmenti norāda uz linu krekla izmantošanu. Ap pleciem apliktā villaine ir viena no senākajām rekonstruējamajām villainēm ar bronzas gredzentiņu rotājumu (*33. att.*) [181: 42]. Pēc gredzentiņu izvietojuma iespējams precizēt arī villaines izmērus, kas bijuši apmēram 140–150 x 65–70 centimetru. Villaine austa no vienkārtīgiem, Z virzienā vērptiem pavedieniem. To sastāvā konstatētas gan vilnas, gan linu šķiedras, kas krāsotas ar indigo.* Tā kā šie materiāli krāsojas atšķirīgi, jādomā, villaines krāsa nav bijusi viendabīga. Saglabājušās gan villaines sānu maisveida eģes, gan sākuma eģe ar slēgtām cilpām, kas veidotas no diviem pavedieniem. Šādas auduma sākuma eģes norāda uz divu veltņu vertikālo aužamo stāvu izmantošanu. Visapkārt villainei pieausta šaura, divos celos austa celaine, bet galos pievienota retināta spirāļu rinda. Lai spirālītes saturētu, aiz tām aizausta otra, līdzīga celaine, kas noslēdzas ar bārkstīm. Villaines rotājums bijis vienkāršs un atturīgs – ap eģes malām un celaini aplocīti bronzas gredzentiņi. Garajās malās tie likti cieši cits pie cita, bet galos – posmos pa diviem. Augšmalā ap blīvo rotājumu joslu vietām pārlocīti pāri vēl lielāki, parasti rotāti gredzentiņi. Apakšmalā šādi dubultu

straight line to receive a thread. Above this band, a row of hollow bronze buttons was found, fastened to the leather by means of small foot. Similar buttons have been found as decoration on certain garments from this period in the Semigallian area [184: 53]. Male burial 24 of barrow III, where cap decorations were found, also had an offering of a woman's crown headdress, made from a narrow, 8 mm wide strip of leather, with sections of bronze sheet bent around it, and with pendants of bronze chains and spirals attached at the back and at the temples, terminating in triangular double pendants (*Fig. 31*). Such pendants have also been found on male burials. It is not possible at present to determine whether the elements of headdress decoration and small fragments of fabric preserved on female burials derive from caps or from headcloths.

There is evidence from two other male burials (nos. 3 and 16. of barrow VII) that decorated woven fabrics, possibly capes, were used to cover the body. The cloth covered the body, as is indicated by a row of equally spaced bronze rings, observed along the whole length of the grave (*Fig 32*).

More evidence has been obtained from female burial 9 of barrow VIII, dated to the 8th century. This material permits the garments constituting female dress to be determined, and some of them can also be reconstructed. Preserved next to the dress-pins and chain are fragments of plain-woven linen fabric – the remains of a linen shirt. The woollen shawl placed around the shoulders is one of the oldest woollen shawls decorated with bronze rings that we can reconstruct (*Fig. 33*) [181: 42]. Based on the arrangement of the rings, the dimensions of the shawl can be determined: it measured about 140–150×65–70 cm. The shawl was plain-woven, of Z-spun thread. It includes both woollen and cotton fibres, dyed using indigo.* Since the two materials dye in different colours, it may be thought that the fabric of the shawl was multicoloured. The tubular selvedges of the shawl are preserved, as is the starting border with closed loops made of two threads. The presence of starting borders of this kind indicates the use of a vertical loom with two beams. Attached all around the edge of the shawl was a narrow card-woven band, woven using two cards, and attached at the ends was a row of widely-spaced spirals. In order to hold the spirals together, a second, similar card-woven band was woven behind them, ending with tassels. The shawl decoration was simple and restrained: bronze rings were bent around the edges of the borders and the card-woven trim. Along the sides, they were placed close together, while at the ends they were arranged in pairs. In places along the upper edge, additional, larger rings, generally ornamented, were bent around the dense bands of decoration. Such sections of double decoration were not

* I. Poriete. LVM Restaurācijas centra izpētes laboratorija. Protokols nr. 866/95.

* I. Poriete. Laboratory of the Restoration Centre, National History Museum of Latvia. Record no. 866/95.

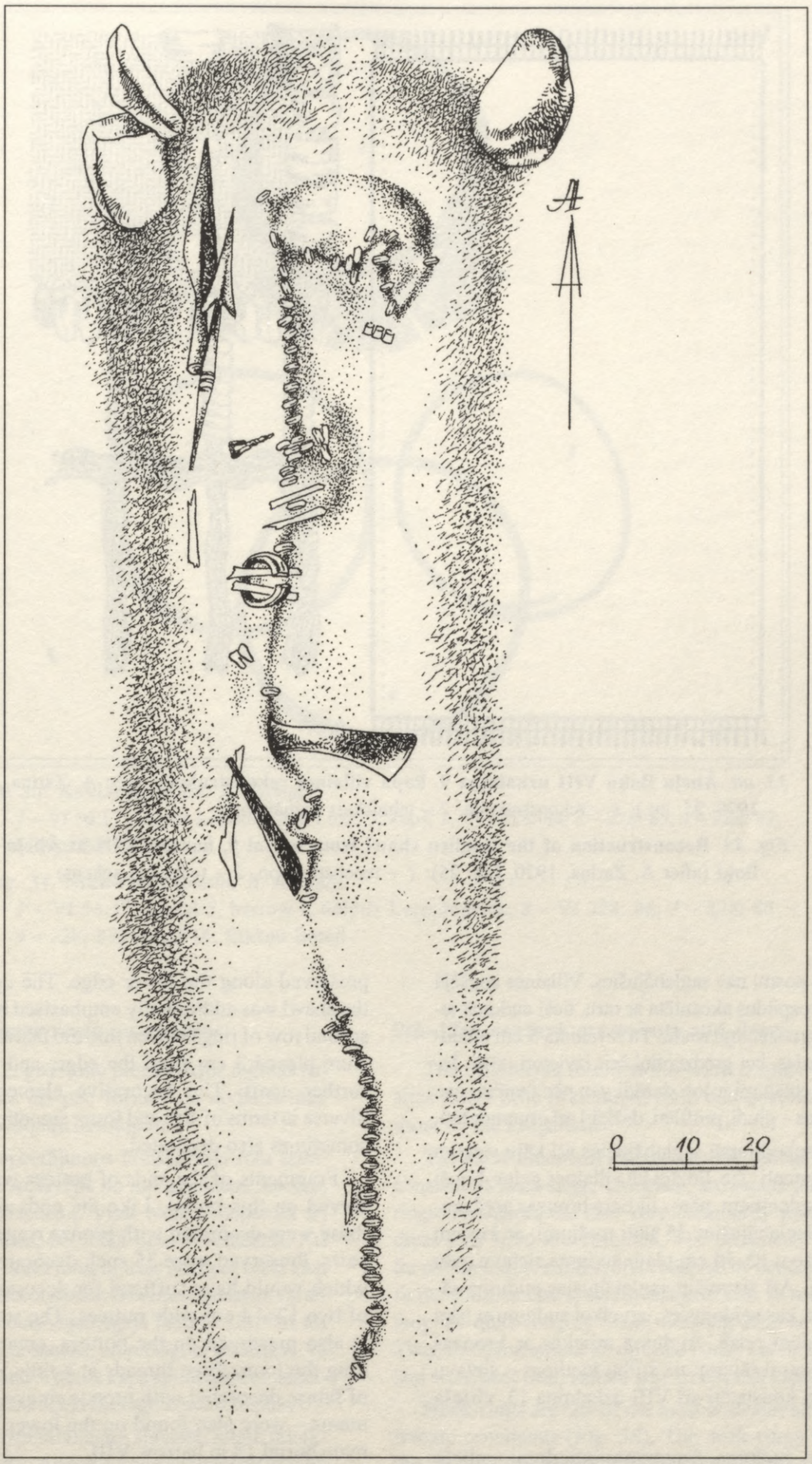

32. att. **Ābeļu Boķu III uzkalniņa 16. kapa plāns ar bronzas gredzentiņu rotājuma joslu visas kapa vietas garumā** (pēc AA 113 II)

Fig. 32. **Plan of burial 16, barrow III at Ābeļu Boķi, showing the row of bronze rings extending along the whole length of the grave** (after AA 113 II)

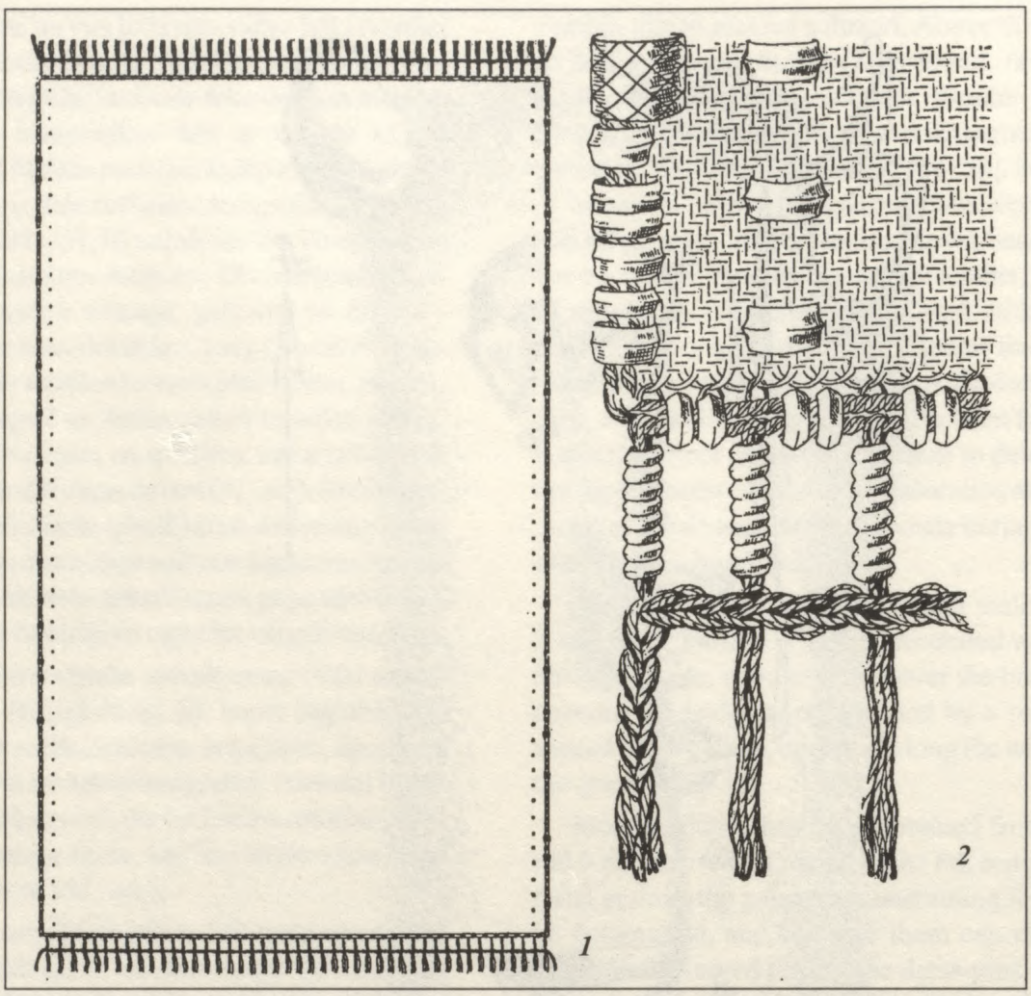

33. att. **Ābeļu Boķu VIII uzkalniņa 9. kapa villaines rekonstrukcija** (pēc A. Zariņa, 1970, 25. att.): *1* – rekonstrukcija, *2* – tehniskais risinājums

Fig. 33. **Reconstruction of the woollen shawl from burial 9, barrow VIII at Ābeļu Boķi** (after A. Zariņa, 1970, Fig. 25): *1* – reconstruction, *2* – technical scheme

rotājumu posmi nav saglabājušies. Villaines augšējā mala vēl papildus akcentēta ar otru, tieši audumā iestrādātu gredzentiņu rindu. Tā izveidota 3 cm attālumā no malas, bet gredzentiņi šeit izvietoti retāk. Izmantotie rotājumi ir ļoti dažādi gan pēc izmēra, gan pēc formas – gludi, profilēti, dažkārt arī ornamentēti.

Šajā apbedījumā saglabājušies arī kāju sietavu galu fragmenti. Tie, līdzīgi kā villaines galos, bijuši rotāti ar aplocītiem, pāros liktiem bronzas gredzentiņiem. Saglabājušies 35 šādi rotājumi, ar kuriem pietiktu divu 12–14 cm platu auduma sietavu galu rotāšanai. Arī sietavām saglabājusies auduma sākuma eģe, kas veidojusies, uzvelkot audumu ar trim pavedieniem reizē. Auduma atliekas ar bronzas gredzentiņu rotājumu uz stilbu kauliem – sietavu fragmenti konstatēti arī VIII uzkalniņa 13. vīrieša kapā.

Pārējo auduma fragmentu atradumi nelielo izmēru dēļ var sniegt informāciju tikai par izmantotajiem materiāliem un lietotajām tehnikām, neraksturojot konkrētu tērpa daļu, tās piegriezumu vai apdari.

preserved along the lower edge. The upper edge of the shawl was additionally emphasised by means of a second row of rings woven into the fabric. These rings were placed 3 cm from the edge, and were spaced further apart. The decorative elements are very diverse in terms of size and form: smooth, profiled and sometimes also decorated.

Fragments of the ends of puttees were also preserved on this burial. Like the ends of the shawl, these were decorated with bronze rings arranged in pairs. Preserved were 35 such decorative elements, which would have sufficed for decorating the ends of two 12–14 cm-wide puttees. The starting border is also preserved on the puttees, created by threading the loom three threads at a time. The remains of fabric decorated with bronze rings – puttee fragments – were also found on the lower leg bones of male burial 13 in barrow VIII.

Because of their small size, the remaining fabric fragments can only provide information about the materials and techniques used, but do not permit reconstruction of garments, their cut or trimmings.

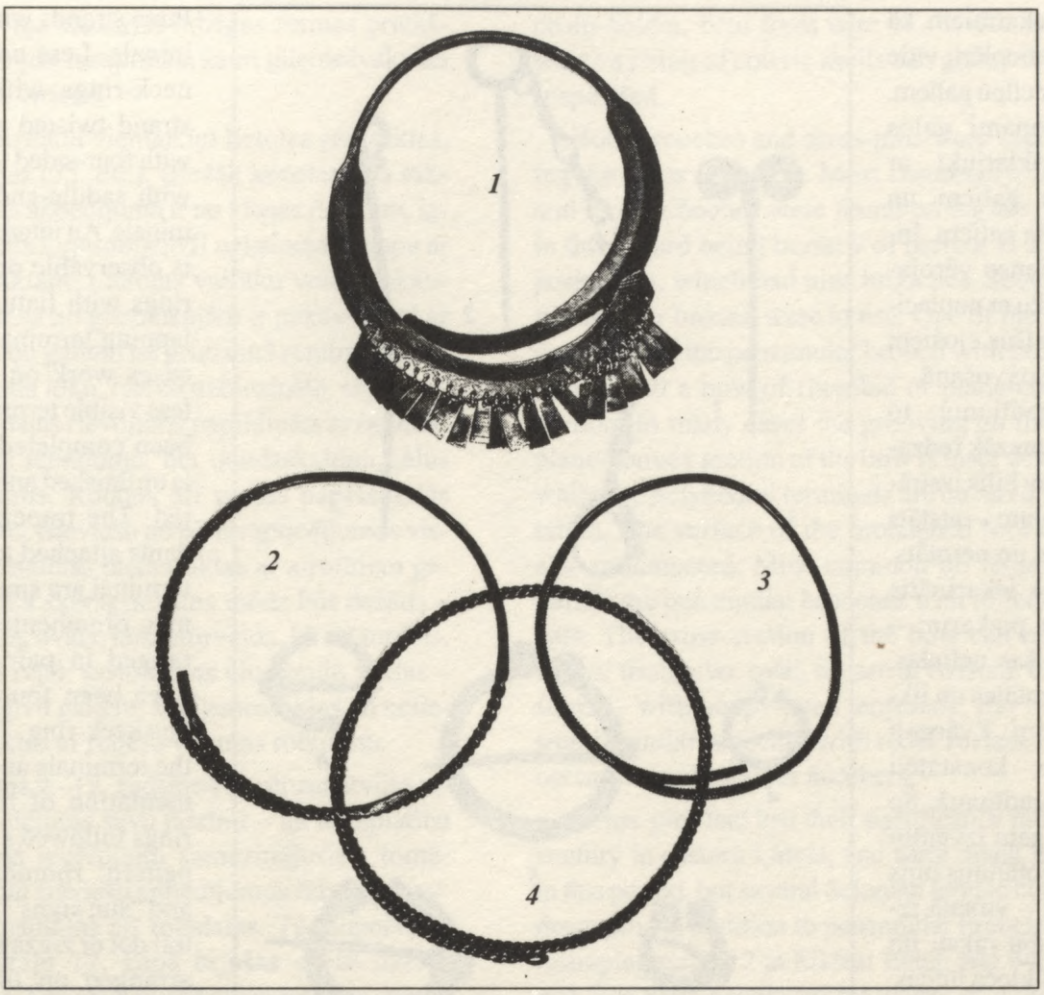

34. att. **Kaklariņķi** (*foto R. Kaniņš*):
1 – VI 56:17, Sēlpils Lejasdopeles, I uzk. 5. kaps; *2* – VI 228: 86; *3* – 228: 85; *4* – 228: 87, Elkšņu Beteļi, 16. kaps

Fig. 34. **Neck-rings** (*photo: R. Kaniņš*):
1 – VI 56:17, burial 5, barrow I, Sēlpils Lejasdopeles; *2* – VI 228: 86; *3* – 228: 85; *4* – 228: 87, burial 16, Elkšņu Beteļi

9.–12. gadsimta rotas un apģērbs

Sēļu 9.–12. gadsimta pieminekļos iegūtās rotas liecina, ka tās pēc formas un apdares maz atšķīrušās no latgaļu lietotajām.

Sieviešu apbedījumos konstatētais rotu komplekts parasti sastāvējis no kaklariņķiem, saktām, aprocēm, gredzeniem. Visai bieži sastopamas arī vērtās kaklarotas, bet retāk lietotas rotadatas. Arī bērniem līdzi dotās rotas bijušas līdzīgas, bieži vien pielāgotas, saliecot atbilstoši bērna augumam, vai arī speciāli gatavotas vajadzīgajā izmērā. Dažkārt tās veidotas visai nosacītas, no pielāgota materiāla. Tā Saukas Ratulānu 3. bērna kapā spirālaproces izlocītas no vienkāršas apaļa šķērsgriezuma stieples.

Viena no izplatītākajām sieviešu rotām ir kaklariņķi (*34. att.*). Apbedījumos atrasto kaklariņķu formas bijušas sastopamas plašā Austrumlatvijas teritorijā. Kaklariņķu skaits apbedījumos – viens līdz četri. Visbiežāk lietoti kaklariņķi ar noplacinātiem, pamīšus ejošiem galiem un piekārtiem tra-

9th–12th century ornaments and dress

The ornaments found at 9th–12th century Selonian sites differ little in terms of form and decoration from those of the Latgallians.

The set of ornaments found on female burials generally consists of neck-rings, brooches, armbands and finger-rings. Necklaces are also very commonly found, while dress-pins were less common. The ornaments provided for children were similar, often adapted by bending them to fit the child, or else specially made to size. In some cases, they are quite roughly made, utilising adapted material. Thus, the spiral armbands on child burial 3 at Saukas Ratulāni were bent from simple wire of circular cross-section.

Neck-rings are one of the most widespread forms of female ornaments (*Fig. 34*). The neck-rings found on the burials belong to forms represented across a wide area of eastern Latvia. They number between one and four per burial. Most commonly worn were neck-rings with flattened, overlapping terminals and attached trapezoidal pendants, as well as neck-rings twisted from

pecveida piekariņiem, kā arī no trim stieplēm vītie kaklariņķi ar cilpu galiem. Retāk sastopami galos tordētie kaklariņķi ar četrskaldņu galiem un seglu un kāša galiem. Interesanta nianse vērojama kaklariņķu ar noplacinātiem, pamīšus ejošiem galiem izgatavošanā – vairumā gadījumu to apakšējais, mazāk redzamais gals nav bijis izstrādāts līdz galam – atstāts neapstrādāts un nerotāts. Virsējā galā iekarinātie trapecveida piekariņi – mēlītes bijušas nelielas, dažkārt arī rotātas un liktas pa pāriem. Zvārguļi kaklariņķos konstatēti tikai vienā gadījumā. Šo kaklariņķu galu izveidojums un to rotājums bijis tradicionāls – virsmā izveidoti rombu raksti un saulītes vai līkloča līnijas. Daudziem kaklariņķiem saskatāmas ilgstoša lietojuma pēdas – nodilumi, labojumi.

Bieži gan sieviešu, gan meiteņu apbedījumos atrastas krāšņas, vairāku viju kaklarotas, kas sastāvējušas no visdažādākā veida stikla, arī dzintara krellēm, kauri gliemežvākiem, bronzas spirālēm, zvārguļiem, kā arī dažādiem piekariem – amuletiem. Piekari gatavoti no kaula un bronzas, kā arī no alvas, bet tā saglabājusies ļoti vāji. Visai bieža alvas izmantošana gan rotās, gan tērpu dekorēšanai konstatēta Lejasdopeļu senkapos.

Latgaļu kultūrai tik raksturīgā kaklarota – lociņa važturis – sēļu apdzīvotajā teritorijā nav bijusi izplatīta. Tikai vienā Sēlpils Lejasdopleļu apbedījumā (II uzkalniņa 9. kaps) konstatēts no griezumā apaļas stieples

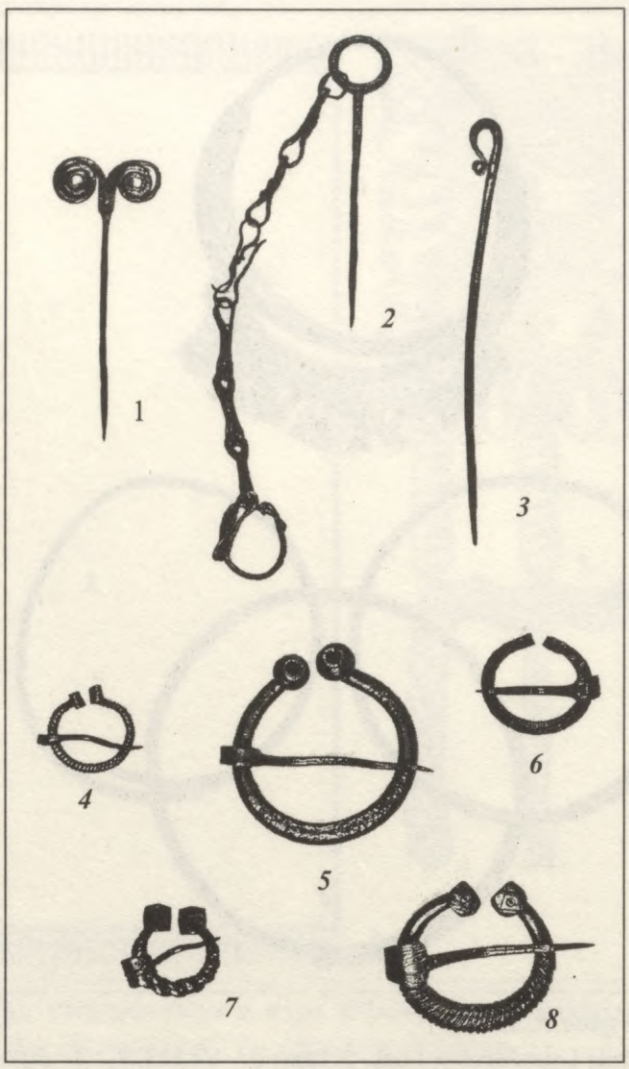

35. att. **Sieviešu saktas un rotadatas** (*foto R. Kaniņš*)
Rotadatas: *1* – VI 56: 86, Sēlpils Lejasdopeles, II uzk. 4. kaps; *2* – VI 56: 218, Sēlpils Lejasdopeles, II uzk. 17. kaps; *3* – VI 227: 657, Rites Stupeļi.
Saktas: *4* – VI 228: 88, Elkšņu Beteļi, 16. kaps; *5* – VI 56: 225, Sēlpils Lejasdopeles, II uzk. 18. kaps; *6* – VI 56: 62, Sēlpils Lejasdopeles, II uzk. 2. kaps; *7* – VI 228: 90, Elkšņu Beteļi, 16. kaps; *8* – VI 56: 108, Sēlpils Lejasdopeles, II uzk. 9. kaps

Fig. 35. **Women's brooches and dress-pins** (*photo: R. Kaniņš*)
Dress-pins: *1* – VI 56: 86, burial 4, barrow II, Sēlpils Lejasdopeles; *2* – VI 56: 218, burial 17, barrow II, Sēlpils Lejasdopeles; *3* – VI 227: 657, Rites Stupeļi.
Brooches: *4* – VI 228: 88, burial 16, Elkšņu Beteļi; *5* – VI 56: 225, burial 18, barrow II, Sēlpils Lejasdopeles; *6* – VI 56: 62, burial 2, barrow II, Sēlpils Lejasdopeles; *7* – VI 228: 90, burial 16, Elkšņu Beteļi; *8* – VI 56: 108, burial 9, barrow II, Sēlpils Lejasdopeles

three strands with loop terminals. Less common are neck-rings with a single strand twisted at the ends with four-sided terminals or with saddle-and-hook terminals. An interesting detail is observable on the neck-rings with flattened, overlapping terminals: in most cases work on the lower, less visible terminal has not been completed, so that it is unfinished and undecorated. The trapezoidal pendants attached to the upper terminal are small, sometimes ornamented, and arranged in pairs. Tinklers have been found only on one neck-ring. The form of the terminals and the ornamentation of these neck-rings followed a traditional pattern: rhombic designs and "sun signs" with a central dot or zigzag lines were arranged on the surface. Many neck-rings have signs of wear and repairs, indicating a long period of use:

Colourful necklaces passing around the neck several times are common finds on burials of women and girls: these consisted of a very wide range of glass beads, as well as amber beads, cowrie shells, bronze spirals, tinklers and various amulet pendants. The pendants are of bone or bronze, as well as tin, although the tin is very poorly preserved.

At Lejasdopeles, tin was found to have been used very commonly for jewellery and for dress decoration.

One very characteristic form of ornament found in Latgallian culture – the arched chain-holder – was not widespread in the Selonian area. Only one burial at Sēlpils Lejasdopeles (burial 9 of barrow II) had an object resembling an arched

izlocīts, lociņa važturim līdzīgas formas priekšmets, kurā bijusi iestiprināta kauri gliemežvāku un stikla kreļļu virtene.

Tērpu aizdarei vienlaicīgi lietotas gan saktas, gan rotadatas (*35. att.*). Biežāk konstatētais saktu daudzums apbedījumā ir no vienas līdz trim, izņemot Sēlpils Lejasdopeļu II uzkalniņa 9. kapu ar deviņām saktām. Lietotas vairāku veidu pakavsaktas. Vienas no greznākajām ir pakavsaktas ar daudzskaldņu galiem un griezumā rombveida vai segmentveida loku. Nereti uzbiezinātā, segmentveida loka daļas rievojums papildināts ar smalkākas stieples ielaidumu, bet daudzskaldņu galus sedz rotājums. Rotātas arī zoslas paplašinātās pēdas virsma. Sieviešu un bērnu apbedījumos visbiežāk konstatētas pakavsaktas ar atrotītiem galiem. To loka šķērsgriezums mēdz būt dažāds – trīsstūrveida, ovāls, taisnstūrveida, kā arī tordēts. Ievērojami retāk sastopamas citu veidu saktas – ar magoņgalvu galiem, zvaigznessaktas un nelielas riņķasaktas ar reljefu virsmas rotājumu.

Rotadatas 9.–12. gadsimtā Austrumlatvijas teritorijā zaudējušas savu nozīmi – un to izplatība šajā periodā ievērojami samazinājusies, tomēr vairākos sēļu sieviešu apbedījumos līdzās pakavsaktām izmantotas arī rotadatas. Tā, piemēram, Elkšņu Beteļu 12. kapā bijušas divas dzelzs spieķadatas, kas savā starpā savienotas ar dubultu bronzas važiņu. Pārējos gadījumos atrasta tikai viena dzelzs vai bronzas rotadata – spieķadata, adata ar riņķa galvu vai adata ar volūtu galiem. Pēdējā no tām atrasta mirušās iegurņa rajonā, ar adatas galvā iekarinātu stienīšu važiņu un lāča zoba piekaru līdzās. Līdzīgā veidā rotadatas atrastas arī dažos Daugavas pretējā krasta Kokneses senkapu apbedījumos (1., 2. kaps).

Nozīmīga sieviešu rota bijušas arī aproces (*36. att.*), tomēr tās konstatētas ne visos apbedījumos. Visbiežāk sastopams līdzīgs aproču skaits – pa vienai vai divām aprocēm uz katras rokas. Šim reģionam neraksturīgi liels aproču daudzums fiksēts Elkšņu Beteļu un Rubenes Rubiķu sila senkapos, kur konstatētas 6–9 cita virs citas liktas aproces, turklāt to skaits uz katras rokas bijis atšķirīgs [144: 6.att., 77]. Aproces mēdz būt gan viena veida, gan arī dažādas. Gadījumos, kad bijušas vairākas viena veida aproces, tās vienmēr darinātas nedaudz atšķirīgas.

Dominējošās ir lentveida aproces ar zvērgalvu galiem. To loka šķērsgriezums bijis gan segmentveida, gan trīsstūrveida, gan ar uzbiezinātu loka vidusdaļu, un tās rotātas ar reljefi izceltām zvērgalvām. Vairākkārt konstatētas dobas aproces ar nedaudz paplašinātiem galiem un pinuma rotājumu uz tiem. Citu veidu aproces atrastas ievērojami retāk. Starp tām minamas spirālaproces, aproces ar vītu loku un cilpu vai nocirstiem galiem, lentveida aproces ar

chain-holder, bent from wire of circular section, from which a string of cowrie shells and glass beads had been suspended.

Both brooches and dress-pins were used for fastening the dress (*Fig. 35*). Most commonly, between one and three brooches were found on burials, exceptional in this regard being burial 9 of barrow II at Sēlpils Lejasdopeles, which had nine brooches. Several forms of penannular brooch were in use. One of the most elaborate forms is the penannular brooch with polyhedral terminals and a bow of rhombic or plane-convex cross-section. In many cases the grooving on the thickened, plane-convex section of the bow is inset with finer wire, while the polyhedral terminals are covered in ornamentation. The surface of the broadened foot of the pin is also ornamented. Most common on female and child burials are penannular brooches with rolled-back terminals. The cross-section of the bow can be of various forms: triangular, oval, square or twisted. Other brooch forms – with poppy-head terminals, star brooches and small annular brooches with relief surface decoration – occur in much smaller numbers.

Dress-pins had lost their significance in the 9th–12th century in eastern Latvia, and were much less common in this period, but several Selonian female burials do have dress-pins in addition to penannular brooches. Thus, for example, burial 12 at Elkšņu Beteļi had two crook-shaped iron pins, connected by means of a double bronze chain. In the other cases, a single iron or bronze dress-pin was found: a crook-shaped pin, a pin with a ring head or a pin with volute ends. The last of these was found at the pelvis of a female burial, with a chain of bars suspended from the head of the pin and a bear's tooth pendant beside it. Dress-pins of a similar kind have been found on some burials at the cemetery of Koknese, on the opposite bank of the Daugava (burials 1, 2).

Armbands were also an important kind of female ornament (*Fig. 36*), but were not present on all burials. Most commonly, either one or two armbands are found on each arm. An uncharacteristically large number of armbands for this region has been found at Elkšņu Beteļi and Rubenes Rubiķu sils, where between six and nine armbands were found placed one above the other, with unequal numbers of armbands on the arms [144: 6. att., 77]. The armbands may all be of the same form, or they can vary. In cases where several armbands of the same kind are present, each one will be slightly different.

Predominant are ribbon-like armbands with animal-head terminals. These have a bow of plane-convex or triangular cross-section, or thickened in the middle, and decorated with relief animal heads. There are several examples of hollow armbands having slightly broadened terminals with a plait design. Armbands of other kinds are significantly less common. These include spiral armbands, armbands with a bow twisted from more than one strand and a with loop or truncated terminals,

paplašinātiem galiem un pinuma rotājumu, vītas aproces ar zvērgalvu galiem. Spirālaproces konstatētas arī sievietes rotu ziedojuma komplektā, kas novietots Sēlpils Lejasdopeļu V uzkalniņa 1. vīrieša apbedījuma kājgalī. Šādi rotu ziedojumi visai bieži sastopami sēļu apdzīvotās teritorijas apbedījumos.

Skaitliski lielāko rotu kategoriju veido gredzeni, kas skaitā no viens līdz desmit atrasti daudzos sieviešu un bērnu apbedījumos. Vairumā gadījumu tie lietoti līdzīgā skaitā uz katras rokas. Arī formu ziņā tā ir visdaudzveidīgākā rota, jo pārstāvēti gandrīz visi zināmie veidi (*37. att.*). Bez tradicionālajiem dažāda šķērsgriezuma stieples spirālgredzeniem un gredzeniem ar vidusplāksnīti sastopami arī vairoggredzeni, gredzeni ar satinumu priekšpusē, ar volūtu galiem, ar uzbiezinātu, rotātu priekšpusi, ar vītu priekšpusi, skārda gredzeni ar paplašinātu priekšpusi. Vairākos apbedījumos, arī bērnu, atrasti reti sastopami slēgta tipa gredzeni ar zila stikla ielikumu. Salīdzinoši daudz starp spirālgredzeniem sēļu materiālos ir tādu, kas gatavoti vai nu no savītām stieplēm, vai arī notinot gredzenu ar vienu stiepli, galā izveidojot

ribbon-like armbands with broadened terminals and a plait design, as well as armbands twisted from more than one strand with animal-head terminals. Spiral armbands have also been found in an offering of female ornaments placed at the foot of male burial 1 in barrow V at Sēlpils Lejasdopeles. Such offerings of jewellery are very common in graves in the Selonian area.

Finger-rings constitute the most numerous category of ornaments: these were found on many female and child burials, numbering between one and ten. In most cases, equal numbers of rings were worn on each hand. In terms of form, too, this is the most diverse form of jewellery, since almost all the known forms are represented (*Fig. 37*). Apart from the traditional spiral rings, made of wire of various cross-section, and rings with a mid-plate, shield-shaped rings are also found, as are rings with binding on the head, with volute ends, with a thickened and ornamented head, with a twisted head, and rings of metal sheet with a broadened head. Found on several burials, including children, have been the rarely-occurring closed rings inset with blue glass. The spiral rings of the Selonians include quite a large number made either from more than one strand twisted together, or by winding a

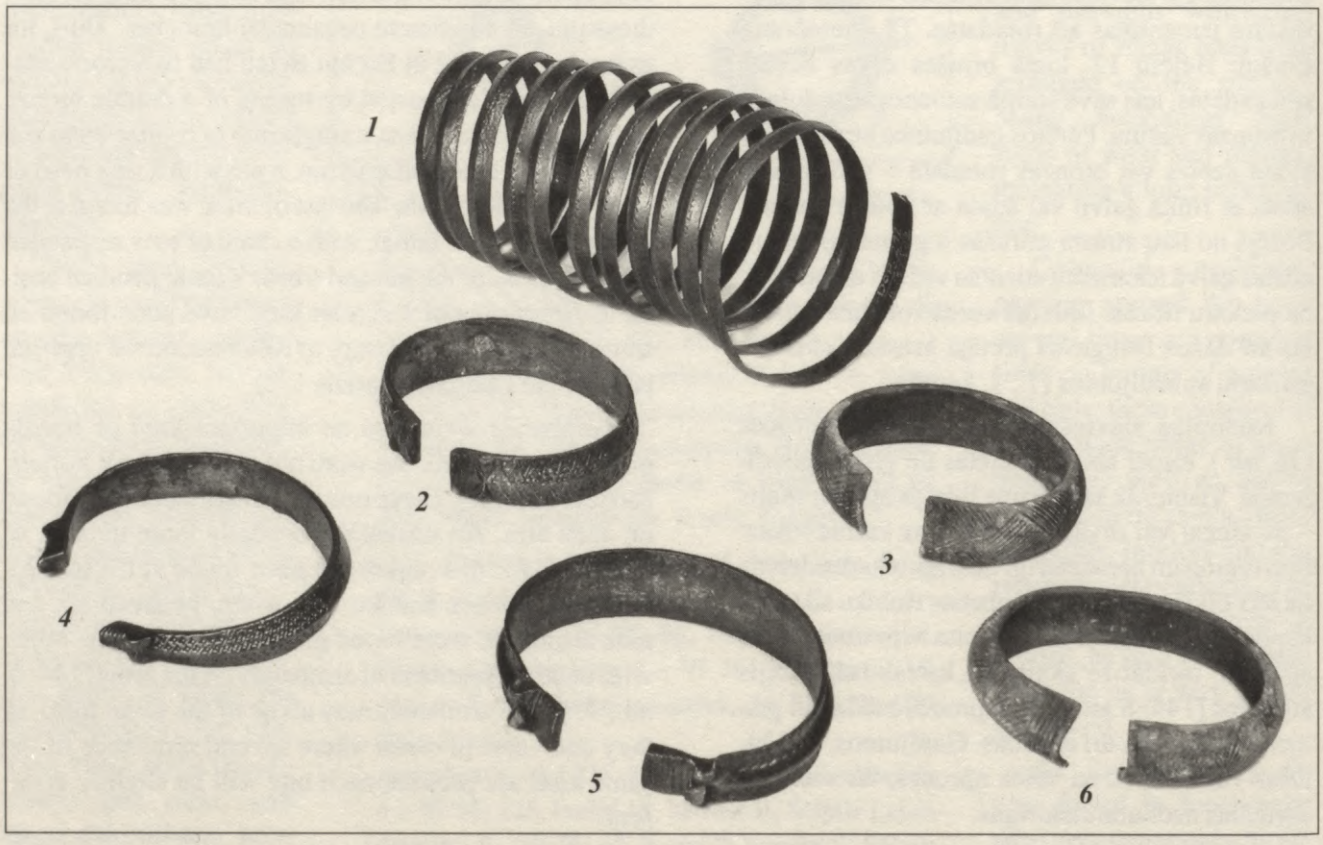

36. att. **Sieviešu aproces** (*foto R. Kaniņš*):
1 – VI 56: 212, Sēlpils Lejasdopeles, II uzk. 17. kaps; *2* – VI 56: 21, Sēlpils Lejasdopeles, I uzk. 5. kaps; *3* – VI 228: 38, Elkšņu Beteļi, 12. kaps; *4* – VI 56: 336, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 1. kaps; *5* – A 10201: 8, Dignājas Strautmaļi, 6. kaps; *6* – VI 228: 43, Elkšņu Beteļi, 12. kaps

Fig. 36. **Women's armbands** (*photo: R. Kaniņš*):
1 – VI 56: 212, burial 17, barrow II, Sēlpils Lejasdopeles; *2* – VI 56: 21, burial 5, barrow I, Sēlpils Lejasdopeles; *3* – VI 228: 38, burial 12, Elkšņu Beteļi; *4* – VI 56: 336, burial 1, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles; *5* – A 10201: 8, burial 6, Dignājas Strautmaļi; *6* – VI 228: 43, burial 12, Elkšņu Beteļi

37. att. **Gredzeni** (*foto R. Kaniņš*):

1 – VI 56: 24, Sēlpils Lejasdopeles, I uzk. 5. kaps; *2* – A 12047: 9, Ābeļu Priednieki, 2. kaps; *3* – VI 56: 25, Sēlpils Lejasdopeles, I uzk. 5. kaps; *4* – VI 228: 113, Elkšņu Beteļi, 16. kaps; *5* – VI 56: 217, Sēlpils Lejasdopeles, II uzk. 17. kaps; *6* – VI 56: 351, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 1. kaps; *7* – VI 56: 23, Sēlpils Lejasdopeles, I uzk. 5. kaps; *8* – VI 56: 349, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 2. kaps; *9* – VI 56: 278, Sēlpils Lejasdopeles, III uzk. 7. kaps

Fig. 37. **Finger-rings** (*photo: R. Kaniņš*):

1 – VI 56: 24, burial 5, barrow I, Sēlpils Lejasdopeles; *2* – A 12047: 9, burial 2, Ābeļu Priednieki; *3* – VI 56: 25, burial 5, barrow I, Sēlpils Lejasdopeles; *4* – VI 228: 113, burial 16, Elkšņu Beteļi; *5* – VI 56: 217, burial 17, barrow II, Sēlpils Lejasdopeles; *6* – VI 56: 351, burial 1, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles; *7* – VI 56: 23, burial 5, barrow I, Sēlpils Lejasdopeles; *8* – VI 56: 349, burial 2, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles; *9* – VI 56: 278, burial 7, barrow III, Sēlpils Lejasdopeles

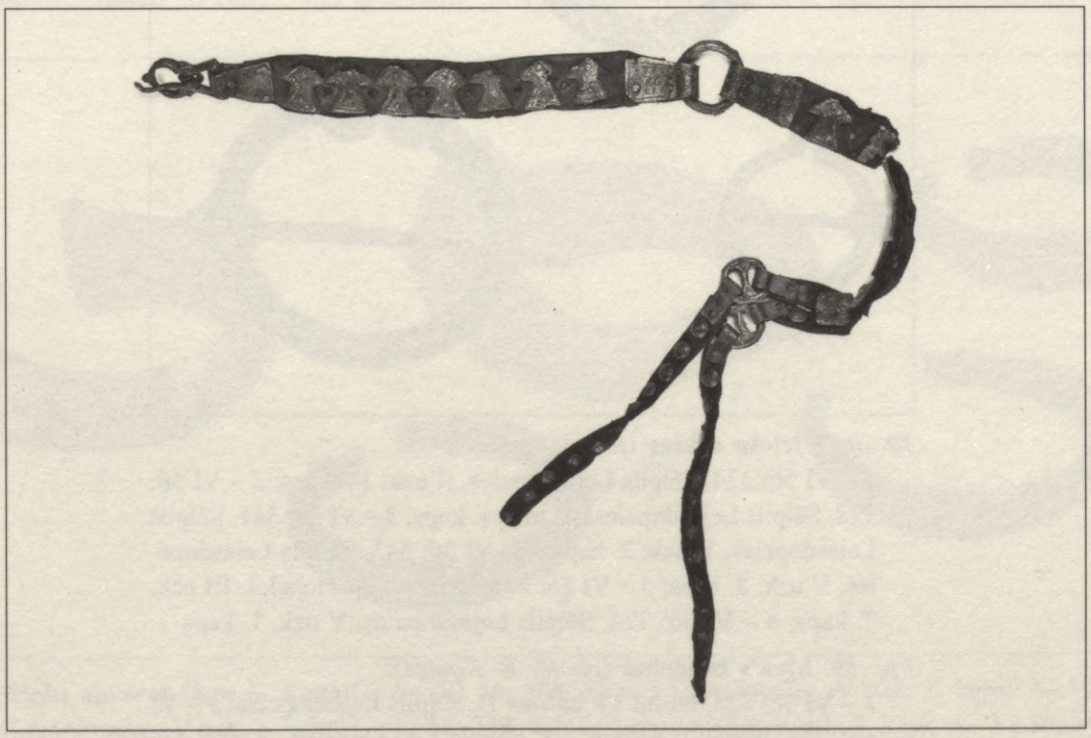

38. att. **Ādas josta ar bultveida apkalumiem, sadalītāju, sprādzi un piekaru. VI 56:7, Sēlpils Lejasdopeles, I uzk. 3. kaps** (*foto R. Kaniņš*)

Fig. 38. **Leather belt with arrow-shaped mounts, divider, buckle and suspended adornment. VI 56:7, burial 3, barrow I at Sēlpils Lejasdopeles** (*photo: R. Kaniņš*)

cilpiņas un iekarinot mazas trapecveida mēlītes. Šādi gredzeni iegūti arī vīriešu apbedījumos.

Vīriešu lietoto rotu skaits bijis ievērojami mazāks. Viena no greznākajām vīriešu tērpa rotām bijusi josta. Ar bronzas sprādzēm un dažādiem apkalumiem rotātu ādas jostu fragmenti saglabājušies daudzos pētītajos apbedījumos. Grezna, ar trīs dažāda veida apkalumiem rotāta ādas josta konstatēta Sēlpils Lejasdopeļu I uzkalniņa 3. ugunskapā. Šeit izmantoti bultveida un kvadrātveida bronzas apkalumi, bet jostas piekars – divas šauras ādas joslas rotātas ar apaļiem bronzas skārda apkalumiem (*38. att.*). Citām jostām lietoti gan krustveida, gan kvadrātveida un

single strand around the ring, forming loops at the ends and suspending small trapezoidal pendants from them. Such rings have also been found on male burials.

Men had significantly smaller amounts of jewellery. One of the most elaborate decorative elements of male dress was the belt. Fragments of leather belts with bronze buckles and various mounts were preserved on many excavated burials. A leather belt decorated with three different kinds of mounts was found in cremation burial 3 of barrow I at Sēlpils Lejasdopeles. Arrow-shaped and square bronze mounts had been used, and there was a belt attachment consisting of two narrow leather straps decorated with circular mounts of sheet bronze (*Fig. 38*). Cruciform, square and rectangular mounts

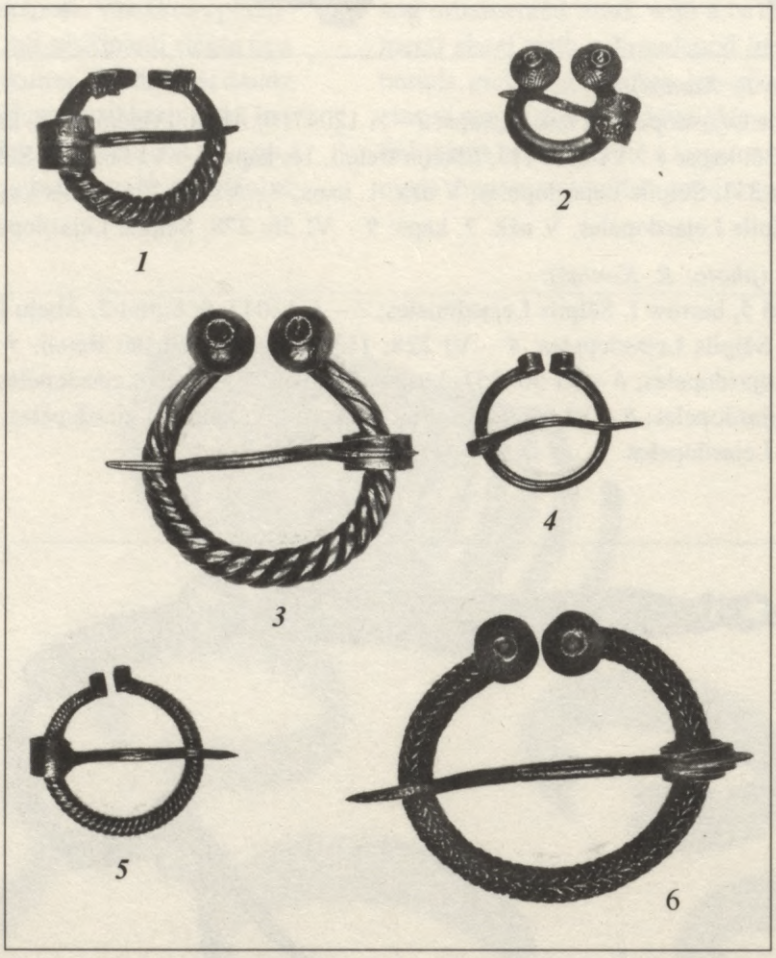

39. att. **Vīriešu saktas** (*foto R. Kaniņš*):
1 – VI 56: 324, Sēlpils Lejasdopeles, II uzk. 14. kaps; *2* – VI 56: 228, Sēlpils Lejasdopeles, III uzk. 1. kaps; *3* – VI 56: 341, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 2. kaps; *4* – VI 56: 343, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 2. kaps; *5* – VI 56: 275, Sēlpils Lejasdopeles, III uzk. 7. kaps; *6* – VI 56: 324, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 1. kaps

Fig. 39. **Men's brooches** (*photo: R. Kaniņš*):
1 – VI 56: 324, burial 14, barrow II, Sēlpils Lejasdopeles; *2* – VI 56: 228, burial 1, barrow III, Sēlpils Lejasdopeles; *3* – VI 56: 341, burial 2, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles; *4* – VI 56: 343, burial 2, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles; *5* – VI 56: 275, burial 7, barrow III, Sēlpils Lejasdopeles; *6* – VI 56: 324, burial 1, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles

taisnstūrveida apkalumi, kā arī apaļi skārda apkalumi vienā vai divās rindās.

Vīriešu apbedījumos visbiežāk konstatēta tikai viena, izņēmuma gadījumos divas vai trīs saktas, kas gan bijušas ievērojami masīvākas (*39. att.*). Sastopamas bronzas pakavsaktas ar daudzskaldņu galiem un šķērsrievotu loku, pakavsaktas ar atrotītiem galiem. Divos Sēlpils Lejasdopeļu apbedījumos (II uzkalniņa 14., 16. kaps) pakavsaktu gali izveidoti zvērgalvu formā. Visbiežāk sastopamas pakavsaktas ar magoņgalvu galiem. Viena no tām – Sēlpils Lejasdopeļu V uzkalniņa 1. kapā atrastā sakta ir īpaši grezna – ar smalkas bronzas stieples pinumu ap loku (*39. att.: 6*). Līdzīgs bronzas stieples pinums ap saktas loku, kas gan bijusi gatavota no dzelzs, konstatēts arī Kokneses senkapu 83. apbedījumā. No cita tipa saktām atrastas tikai pakavsaktas ar vāļu galiem un noplacinātā stopa – šķēršu sakta ar platējuma pēdām uz virsmas.

Aproces sēļu vīriešu apbedījumos konstatētas visai reti, un tās lielākoties bijušas aproces ar zvērgalvu galiem (*40. att.*). Vairumā gadījumu mirušajam līdzi dota viena aproce. Tikai divos Sēlpils Lejasdopeļu vīriešu apbedījumos (V uzkalniņa 1. un 2. kaps) vīrieša tērpu papildinājis lielāks aproču skaits – sešas un piecas aproces. Abos gadījumos četras no tām bijušas ar zvērgalvu galiem un pa vienai – masīvās aproces ar segmentveida galu griezumu, bet 1. kapā arī karavīra aproce.

Gredzeni vīriešu apbedījumos sastopami mazākā skaitā – visbiežāk viens vai divi. Tikai dažos apbedījumos konstatēti arī četri – seši gredzeni,

were used on other belts, as were circular mounts of metal sheet, arranged either in one row or two.

Generally, one brooch was found on male burials, two or three being present in exceptional cases, but the men's brooches were considerably heavier (*Fig. 39*). They include bronze penannular brooches with polyhedral terminals and a transversely grooved bow, and a penannular brooch with rolled-back terminals. Two burials at Sēlpils Lejasdopeles (burials 14 and 16 of barrow II) have penannular brooches with animal-head terminals. Most common are penannular brooches with poppy-head terminals. One of these, from burial 1 of barrow V at Sēlpils Lejasdopeles, is particularly elaborate, the bow having plaited bronze wire around it (*Fig. 39:6*). Similar decoration of plaited wire around the bow of a brooch, in this case of iron, has been found on burial 83 at the cemetery of Koknese. The only other brooch types are penannular brooches with club-shaped terminals and a flattened cross-ribbed crossbow fibula with traces of plating on the surface.

Armbands are very rarely found on male Selonian burials, and most of the finds are armbands with animal-head terminals (*Fig. 40*). In the majority of cases, only one armband has been provided. Only two male burials at Sēlpils Lejasdopeles (burials 1 and 2 of barrow V) have greater numbers of armbands: six and five, respectively. In both cases, four of them had animal-head terminals, along with one solid armband with terminals of plane-convex cross-section, burial 1 also having a warrior's armband.

There are fewer finger-rings on male burials: most commonly one or two. Only a small number of burials

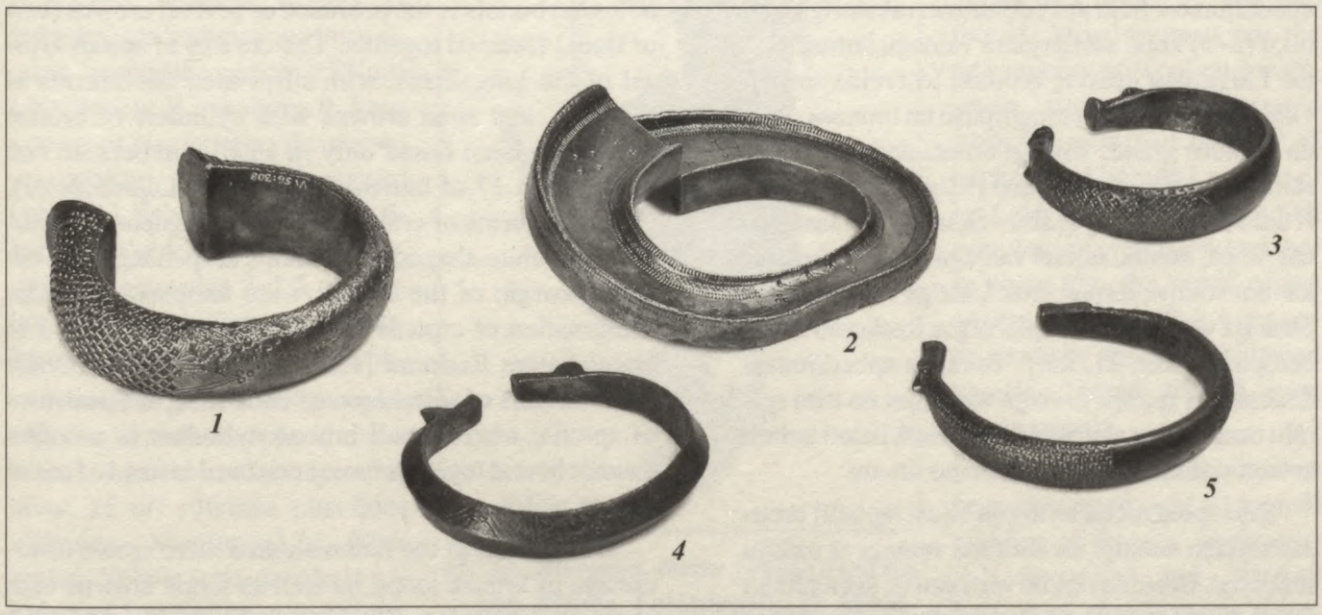

40. att. **Vīriešu aproces** (*foto R. Kaniņš*): *1* – VI 56: 308, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 1. kaps; *2* – VI 56: 309, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 1. kaps; *3* – VI 56: 348, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 2. kaps; *4* – VI 56: 345, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 2. kaps; *5* – VI 56: 310, Sēlpils Lejasdopeles, V uzk. 1. kaps

Fig. 40. **Men's armbands** (*photo: R. Kaniņš*): *1* – VI 56: 308, Sēlpils Lejasdopeles, burial 1, barrow V; *2* – VI 56: 309, burial 1, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles; *3* – VI 56: 348, burial 2, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles; *4* – VI 56: 345, burial 2, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles; *5* – VI 56: 310, burial 1, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles

un to formu izvēle nav pārāk plaša. Dominē vienkārši, masīvi spirālgredzeni un gredzeni ar vidusplāksnīti. Dažkārt atrasti arī gredzeni ar vītu priekšpusi.

Materiāli par sēļu apģērbu 9.–12. gadsimta arheoloģiskajos izrakumos iegūti nelielā daudzumā, un uz to pamata nav iespējams vispusīgi raksturot valkāto tērpu īpatnības kopumā. Atrastie tekstiliju fragmenti pārstāv tikai atsevišķas tērpa daļas. To gatavošanai izmantota vilna un lini, apdarei arī bronzas un alvas rotājumi, stikla krelles, astri. No linu audumiem saglabājušies ļoti mazi paraugi, kas gatavoti dažādās tehnikās. Vilnas audumi galvenokārt austi četrnīšu trinītī no vienkārtīgiem pavedieniem. Gandrīz visiem audumiem lietoti Z vērpuma pavedieni abos virzienos. Atsevišķiem smalkākiem, domājams, ievestiem audumiem izmantoti arī šķeterēti pavedieni. Auduma blīvums vairumā gadījumu atbilst vidējas kvalitātes rādītājiem – 8–11 pavedieni centimetrā. Spriežot pēc iegūtajām rotām, sievietes, visticamāk, valkājušas apliekamos svārkus, bet konkrētāki materiāli par to veidu un apdari nav iegūti. Trūkst arī datu par kreklu piegriezumu un apstrādi, izņemot kādu bērna apbedījumu Sēlpils Lejasdopelēs (II uzkalniņa 1. kaps), kurā saglabājies dūrgala malas apšuvums ar sarkanas krāsas vilnas pavedienu. Līdzīgs apšuvuma paraugs konstatēts arī kādā vīrieša apbedījumā, bet nav zināma tā konkrēta atrašanas vieta. Audumi pie šiem vilnas šuvumiem nav saglabājušies.

Kā tērpa sastāvdaļa un vienlaicīgi rota uztverami vainagi, kas iegūti gan sieviešu, gan meiteņu apbedījumos. Sēļu apbedījumiem raksturīga vairāku (2–3) kopā sastiprinātu vainagu izmantošana. Latgaļiem tipiskie bronzas lentveida spirāļu vainagi ar piekariem mugurpusē un bronzas skārda cilindru grīstes vainagi atrasti nedaudzos eksemplāros. Vienā gadījumā (Sēlpils Lejasdopeļu II uzkalniņa 17. kaps) abu veidu vainagi sastiprināti kopā, deniņu rajonā vainaga apakšmalai piekarinot volūtveida piekarus. Līdzīga vainagu kombinācija vēl zināma Vecpiebalgas Raskumu 3. apbedījumā [182: 31. att.]. Vairākos apbedījumos konstatētas spirāļu vainaga variācijas no trim spirāļu rindām, kur starpskārdnīšu vietā lietoti nelieli bronzas cilindriņi vai vilnas dzijas tinumi.

Sēļu apdzīvotajā teritorijā bijuši izplatīti bronzas riņķīšu vainagi un auduma vainagi ar uzšūtu rotājumu. Bronzas riņķīši vērti gan uz šķeterētiem vilnas pavedieniem, gan astru grīstēm. Riņķīši pa diviem kopā pamīšus izkārtoti trīs līdz četrās rindās, veidojot līkloci. Sēlpils Lejasdopeļu II uzkalniņa 4. kapa vainagam bronzas riņķīši vērti uz 2,5 mm platām astru pīnītēm. Tās pītas bizes veidā no trim atsevišķām astru grīstēm, kas katra sastāv no 12 astriem. Astri izmantoti arī citu

have four or six rings, and the range of forms is not very wide. Simple, heavy spiral rings predominate, along with rings having a mid-plate. In some cases, rings with a plaited head have also been found.

Archaeological excavation has provided only a small amount of evidence regarding Selonian dress of the 9th–12th century, and this material does not permit general characterisation of the features of the dress. The finds of textile fragments come only from certain garments. These were made of wool or linen, decorated with bronze and tin, glass beads and horsehair. Only very small samples are preserved of linen fabrics, and these have been made in a variety of techniques. The woollen fabrics were mainly woven in 2/2 twill from single thread. Almost all the fabrics use Z-spun threads in both directions. For certain finer weaves, thought to be imported, plied thread has also been used. The density of the weave corresponds in most cases to medium quality fabric: 8–11 threads per centimetre. Judging from the forms of jewellery, the women most likely wore wrap-around skirts, but there is no material permitting the characterisation of these skirts. Likewise, there is no data on the cut and trimmings of the shirts, except for a find from the burial of a child at Sēlpils Lejasdopeles (burial 1 of barrow II), where embroidery in red woollen thread has been preserved from the end of a sleeve. An example of similar embroidery has been found on a male burial, but its placement on the dress is not known. No woven fabric has been preserved with this woollen embroidery.

The crown headdresses that are found on burials of women and girls can be seen as part of the dress and at the same time as a form of ornament. Characteristic of Selonian burials is the presence of several crowns (two or three) fastened together. The crowns of spirals typical of the Latgallians, with suspended adornments at the back, and twist crowns with cylinders of bronze sheet have been found only in small numbers. In one case (burial 17 of barrow II at Sēlpils Lejasdopeles), these two forms of crown were found fastened together, with volute-shaped adornments suspended from the lower margin of the crown at the temples. A similar combination of crowns has been found on burial 3 at Vecpiebalgas Raskumi [182: 31. att.]. Several burials have variants of spiral crowns consisting of three rows of spirals, where small bronze cylinders or woollen threads bound together have been used instead of metal spacer plates.

Widespread in the Selonian area were crown headdresses of bronze loops, as well as fabric crowns with sewn-on decoration. The bronze loops were threaded on plied woollen thread or twisted horsehair. The loops were arranged alternately in pairs, forming a zigzag pattern of three to four rows. The crown on burial 4 of barrow II at Sēlpils Lejasdopeles had bronze loops threaded onto 2.5 mm wide braids of horsehair. The braids were made from three separate twists of horse-

apģērba daļu apstrādē. 9. apbedījumā iegūts neliels astru lentes fragments no divu krāsu materiāliem, austiem rakstā, kas varētu būt izmantota kā matu lente [146: 76]. Fragmenta niecīguma un konkrētākas atrašanās vietas un apstākļu raksturojuma trūkuma dēļ lentas lietojums tomēr šobrīd uzskatāms par neskaidru. Kādā citā apbedījumā saglabājušās no astriem un divkrāsainas vilnas dzijas veidotas apaļas (diametrs – 0,5 cm) pīnītes, kas acīmredzot izmantotas kādas tērpa daļas apdarei. Astru lietojums apģērba dekorēšanai konstatēts arī vairākos citos sieviešu un vīriešu apbedījumos, kur tie izmantoti kā pamatmateriāls bronzas spirālīšu dekoratīvajiem vērumiem.

Sēlpils Lejasdopeļu II uzkalniņa 1. kapā – 5 gadus vecas meitenes apbedījumā vienam no vainagiem bijusi uzšūta mežģīņveida bronzas spirālīšu lente, vērta uz smalkiem sarkanas krāsas vilnas pavedieniem. Auduma vainagu saglabāšanās pakāpe ir ļoti vāja – gandrīz visi uzšūtie rotājumi iznīkuši un sadrupuši, arī no auduma pamatnes saglabājušies niecīgi paraugi. Pēc aprakstiem noprotams, ka šo vainagu rotājums bijis nedaudz atšķirīgs no tradicionālajiem latgaļu auduma vainagos izmantotajiem rotājumiem. Plašāk lietoti dažāda veida alvas rotājumi, kas šobrīd vairs nav restaurējami. Visa veida vainagiem to savienojuma vietā piestiprināti dažādi piekari – gan bronzas važturi ar važiņām, gan audenes un vilnas pinumi. Īpatnējākie no tiem ir Sēlpils Lejasdopeļu II uzkalniņa 9. kapa vainagam pievienotie vilnas pinuma piekari, kopskaitā septiņi [146: 76]. Šobrīd saglabājušies tikai atsevišķi nelieli paraugi. Piekaru saites gatavotas 2–2,4 cm platas, aptinot trim lūku grīstēm sarkanu, šķeterētu vilnas pavedienu.

Materiāli par villainēm saglabājušies tikai dažos apbedījumos. Lietotas gan nerotātas, gan rotātas, kā arī rūtainas pusvilnas villaines. Vispilnīgākās ziņas iegūtas Sēlpils Lejasdopeļu II uzkalniņa 17. apbedījumā, kur saglabājušās divas villaines – virsējā ar bronzas gredzentiņiem rotāta, otra – nerotāta (*41. att.*). Tās darinātas līdzīgi latgaļu villaiņu gatavošanas principiem. Villaines bijušas apņemtas pleciem un stūros zem

41. att. **Sievietes tērpa rekonstrukcija pēc Sēlpils Lejasdopeļu II uzkalniņa 17. kapa materiāliem** *(zīm. L. Treija)*

Fig. 41. **Reconstruction of female dress, after material from burial 17, barrow II, Sēlpils Lejasdopeles** (*drawing: L. Treija*)

hair, each consisting of 12 fibres. Horsehair was also used in other garments. Thus, burial 9 had a small fragment of horsehair ribbon, of material in two colours, woven into a pattern and possibly used as a hairband [146: 76]. Because the fragment is so small and because there is no information about the location of the find on the body, the function of this band is so far unclear. Preserved on another burial were round (0.5 cm diameter) braids of horsehair and woollen thread in two colours, evidently used for trimming a garment. There is evidence of the use of horsehair for dress decoration from several other female and male burials, where bronze spiral decorations have been threaded on this material.

One of the crown headdresses on burial 1 of barrow II at Sēlpils Lejasdopeles, a 5-year-old girl, had a sewn-on band of bronze spirals in a lace pattern, threaded onto fine red woollen thread. The fabric crowns are very poorly preserved: almost all the sewn-on decoration has decayed, the fabric itself is only represented by minute samples. The records indicate that the decoration on these crowns differed somewhat from that used on the traditional fabric crowns of the Latgallians. Various kinds of tin decoration were used more extensively, but these cannot be reconstructed. All the different kinds of crowns have various sorts of adornments suspended at the join: bronze chain-holders with chains, woven bands and braids of woollen thread. Most unusual are the adornments of woollen braids, seven altogether, suspended from the crown of burial 9 of barrow II at Sēlpils Lejasdopeles [146: 76]. Only three small samples are preserved, and these show that the cords of the adornments were 2–2.4 cm wide, made by winding a red plied woollen thread around three twists of bast.

Evidence of shawls has been preserved only on a small number of burials. Undecorated, decorated and checked half-wool shawls were worn. The most complete information comes from burial 17 of barrow II at Sēlpils Lejasdopeles, where two shawls were preserved: the top one was decorated with bronze rings, while the other

zoda saspraustas ar saktu. Tai līdzās audumā iesprausta otra sakta. Rotātā villaine bijusi neliela – 65–70 x 95–100 cm – un rotāta visā tās garumā. Visapkārt malām no ieaustajiem gredzentiņiem izveidoti lielāki trīsstūri, bet viduslaukums klāts ar krustiņiem. Garās malas bijušas bez speciālas apdares, noslēgušās tikai ar auduma maisveida eģēm. Galos pieaustas šauras svītrainas celaines un izveidotas papildus kuplinātas bārkstis. Norādes par villaines rotāšanu ar bronzas spirālītēm lasāmas I uzkalniņa 5. kapa aprakstā, neprecizējot, kā tieši spirālītes izmantotas [146: 66]. Saglabājušās pāri par 200 dažāda garuma un 4 mm diametrā spirālītes izirušā veidā. Sēlpils Lejasdopeļu II uzkalniņa 9. kapa aprakstā norādīts, ka mirušās augums bijis pārsegts ar audumu, kas rotāts ar sīkām alvas plāksnītēm un "ķepiņām", kā arī zilas, dzeltenas un baltas krāsas stikla krellēm [146: 68]. Arī ap pleciem bijusi villaine ar alvas podziņu un caurulīšu rotājumu. Nekādi konkrēti apstiprinājumi šiem minētajiem faktiem šobrīd gan nav atrodami, jo nav saglabājušies ne auduma vai rotājumu fragmenti, ne arī dokumentējoši materiāli.

Vairākkārt iegūti pusvilnas auduma paraugi, kas liecina, ka arī sēļu sieviešu vidū visai izplatītas bijušas rūtainās, trīsnīšu trinītī austās villaines, kas sastopamas kopš 12. gadsimta. Konstatētas gan zili balti rūtainas villaines (Sēlpils Lejasdopeles, I uzkalniņa 6. kaps), gan trīskrāsainas (turpat, 2. kaps) – zili – sarkani – baltas, trīsnīšu trinītī austas villaines ar rakstainu celaiņu apdari. 6. kapa villaines fragmentam saglabājies posms, kas liecina, ka tā bijusi sašūta no diviem gabaliem. Vairākos apbedījumos iegūti arī nelieli audeņu un celos gatavotu jostu paraugi, kā arī celaines no nerotātām villainēm, kuru posmi dažkārt saglabājušies uz pakavsaktu adatām.

Dažas interesantas tērpu detaļas iegūtas vairākos vīriešu apbedījumos. Starp tām minami cepuru rotājumi, kas veidoti no trīs – sešām uz lūkiem vai vilnas dzijas vērtām bronzas spirālītēm ar galos iekārtiem bronzas trapecveida piekariņiem (*42. att.*). Šādi galvassegu rotājumi, kas atradušies cepures pieres rajonā, iegūti Sēlpils Lejasdopeļu, Ābeļu Priednieku, kā arī Kokneses senkapos.

Arī sēļi izmantojuši ar bronzas stīpiņām greznotus rokautus, kādi atrasti pāris apbedījumos. To izveide un rotājums bijis tāds pats kā latgaļu rokautiem. Iespējams, ka kreklu dūrgaliem atsevišķos gadījumos bijusi rakstainu celaiņu apdare, par ko liecina Sēlpils Lejasdopeļu V uzkalniņa 1. kapā apbedītajam uz kreisās rokas saglabājušies daļēji iziruši celaiņu posmi visapkārt kaulam. Uz šīs rokas atradies arī rokauts ar karavīra aproci. Bez tam apakšdelma kaula apakšpusē

was undecorated (*Fig. 41*). They were made in a similar manner to the Latgallian shawls, and were worn wrapped around the shoulders and fastened under the chin with a brooch, a second brooch being pinned to the fabric next to it. The decorated shawl was small, measuring 65–70×95–100 cm, and the decoration extended along the whole of its length. All around the edges, larger triangles were formed of rings woven into the fabric, while the central field was covered in crosses. There was no special trimming along the longer sides, which had simple tubular selvedges. Narrow, striped card-woven trims were attached along the ends, forming additional tassels. There is evidence of the decoration of a woollen shawl with bronze spirals from the description of burial 5 of barrow I, although it is not mentioned exactly how the spirals had been used [146: 66]. Preserved are more than 200 separate spirals of various lengths, 4 mm in diameter. The description of burial 9 of barrow II at Sēlpils Lejasdopeles indicates that the woman's body had been covered in fabric decorated with fine decorative elements of tin, as well as blue, yellow and white glass beads [146: 68]. On the shoulders she had a woollen shawl decorated with tin buttons and cylinders. Nowadays, there is no confirmation of these facts, since neither fragments of fabric or decoration, nor any documentary materials have been preserved.

Several finds of half-wool fabric samples show that Selonian women, too, very commonly wore checked 2/1 twill shawls, present from the 12th century onwards. Evidence of blue and white checked shawls has been found (Sēlpils Lejasdopeles, burial 6 of barrow I), as has evidence of tri-coloured shawls (Lejasdopeles, burial 2), in blue, red and white, woven in 2/1 twill and trimmed with patterned card-woven bands. A preserved shawl fragment from burial 6 shows that it had been sewn together from two pieces. From several burials, there are also small samples of woven and card-woven belts, as well as card-woven trims from undecorated shawls, these fragments sometimes being preserved on the pins of penannular brooches.

Various interesting remains of garments have been obtained from several male burials. These include decorations of caps, consisting of between three and six bronze spirals threaded on bast or woollen thread, with trapezoidal bronze pendants suspended at the ends (*Fig. 42*). Such headdress decorations, from the front of the cap, have been found at the cemeteries of Sēlpils Lejasdopeles, Ābeļu Priednieki and Koknese.

The Selonians, too, wore armcloths decorated with bronze rods: these have been found on a couple of burials. They were made and decorated in the same manner as those of the Latgallians. It is possible that in certain cases the sleeve-ends of the shirts were trimmed with patterned card-woven bands, as indicated by the partly disintegrated sections of card-woven bands all around the bones of the left arm of burial 1 of barrow V at Sēlpils Lejasdopeles. There was also an armcloth and

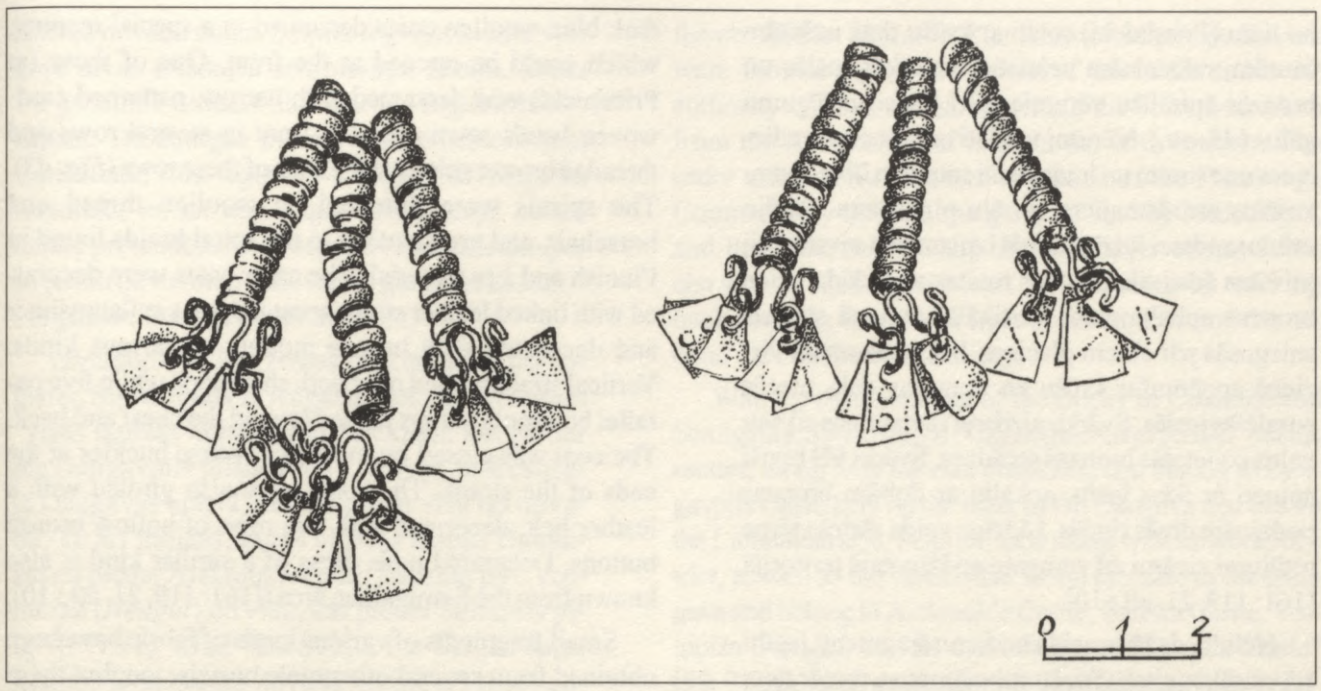

42. att. **Bronzas spirālīšu rotājumi no cepures. VI 56: 300, Sēlpils Lejasdopeles, V uzkalniņa 1. kaps** *(zīm. A. Alksne-Alksnīte)*

Fig. 42. **Bronze spirals from the decoration of a cap. VI 56: 300, burial 1, barrow V, Sēlpils Lejasdopeles** (*drawing: A. Alksne-Alksnīte*)

43. att. **Vīriešu svārku aizdares rotājums. A 12047: 29, Ābeļu Piednieki, 2. kaps** (*foto K. Kalsers*)

Fig. 43. **Decoration of the front of a man's coat. A 12047: 29, burial 2, Ābeļu Priednieki** (*photo: K. Kalsers*)

saglabājušies apstrādātas ādas fragmenti ar šuvuma pēdām, kas varētu būt no krekla apdares. Ādas lietojums kreklu apdarei zināms Nukšu senkapu 16. vīrieša kapā.

Trijos gadījumos (Ābeļu Priednieki, 2. kaps, Sēlpils Lejasdopeles, V uzkalniņa 1. kaps; Koknese, 82. kaps) rotām bagātos vīriešu kapos iegūti materiāli par īpašā veidā rotātiem, priekšpusē atveramiem, tumši zilas krāsas vilnas svārkiem. Vieni

a warrior's armband on this arm. Apart from this, fragments of leather were preserved on the lower side of the bones of the forearm, with traces of embroidery, which may be trimming of the shirt. Leather has been used for trimming the shirt of male burial 16 at the cemetery of Nukši.

In three cases (burial 2 at Ābeļu Priednieki, burial 1 of barrow V at Sēlpils Lejasdopeles, burial 82 at Koknese) male burials rich in jewellery have produced evidence of

no tiem (Priednieki) rotāti ar krūšu daļā uzšūtām šaurām, rakstainām celainēm vairākās joslās un bronzas spirālīšu vērumiem šo joslu noslēgumu galos (*43. att.*). Vērumi veidoti uz vilnas pavedieniem un astriem un ir identiski somu un lībiešu materiālos atrodamajiem spirāļu pinumiem. Pārējo svārku apdarei līdzīgā veidā izmantotas savstarpēji saistītas ādas siksnas, kas rotātas ar dažāda veida bronzas apkalumiem. Vertikālā virzienā siksnas sniegušās pār abiem pleciem, bet horizontālā virzienā apņēmušas krūšu un muguras daļu piecās paralēlās joslās. Svārku aizdarei izmantotas siksnu galos izvietotās bronzas sprādzes. Svārki vēl bijuši apjozti ar ādas jostu, apkaltu ar dobām bronzas podziņām divās rindās. Līdzīga veida vīrieša tērpa rotājumi zināmi arī zemgaļu apdzīvotajā teritorijā [161: 119, 21. att.: 10].

Nelieli, dažāda veida audumu fragmenti iegūti arī vairākos citos vīriešu apbedījumos, tomēr tiem trūkst specifisku pazīmju, kas ļautu tos saistīt ar konkrētām tērpa sastāvdaļām un raksturot to specifiku. Līdzīgi ir ar tekstilatradumiem no nedaudzajiem bērnu apbedījumiem. Dažkārt sieviešu un bērnu apbedījumos saglabājušies nelieli ādas apavu fragmenti, pēc kuriem nav iespējams rekonstruēt to veidu, bet apavu tuvumā atrastie bronzas zvārguļi un stīpiņas pieļauj to rotāšanas iespējamību [146: 68].

Kopumā apskatot sēļu apbedījumos atrastos tekstilatradumus, jāsecina, ka visumā arī tērpu jomā saskatāma sēļu līdzība ar tiem radniecisko latgaļu apģērbu darināšanas tradīcijām, kā arī jūtams tuvumā mītošo lībiešu kultūras iespaids. Vienlaicīgi iezīmējas arī atsevišķas īpatnības, kas būtu precizējamas jaunu materiālu analīzes gaitā.

NO SĒĻU ZEMĒM UZ AUGŠZEMI

Kopš 15. gadsimta vairs netiek runāts par sēļu zemēm, Sēliju – un tā tiek iekļauta Livonijas ordeņa valsts sastāvā, administratīvi sadalot Aizkraukles komurejas un Sēlpils fogtejas administratīvajās robežās. Augšzemes austrumdaļa, kur vēlajā dzelzs laikmetā sēļi nedzīvoja, iekļāvās Dinaburgas komturejas zemēs. Aizkraukles komturejā ietilpa tā trešdaļa Sēlijas zemes, ko ordenis ieguva 1256. gada dalīšanas līgumā ar Rīgas arhibīskapu, un tā Kalves daļa, ko ordenis ieguva no Rīgas domkapitula. To netieši apstiprina fakts, ka vēlākā Aizkraukles draudze 16.–18. gadsimtā sastāvēja no divām daļām: samērā šauras zemes joslas gar Daugavu un apvidus pie Lietuvas robežas no Kurmenes līdz Gricgalei, t.i., kādreizējās

dark blue woollen coats decorated in a special manner, which could be opened at the front. One of these (at Priednieki) was decorated with narrow, patterned card-woven bands sewn onto the front in several rows and threaded bronze spirals at the ends of these rows (*Fig. 43*). The spirals were threaded on woollen thread and horsehair, and are identical to the spiral braids found in Finnish and Liv material. The other coats were decorated with linked leather straps arranged in a similar manner and decorated with bronze mounts of various kinds. Vertical straps passed over both shoulders, while five parallel horizontal straps passed around the chest and back. The coat was closed by means of bronze buckles at the ends of the straps. The coats were also girdled with a leather belt, decorated with two rows of hollow bronze buttons. Decorated male dress of a similar kind is also known from the Semigallian area ([161: 119, 21. att.: 10].

Small fragments of various kinds of fabric have been obtained from several other male burials, too, but these lack distinctive features that might permit them to be connected with particular garments and interpreted in detail. The situation with textile finds from the few child burials is similar. In some cases, small fragments of leather footwear are preserved on burials of women and children. These do not permit reconstruction of the form of footwear, but the bronze tinklers and metal rods found nearby suggest that they were decorated [146: 68].

Altogether, considering the textile finds from the Selonian burials, the conclusion may be drawn that there is a resemblance in terms of dress traditions with the kindred Latgallians, along with an influence from the culture of the Livs, who lived nearby. At the same time, certain characteristic features may be distinguished, and the analysis of new material might shed more light on these.

FROM THE SELONIAN LANDS TO AUGŠZEME

From the 15th century, there is no more mention of the Selonian lands or Selonia. This area was incorporated into the state of the Livonian Order, dividing it administratively between the Aizkraukle Commandery and Sēlpils Bailiwick. The eastern part of Augšzeme, which had not been populated by Selonians in the Late Iron Age, belonged to Dinaburga Commandery. Aizkraukle Commandery included the third of Selonia that the order had gained by the 1256 agreement concluded with the Archbishop of Riga, and the part of Kalve that the order had gained from the Riga Dom Chapter. This is indirectly confirmed by the fact that the later church parish of Aizkraukle consisted in the 16th–18th century of two separate parts: a fairly narrow belt of land along the Daugava, and the area along the Lithuanian border between Kurmene and Gricgale, i.e. the parts of the

Kalves novada daļas. Sēlpils fogtejas zemes veidoja divas trešdaļas arhibīskapa zemju, kuras 14. gadsimtā ordenis tika atņēmis Rīgas arhibīskapam. Dinaburgas komturejas zemes ordenis, visticamāk, tika ieguvis Mindauga dāvinājumu rezultātā, un uz tām Rīgas arhibīskaps nekad netika pretendējis. Retrospektīvu priekšstatu par šo teritoriju lielumu mēs varam gūt no vēlākiem – 16. gadsimta otrās puses avotiem.

Izveidojoties Kurzemes un Zemgales hercogistei, Sigismunds II Augusts piešķīra Ketleram "visas muižas kopā ar muižniekiem, kas pieder pie Daugavpils pilsnovada Lietuvas pusē esošajā Daugavas krastā, Sēlpils pili ar visu tās novadu, kā arī muižas, kuras atrodas šaipus Daugavai un pieder Aizkraukles pilij; Bauskas pili, Vecmuižu (*Neugut*) un visu, kas pieder Salaspils pilij" [57: 91], tātad visu Sēliju. Par Sēlijas daļas lielumu Dinaburgas novadā liecina arī 1599. gada poļu revīzijas teksts: "Kas attiecas uz citām 8 Pārdaugavas muižām, kuras no seniem laikiem piederēja Dinaburgas pilij, tas ir: Borna, Elerne, Laucene, Lasene, Bevere, Garcene, Dubna, Kurcums jeb Kuršoni, – tās visas karalis Sigismunds Augusts ir labvēlējis 62. gadā atdot un atvēlēt Kurzemes hercogam" [137]. Tātad Dinaburgas pilsnovadā ietilpa viss vēlākais Ilūkstes apriņķis un nedaudz teritorijas no Jēkabpils apriņķa austrumdaļas (Dignāja, kas avotā nosaukta Dubno). Acīmredzot šīs Sēlijas zemes ordenis bija ieguvis jau 13. gadsimta vidū, un tās ordenim apstiprināja pāvests Inocentijs IV savā 1254. gada bullā.

Kurzemes un Zemgales hercogistes laikā (1562–1795) jēdziens Sēlija nepastāvēja. Tā vietā, apzīmējot hercogistes zemes uz austrumiem no Zemgales, tika lietots mākslīgi šajā laikā radies termins Augškurzeme jeb Augšzeme (*kurisches Oberland*). Šajā laikā Sēlpils līdz ar Kuldīgu bija Kurzemes hercoga rezidences, tāpēc, dibinoties hercogistei, izveidojās divas virspilskunga tiesas. Vēlāk, hercogisti administratīvi sadalot četrās virspilskunga tiesās un četrās pilskunga tiesās, visa Augšzeme nonāca Sēlpils virspilskunga tiesas administratīvajās robežās, jo vienīgais spēcīgi nocietinātais punkts bija Sēlpils – vienīgā liecība par kādreizējiem sēļiem šajā teritorijā. Šajā laikā Altenes mūra pils bija jau beigusi pastāvēt.

Kādreizējo Livonijas ordeņa administratīvo vienību – komtureju un fogteju vietā un, domājams, arī to robežās izveidojās Dinaburgas, Sēlpils un Aizkraukles draudzes. Par draudžu un kādreizējo Dinaburgas, Sēlpils un Aizkraukles pilsnovadu un vēl senāk – par senās Sēlijas lielumu netieši stāsta 1567. gada landtāga recess, kurā runāts par baznīcu celšanu Kurzemes un

former district of Kalve. The lands of Sēlpils Bailiwick were formed by the two thirds of the lands under the authority of the archbishop, which the order had taken from the Archbishop of Riga in the 14th century. The order most likely obtained the lands of the Dinaburga Commandery through the grant of land by Mindaugas, and these the Archbishop of Riga never claimed. We can gain an idea of the extent of these lands by working backwards in time from later sources, those of the second half of the 16th century.

With the establishment of the Duchy of Courland and Semigallia, Sigismund II August granted to Kettler "all the estates, along with the estate-holders, that belong to Daugavpils Castellany on the bank of the Daugava that lies on the Lithuanian side, Sēlpils Castle along with its whole district, as well as the estates that lie on this side of the Daugava and belong to Aizkraukle Castle; Bauska Castle, Vecmuiža (*Neugut*) and all that belongs to Salaspils Castle" [57: 91], in other words, the whole of Selonia. Also testifying to the extent of Selonia in the Dinaburga district is the text of the 1599 Polish inspection document: "As regards the other eight estates across the Daugava, which have since ancient times belonged to Dinaburga Castle, that is *Borne*, *Eller*, *Laucen*, *Lasen*, *Bewer*, *Garcen*, *Dubno* and *Kurczna* or *Kurszony*– all these King Sigismund Augustus has chosen in the year 62 to grant and cede to the Duke of Courland." [137]. Thus, Dinaburga Castellany included the whole of the later Ilūkste County and a small area in the eastern part of Jēkabpils County (Dignāja, named in the source as *Dubno*). Evidently, the order had obtained these lands in Selonia already in the mid-13th century, and the order's title to them had been confirmed by Pope Innocent IV in his bull of 1254.

In the Duchy of Courland and Semigallia (1562–1795), the term "Selonia" did not exist. Instead, the artificial term *Augškurzeme/Augšzeme*, "Upper Courland" (*kurisches Oberland*), created at this time, was used to refer to the land of the duchy east of Semigallia. At this time, Sēlpils, along with Kuldīga, were residences of the Duke of Courland, and so, when the duchy was founded, two senior castellanies were established. Later, when the duchy was administratively divided into four senior castellanies and four castellanies, the whole of Augšzeme came within the limits of the Sēlpils Senior Castellany, since this was the only major fortification in the area – and this represented the only evidence of the former Selonian presence in this area. By this time, Altene Castle had already ceased to exist.

In place of the former administrative units of the state of the Livonian Order – the commanderies and bailiwicks – and presumably corresponding to their boundaries, the parishes of Dinaburga, Sēlpils and Aizkraukle were established. The extent of the parishes and the former castellanies of Dinaburga, Sēlpils and Aizkraukle, and the extent of ancient Selonia before that, is indirectly indicated by the record of the 1567 Livonian *Landtag* (provincial diet), which discusses the building of churches in the

Zemgales hercogistē [31]. Dokuments ir interesants arī ar to, ka apliecina faktu, ka jau 16. gadsimta vidū bija nostiprinājušies tie Sēlijas centri ar saviem nosaukumiem, kādus mēs zinām arī šodien. Tas paredzēja "Dinaburgas pilsnovadā celt baznīcas Bornē (*Borne*), Ilūkstē (*Iluxten*), vienu starp Laucenu un Felkerzāma muižu (t.i., Kalkūni; *zwischen der Lautzen und Volkerzamb*), vēl vienu starp kanclera Brunava (*Canzler Brunauen*) un Stepana Freitāga (*Stephan Freytag*; t.i., Demenes) muižu, vienu Ēģiptē (*Egypten*) Firstenberga markā (*Fürstenberger Marckt*). Vēl Ilūkstē draudzes baznīcu, vienu starp Dignāju un Gārseni vai Dignājā (*Zwischen Dubena und Garsen, oder zu den Dubena eine*) un vienu pie Bebrenes (*zum Bever eine*)." 1567. gada landtāga recesā tālāk minētās vietas acīmredzot ietilpa jau Sēlpils un Aizkraukles pilsnovadā. Bija paredzēts celt baznīcu pie Biržu muižas (*zum Buschhoff eine*), starp Sauku un Elkšņu muižu (*zwischen der Saucke und Ellern eine*), Neretā (*zum Nerssten eine*); Sēlpilī (*Sehlburg*) draudzes baznīcu, skolu un hospitāli, vienu baznīcu starp Sauku, Daudzevu un Seci (*zwischen Saucke, Daudzevas un Setzen eine*), vienu starp Alstiķiem un Vīganti (*zwischen Halszwig und Wigand*), vienu Aizkraukles zemniekiem. Citā atstāstā minēts, ka paredzēts celt baznīcu arī Sunākstē (*Sonnaxta*) [32: 25].

Vēlāk – 17. gadsimta 30. gados Dinaburgas draudze pa Lauces upi tika sadalīta divās draudzēs, bet no Sēlpils draudzes 17. gadsimta vidū tika atdalīta Neretas draudze. Tā hercogistes beigu posmā Sēlpils virspilskungam bija pakļautas Aizkraukles, Sēlpils, Neretas, Dinaburgas un Aizlauces (*Überlautz*) draudzes.

Lielākā daļa dienvidos esošo sēļu zemju jau 13. gadsimtā bija nonākusi Lietuvas ietekmē. Uz tām vēl 14. gadsimtā pretendēja ordenis. Tā kā sēļu zemju dienviddaļā netika uzceltas mūra pilis iegūto zemju kontrolēšanai, īsti ordeņa varā tās tā arī nenonāca. Uz sēļu un lietuviešu zemju robežas atradās pret Livoniju vērstu lietuviešu koka piļu aizsardzības sistēma, ko veidoja Užpaļu, Utenas, Latavas u.c. pilis. No tām varēja kontrolēt sēļu apdzīvoto teritoriju dienviddaļu. 15. gadsimtā – pēc sakāves 1410. gada Tannenbergas kaujā un 1422. gada 27. septembra Melnezera miera līguma Livonijas ordenis vairs nespēja pretendēt uz sēļu zemju dienviddaļu. 13.–14. gadsimta karagājienos šīs zemes bija palikušas tukšas, un 15. gadsimtā šajās teritorijās ienāca lietuvieši.

Precīzu 16. gadsimta robežu starp Lietuvu un Kurzemes hercogisti sēļu zemēs nevar noteikt, jo robežu neapzīmēja ar vietvārdiem, bet pēc zemes

Duchy of Courland and Semigallia [31]. The document is interesting in that it confirms that already in the mid-16th century the present population centres of Selonia had emerged, and were known by their present names. The document envisages "in the Dinaburga Castellany the building of churches at Borne (*Borne*), Ilūkste (*Iluxten*), one between Laucena and the Estate of Völkersahm (*zwischen der Lautzen und Volkerzamb*, i.e, at Kalkūne), another between the estates of Chancellor Burnau and Stephan Freytage (i.e. at Demene) and one in Ēģipte (*Egypten*) on the land of Fürstenberg (*Fürstenberger Marckt*). Also in Ilūkste a parish church – one between Dignāja and Gārsene or in Dignāja (*Zwischen Dubena und Garsen, oder zu den Dubena eine*) and one at Bebrene (*zum Bever eine*)." The *Landtag* record of 1567 further mentions places that evidently belonged to the castellanies of Sēlpils and Aizkraukle. It was planned that churches would be built at Birži Estate (*zum Buschhoff eine*), between Sauka and Elkšņi estates (*zwischen der Saucke und Ellern eine*), at Nereta (*zum Nerssten eine*); at Sēlpils (*Sehlburg*) a parish church, school and hospital, one church between Sauka, Daudzeva and Sece (*zwischen Saucke, Daudzevas un Setzen eine*), one between Alstiķi and Vīganti (*zwischen Halszwig und Wigand*) and one for the peasants of Aizkraukle. Another record mentions that a church was also planned at Sunākste (*Sonnaxta*) [32: 25].

Later, in the 1630s, the church parish of Dinaburga was divided into two parishes along the River Lauce, and in the mid-17th century the parish of Nereta was separated from the parish of Sēlpils. Thus, in the final period of the duchy's existence, the senior commander at Sēlpils had control over the parishes of Aizkraukle, Sēlpils, Nereta, Dinaburga and Aizlauce (*Überlautz*).

Most of the southern Selonian lands had come under the influence of Lithuania already in the 13th century. Even into the 14th century, the order maintained its claim to them. Since stone castles were not built in the southern part of the Selonian lands for controlling the land, this area never really came under the power of the order. Along the border between the Selonian and Lithuanian lands there was a defensive system of Lithuanian wooden castles facing Livonia: the castles of Užpaliai, Utena, Latava, etc. These gave control of the southern part of the Selonian-populated area. In the 15th century, after the defeat in 1410 at the Battle of Tannenberg and the Peace of Lake Melno, concluded on 27 September 1422, the Livonian Order could no longer uphold its claim to the southern part of the Selonian lands. After the military campaigns of the 13th and 14th century, these lands had been left unpopulated, and in the 15th century Lithuanians migrated into the area.

It is impossible to determine the precise line of the border in the Selonian lands between Lithuania and the Duchy of Courland in the 16th century, since the border was not referred to by place-names, but by the names of the landowners instead. Particular landowners had seve-

īpašnieku vārdiem. Atsevišķiem īpašniekiem bija vairāki zemes gabali, īpašnieki bieži mainījās, tā ka dabā tos identificēt ne vienmēr ir iespējams. Sīks robežas apraksts ir saglabājies no 1545. gada. Tajā ir atzīmētas teritorijas, kas agrāk piederējušas ordenim, bet laika gaitā nonākušas lietuviešu pavalstnieku rokās. Atsevišķos posmos hercogistes laikos robeža pavirzījās uz ziemeļiem. Tika zaudēta teritorija starp Druikas upi un pašreizējo Lietuvas–Latvijas robežu, ieskaitot daļu no Snudu ezera. 1582. gadā hercoga komisāri robežas apsekošanas laikā konstatēja, ka iznīcinātas senās robežzīmes uz Drūkšu ezera salas un robeža pavirzīta ziemeļu virzienā. Pakāpeniski laika gaitā robeža kopumā tika pavirzīta uz Daugavas pusi 1–2 jūdžu (t.i., apmēram no 7–10 līdz 14–20 km) attālumā. Aptuveni tādas robežas kā mūsdienās izveidojās tikai 18. gadsimtā, un precīzi tās tika noteiktas robežlīgumā starp Latvijas un Lietuvas republikām 20. gadsimtā, sadalot senās sēļu zemes starp abām baltu valstīm.

1795. gadā Kurzemes hercogisti pievienojot Krievijas impērijai, kādreizējo sēļu zemju ziemeļdaļa nokļuva Kurzemes guberņas sastāvā, bet dienviddaļa – Kauņas un daļēji Viļņas guberņas sastāvā.

SĒLIEŠI

Jau runājot par sēļu etnoģenēzi, lietots termins *sēlieši*, ar ko būtu jāsaprot seno sēļu teritorijā mītošie jaunāku laiku iedzīvotāji atšķirībā no sēļiem, kas tajā dzīvoja līdz 14. gadsimtam. Šādu apzīmējumu lietojis arī Saulvedis Cimermanis, norādot, ka vārds *sēļi* būtu jālieto etniski precīzi, t.i., runājot tikai par senvēstures posmu. Apzīmējumu *sēlieši* autors raksturo kā atbilstošu mūsdienu novadnieciski etniskajai situācijai [30: 6].

Domājams, vēl 13. gadsimtā –14. gadsimta sākumā sēļi savus mirušos apbedīja agrākajos pagāniskajos kapulaukos, piemēram, Elkšņu Upelniekos, Saukas Bruģos. To pierāda izrakumi Lejasdopeļu kapulaukā, kur mirušie apbedīti arī 13. gadsimtā un 14. gadsimta sākumā, kā tas konstatēts II uzkalniņa 9. kapā.

Liecības par seno sēļu pēcnācējiem – sēliešiem daļēji gūstamas arī arheoloģiskajos materiālos, lai gan kapsētas senās Sēlijas teritorijā pētītas salīdzinoši maz. Ļoti ierobežots materiālu daudzums ir no 14.–15. gadsimta, un tas iegūts tikai savrupatradumu veidā Viesītes Kakstēs (Veldrēs), Dignājas Putekļos. 14.–15. gadsimta kapsētas nav konstatētas arī tagadējās Lietuvas teritorijā. Tāpēc jādomā, ka kādreizējā sēļu

ral areas of land, and these properties frequently changed hands, so they are not always identifiable. There is a detailed description of the borderline from 1545, indicating the areas that formerly belonged to the order, but which had over the course of time come into the hands of Lithuanian subjects. Along certain stretches, the borderline shifted northwards during the time of the duchy. Thus, the area between the River Drūkša and the present Lithuanian-Latvian border was lost, including part of Lake Snudu. In 1582, the duke's commissioners inspected the border and found that the ancient border markers on an island in Lake Druksiai had been destroyed, shifting the border northwards. Gradually, the border shifted 1–2 miles back towards the Daugava (from about 7–10 to 14–20 km). The line of the border approximately as it is today was established only in the 18th century, precisely described in the border agreement between the republics of Latvia and Lithuania in the 20th century, dividing the Selonian lands between the two Baltic States.

In 1795, when the Duchy of Courland was annexed to the Russian Empire, the northern part of the former Selonian lands became part of the Province of Courland, while the southern part became part of the Province of Kaunas, extending into the Province of Vilnius as well.

THE *SĒLIEŠI*

The term *sēlieši* was introduced already in the discussion on ethnic origins: it refers to the recent inhabitants of the area formerly populated by the ancient Selonians, distinguishing them from the latter, who lived here until the 14th century. This term is also used by Saulvedis Cimermanis, who points out that the term Selonians (Latvian *sēļi*) should be used as a precise ethnonym, i.e, only in the context of ancient history. He considers *sēlieši* an appropriate term to describe the present ethnic situation in the region [30: 6].

It is thought that even in the 13th and early 14th century the Selonians continued to bury their dead in the old pagan cemeteries, as at Elkšņu Upelnieki and Saukas Bruģi. This is shown by excavation at Lejasdopeles, where interment continued in the 13th and early 14th century, as shown by burial 9 of barrow II.

Some evidence of the descendants of the ancient Selonians – the *sēlieši* – can be obtained from the archaeological record, although comparatively few Christian cemeteries in the area of ancient Selonia have been excavated. There is a very limited amount of material from the 14th and 15th century. This takes the form of stray finds from Viesītes Kakstes (Veldres) and Dignājas Putekļi. Neither have 14th–15th century Christian cemeteries been found in the area of present-day Lithuania. Accordingly, it may be thought that the former Selonian area was very sparsely populated at this time: because of the devastation caused by continual warring

44. att. **Viduslaiku apbedījumi Jēkabpils Zvanītāju kapu uzkalniņā** (*foto E. Šnore 1977. g.*)

Fig. 44. **Medieval burials in the barrow of Jēkabpils Zvanītāji** (*photo: E. Šnore, 1977*)

teritorija šajā laikā bijusi visai tukša, jo iedzīvotāji šo 13.–14. gadsimta nepārtraukto karu izpostīto novadu, visticamāk, bija atstājuši un apmetušies drošākās vietās.

Sēliešiem raksturīgs paradums bija savus mirušos apbedīt daudz senākos agrā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņos. Tas novērojams Jēkabpils Zvanītājos (*44. att.*), Sēlpils Ķuncos, Saukas Ratulānos, Rites Ķebēnos u.c. Pastāvēja arī atsevišķas nelielas kapsētiņas. Ne vienmēr tās bija baznīcas iesvētītas, bieži vien sekojot seno laiku paražām, apbedīšanu veica slepus no baznīcas.

Pie baznīcām situētajās kapsētās plašāki izrakumi veikti Sēlpils kapsētā. Domājams, tajā ir apbedīti ne vien vietējie zemnieki, bet arī vācu tautības pils iedzīvotāji un karavīri.

Kultūrvēsturiskā novada jautājums

Sēlija kā seno sēļu un viņu pēcteču apdzīvota vieta, kas ilgu laiku bijusi spēcīgā latgaļu, lietuviešu, zemgaļu un to pēcnācēju ietekmē, kultūras ziņā joprojām ir pārejas zona no Vidus- un Rietumlatvijas uz Austrumlatviju. Sēlijas rietumu daļa ir tuvāka Zemgalei un Vidzemei, kamēr austrumu daļa – Latgalei. Vēl jāpiebilst, ka Sēlija, it īpaši tās austrumu daļa, pēdējo gadsimtu laikā ir

in the 13th and 14th century, the inhabitants had probably abandoned the region and moved to safer areas.

The *sēlieši* characteristically followed the practice of burying their dead in the old barrows from the Early Iron Age: this is observed at Jēkabpils Zvanītāji (*Fig. 44*), Sēlpils Ķunci, Saukas Ratulāni, Rites Ķebēni, etc. There were also small new cemeteries, but not all of these were sites consecrated by the Church, and people were often buried away from the eyes of the clergy, in accordance with ancient tradition.

Among the Christian churchyards, more extensive excavation has been conducted at Sēlpils. It is thought that not only local peasants, but also ethnic German residents of the castle and soldiers were buried there.

The question of the cultural region

Selonia, the area inhabited by the ancient Selonians and their descendants, which was for a long time under the strong influence of the Latgallians, Lithuanians and Semigallians, and their descendants, is still in cultural terms a transitional area from central and western Latvia to eastern Latvia. The western part of Selonia is more similar to Zemgale and Vidzeme, while the eastern part has a closer resemblance to Latgale. It should also be added that Selonia, and in particular the eastern part of the region, has in recent centuries also been strongly influenced by Belarusian, Russian and Polish culture, something that is apparent in all spheres of the life of its inhabitants. Our picture of life

bijusi arī spēcīgā baltkrievu, krievu un poļu kultūras ietekmē, ko varam saskatīt visās tās iedzīvotāju dzīves jomās. Mūsu priekšstati par to, kāda bijusi dzīve Sēlijā 13.–18. gadsimtā, ir visai trūcīgi. Bagātīgāks ziņu klāsts ir par 19. un 20. gadsimta Sēlijas iedzīvotāju materiālo un garīgo kultūru.

Sēliju visvairāk pētījuši ir arheologi un valodnieki. Atsevišķi pētījumi ir arī etnogrāfiem, folkloristiem, etnomuzikologiem un vēsturniekiem. Uz šo pētījumu pamata varam ieskicēt tās kultūras iezīmes, kas raksturīgas sēļu novadam.

Spilgtākā no sēļu senās kultūras iezīmēm mūsdienās, šķiet, ir latviešu valodas augšzemnieku dialekta sēliskās izloksnes. Valodnieki ar seno sēļu cilts izplatības areālu saista mūsdienu latviešu valodas augšzemnieku dialekta sēliskās izloksnes. Tās mēdz iedalīt Zemgales sēliskajās izloksnēs, kuras aizņem Augšzemi, un Vidzemes sēliskajās izloksnēs, kas veido kompaktu izplatības areālu Vidzemes dienvidos un dienvidaustrumos (ap Madonu, Ērgļiem, Koknesi, Cesvaini). Visas sēliskās izloksnes iedalāmas arī dziļajās sēliskajās (galvenokārt Augšzemē) un nedziļajās sēliskajās izloksnēs (Vidzemē). Interesanti, ka Daugavas labajā krastā Vidzemē, kur 13. gadsimta hronikas sēļus vairs neuzrāda, mūsdienu sēliskās izloksnes joprojām veido stabilu lietojuma areālu – tātad izloksnes arī vēl pēc daudziem gadsimtiem glabā sēļu pēdas [128: 26].

Valodniece Marta Rudzīte norāda, ka par specifisku sēlisko izlokšņu īpatnību uzskatāma kāpjošā un kāpjoši krītošā intonācija, palatālā pārskaņa, īso, pusgaro un garo patskaņu šķirums. Līdzīgi tas ir arī augštaišu izloksnēs Lietuvas ziemeļaustrumu daļā, kur senāk iestiepušies sēļu novadi [116: 48].

Valodniece Anna Stafecka savā rakstā, balstoties uz Latviešu valodas dialektu atlanta (LVDA) materiāliem, aplūko sēļu novada leksikas īpatnības. Raksta beigās autore secina: "Kā redzams, sēliskā novada leksikas areāli ir visai daudzveidīgi. Atsevišķas leksēmas* veido kompaktus areālus tikai sēliskajā novadā vai arī tikai vienā vai otrā sēlisko izlokšņu grupā. Vairāki areāli sēlisko teritoriju saista ar Vidzemes ziemeļaustrumu (Alūksnes, Gulbenes) novadu. Tomēr visvairāk kopējo areālu ir sēliskajām un latgaliskajām izloksnēm, it īpaši Augšzemes un Latgales (jo īpaši Dienvidlatgales) izloksnēm. Turklāt dažas leksēmas, kuras plaši sastopamas plašā areālā Latgales un sēlisko

in Selonia in the 13th–18th century is very limited. We have a much richer stock of evidence on the material and spiritual culture of the inhabitants of Selonia in the 19th and 20th century.

Selonia has been most intensively researched by archaeologists and linguists. Particular studies have also been undertaken by ethnographers, folklore researchers, ethnomusicologists and historians. On this basis, we may sketch in the cultural features characteristic of the Selonian region.

The most vivid element of ancient Selonian culture seen at the present day is the presence of the Selic (*sēliskās*) local dialects within the High Latvian (*augšzemnieki*) dialect. Linguists relate the area of distribution of the ancient Selonians to the present-day Selic local dialects within High Latvian. These local dialects tend to be divided into the Selic local dialects of Zemgale, which include those of Augšzeme, and the Selic local dialects of Vidzeme, which form a compact area of distribution in the southern and south-eastern part of Vidzeme (around Madona, Ērgļi, Koknese and Cesvaine). All the Selic local dialects may also be divided into "deep" Selic (mainly restricted to Augšzeme) and "non-deep" Selic local dialects (in Vidzeme). It is interesting that in Vidzeme, on the right bank of the Daugava, where the 13th century chronicles do not mention the presence of Selonians, the present-day Selic local dialects still form a stable area – so that after many centuries, the local dialects still preserve traces of the Selonians [128: 26].

Linguist Marta Rudzīte indicates various features specific to the Selic local dialects: rising and rising-falling intonation, the palatal mutated vowel and the distinction between short, semi-long and long vowels. Similar features are present in those local dialects of High Lithuanian spoken in north-eastern Lithuania, where the old Selonian lands were located [116: 48].

Linguist Anna Stafecka has published a paper in which, based on the material of the Latvian Language Dialect Atlas (LLDA), she discusses the lexical characteristics of the Selonian region. She concludes that "As can be seen, the lexical areas of the Selic region are very diverse. Particular lexemes* have compact areas of distribution restricted to the Selic area or to one or other group of Selic local dialects. Several areas of distribution link the Selic area with the area of north-eastern Vidzeme (Alūksne and Gulbene). However, the most numerous lexemes with a common area of distribution link the Selic and Latgalic (*latgaliskās*) local dialects, and particularly the local dialects of Augšzeme and Latgale (especially southern Latgale). Moreover, certain lexemes that are widely represented across a large area of the Latgale and Selic local dialects also occur in Kurzeme (primarily in the south-west and south). The areas of

* *Leksēma* – vārdu krājuma pamatvienība; vārds (arī stabila vārdkopa) ar visām tā formām un nozīmēm.

* *Lexeme* – a basic unit of vocabulary; a word (or a stable group of words) with all its forms and meanings.

izlokšņu teritorijā, sastopamas arī Kurzemē (it īpaši dienvidrietumos un dienvidos). Atsevišķu leksēmu areāli vieno sēliskās izloksnes un lībiskās izloksnes Vidzemes ziemeļos. LVDA leksikas kartes uzskatāmi parāda, ka arī Latgales rietumu izloksnēs (Krustpils apkārtnē, arī Līvānos, Atašienē u.c.) ir daudz kopēju leksēmu tieši ar sēliskajām izloksnēm. Savukārt atsevišķu leksēmu areāli liecina, ka dažās izloksnēs Ilūkstes apkārtnē Augšzemē un Lubānā un Meirānos Vidzemē ir spēcīga latgalisko izlokšņu ietekme" [128: 34].

Par sēlisko un latgalisko izlokšņu kopību un atšķirībām raksta arī novadpētnieks Valdemārs Ancītis, uzsverot specifisko sēlisko izlokšņu īpatnību – intonāciju: "No tālienes raugoties, sēļus no latgaliešiem atšķirt nav tik viegli. Ja rakstīsim diktātus ar vienādu tekstu, latgaliskais pieraksts no sēliskā ne vienmēr atšķirsies. Toties noteikti atšķirsies veids, kādā to pašu tekstu pēc tam izlasīs latgalietis un sēlis. Proti, atšķirsies intonācijas, kas parastajā pierakstā netiek apzīmētas: kur latgaliešiem ir lauztā, tur sēļiem kāpjošā intonācija" [2: 14].

Etnomuzikologs Mārtiņš Boiko savos pētījumos konstatējis: "Sēliskie apvidi liekas visumā līdzeni iekļaujamies latviešu tradicionālās mūzikas kopainā un neuzrāda spēcīgu, uzreiz acīs krītošu savdabību. Iedziļinoties tomēr atklājas virkne vaibstu, kādu nav vai nav tik izteikti citur Latvijā. Daži no tiem kļūst saredzami, ja uzmanības lokā ietver Augšzemei kaimiņos esošo Lietuvas daļu. Tad atklājas līdzība, kas pastāv starp dažiem īpatnējiem Latvijas sēliskajos apvidos [ar tiem autors saprot augšzemnieku dialekta sēlisko izlokšņu teritorijas, ietverot apvidus, kuros sēlisko izlokšņu iezīmes parādās jaukti ar citu dialektu izlokšņu iezīmēm] dokumentētiem vokālās daudzbalsības paraugiem un sutartinēm*, savdabīgu daudzbalsības veidu, kas agrāk bijis sastopams Ziemeļaustrumlietuvā" [10: 117].

20. gadsimta 80. gadu vidū M. Boiko uzmanību pievērsa lietuviešu sutartiņu daļējās atbilsmes Latvijā. Izrādījās, ka sutartiņu elementus saturošie un tām radniecīgie muzikālie veidojumi Latvijā ir atrodami sēlisko izlokšņu apgabalos. Bez tam Lietuvā gandrīz divas trešdaļas sutartiņu transkripciju nākušas no apvidiem, par kuriem zināms, ka tos senatnē ir apdzīvojuši sēļi. Ņemot vērā, ka sutartines tiek uzskatītas par senu parādību, kā arī lietuviešu tradicionālās mūzikas pētniecībā

distribution of particular lexemes are common to the Selic local dialects and the Livic (*lībiskās*) local dialects of northern Vidzeme. The lexical maps of the LLDA clearly show that the western local dialects of Latgale (in the Krustpils area, Līvāni, Atašiene, etc.) have a great number of lexemes in common with the Selic dialects in particular. Also, the areas of distribution of particular lexemes indicate that certain local dialects in the Ilūkste area of Augšzeme and around Lubāna and Meirāni in Vidzeme have a strong influence of the Latgalic local dialects" [128: 34].

Valdmārs Ancītis, who has conducted extensive research on the region, has also discussed the common features and differences between the Selic and Latgalic local dialects, emphasising the intonation as a specific feature of the Selic local dialects: "From a distance, it is not so easy to tell *sēļi* from *latgalieši*. If we write set texts, the written record of a Latgalic local dialect will not always differ from the Selic record. However, the way that the same text will then be read by a *latgalietis* and a *sēlis* will most certainly differ. Namely, the intonations, which are ordinarily not indicated in a written record, will differ: where the *latgalieši* use the broken intonation, the *sēļi* have the rising intonation" [2: 14].

Ethnomusicologist Mārtiņš Boiko has found that: "In general terms, the Selic areas seem to conform entirely to the general character of Latvian traditional music, without any conspicuous distinctive features. However, more profound examination reveals a series of features that are not so marked elsewhere in Latvia. Some of these become visible if we also consider the part of Lithuania bordering with Augšzeme. This serves to reveal a similarity between certain distinctive examples of vocal harmony recorded in the Selic areas of Latvia [by which the author means the areas of the Selic local dialects of High Latvian, including areas where the features of the Selic local dialects appear in combination with the features of local dialects belonging to other dialects] and the *sutartinė** songs, an unusual form of harmony, earlier identified in north-eastern Lithuania" [10: 117].

In the mid-1980s, Boiko considered musical forms partly corresponding to the Lithuanian *sutartinė* songs in Latvia. It turned out that musical forms containing elements of *sutartinė* songs and related forms in Latvia occur in the areas of the Selic local dialects. Apart from this, almost two thirds of the recorded *sutartinė* songs in Lithuania come from the areas known to have been inhabited in the past by the Selonians. Since the *sutartinė* songs are regarded as an ancient phenomenon, and since it had already become accepted in research on traditional Lithuanian music that in former times, too, this phenomenon was restricted to north-eastern Lithuania, it seemed

* Tautas termins "sutartines", kas mūsdienās vienlaikus ir arī muzikoloģijas termins, atvasināts no darbības vārda *sutarti*, kas nozīmē "būt saskaņā", "saskanēt", "saderēt", "vienoties".

* The folk term *sutartinė*, which has nowadays also become a term in musicology, is derived from the Lithuanian verb *sutarti*, meaning "to be in accord", "to be in harmony", "to fit", "to agree".

nostiprinājušos pieņēmumu, ka tās arī senāk Lietuvā bija izplatītas tikai ziemeļaustrumos, likumsakarīgi radās doma, ka sutartines Lietuvā un tām radniecīgās parādības Latvijā varētu būt seno sēļu mūzikas relikts. Tāpat tika mēģināts savākt pēc iespējas plašāku informāciju par dažādām parādībām, kuras etnogrāfi un citu nozaru pārstāvji saista ar sēļiem un kuru pastāvēšana vai arī vēl nesenā pastāvēšana tādējādi varētu liecināt, ka sēliskais substrāts dažādās kultūras jomās Latvijā un Lietuvā ir realitāte. No šodienas viedokļa raugoties, tomēr ir jāatzīst, ka dokumentācijas apjoma un kvalitātes, kā arī dažu citu problēmu dēļ 80. gados izveidotā etnovēsturiskā shēma nav verificējama un tāpēc var tikt uzskatīta tikai par hipotēzi – vienu no vairākām iespējamām, secina M. Boiko [10: 125].

Saulvedis Cimermanis sniedzis ieskatu par Augšzemes tradicionālās tautas celtniecības īpatnībām [28: 112–117]. Kā pirmā īpatnība minēta divdaļīgās un trīsdaļīgās dzīvojamās mājas, kuru principiālās plānojuma shēmas ir šādas: nams + istaba vai pretistaba + nams + istaba. Nams bija neapkurināms. Tas atbilda Rietumlatvijas un Viduslatvijas 18.–19. gadsimta tautas celtniecības tradīcijām. Nama centrā izmūrēja vai izblietēja apvalkdūmeni – *kukņu*, kas bija raksturīgi Kurzemei, Zemgalei vai Rietumlietuvai. Tomēr Augšzemes apvalkdūmeņos bieži neatradās istabas apkurināmās un maizes cepamās krāsns kurtuve vai pat priekšdaļa, kā tas bija Kurzemē un Zemgalē. Augšzemes dzīvojamo māju istabās atradās viss krāsns korpuss un to kurināja no istabas, kā bija pieņemts Austrumlatvijā – Latgalē, Augšzemes austrumdaļā un Austrumvidzemē, kur apvalkdūmeņus vispār nemūrēja. Latgalē un Austrumaugšzemē parasti cēla divdaļīgas vai trīsdaļīgas dzīvojamās mājas ar neapkurināmu namu, kuras atšķīrās no Rietumaugšzemes mājām arī konstruktīvi un bija analoģiskas austrumslāvu mājokļiem. Tādējādi Augšzemes dzīvojamās mājas ar apvalkdūmeni namā un krāsni istabā uzskatāmas par pārejas formu no Rietumlatvijas tipa dzīvojamās mājas uz Austrumlatvijas tipa māju.

Otra tradicionālās celtniecības īpatnība, ko izdala S. Cimermanis, ir Augšzemei raksturīgie leņķveida un riņķī grieztie laidari, kuros nereti visai sarežģītā telpu izkārtojumā zem kopēja jumta apvienoja kūtis, zirgu staļļus, lopbarības novietnes, ratnīcas, pat kalpu un vaļinieku klētis u.c. Šo ēku izplatības austrumu robeža visumā sakrīt ar dzīvojamo māju pārejas formas austrumu robežu. Šī robeža, kas aptuveni iet pa līniju Dignāja (Dunava) – Aknīste (Subate), iezīmē vēl vienu robežšķirtni – ēku bagātīgas rotāšanas tradīcijas izplatības rietumu robežu. Kopumā

logical that the *sutartinė* songs in Lithuania and the related forms in Latvia might represent the survival of a relict feature from ancient Selonian music. Accordingly, an attempt was made to collect as wide a range of information as possible on various phenomena that ethnographers and researchers in other fields connect with the Selonians and whose existence at the present day or in the recent past might indicate that a Selonian substrate really is present in various spheres of culture in Latvia and Lithuania. From the present-day perspective, it must be admitted that because of the limited range and quality of the documentation, as well as various other issues, the ethnohistorical scheme put forward in the 1980s cannot be verified, and can thus be regarded only a hypothesis – one of several such possibilities, concludes Boiko [10: 125].

Saulvedis Cimermanis has given an account of the specific features of traditional folk architecture in Augšzeme [28: 112–117]. The first characteristic feature he mentions relates to the bipartite or tripartite layout of farmhouses, based on the following principles: *nams* ("cooking place") + *istaba* ("chamber") or *pretistaba* ("opposite chamber") + *nams* + *istaba*. The *nams* was unheated. This corresponds to the 18th–19th century tradition of vernacular architecture in western and central Latvia. At the centre of the *nams* was a masonry or clay daub "mantle chimney", called the *kukņa*, as is characteristic of Kurzeme, Zemgale and western Lithuania. However, the mantle chimneys of Augšzeme often did not include the firebox or the front of the stove that was used to heat the *istaba* and bake bread, contrary to what is found in Kurzeme and Zemgale. Rather, the *istaba* of the Augšzeme farmhouse contained the whole body of the stove, and was heated from the *istaba*, as was customary in eastern Latvia – a pattern found in Latgale, the eastern part of Augšzeme and eastern Vidzeme, where mantle chimneys were not built at all. In Latgale and eastern Augšzeme, two- or three-part houses were generally built, with an unheated *nams*, and these also differed in structural terms from the houses of western Augšzeme, being analogous to the houses of the Eastern Slavs. Thus, the houses with a mantle chimney in the *nams* and a stove in the *istaba* can be regarded as transitional from the west-Latvian type of house to the east-Latvian type of house.

A second feature of traditional architecture highlighted by Cimermanis is the L-shaped or closed stock-yard characteristic of Augšzeme, which often had a very complex arrangement of rooms, combining under one roof the barns, horse stables, fodder store, cart-house, even the storehouses of servants and landless labourers, etc. The eastern limit of the distribution of such buildings generally coincides with the eastern limit of the transitional form of the farmhouse. This boundary, running approximately along the line Dignāja (Dunava)–Aknīste (Subate), marks yet another boundary – the western limit of the tradition of rich architectural ornamentation. The buildings of Latvian farms generally have very sparse decoration, but in eastern Latvia (and similarly in eastern Lithuania), which for many centuries was under the strong cultural influen-

latviešu zemnieku ēkām ir atturīgs rotājums, tomēr Austrumlatvijā (līdzīgi arī Austrumlietuvā), kas ilgus gadsimtus atradās spēcīgā slāvu tautu kultūras ietekmē, celtņu rotājumi bija ievērojami bagātīgāki nekā Kurzemē, Vidzemē un Zemgalē. Augšzeme šajā jomā dalās rietumu un austrumu zonā – rietumu daļā rotājumi ir pieticīgi un atturīgi, bet, jo tālāk uz austrumiem, jo tie kļūst bagātīgāki un daudzveidīgāki. Rotātas tika dzīvojamo ēku logu apmales un slēģi, ēku jumtu vēja dēļi, lieveņu un verandu stabi, zelmiņi, margas u.c.

Kā trešo tradicionālās celtniecības īpatnību S. Cimermanis min vientelpas un vairāktelpu klētis ar bagātīgi rotātiem konstruktīvi dekoratīviem lieveņiem, kuru galvenie rotājošie elementi ir daudzveidīgie griezumiem greznotie lieveņu stabi, margotas durvis, figurāli izcirtumi lieveņa arkās un baļķu galos. Šādām klētīm ir paralēles Austrumlietuvā. Rotājumu bagātībā tām līdzinās tikai Kuldīgas novada klētis.

Augšzemes rietumdaļas zemnieki 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā dzīvoja galvenokārt viensētās, izvietotās samērā netālu cita no citas. Tomēr līdztekus viensētām pastāvēja arī nelielas sētu grupas, kuras sauca par *salām*. Piemēram, Bokānu sala Rubenē, Sēļu sala Kaldabruņā, Briežu sala Sventē u.c. Augšzemes sētu grupas – salas – radniecīgas Daugavas labajā krastā Krustpils, Līvānu, Nīcgales, Vārkavas u.c. apvidos bieži sastopamajām *salām*. Varbūt arī tās uzskatāmas par senās sēļu kultūras iezīmēm? Šādu pieņēmumu izvirza S. Cimermanis [28: 114]. Turpretim Augšzemes austrumdaļā, kur jau 18. un 19. gadsimta mijā dzīvoja liels skaits krievu un baltkrievu, zemnieki dzīvoja galvenokārt nelielos ciemos.

Par Augšzemes īpatnību vēl minama novada multikonfesionalitāte. Jau Kurzemes hercogistes laikos šeit pastāvēja reliģiskās izvēles brīvība. To kā ļoti savdabīgu iezīmi raksturo Mārīte Jakovļeva: "Reliģiskās izvēles brīvību varētu saukt par visinteresantāko iezīmi Sēlijā, jo citos hercogistes novados zemniekiem šāda izvēle parasti netika dota – viņiem ticības lietās bija jāseko savam kungam. Reliģijas brīvība noteica arī to, ka šeit dzimtas un saimes, kuru ģimenes locekļi piederēja pie dažādām ticībām, bija parasta parādība" [58: 137].

Starp īpatnībām, kas noteikti ietekmējušas Augšzemes kultūrvēsturiskās norises, varam minēt to, ka šajā reģionā nebija lielu pilsētu. Tātad šeit pilnīgi trūka urbānās kultūras elementu. Ilūkste un arī Jaunjelgava kā apriņķu centri pārstāja funkcionēt pēc Pirmā vai Otrā pasaules kara. Lielo pilsētu trūkumu kompensēja daudzie miestiņi. Vēlākā laikā kā centri izvirzījās Daugavpils un Jēkabpils, bet tas novadu tuvināja Latgalei, var teikt – darbojās ar centrbēdzes spēku.

ce of the Slavic peoples, architectural decoration was considerably richer than in Kurzeme, Vidzeme and Zemgale. In this regard, Augšzeme is divided into a western and eastern zone: in the western part, the decoration is sparse and restrained, while further to the east it becomes richer and more diverse. Only the window frames and shutters of the houses were decorated, along with the gable boards of the roofs, the posts of porches and verandas, gables, balustrades, etc.

Cimermanis mentions as a third characteristic feature of traditional architecture the presence of storehouses of one or more rooms with richly-decorated porches that served to enhance the structure, these having posts decorated with a diverse range of carvings as their main decorative element, along with elaborate doors and shapes cut in the arches of the porches and logs-ends. Such storehouses have parallels in eastern Lithuania. In terms of the richness of decoration, the only comparable storehouses are found in the Kuldīga area.

In the 19th and early 20th century, the peasants in the western part of Augšzeme lived mainly in single farms, lying at some distance one from the other. However, in addition to single farmsteads, there were also small groups of farms, known as *salas* ("islands"), such as Bokānu sala at Rubene, Sēļu sala at Kaldabruņa, Briežu sala at Svente, etc. These groups of farms in Augšzeme resemble the *salas* frequently found on the right bank of the Daugava in the areas of Krustpils, Līvāni, Nīcgale, Vārkava, etc. Perhaps this, too, can be regarded as an ancient Selonian cultural trait? Such an idea has been proposed by Cimermanis [28: 114]. In the eastern part of Augšzeme, which at about 1800 already had a large Russian and Belarusian population, the peasants lived mainly in small villages.

Another characteristic feature of the Augšzeme region is the mixture of Christian denominations. Already in the time of the Duchy of Courland, there was religious freedom in this area. This is described as a very unusual trait by Mārīte Jakovļeva: "Freedom of religion may be regarded as the most interesting feature of Selonia, since in other parts of the duchy, the peasantry were usually not offered this choice: they generally had to follow the faith of the lord of the land. Because of such religious freedom, there were many families and kin groups where the individual members of the family belonged to different faiths" [58: 137].

Among the specific characteristics that has definitely influenced the pattern of cultural history in Augšzeme is the absence of major towns or cities in the area. Accordingly, urban cultural elements were completely absent. Ilūkste and Jaunjelgava ceased to function as county seats after the First or Second World War. However, the absence of large towns was compensated by the presence of many large villages. In later times, Daugavpils and Jēkabpils developed as centres, and this brought the area closer to Latgale – one might say that this acted like a centrifugal force.

Tradicionālais apģērbs Augšzemē

Noteiktā teritorijā valkātais apģērbs ilgstoši saglabājis no iepriekšējām paaudzēm pārmantotas īpatnības, tādējādi glabājot arī liecības par ļaužu etnisko piederību. Lai gan tiešu sēļu kultūras pārmantojumu 18. un 19. gadsimta tautastērpos izsekot nevar, tomēr vairāku tērpa sastāvdaļu izplatība aptver apvidu Latvijas austrumdaļā, kuru var uzskatīt par teritoriju ar sēliskām iezīmēm. Šis apvidus lielā mērā sakrīt ar augšzemnieku dialekta sēlisko izlokšņu izplatības areālu [79]. Tādējādi var sacīt, ka senākās šo apvidu tautastērpos saglabātās tradīcijas sakņojas sēļu kultūrā.

Etnogrāfi Augšzemi vērtē kā vienu novadu. Taču, vadoties pēc ziņām par tradicionālo apģērbu, iezīmējas atšķirības, kas nosacīti to sadala trīs daļās. Jēkabpils apriņķa rietumdaļas pagasti – Mazzalve, Sērene, Sece, Sauka – veido pāreju no Zemgales austrumdaļas uz Augšzemi. Novada vidusdaļā, iepretim Krustpilij, saglabātas liecības par senākajām –18. gadsimta un 19. gadsimta pirmās puses – tērpu sastāvdaļām. Tās saskan ar Daugavas labajā krastā raksturīgajām un iezīmē teritoriju, kas atbilst sēlisko izlokšņu izplatības apvidum Latvijas austrumdaļā. Savukārt

Traditional dress in Augšzeme

The dress worn in a particular area has maintained for a long period traits inherited from previous generations, thus also preserving evidence of people's ethnic affiliation. Although we cannot trace the directly the heritage from Selonian culture in 18th and 19th century dress, several different garments have an area of distribution encompassing the part of eastern Latvia where Selic traits are present. This area largely coincides with the area of distribution of the Selic local dialects of High Latvian [79]. Thus, we may say that the most ancient traditions preserved in the folk dress of this area are rooted in Selonian culture.

Ethnographers view Augšzeme as a single region. However, in terms of the evidence relating to traditional dress, differences are observed that tend to divide the region into three parts. The parishes of the western part of Jēkabpils County – Mazzalve, Sērene, Sece and Sauka – represent a transitional area from eastern Zemgale to Augšzeme. Evidence of the oldest garments – from the 18th and the first half of the 19th century – is preserved in the central part of the region, opposite Krustpils. This evidence corresponds to the characteristic traits observed on the right bank of the Daugava and marks the area corresponding to the area of distribution of the Selic local dialects in eastern Latvia. The dress

45. att. **Tunikveida kreklu ar iešūtiem uzplečiem un kreklu ar audu virzienā piešūtiem uzplečiem izplatība**

Fig. 45. **The distribution of tunic shirts with sewn-in shoulderpieces and shirts with shoulderpieces sewn on weftwise**

46. att. **Balto villaiņu ar izšūtu krāsainu vilnas dzijas rakstu izplatība**

Fig. 46. **The distribution of white woollen shawls with embroidered designs of coloured woollen threads**

47. att. **Sarkana vilnas auduma vainagu ar stikla pērlīšu izšuvumu izplatība**

Fig. 47. **The distribution of crowns of red woollen fabric decorated with small glass beads**

48. att. **Jostu – audeņu ar maiņu rakstiem un rakstaino celaiņu izplatība**

Fig. 48. **The distribution of woven belts with alternative patterns and patterned card-woven belts**

49. att. **Cimdu – baltu pirkstaiņu ar krāsainu raksta joslu un baltu zeķu ar raksta joslu valnītī izplatība**

Fig. 49. **The distribution of white mittens and socks with a patterned band**

Ilūkstes apriņķī valkātie tērpi atspoguļo Augšzemes austrumdaļai raksturīgās iezīmes. Gārsenes, Ilūkstes, Bebrenes un Prodes pagastā saglabātais 19. gadsimta otrās puses apģērbs ir radniecīgs ar kaimiņos esošajās Lietuvas un Baltkrievijas teritorijās zināmo.

No 18. gadsimta beigu un 19. gadsimta tautastērpa sastāvdaļām, kuras varētu uzskatīt par sēlisko tradīciju raksturotājām un saistīt ar sēļu pēcteču apdzīvotiem apvidiem, būtu jāmin:

- krekli – tunikveida krekli ar iešūtiem uzplečiem un krekli ar audu virzienā piešūtiem uzplečiem (*45. att.*);
- villaines – baltas ar izšūtu krāsainas vilnas dzijas rakstu (*46. att.*);
- vainagi – sarkana vilnas auduma ar stikla pērlīšu izšuvumu (*47. att.*);
- jostas – audenes ar maiņu rakstiem joslas vidusdaļā un rakstainās celaines (*48. att.*);
- cimdi un zeķes – balti adījumi ar krāsainu rakstu joslu (*49. att.*).

Starp svarīgākām sievietes tērpa sastāvdaļām etniskās vēstures pētniecībā minams krekls. Augšzemē senākais saglabātais goda tērpa krekls ir tunikveida piegriezuma, ar iešūtiem uzplečiem (*50. att*). Tunikveida piegriezuma krekls ar iešūtiem uzplečiem ir ļoti sens, un 19. gadsimta vidū tas saglabājies tikai reliktās formās, ar izņē-

worn in Ilūkste County reflects the traits characteristic of the eastern part of Augšzeme, while the dress from the second half of the 19th century preserved in Gārsene, Ilūkste, Bebrene and Prode parishes is related to the dress worn in the neighbouring areas of Lithuania and Belarus.

Of the late 18th and 19th century garments belonging to folk dress, those that can be regarded as characterising the Selic traditions and connected with the areas populated by the descendants of the Selonians include:

- shirts – tunic shirts with sewn-in shoulderpieces and shirts with shoulderpieces sewn on weftwise (*Fig. 45*);
- woollen shawls – white with an embroidered design of coloured woollen thread (*Fig. 46*);
- crown headdresses – of red woollen fabric, embroidered with small glass beads (*Fig. 47*);
- belts – woven belts with "alternative patterns" along the middle, and patterned card-woven belts (*Fig. 48*);
- gloves and socks – knitted white with a band of colourful design (*Fig. 49*).

The shirt is one of the most important elements of female dress for ethnic history studies. In Augšzeme, the oldest preserved shirt for festive dress is a tunic shirt with sewn-in shoulderpieces (*Fig. 50*). The tunic shirt with sewn-in shoulderpieces is of great antiquity, and in the mid-19th century was preserved only as a

50. att. **Krekls. Krustpils. 19. gs. 1. puse. CVVM 12665** (*foto L. Balodis*)

Fig. 50. **Shirt. Krustpils, first half of the 19th century. CVVM 12665** (*photo: L. Balodis*)

mumu Krustpils apvidū, kur šāds kreklu piegriezums ir vienīgais [126: 92–93]. Ziņas par šī tipa krekliem ir samērā fragmentāras un skopas. To izplatības areāls iezīmējas Daugavas kreisajā krastā – Jēkabpils apriņķī, Daugavas labajā krastā – Krustpils novadā, līdz pat Cesvainei Austrumvidzemē. Krekla stāva platums līdzinās auduma platumam – ap 80 centimetru. Krekla apjomu plecu daļā vēl palielina iešūtais uzplecis, līdz ar to piedurkne tiek iešūta ļoti zemu un, ņemot vērā garo pleca daļu, ir stipri īsa, uz leju sašaurināta. Šiem krekliem raksturīga stāva apkakle, klāta ar krāsainu vilnas dziju izšuvumu. Sašaurināto dūrgalu rotā izšuvuma josla. Kreklu izšuvumiem lietotā vilnas dzija krāsota dabiskās krāsvielās. Izšuvumā izmantoti četri krāsu toņi – "mēļi zils", "madaru sarkans", zaļš un dzeltens. Šo toņu apvienojums veido krāsu salikumu, kāds līdz 19. gadsimta vidum sastopams ikvienā ar vilnas dziju darinātā apģērba rotājumā – tas adīts raksta joslās baltajos goda cimdos un zeķēs, izšūts villainēs, austs jostās un celainēs. Tādā kārtā šo četru toņu apvienojums ir stingri ievērota tradīcija.

Minētā piegriezuma krekli ar stāvām, izšūtām apkaklēm 18. gadsimtā bijuši plašāk izplatīti abos Daugavas krastos un ir uzskatāmi par sēlisko tradīciju apliecinājumu. Šķiet, ka šī teritorija Vidzemē sakrīt ar latviešu valodas sēlisko izloksņu areālu, kas dienvidrietumos sniedzas līdz Lielvārdei [127: 52]. Tādus pašus kreklus Johans Kristofs Broce (*Brotze*) 18. gadsimta beigās zīmējis divām lielvārdietēm. Viņa dotajā komentārā teikts: "Zemnieku jaunava no Lielvārdes svētku tērpā.

relict, with the exception of the Krustpils area, where this cut of shirt is the only one [126: 92–93]. Information about shirts of this type is quite limited and sparse. The area of distribution lies in Jēkabpils County on the left bank of the Daugava and the Krustpils area on the right bank, extending as far as Cesvaine in eastern Vidzeme. The width of the shirt equals the width of the fabric – about 80 centimetres. The volume of the shirt is increased at the shoulders by the sewn-in shoulderpiece, the sleeve being sewn on very low and, with such long shoulders, the sleeve is comparatively short and tapers downwards. These shirts characteristically have a standing collar covered in embroidery of coloured woollen thread. The narrowed sleeve-end is adorned with a band of embroidery. The woollen thread used for the shirt embroidery was dyed using plant dyes. Four colours have been used for the embroidery: "dark blue", "madder red", green and yellow. This colour combination is found up to the mid-19th century in the adornment of any garment with woollen thread – it was used in the knitted patterned bands on white festive mittens and socks and for the embroidery of woollen shawls, and is seen in the woven and card-woven patterns of belts. Thus, this combination of four colours represents a strictly observed tradition.

Shirts of this pattern, having embroidered standing collars, were more widespread in the 18th century on both banks of the Daugava, and may be regarded as evidence of Sēlic tradition. It seems that this area in Vidzeme coincides with the area of the Selic local dialects of Latvian, which extends south-west as far as Lielvārde [127: 52]. Johann Christoph Brotze has drawn two women from Lielvārde wearing such shirts at the end of the 18th cen-

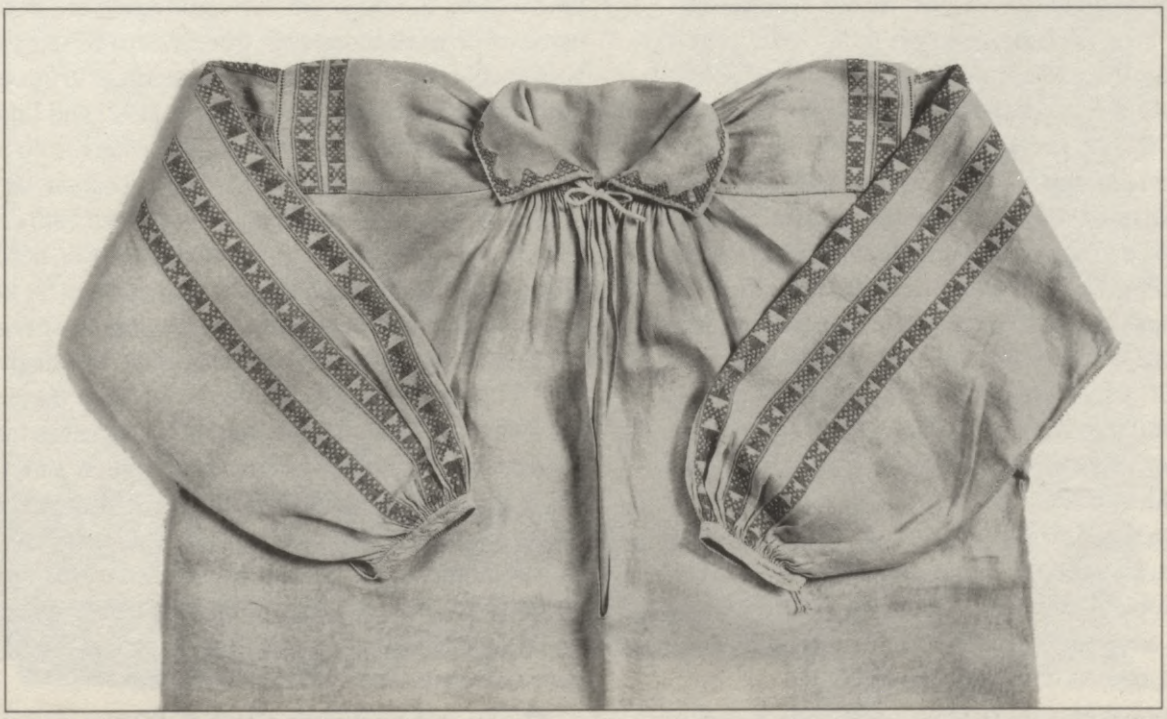

51. att. **Krekls. Gārsene. 19. gs. vidus. CVVM 12827** (*foto R. Kaniņš*)

Fig. 51. **Shirt. Gārsene. Mid-19th century. CVVM 12827** (*photo: R. Kaniņš*)

[..] Sieva no Lielvārdes ar divstūru mici galvā" [20: 153–154]. Tas apliecina paralēles starp Augšzemes un Lielvārdes novadu senākajiem zināmajiem krekliem. Tādas saglabājas arī otrā – hronoloģiskā secībā nākamajā kreklu piegriezuma veidā minētajās teritorijās [214: 91–105]. Jāatzīmē, ka stāva, izšūta apkakle ir arī Zemgalē saglabātajam "krieviņu" kreklam [188: 128, 2. att.].

Otrs Augšzemes tautastērpiem raksturīgais kreklu piegriezums ir ar audu virzienā piešūtiem uzplečiem (*51. att.*). Tādi krekli saglabāti tikai Ilūkstes apriņķī, ar vietas norādēm: Gārsene, Bebrene, Ilūkste, Augšzeme. Lielvārdes novadā šis ir vienīgais zināmais kreklu piegriezuma veids. Krekli, kādus lielvārdietēm zīmējis J. K. Broce, nav saglabājušies. Jāteic, ka Krustpils novadā kreklu piegriezums ar audu virzienā piešūtiem uzplečiem neieviesās, tur kā vienīgais tika saglabāts senākais – tunikveida piegriezums ar iešūtiem uzplečiem. Savukārt Austrumvidzemē, kur arī tunikveida krekls ar iešūtiem uzplečiem zināms kā senākais, vēlākā laikā valkāti tunikveida krekli ar uzšūtiem uzplečiem, kas ir raksturīgākais kreklu veids Vidzemē. Krekls ar *laidiņiem* – uzšūtiem uzplečiem – 19. gadsimta beigās minēts arī Elkšņu pagastā (ZAE, 2797. mape. Teicēja Dārta Augustiņa).

Krekliem ar audu virzienā piešūtiem uzplečiem Augšzemē raksturīgs sarkans kokvilnas rotājums – aužot ielasīts vai izšūts raksts uzpleča galā, gar atlokāmās apkakles malām, arī uz aprocēm, bet dažkārt pa visu piedurknes virspusi. Rotājums uz piedurknes virspuses novietojuma ziņā sasaucas ar Lielvārdes grezno kreklu izšuvumu, taču Lielvārdes krekli rotāti balto darbu tehnikās. Ilūkstes apriņķa krekli ar sarkano ielasīto rakstu ir ļoti līdzīgi blakus esošajos Baltkrievijas [192] un Lietuvas [7] apvidos valkātajiem. No šiem apvidiem ārpus Latvijas teritorijas nav saglabāts materiāls, kas pārstāv senāku laikposmu. Zināmie krekli datējami ar 19. gadsimta vidu un otro pusi. Tādēļ nevar noskaidrot, vai arī tur pirms krekla ar audu virzienā piešūtiem uzplečiem ir valkāti tāda paša piegriezuma krekli, kādi tiek uzskatīti par raksturīgiem sēļu pēctečiem [214: 95]. Vai izteiktā radniecība starp tautastērpu krekliem minētajās teritorijās būtu skaidrojama ar kopīgām etniskām iezīmēm vai ļaužu migrāciju – tas pagaidām ir jautājums, kas vēl pētāms. Tomēr jāatzīst, ka vairumā tērpa sastāvdaļu un līdz ar to tērpa koptēlā dominē izteikta līdzība starp Augšzemes austrumdaļas un blakus esošo Baltkrievijas un Lietuvas teritoriju materiālu.

Raksturīgākā goda tērpa sastāvdaļa Latvijas austrumdaļā ir rotātā villaine. Pie tautastērpa villaine segta dzīves nozīmīgākajos brīžos. 18. gadtury. He has added a note to the illustration: "A peasant maiden from Lielvārde in festive dress [..] A married woman from Lielvārde wearing a two-cornered cap" [20: 153–154]. This confirms the parallels between the oldest known shirts of the Augšzeme and Lielvārde areas. A later cut of shirt also exhibits such parallels linking these areas [214: 91–105]. It should be noted that the embroidered standing collar is also seen on the preserved *krieviņi* shirt from Zemgale [188: 128, Fig. 2].

The second kind of shirt characteristic of Augšzeme dress has shoulderpieces sewn on weftwise (*Fig. 51*). Such shirts are preserved in Ilūkste County: according to the records, the preserved shirts come from Gārsene, Bebrene, Ilūkste and Augšzeme. In the Lielvārde district, this is the only known cut of shirt. Shirts of the kind that Brotze shows on women from Lielvārde, are not preserved. It must be said that in the Krustpils area the cut of shirt with shoulderpieces sewn on weftwise was never introduced. Here, only the older kind of shirt was known: the tunic shirt with sewn-in shoulderpieces. On the other hand, in eastern Vidzeme, where the tunic shirt with sewn-in shoulderpieces is also known to be the oldest, tunic shirts with sewn-on shoulderpieces were worn in later times, and this is the most characteristic form of shirt in Vidzeme. A shirt with *laidiņi* – as the sewn-on shoulderpieces were known – is mentioned in the late 19th century in Elkšņi Parish (ZAE: 2797. mape. Informant: Dārta Augustiņa).

Characteristic of shirts with shoulderpieces sewn on weftwise in Augšzeme is decoration with red cotton thread: a woven or embroidered design at the end of the shoulderpiece, along the edges of the turn-down collar and on the cuffs, or sometimes along the whole upper side of the sleeve. The decoration along the top of the sleeve corresponds to the placement of the embroidery on the elaborate Lielvārde shirts, although the Lielvārde shirts are decorated using white work techniques. The shirts of Ilūkste County, with a woven design in red, are very similar to those worn in the neighbouring areas of Belarus [192] and Lithuania [7]. From these areas outside of Latvia there is no preserved material from earlier periods. The earliest-known shirts date from the middle and second half of the 19th century. Thus, it is impossible to say whether, here too, before the appearance of shirts with shoulderpieces sewn on weftwise, the shirts worn were of the same cut as those regarded as characteristic of the descendants of the Selonians [214: 95]. Whether the marked similarity between the shirts of the folk dress of these areas can be explained in terms of common ethnic traits or in terms of migration is a question that requires additional study. However, it must be admitted that predominating in most of the elements of dress and thus determining the overall appearance of the dress are elements showing a marked similarity between the material from the eastern part of Augšzeme and the adjacent parts of Belarus and Lithuania.

The most characteristic element of festive dress in eastern Latvia was the decorated woollen shawl. The woollen shawl was worn with traditional dress on the most impor-

52. att. **Villaine. Ilūkste. 18. gs. – 19. gs. 1. puse. CVVM 7141** (*foto L. Balodis*)

Fig. 52. **Woollen shawl. Ilūkste. 18th – first half of the 19th century. CVVM 7141** (*photo: L. Balodis*)

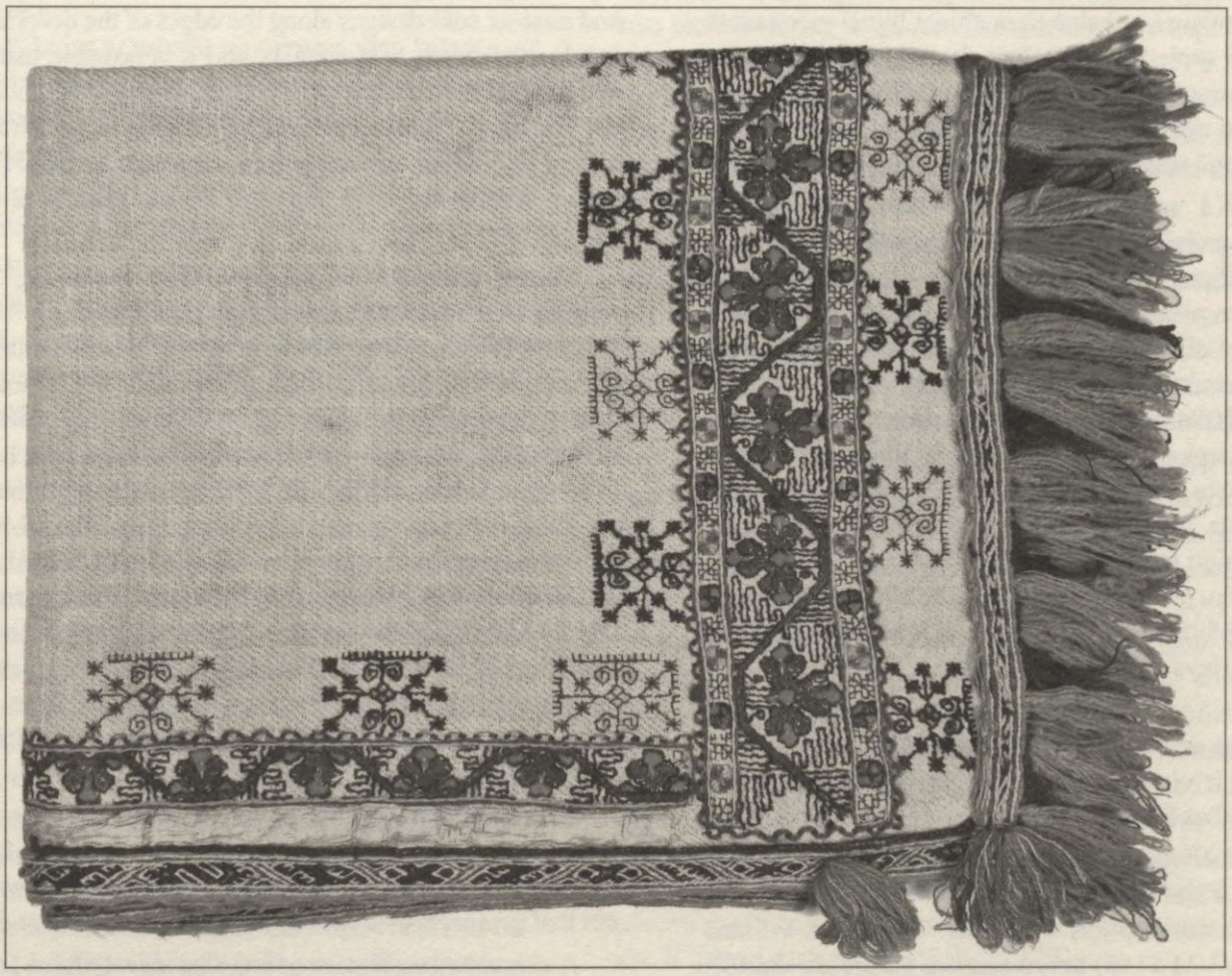

53. att. **Villaine. Birži. 18. gs. – 19. gs. 1. puse. CVVM 7142** (*foto R. Kaniņš*)

Fig. 53. **Villaine. Birži. 18th – first half of the 19th century. CVVM 7142** (*photo: R. Kaniņš*)

simtā un 19. gadsimta pirmajā pusē baltās izšūtās villaines zināmas Jēkabpils un Ilūkstes apriņķī, Austrumvidzemē un Latgales rietumdaļā – tādējādi iezīmējot teritoriju, kur arī citās tradicionālā apģērba sastāvdaļās izpaužas iezīmes, ko varētu saistīt ar sēļu kultūru. Jāatzīmē, ka 18.–19. gadsimta villaiņu izšuvuma novietojums, laukuma proporcijas – galos platāka un raksta ziņā bagātāka, bet malās šaurāka izšuvuma josla, celu bārkstis galu noslēgumā un pie malām piešūtie apaudi ar maiņu rakstiem ir saglabājuši tradīcijas, kas aizsāktas pirms 13. gadsimta. Pārejot uz villaiņu rotāšanas veidu ar brīvu viduslaukumu un saglabājot rotājuma joslas malās, tās ir raksturīgi noslēgt ar rindotu *jumīša* rakstu [182: 78, 34. att.]. Līdzīgi izteiksmīgi *jumīša* raksti ir izšūtai villainei, kas glabājas Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā ar norādi: Krustpils tipa, Ilūkste (*52. att.*). Villaine ir no mākslinieka un etnogrāfa Arvīda Dzērvīša kolekcijas. Jumis kā joslas dominējošais raksts izšūts arī villainē no Krustpils (CVVM 7096). A. Dzērvītis minējis datējumu – 17. gadsimta beigas vai 18. gadsimts, kam varētu piekrist daļēji, villaines datējuma senāko robežu saistot ar 18. gadsimtu. Pārējām saglabātajām Augšzemes villainēm joslu malās izšūts *austras koka* raksts. Lietotie *jumīša* un *austras koka* raksti rotājuma joslas malās izskata ziņā ir ļoti līdzīgi, un, iespējams, senatnē tiem abiem bijusi viena un tā pati semantiskā nozīme. Latvijas austrumdaļas villaiņu izšuvumos uzskatāmi redzama līdzība šo divu raksta zīmju – *jumja* un *austras koka* grafiskajā uzbūvē (ornamenta nosaukumi pēc [118]).

Kā sena tradīcija, kas saglabājusies līdz 19. gadsimtam, minami stūru pušķi villainei no Biržiem (*53. att.*). Pie katra villaines apakšējā stūra piešūti divi atsevišķi darināti dzijas pušķi. Tradīcija rotāt villaines stūrus ar pušķu pāriem iesniedzas tālā senatnē. Šķiet, tiem piedēvēta maģiska, auglību veicinoša nozīme. Tā 11. gadsimta Liepkalnes Ķesteru villaines stūrim piestiprināts riekstu jumis (A 7871: 2, 4). Vairākām 11. gadsimta villainēm stūros veidoti dzijas pušķi no celaiņu galiem [181: 83, 39. att. un 102, 59. att.]. Pušķu pāri villaines stūros līdz 19. gadsimtam saglabājušies arī vairākām Kurzemes villainēm (Turlava, CVVM 7325; Saka, CVVM 7358).

Kā redzams, šādas tradīcijas senatnē pastāvējušas arī citās teritorijās, taču sēļu pēcteču villaines ir viens no avotiem, kas saglabājis par tām liecības līdz mūsdienām.

Latvijas austrumdaļas villaiņu raksturīga iezīme ir katra priekšmeta izteikta individualitāte, saglabājot kopīgas tradīcijas. Tā Prodes villainē (CVVM 7140) neprecizitātes un nianšu dažādības dēļ katrs raksta motīvs ir unikāls. Joslu malās šūti samērā lieli *austras koka* raksti ar pusapļa

tant occasions in life. In the 18th and first half of the 19th century, embroidered white shawls are known to have been worn in Jēkabpils and Ilūkste Counties, in eastern Vidzeme and western Latgale, i.e. in the area where other elements of traditional dress also show traits that that might be connected with Selonian culture. It should be noted that the placement of the embroidery on 18th and 19th century shawls and the proportions of the embroidered area, namely a wider band of embroidery at the ends and a narrower band along the sides, a fringe at the ends and the trims with "alternative patterns" sewn on along the sides, all represent the continuation of traditions that began even before the 13th century. In adopting a form of shawl decoration with an undecorated area in the middle and bands of decoration along the edges, these bands tend to conclude with a row of *jumis* ("gable") designs [182: 78, Fig. 34]. Similar expressive *jumis* designs are found on an embroidered shawl kept at the National History Museum of Latvia, recorded as being of Krustpils type and originating from Ilūkste (*Fig. 52*). The shawl derives from the collection of artist and ethnographer Arvīds Dzērvītis. The *jumis* also appears as the main design motif on the embroidered band of decoration of a shawl from Krustpils (CVVM 7096). Dzērvītis dates the shawl to the late 17th or 18th century, a date that we may concur with partly – it could date from the 18th century at the earliest. The other preserved Augšzeme shawls have the *austras koks* ("life tree") design along the edge of the band of decoration. The *jumis* and *austras koks* designs along the edges of the decorated bands are actually very similar, and it is possible that in antiquity these two signs had the same semantic significance. The shawl embroidery in eastern Latvia demonstrates a clear resemblance in the graphic structure of these two design motifs: the *jumis* and *austras koks* (names of the designs after [118]).

The corner tassels on the shawl from Birži (*Fig 53*) represent an ancient tradition maintained up to the 19th century. Two separately made tassels of woollen thread are attached at lower corners of the shawl. The tradition of decorating the corners of the shawl with pairs of tassels is of great antiquity. It seems that they were held to have some kind of magical, fertility-related significance. Thus, the corner of an 11th century shawl from Liepkalnes Ķesteri has an attached "nut" *jumis* (A 7871: 2, 4). Several 11th century shawls have at their corners tassels of woollen thread from the ends of the card-woven trims [181: 83, Fig. 39 and 102, Fig. 59]. Pairs of tassels at the corners of shawls are also present on several 19th century shawls from Kurzeme (Turlava, CVVM 7325; Saka, CVVM 7358).

Evidently, such traditions were in existence in the ancient past in other areas as well, but the woollen shawls of the descendants of the Selonians represent one of the sources that preserves evidence of them up to the present day.

A characteristic feature of woollen shawls from eastern Latvia is the marked individual character of each example, although keeping to a common tradition. Thus, on

siluetu. Ikkatra villaine apliecina savu variantu un darinātāja rokrakstu. Iespējams, ap Krustpili ar villaiņu izšūšanu nodarbojušās arī amatnieces, jo tās darinātas ar apbrīnojamu meistarību. Līdzīgi par villaiņu aušanu ar bronzas gredzentiņu rotājumu domā arī Anna Zariņa [182: 55]. Villaiņu malās mēdz būt celu apauds ar maiņu rakstiem. Te jāatzīmē, ka apaudiem bijis cits darinātājs nekā villainei – apaudi ir no atšķirīgas dzijas, ļoti kvalitatīvi darināti, taču pavirši uzdiegti villaines malām. Domājams, šajos gadījumos izmantotie apaudi ir no vecākām villainēm. Taču vienai villainei no Prodes ar linu diegu aizaustais un rūpīgi piešūtais celu apauds šķiet darināts vienlaikus ar villaini, un tādēļ to varētu uzskatīt par vecāko pilnībā saglabāto Augšzemes tautastērpa villaini – tā datējama ar 18. gadsimtu – 19. gadsimta sākumu (CVVM 7141).

Līze Strēlnieks, dzimusi 1848. gadā Dignājas pagastā, savās atmiņās stāsta: "Baltās villaines izrakstīja, tumšās auda rūtainas un strīpainas, ar bārkstīm gar malu. Labi strādājot, ziemā varēja izšūt divas villaines. Villaines glabāja lādē vai no vienkoka izcirstā tīnē." Grūti spriest, vai šajā laikā – pēc 19. gadsimta vidus – divas baltās villaines tika izšūtas sev vai arī tās vērtējamas kā amatnieciska darbība (ZAE, Ilūkstes apr. Apģērbs).

"Dzijas ar mizām un saknēm vien krāsoja, ar dzelzs skābi kodināja. Aust mācīja māte vai saimniece, bet izrakstīt mācījās cita no citas. Villaine bija dārga rota – tās vajadzēja pašai darināt gadu 14 līdz 16 vecumā. Meita bez villaines skaitījās vēl meitene" (ZAE).

Par villaini saukta vienkārtene, "kam viena puse; kam divas puses [sašūta no diviem auduma platumiem], tā bija sagša" (ZAE, Latvju kultūras atlanta materiāli. 1941. gads. Teicējs Ādams Strods, dzimis 1860. g., no Varakļānu pag.).

Tātad taisnstūrveida, baltās, izšūtās Sēlijā sauktas par villainēm; kvadrātveida, sašūtas no diviem auduma platumiem, – par sagšām. "Tās ir bez izšuvuma, baltas, ar bārkstīm visapkārt vai arī rūtainas." Vecā Stašu māte paskaidroja, ka sagšai esot abas puses, villainei – viena puse. Viņa pieminējusi arī tautasdziesmu par villaines dāvināšanu vīramātei kāzās: "Ja būs māte, segšu sagšu, ja pamāte, villainīti" (E 20, 1771).

"Tēva svārkos bija rakstītas villaines ieliktas oderēs, izšūtas, četrām krāsām izrakstītas. Galos raksts platāks, gar malām nedaudz. Mūsu mātei bij nerakstīta balta sagša, sašūta kopā no diviem gabaliem, apkārt smalkas sagrieztas bārkstis. Sedza pārliektu. Mātei daudz sagšu bija. Dienastmeitām par algu deva – vienu gadu iedeva baltu, citu rūtainas." – Tā stāstījusi Ieva Caurkubule,

the shawl from Prode (CMMV 7140), every design motif is unique, because of inaccurate work and various changes in detail. Embroidered along the edges of the decorated bands are fairly large *austras koks* designs with a semicircular outline. Each particular shawl is a variant in its own right, demonstrating the individual style of the maker. It is possible that in the Krustpils area craftswomen were also involved in the embroidering of shawls, since the work is executed with amazing skill. Anna Zariņa has expressed a similar idea regarding the weaving of woollen shawls decorated with bronze rings [182: 55]. The woollen shawls generally have a card-woven trim along the edges, with "alternative patterns". Here it should be noted that the trims were made by a different person: they are made from different yarn, very skilfully worked, but carelessly sewn onto the edges of the shawl. It is thought such cases indicate the re-use of trims from older shawls. However, the card-woven trim on one shawl from Prode, with linen for the weft, which has been carefully sewn to the shawl, seems to have been made at the same time as the shawl itself, and so this might be regarded as the oldest example of a completely preserved woollen shawl belonging to Augšzeme traditional dress, and may be dated to the 18th or early 19th century (CVVM 7141).

Līze Strēlnieks, born in Dignāja Parish in 1848, recollected: "The white woollen shawls were embroidered, while the dark ones were woven checked or striped, with tassels along the edge. A diligent worker could embroider two shawls during a winter. The shawls were kept in a chest or in a container hewn from a single log". It is hard to judge whether at this time – after the middle of the 19th century – two white shawls were being embroidered for personal use or whether this should be interpreted as a craft activity (ZAE, Ilūkstes apr. Apģērbs).

"The yarn was dyed only with bark and roots, fixed with blue-jack. Our mothers or the farmer's wife taught us to weave, while embroidery we learned from one another. The woollen shawl was an expensive item of dress – you had to make your own at the age of 14–16. A maiden without a shawl was regarded as being still a girl" (ZAE).

The term *villaine* referred to a shawl consisting of a single piece of fabric, while a shawl sewn together from two widths of fabric was known as a *sagša* (ZAE, Latvju kultūras atlanta materiāli. 1941. Informant Ādams Strods, born 1860, from Varakļāni Parish).

Thus, a rectangular, white, embroidered shawl was known in Selonia as a *villaine*, while a square shawl, sewn together from two widths of fabric was called a *sagša*. "They are unembroidered, white, with tassels all around, or else checked". An informant explained that a *sagša* had two halves, while a *villaine* had only one. She also cited a folksong on the giving of a shawl to the mother-in-law at the wedding: "If it's his real mother, I'll place a *sagša* on her shoulders, but if it's his stepmother, she'll have a little *villaine*" (E 20 1771).

"Our father's coat had decorated *villaines* for lining, embroidered in four colours. The pattern was wider at the

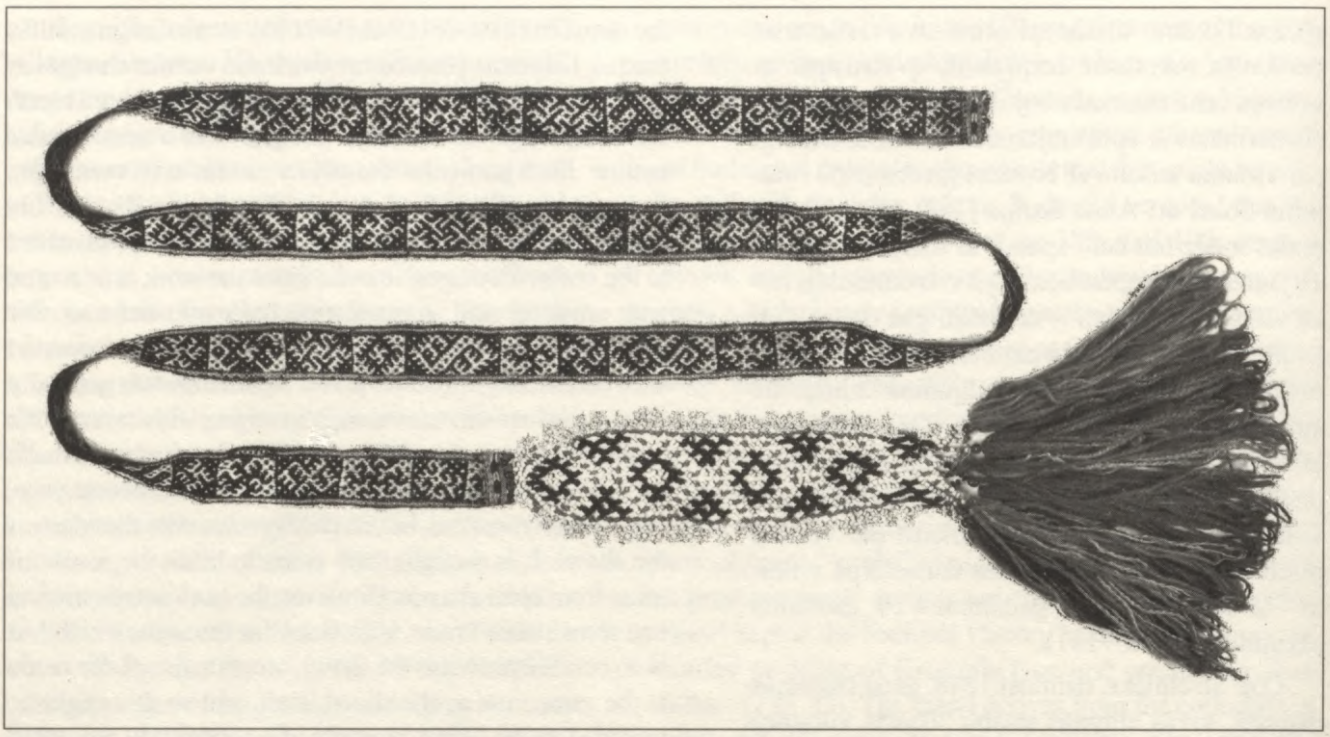

54. att. **Matpine. Birži. 18. gs. – 19. gs. 1. puse. CVVM 7204** (*foto R. Kaniņš*)

Fig. 54. **Hairband. Birži. 18th – first half of the 19th century. CVVM 7204** (*photo: R. Kaniņš*)

dzimusi ap 1860. gadu Dignājā (E 20, 749). Stāstījums norāda, ka pēc 19. gadsimta vidus valkātas baltas un rūtainas kvadrātveida villaines, ne vairs izšūtās.

1947. gadā Latvijas PSR ZA Vēstures un materiālās kultūras institūta ekspedīcijā Bebrenes, Rubenes un Biržu pagastā pierakstītas ziņas par *matpinēm*. Tas norāda jaunu identifikāciju Latvijas Nacionālā vēstures muzeja kolekcijā glabātajam priekšmetam, kas agrāk uzskatīts par jostu (*54. att.*). Pēc iepriekšējā laika publikācijām šis unikālais priekšmets ieguvis apzīmējumu "Krievānu Māras josta" [72]. Par šī priekšmeta ieguves avotu norādīta Rīgas Latviešu biedrības (RLB) kolekcija, citu ziņu par tā iegūšanu nav.

Kolekcionārs un etnogrāfs Eduards Paegle mēnešrakstā "Latvijas Saule" 1923. gadā raksta: "Valsts Etnogrāfiskā muzejā redzama kāda no pirmā acu uzmetiena nenozīmīga prievietiņa. Uzraksts vēsta, ka šo neuzkrītošo jostiņu jeb "matu pīni", kā tā apzīmēta, dāvājusi muzejam Māra Krievan Kaldabruņu Mačulānos, Ilūkstes apriņķī" [107: 89]. Diemžēl nav zināms, kur E. Paegle šīs ziņas ieguvis. Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā esošais priekšmets atbilst E. Paegles publicētajam, taču par tā iegūšanas vietu norādīts Jēkabpils apriņķa Biržu pagasts. Daina Zemzare 1948. gada publikācijā par etnogrāfisko materiālu ieguvumiem norāda, ka "tādu saglabātu matpini Māra Krievāna-Kancāna agrāk ir uzdāvinājusi Vēstures muzejam, un tā pēc Krievānas māsas, 85 g.v. Katrīnas Miezītes Kalna Mačulānu salā

ends, with only a small amount of decoration along the sides. Our mother had an undecorated white *sagša*, sewn together from two pieces, with a fine cut fringe all around. It was worn folded across. My mother had many *sagšas*. She gave them to servant girls as their pay – one year she would give a white one, the next year a checked one." Such an account was given by Ieva Caurkubule, born around 1860 at Dignāja (E 20 749). It shows that after the mid-19th century, white and checked square woollen shawls were worn, rather than the earlier embroidered shawls.

In the frame of the 1947 field project by the Institute of History and Material Culture of the Latvian SSR Academy of Sciences, information was recorded in Bebrene, Rubene and Birži Parishes concerning hairbands. This led to the re-interpretation of an object kept in the collections of the National History Museum of Latvia that had previously been considered a belt (*Fig. 54*). In earlier publications, this unique item had been referred to by the name "Krievānu Māra's Belt" [72]. The object is recorded as deriving from the collection of the Riga Latvian Society, without any further indication of its provenience.

The collector and ethnographer Eduards Paegle writes in 1923 in the monthly *Latvijas Saule*: "The State Ethnographic Museum has a little braid that appears quite insignificant at first sight. The label states that this inconspicuous little belt or "hairband", as it is known, was given to the museum by Māra Krievan, at Kaldabruņu Mačulāni, Ilūkste County." [107: 89]. Unfortunately, it is not known where Paegle obtained this information. The object at the National History Museum of Latvia corresponds to the one published by Paegle, but it is recorded as

[Bebrenes pag.], teiktā, ir mantojums no mātes mātes vai mātes māsas" [186: 115]. Grūti spriest, vai te runāts par vienu vai divām matauklām, jo diez vai teicēja atcerētos par matauklu, kas bijusi RLB kolekcijā vēl pirms 1923. gada, kad to publicējis E. Paegle. Ja mataukla tiešām ir no RLB kolekcijas, tad tā, domājams, iegūta 19. gadsimta beigās, kad Augšzemē tika vākti etnogrāfiskie materiāli, jo nākamā ekspedīcija notika 1927. gadā. Priekšmets, kas pēc raksta atbilst muzeja krājumā esošai matauklai, publicēts arī izdevumā "Latvju raksti" ar norādi: Jostas raksts. Jaunsaules pagasts. RLB krājumā [84]. Var piebilst, ka abas publicētās audenes raksta ziņā atbilst muzejā esošai matauklai, taču atšķiras pērlīšu vērumi galā.

1947. gada ekspedīcijā pierakstītās ziņas apliecina, ka *matpines* Augšzemē līdzās vainagiem ierindojās starp tradicionālām jaunavu galvas rotām un cilvēku atmiņās saglabājās vēl līdz 20. gadsimta vidum. "Vecais mācītājs bārās, ka skaistas matpiņas pina. Teica: Nelieciet vērā uz krellēm un matu pīšanas, tas ir odžu un čūsku dzimums [..] Senāk bijušas matpiņas ar zīlēm, bizē bija iepītas, nokārušās līdz ūksta galam [..] Smagi skaisti bija, kad senāk gāja, tā teica" [186: 115]. Tā stāstījusi Māra Krievāna, dzimusi Kancāna (1875–1948), no Bebrenes Aizupes Ribickiem, atceroties dzirdēto no savas vecmāmuļas. Tāpat par matpinēm stāstījusi otra Māra Krievāna, dzimusi Ribicka, 80 gadu veca, Bebrenes Liepiņās: "Zīles bija matpiņu galos, matos lentes iepītas, kuru galos zīles; ar jostu piejoza. Pati nedabūju redzēt. Tādas bantes, ar zīlēm nošūtas, pašu austas. Agrāk viss kas pašu darināts. Zaļas, sarkanas zīles bijušas rindiņās un puķītes izšūtas matpiņās, kā salmiņi, kā zīlītes bija apaļas" [186: 115]. Austas *matpines* bijušas arī Rubenē. Ieva Puķāne no Rubenes Dronku salas stāstījusi: "Jostas jau auda, bet ne tādas, kā meitišķiem matos. Jostas bija ar pīšanu pītas [te domātas Augšzemē raksturīgās pītās vīriešu jostas]" [186: 115]. Pēc 85 gadus vecās teicējas Katrīnas Miezītes atstāstītā par *matpiņu* darināšanu atzīmēts – "ganos dziedādamas pieaudušas visādiem līkumiņiem" [186: 115]. Jāatzīst, sacītais īsti nepārliecina, ņemot vērā vienīgā saglabātā priekšmeta sarežģīto un meistarīgo darinājumu. *Matpine* darināta no smalkas, divkārt šķetinātas vilnas dzijas. Tai ir 49 raksta motīvi (36 varianti) – pārsvarā zaroti ugunskrusti un zalkši. Dzijas krāsotas dabiskās krāsvielās. Par pamatu pamīšus izmantots dzeltens un zils laukums – raksts savukārt ir pretējā krāsā. Gali nostiprināti ar ķēžu dūriena apšuvumu. Aulejas tipa audenes garums – 167 cm, platums – 2,7 centimetri. *Matpines* vienā galā

coming from Birži Parish in Jēkabpils County. Daina Zemzere writes in a 1948 publication on collected ethnographic material that "such a preserved hairband had earlier been given by Māra Krievāna–Kancāna to the History Museum, and according to Krievāna" sister, the 85-year-old Katrīna Miezīte at Kalna Mačulānu sala [Bebrene Parish], she had inherited it from her mother's mother or her mother's sister" [186: 115]. It is hard to say whether these accounts refer to the same hairband, since it seems doubtful whether the informant would have remembered a hairband that was in the Riga Latvian Society Collection even before 1923, when it was published by Paegle. If the hairband really is from the society collection, then it was presumably obtained in the late 19th century, when ethnographic material was collected in Augšzeme, since the next ethnographic expedition took place only in 1927. An object that corresponds to the hairband in the museum collection is also published in the volume *Latvju raksti*, described as a "belt pattern" from Jaunsaule Parish, deriving from the collections of the Riga Latvian Society [84]. It may be added that both published woven bands have a pattern corresponding to the hairband in the museum collections, although the threaded small glass beads at the ends differ.

The records of the 1947 fieldwork confirm that *hairbands*, along with the crowns, were traditional headdresses of maidens in Augšzeme, and that the memory of them was retained up to the middle of the 20th century. "The old pastor scolded the girls for braiding beautiful hairbands. He said: don"t take pleasure in beads and braids, since this is the work of evil snakes and serpents [..] In earlier times, there were hairbands with glass beads, twisted into a long braid of hair [..] They looked beautiful when they walked in earlier times, so they say." [186: 115]. This account was given by Māra Krievāna, née Kancāna (1875–1948) from Bebrenes Aizupes Ribicki, remembering what she had heard from her grandmother. Another Māra Krievāna, née Ribicka, living at Bebrenes Liepiņas and aged 80, also described the hairbands: "The glass beads were at the ends of the hairbands; the bands were braided into the hair with glass beads at the end; the belt was tied round them. I myself never actually saw this. These hairbands embroidered with glass beads were woven at home. In earlier times, you made everything yourself. Green and red beads were arranged in rows and flower designs on the hairbands; they were like straws or else quite round." [186: 115]. Woven *hairbands* were also worn at Rubene. According to Ieva Puķāne from Rubenes Dronku sala, "Belts were woven, but not like the ones that the girls wore in their hair. The belts were braided [meaning the characteristic braided men's belts of Augšzeme]." [186: 115]. The 85-year-old informant Katrīna Miezīte remarks concerning the making of hairbands that the girls "wove all kinds of winding patterns into them while singing when they were out herding stock" [186: 115]. It must be said that this account is not really convincing when one considers the complicated and masterful work that we see on the only preserved example. The *hairband* is made from fine two-ply

piestiprināts 21 x 6,5 cm liels, ažūrs pērlīšu vērums. Tas veidots no melnām, baltām un dzeltenām stikla pērlītēm, kas vērtas uz linu diega. Vēruma raksts ar stūrainām *saulītēm* un *jumīšiem* sasaucas ar dažu Augšzemes vainagu izšuvumu. Pērlīšu vērums noslēdzas ar piesietu, 14 cm garu dziju pušķi, ko veido 3 zaļi, 3 sarkani, 3 dzelteni cilpveida kūlīši. Domājams, tāds pats noslēgums bijis arī otram matauklas galam.

Matauklas kā jaunavas galvas rota 18. un 19. gadsimtā bija raksturīgas Vidzemes lībiskās kultūras apvidos. No sniegtajām ziņām jāsecina, ka Augšzemē zināmās matauklas pārstāv citādus variantus nekā Vidzemē saglabātās. Vidzemes matauklām par pamatu ņemta sarkana vilnas trinīša auduma lente (domājams, rūpnieciski ražota). To galus rotā krāsains vilnas dzīparu vai stikla salmiņu izšuvums. Tāds izšuvums ir arī vairākām matauklām no Rietumvidzemes un Ziemeļvidzemes.

Saglabātā Biržu mataukla austa aulejas tehnikā ar daudzveidīgiem maiņu rakstiem. Tas varētu norādīt uz tālākā senatnē pastāvējušām tradīcijām. 18. un 19. gadsimtā Augšzemē plašāk zināmā jaunavu galvas rota bijis vainags. Mataukla pieminēta arī Oto Hūna 1822. gadā sakopotajos materiālos par Jēkabpils apriņķi. Kādas jaunavas apģērba sarakstā tā minēta līdzās ar pērlītēm izšūtam vainagam un raksturota šādi: "Viena sarkana lente ar pērlītēm izrotātu galu, kas tiek iepītas matu bizēs, kuras nekad netiek aptītas ap galvu, bet sapītas tās nokarājas pār muguru ar pērlīšu izšuvumu uz leju" (LVVA, 6810. f., 1. apr., 62. l.).

Šeit minētā mataukla vairāk gan līdzinās Vidzemes matauklām. Pēc teicēju stāstījuma var spriest, ka matauklas pītas bizē un valkātas vienlaikus ar vainagu. Turpretī Vidzemē no 18. gadsimta beigām līdz 19. gadsimta vidum mataukla bija patstāvīga jaunavu galvas rota un aizstāja vainagu.

Par matpinēm Made Nereta dzirdējusi arī no savas mātes – dignājietes. Te matpines valkātas reizē ar vainagu. "Uz baznīcu gājušas pastalās, linu zeķītēs, lindraki gari līdz zemei. Savērtas zīlītes kā sienamas bizēs iepinušas, bet tā labi gari. Baznīcā vecās sēdēja beņķos, bet meitiņas stāvēja – kad sametās ceļos, viss kā zīļu blāķis, visām vainagi – šūti ar garenām zīlītēm uz sarkanas drēbes" (E 20, 1787). Šis vainagu raksturojums pilnībā atbilst Latvijas Nacionālā vēstures muzeja kolekcijā saglabātajiem.

Savas atmiņas par vainagu veidiem un to valkāšanu Latvijas PSR ZA Vēstures un materiālās kultūras institūta ekspedīcijās stāstījušas vairākas teicējas. Vistālāk senatnē, šķiet,

woollen thread. It has 49 design motifs (36 variants), mainly embellished swastikas and *zalktis* ("grass snake") designs. The wool was dyed with plant dyes. Yellow and blue alternates as the background colour, the pattern being in the opposite colour. The ends of the band are strengthened with chainstitch embroidery. The band, woven in the so-called "Auleja technique", is 167 cm long and 2.7 cm wide. Attached at one end of the *hairband* is an openwork arrangement of threaded small beads, measuring 21×6.5 cm. This consists of black, white and yellow glass beads, threaded onto linen thread. The bead design, which shows *stūrainā saulīte* ("cornered sun") and *jumis* designs, resembles the embroidery on certain Augšzeme crown headdresses. The beadwork terminates in an attached 14 cm-long tassel of woollen thread, consisting of three green, three red and three yellow bundles of loops. It is thought that the other end of the hairband originally had the same kind of design.

Hairbands are also present as a characteristic form of maidens" headdress in the "Livic" cultural areas of Vidzeme in the 18th and 19th century. The evidence we have seems to indicate that the hairbands made in Augšzeme represent different variants to those preserved in Vidzeme. The Vidzeme hairbands were made using a band of red twill fabric (probably factory-made). The ends are embroidered with coloured woollen threads or glass rods. This kind of embroidery is also found on several hairbands from western and northern Vidzeme.

The preserved Birži hairband is woven in Auleja technique, with diverse "alternative patterns", and this may indicate the continuity of a tradition from the distant past. In the 18th and 19th century the most widely recorded maiden's headdress was the crown. The hairband is also mentioned in the material on Jēkabpils County collected by Otto Huhn in 1822. In the list of garments belonging to a maiden's dress, it is mentioned along with a crown embroidered with beads and is described as follows: "One red ribbon decorated with small beads at the end, which is twisted into the braid of hair, never wound around the head, but instead hangs down the back, with the bead decoration at the bottom" (LVVA, 6810. f., 1. apr., 62.l.).

The hairband mentioned here bears a closer resemblance to those of Vidzeme. It seems from the accounts given by informants that the hairbands were twisted into the braid of hair and worn together with a crown. On the other hand, in Vidzeme from the late 18th up to the mid-19th century the hairband was a separate kind of maiden's headdress, worn instead of the crown.

Made Nereta from Dignāja had heard about hairbands from her mother, also a native of Dignāja. Here, hairbands had been worn together with a crown. "They went to church wearing *pastalas* (open leather footwear), linen socks and a skirt reaching to the ground. They braided the threaded beadwork like a plait of hair, but very long. In church, the old women sat on the benches, while the girls

aizsniedzas vecās Māriņas (dzimusi ap 1770. gadu) stāstītais. No viņas savulaik dzirdēto 1948. gadā atstāstīja 80 gadu vecā Made Nereta Dignājā. "Vecā Māriņa, viņai bija ap 100 gadu, kad man bija 13, stāstīja: ap gadu 12–16 veca meitene sāka nēsāt vainagu. Manas vecmāmiņas vainagam (Bebrenē) bij zīlītes un vizulīši. Tik tāda, kura bij savu godu apsmērējusi, apsēja

stood, and when they knelt down, they looked like one big mass of glass beads, since they all had crowns and embroidered beadwork on red fabric" (E 20, 1787). This description of the crowns corresponds entirely to the examples preserved at the National History Museum of Latvia.

Several informants related to the fieldworkers from the Institute of History and Material Culture of the Latvian SSR Academy of Sciences their recollections of the forms

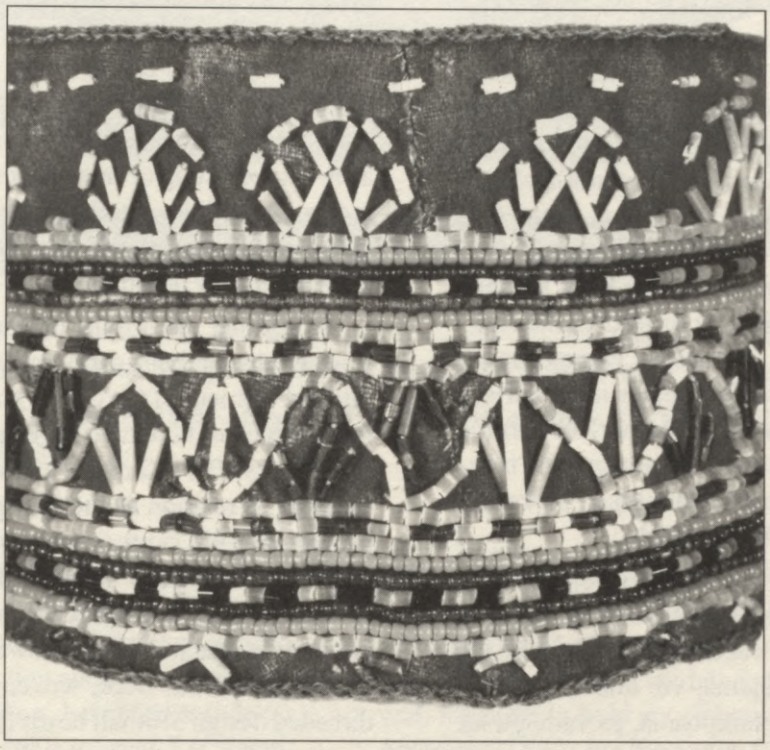

55. att. **Vainags. Kaldabruņa. 18. gs. – 19. gs. 1. puse. CVVM 13807** (*foto L. Balodis*)

Fig. 55. **Crown. Kaldabruņa. 18th – first half of the 19th century. CVVM 13807** (*photo: L. Balodis*)

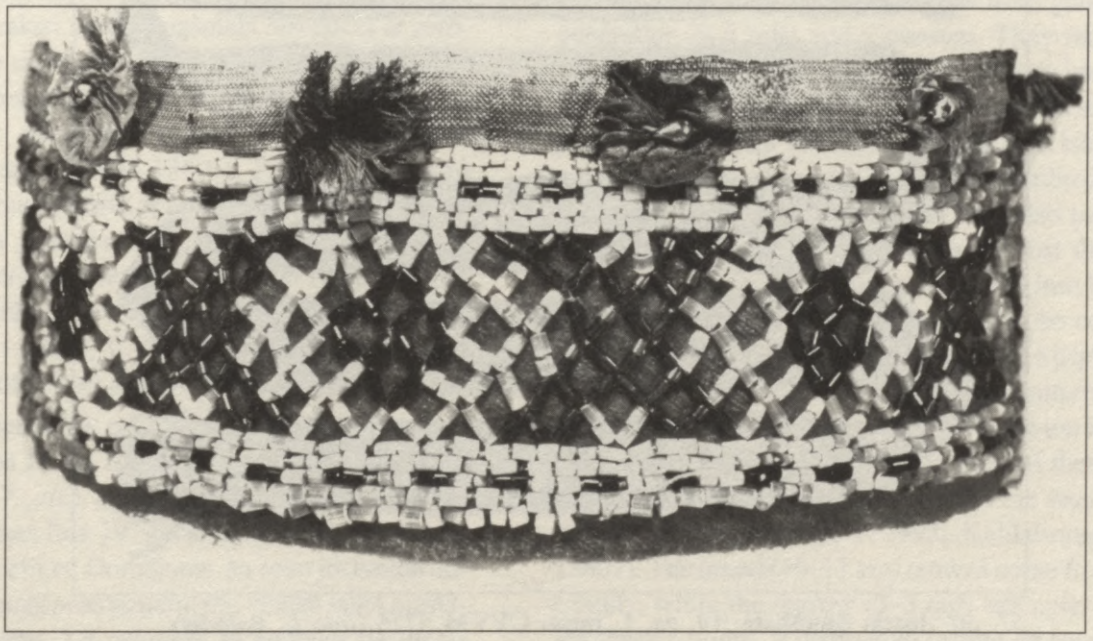

56. att. **Vainags. Ilūkste. 19. gs. 1. puse. CVVM 13836** (*foto L. Balodis*)

Fig. 56. **Crown. Ilūkste. First half of the 19th century. CVVM 13836** (*photo: L. Balodis*)

lakatiņu, uz muguras sasēja." Dignājietes pinušas matus vienā bizē un zīlītes iepinušas labi gari, lai skan un žvadz, savērtas diedziņos. 87 gadus vecā teicēja Ilze Grīsle Slatē stāstījusi: "Tēva mātei laulājoties galvā bijis vainadziņš – uz sarkanas bantes, ap 3 cm plats, uzšūtas zīlītes. Vēl vienai tantei bijis tāds ar piestiprinātiem vizulīšiem (bleķīšiem). Bante no vainadziņa stāvēja līdz pus mugurai" (E 20, 720, 1739).

Meklējot aizsākumu šādai galvas rotai, zināmas paralēles iesniedzas arheoloģiskajā materiālā, kur kā tradicionāls vainaga elements minams piekars jeb vainaga bize, kam senatnē, jādomā, bijusi simboliska nozīme. Iespējams, 19. gadsimta vainagiem pieminētie vizulīši, kā arī stikla pērlīšu vērumi 19. gadsimta *matpiņu* galos, ar teicējas paskaidrojumu – *skan un žvadz*, atbalso senā vainaga bizi. Ir saglabājies 1,2 cm plats vainags no Seces, austs no astriem, ar uzvērtu pērlīšu rakstu (CVVM 13749). Otrs astru vainags ir no Sausnējas, ļoti šaurs, tā abās malās ir no astriem darināta aukliņa, starp aukliņām pērlīšu vērums uz astra veido ažūru rakstu. Šī vainaga galā ir astru cilpas, lai ievērtu lentītes (aukliņas? piekaru?) vainaga sasiešanai (CVVM 13746).

Saglabātie Augšzemes vainagi izceļas ar savu savdabību un individualitāti *(55., 56. att.)*. Ir jūtams to patiesais vecums, kas iesniedzas 18. gadsimtā un, iespējams, vēl tālākā senatnē. Tie valkāti, šķiet, ilgā laikposmā, jo vainagu kā

of crowns and how they were worn. It seems that the most ancient traditions are described in an account from a certain "Old Māriņa" (born around 1770). In 1948, 80-year-old Made Nereta from Dignāja related what Māriņa had told her: "Old Māriņa, who was about 100 when I was 13, told me that around the age of 12–16 a girl began wearing a crown. My grandmother's crown (at Bebrene) had glass beads and spangles. Only those who had lost their honour wore a headscarf tied at the back". The girls at Dignāja plaited their hair into a single braid, attaching the beads quite far down, so that they would jingle and rattle, being strung on threads. The 87-year-old informant Ilze Grīsle from Slate related how: "When my father's mother was wedded, she wore a crown consisting of small beads sewn onto a 3 cm-wide red band of fabric. Another old lady had one with attached spangles (metal mounts). A band hung from the crown halfway down the back." (E 20, 720, 1739).

In seeking the origins of this kind of headdress, we find certain parallels in the archaeological material: a traditional element of the crown was the suspended adornment, which is thought to have had symbolic significance in antiquity. The informant's description of "jingling and rattling" in relation to the spangles mentioned as being present on 19th century crowns and the threaded ornaments of small glass beads at the ends of 19th century hairbands, may be a reflection of the ancient suspended adornment attached to the crown. Preserved is a 1.2 cm-wide crown from Sece, woven from horsehair, with a threaded design of small beads (CVVM 13749). There is

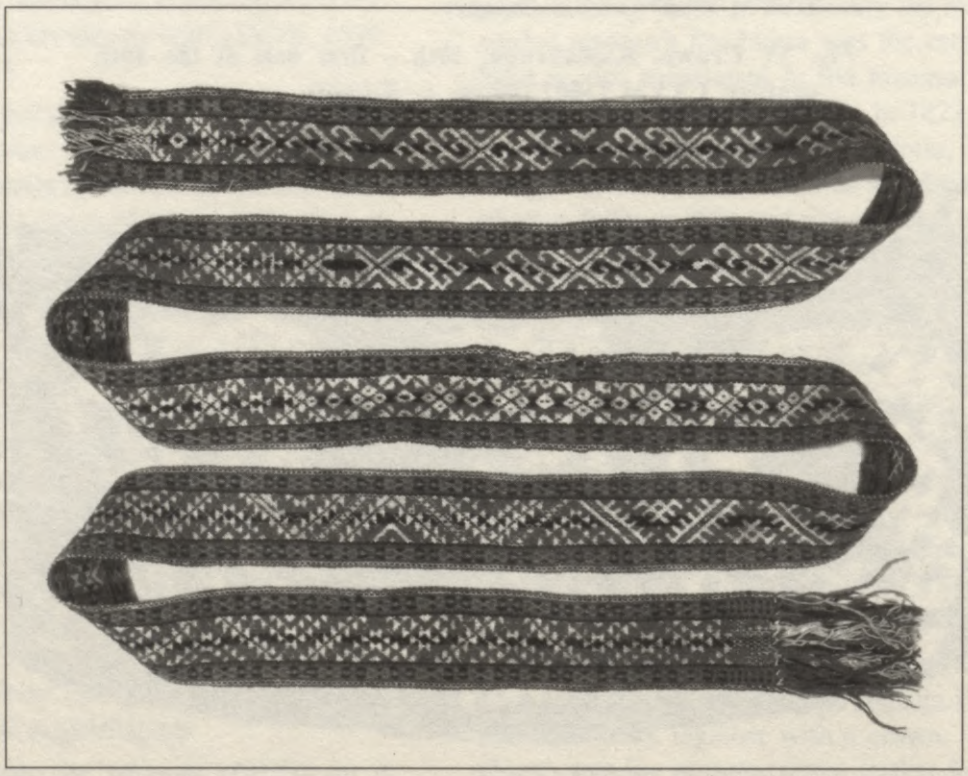

57. att. **Josta. Sunākste. 19. gs. 1. puse. CVVM 5775** (*foto L. Balodis*)

Fig. 57. **Belt. Sunākste. First half of the 19th century. CVVM 5775** (*photo: L. Balodis*)

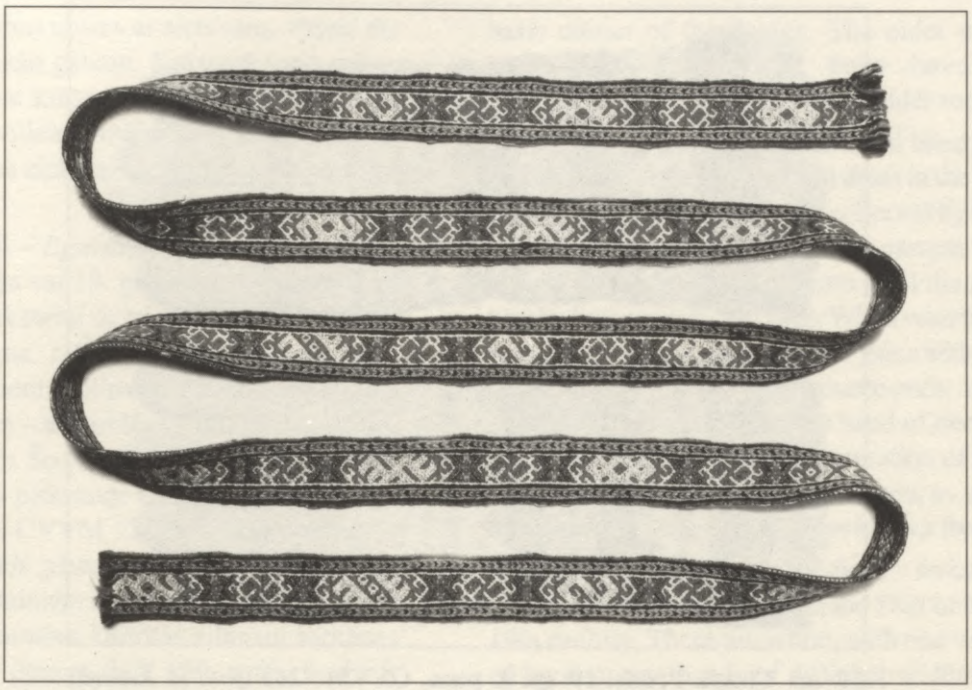

58. att. **Josta. Slate. 18. gs. – 19. gs. 1. puse. CVVM 1589** (*foto R. Kaniņš*)

Fig. 58. **Belt. Slate. 18th – first half of the 19th century. CVVM 1589** (*photo: R. Kaniņš*)

relikviju un dārgumu mantoja no paaudzes paaudzē. Tie lietoti līdz 19. gadsimta vidum. Vainagi šūti uz sarkana vilnas auduma. Oderei un pamata cietinājumam izmantots linu audums, dažos gadījumos arī papīrs. Smagnējus, bet tādēļ īpaši dekoratīvus tos padara rupjie stikla salmiņi, kas izmantoti izšuvumam. Savu mirdzumu tie nav zaudējuši vēl šodien. Saglabātos vainagus var iedalīt platajos un šaurajos. Platajiem vainagiem mēdz būt konusveida forma ar nedaudz sašaurinātu augšdaļu. To rakstu veido trīsdaļīga josla. Joslas vidusdaļā ir līklocis, ap kuru pretējos virzienos kārtoti *skujiņas* raksti. Joslas augšmala noslēdzas ar zarotu *jumīšu* rindu. Šiem vainagiem augšmala apšūta ar apmales dūrienu zaļā krāsā, līdzīgi kā kreklu stāvajām apkaklēm (Silene, CVVM 173993; Kaldabruņa, CVVM 13807). Platie (10–11 cm) vainagi ir no Ilūkstes apriņķa, šaurie (3–5 cm) – no Jēkabpils apriņķa. Kā dažu vainagu īpatnība atzīmējams zīda lentīšu lietojums rotājumā, papildus pērlīšu izšuvumam (Ilūkste, CVVM 13837; Dignāja – Slate, CVVM 13838). Uzšūtas zīda lentītes rotā divas Augšzemes villaines.

Sēļu teritorijā raksturīgās jostas pie sievietes goda tērpa 18. un 19. gadsimtā bija rakstainās audenes (*57. att.*) un celaines (*58. att.*). Rakstainās celaines līdz 19. gadsimtam saglabājušās kā arhaisks relikts. Domājams, šo seno jostveida audumu darināšanas paņēmienu vēlākā laikā aizstāja ar aušanu. Kā celaines, tā audenes darinātas no dabiskās krāsvielās krāsotas vilnas dzijas, par aizaudu un pamatu rakstam izmantojot balinātu,

a second horsehair crown from Sausnēja, very narrow with a horsehair string along each side, the beads threaded on the horsehair between the strings, forming an openwork design. This crown has loops of horsehair at the end, intended to hold the ribbons (strings? a suspended ornament?) for tying the crown (CVVM 13746).

The preserved crowns from Augšzeme are distinctive, each example being somewhat different *(Figs. 55, 56)*. They give a sense of their true age, which extends into the 18th century, and perhaps even to the more distant past. They seem to have been worn during a long period, since the crown was passed from generation to generation as a relic and a treasure. They remained in use up to the mid-19th century. The crowns had embroidery on red woollen fabric. Linen cloth, or in some cases paper, was used for the lining and as a firm backing material. The large glass rods used for the embroidered design made the crowns heavy, but thus also particularly decorative. Even today, they have not lost their shine. The preserved crowns may be classified into broad and narrow forms. The broad crowns tend to be conical, tapering slightly towards the top. They have a triple band of decoration. Along the middle is a zigzag pattern, with opposed slanting lines along the sides. At the top is a row of elaborated *jumis* designs. The top edge of these crowns is button-stitched in green thread, like the standing shirt collars (Silene, CVVM 173993; Kaldabruņa CVVM 13807). The broad (10–11 cm) crowns come from Ilūkste County, while the narrow (3–5 cm) examples are from Jēkabpils County. A distinctive feature on some crowns is the use of silk ribbons for decoration, in addition to the bead embroidery (Ilūkste, CVVM 13837; Dignāja-Slate,

59. att. **Cimdi. Prode. 19. gs. 1. puse. CVVM 7203** (*foto R. Kaniņš*)

Fig. 59. **Gloves. Prode. First half of the 19th century. CVVM 7203** (*photo: R. Kaniņš*)

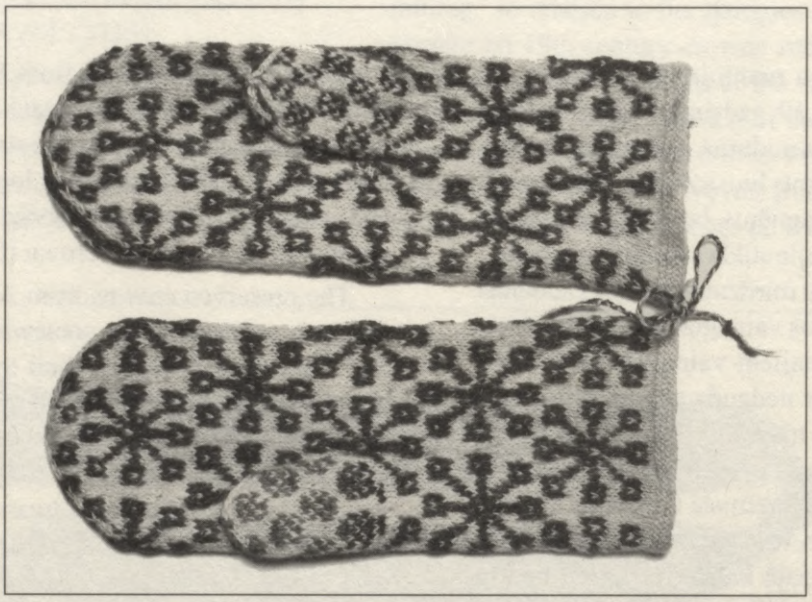

60. att. **Cimdi. Aknīste. 19. gs. vidus. CVVM 15710** (*foto R. Kaniņš*)

Fig. 60. **Mittens. Aknīste. Mid-19th century. CVVM 15710** (*photo: R. Kaniņš*)

divkārt šķetinātu linu pavedienu. Gan celaiņu, gan audeņu vecākajiem variantiem vidusjoslā ir maiņu raksti, darināti, apvienojot *madaru sarkanu* un baltu krāsu.

Baltās īsās zeķes ar krāsainu rakstu valnīti, kādas redzamas zīmējumā "Zemnieku apģērbs Jēkabpils apkārtnē ap 1822. gadu" O. Hūna sakopotajos materiālos, ir saglabājušās no Krustpils novada, Austrumvidzemes un Latgales. Tādas līdz 19. gadsimta vidum valkāja gan sievietes, gan vīrieši. Valkājot šādas zeķes, sievietes,

CVVM 13838). Two woollen shawls from Augšzeme are also decorated with sewn-on silk ribbons.

The characteristic kinds of belts worn with festive dress in the Selonian area in the 18th and 19th century were patterned woven belts (*Fig. 57*) and card-woven belts (*Fig. 58*). The patterned card-woven belts were preserved up to the 19th century as an archaic relict. It is thought that this method of making belts was later replaced by weaving. Both card-woven and woven belts were made from plant-dyed woollen thread, using bleached, two-ply linen thread for the weft and for the

domājams, stilbus notina ar sietavām, vīrieši tās valkāja virs bikšu galiem. Krāsainā josla zeķes valnītī raksta un krāsu ziņā saucas ar Austrumlatvijas izšūto villaiņu rotājumiem, kā arī ar atbilstošajos apvidos zināmajiem tradicionālajiem goda cimdiem.

Goda cimdi – *līgavaiņa cimdi* saglabājušies no 18. gadsimta vai 19. gadsimta pirmās puses. Tie ir balti pirkstaiņi ar vienu platu vai divām dažāda platuma raksta joslām delnas daļā. Valnīša malā tiem ir cilpveida bārkstis – malējā rinda balta, otra – ar pamīšus kārtotiem divkrāsu bārkšu kūlīšiem. Šo cimdu veidu sēlisko tradīciju apvidū pārstāv pirkstaiņi no Ilūkstes un Prodes (CVVM 6132; CVVM 7203). Ilūkstes cimdi ir ar divām dažāda platuma raksta joslām. Prodē iegūtiem pirkstaiņiem ir plata krāsaina raksta josla valnītī un pamīšus kārtotas zilas un sarkanas *actiņu* rindas delnas daļā (*59. att.*). Josla ir trīsdaļīga – vidusdaļā mijas sarkani un balti raksta motīvi, līdzīgi kā tas ir jostām. Raksts atgādina krustotus zalkšus, kuri savstarpēji saistīti. Veidojot vienu raksta elementu, līdztekus izveidojas otrs. Tā joslas abās malās rindoti *austras koka* raksti, kuru atstarpēs izveidojies *jumis*. Cimdi ir labi saglabāti, nevalkāti.

Pirkstaiņi adīti kā goda cimdi. Pārējie muzeja kolekcijā esošie cimdi ir dūraiņi. 19. gadsimta vidū un otrajā pusē Augšzemē raksturīgi divkrāsaini dūraiņi ar klājošu rakstu (*60. att.*). Viena no krāsām šajos cimdos ir balta, otra tumša – *mēļi zila* (Aknīste, CVVM 15710, CVVM 7232; Slate, CVVM 7231) vai dabiski brūna – *aitas muguras* krāsa (Slate, CVVM 15702, CVVM 15734).

Cimdi darināti laikā, kad šādu toņu audumus izmantoja arī apģērbiem. Cimdi ir dziļi iesakņojušies tradīcijās. Senatnē cilvēku priekšstatos tie bijusi lieta, kam piedēvēta maģiska nozīme. Vairākus gadsimtus cimdi bija galvenais dāvinājuma un ziedojuma priekšmets. Tie kā daļa no devēja kalpoja par saikni starp cimdu devēju un saņēmēju. Cimdu vērtība ne vienmēr bija to praktiskais lietojums.

Kā senlaicīga, varbūt pat etniska parādība jāmin vēl 19. gadsimta otrajā pusē vērojamā apliekamo brunču valkāšana. Liecības par tiem lasāmas vairākos ekspedīciju pierakstos. Tie bijuši gan no viena, gan diviem auduma gabaliem. (E 20 – no viena gabala: 766, 768, 773, 1763; no diviem gabaliem: 769, 779). No diviem gabaliem darinātie saukti par *pusplēseņiem*. "Viens pols priekšā, otrs pakaļā, pie virsas iegrumbots, savilkts apkaklē, sāni vaļā," – tā nešūtos brunčus pēc dzirdētā no savas mātes raksturojusi Anna Pipara, dzimusi Sēlpils pagastā ap 1880. gadu (E 20). Par viengabala nešūtajiem brunčiem

basic colour of the design. The older variants of the card-woven and woven belts have "alternative patterns" along the middle, in madder red and white.

Socks with a colourful patterned band, such as those shown in the drawing "Peasant dress in the Jēkabpils area in about 1822" in the material collected by Huhn, are preserved from the Krustpils area, eastern Vidzeme and Latgale. Such socks were worn until the mid-19th century by both women and men. When wearing these socks, women presumably wound their shins with puttees, while men wore them over their trouser-ends. In terms of the design pattern and colour, the band of decoration on the leg of the sock matches the decoration of the embroidered woollen shawls of eastern Latvia, as well as the traditional gloves for festive dress known from these areas.

Gloves worn with festive dress – so-called "groom's gloves" – are preserved from the 18th or first half of the 19th century. These are white, with one wide ornamented band or two bands of different widths. They have a looped fringe in two rows: the outer row white, the second of two colours, arranged alternately. These gloves in the area of Selic traditions are represented by examples from Ilūkste and Prode (CVVM 6132; CVVM 7203). The Ilūkste gloves have two bands of decoration of different widths. The gloves from Prode have a broad band of coloured decoration on the wrist and alternately arranged rows of blue and red marks on the palm (*Fig. 59*) The decorative band is tripartite: the central part has red and white design motifs, as on the belts, reminiscent of interconnected, crossed *zalktis* designs. Each design motif also outlines adjacent motifs. Thus, there are *austras koks* designs along both sides of the decorative band, the spaces in between having *jumis* designs. The gloves are well preserved and have not been worn.

The gloves were knitted to be worn on special occasions. The remaining examples in the museum collection are mittens. In the middle and second half of the 19th century, mittens with an all-over pattern are characteristic of Augšzeme (*Fig. 60*). One of the colours used for these mittens is white, combined with a dark colour, either dark blue (Aknīste, CVVM 15710, CVVM 7232; Slate, CVVM 7231) or undyed brown – "sheep's-back colour" (Slate, CVVM 15702, CVVM 15734).

These mittens were made at a time when fabrics of these colours were also used for the dress. The mittens have a profound significance in tradition. In earlier times, gloves and mittens were believed to have magical properties. For several centuries, they were the main object given as gifts and offerings. Representing part of the giver, they served as a link between the giver and receiver. The value of the gloves and mittens was not always connected with their practical use.

An archaic, perhaps even ethnically significant feature is the wraparound skirt, retained even in the 19th century. Evidence of this can be seen in various records of ethnographic fieldwork. Mention is made in the records of wraparound skirts made from one piece of fabric or

teikts: *šķira priekšā*. Dignājiete Maija Arkliņa, dzimusi ap 1858. gadu, stāstījusi: "Letiškas – brunči ar vaļā priekšu, es neredzēju, man māte stāstīja" (E 20). Apliekamie brunči valkāti virs krekla. Tie bijuši gan vilnas, gan nātni. Tos pašus apliekamos brunčus varēja segt arī uz pleciem.

Brunči, nebūdami ar tradīcijām cieši saistīts apģērba gabals, laika gaitā bijuši vairāk pakļauti pārmaiņām un ietekmēm. Tomēr līdz pat 19. gadsimtam arī brunčos saglabājās noteiktam novadam raksturīgas iezīmes. Augšzemē brunči pārsvarā saukti pat *lindrakiem*, tāpat kā daudzviet citur Latvijā. Nosaukums būtu saistāms ar liniem kā auduma materiālu. Pēc auduma Augšzemē raksturīgos brunčus var iedalīt trīs grupās [78]. Savdabīgi ir novada rietumdaļā zināmie brunči, kuru vertikālajās svītrās parādās lāsumi vai raksta josliņas. Tie valkāti Jēkabpils apriņķī 19. gadsimta pirmajā pusē vai vidū un vērtējami kā senākie Augšzemē saglabātie goda brunči. Tie ir radniecīgi Zemgales novada brunčiem, ko varētu skaidrot ar Kurzemes un Zemgales hercogistes manufaktūrās darināto audumu ietekmēm. (Par līdzīgiem *flammainiem* brunčiem ir ziņas arī no Zemgales. ZAE, 1970. mape.)

Otrs raksturīgais brunču veids ir ar košām, samērā platām vertikālām svītrām, kas kārtotas bez pamata toņa. Tie ir bieži, smagnēji, austi atlasa audumā linu velkos. Šādi brunči pārsvarā nāk no Neretas. Ilūkstes apriņķī valkātie brunči atbilst trešajam Sēlijā zināmajam brunču veidam. Pārsvarā tie darināti no smalka materiāla, ir blīvi, samērā plāni. Tie austi vienkārtnī, par velkiem izmantojot kokvilnas diedziņus. Šie brunči ir rūtaini, arī ar slēptām (nesimetriskām) rūtīm vai svītraini. Līdzīgi brunči valkāti arī Latgalē un Lietuvas pierobežas rajonos.

Baltie priekšauti ar rotājumu apakšmalā bijusi goda tērpa sastāvdaļa Sēlijā 19. gadsimta vidū un senāk. Tie saglabājušies vienīgi no Gārsenes un Ilūkstes. O. Hūna 1822. gadā sakopotajos materiālos priekšauti redzami arī pie Jēkabpils apriņķa tērpiem (LVVA, 6810. f., 1. apr., 62. l.).

Šie priekšauti ir gari, sašūti no diviem auduma platumiem. Pēc rotājuma priekšautus var iedalīt divās grupās – ar austu un ar izšūtu sarkanu rakstu apakšmalā. Austais rotājums pēc sava veida varētu būt senāks par izšūto.

Līdzīga veida rotājums ir arī galvasautu galos. Galvasautus valkājušas sievas pie goda tērpa Ilūkstes apriņķī. No Jēkabpils apriņķa saglabājušās vienīgi nelielas torņveidīgas sievu cepures. Gārsenes galvasauti ir paši garākie, kādi Latvijā zināmi, – līdz 374 cm (CVVM 14047).

Galvasautu, tāpat kā priekšautu galu noslēgumā mēdz būt īsas cilpveida bārkstiņas no sarkaniem un baltiem bārkšu posmiem.

two (E 20 – made from a single piece: 766, 768, 773, 1763; made from two pieces: 769, 779). The skirts made from two pieces were known as *pusplēseņi*. "One part at the front, the other behind, crumpled at the top and drawn into a collar, open at the sides," is how the unsewn skirts were described by Anna Pipara, born around 1880 in Sēlpils Parish, relating what she had heard from her mother (E 20). The single-piece unsewn skirt its described as having the slit at the front. Maija Arkliņa from Dignāja, born in about 1858, described "*Letiškas* – a skirt open at the front that I never actually saw, my mother told me." (E 20) The wraparound skirt was worn over the shirt. It might be made of wool or of non-wool fabric such a wraparound skirt could also be worn on the shoulders.

Since skirts were not closely connected with tradition, they were more subject to changes and influences over the course of time. However, right up to the 19th century, skirts, too, preserved features characteristic of particular areas. In Augšzeme, as in many other parts of Latvia, the skirt was most commonly called *lindraki*. The name seems to be connected with linen as the material of the fabric. In terms of the weave, the characteristic Augšzeme skirts may be divided into three groups [78]. Unusual skirts come from the western part of the region, with batiked yarn or patterned bands in the vertical stripes. These were worn in the first half or middle of the 19th century in Jēkabpils County and can be regarded as the oldest kind of preserved Augšzeme skirts for festive wear. They are related to the skirts of the Zemgale region, something that may be explained in terms of the influence of the fabrics made in the manufactories of the Duchy of Courland and Semigallia. (Similar *flammaini* skirts are also described in records from Zemgale. ZAE. 1970. mape).

A second characteristic skirt form has fairly narrow, brightly coloured vertical stripes, without a background colour. They are thick and heavy, woven in satin weave, with linen for the warp. Such skirts come mostly from Nereta. The skirts worn in Ilūkste County represent a third form of skirt known in Selonia. These are generally made from fine material, densely-woven and fairly thin. They were plain-woven, using cotton thread for the warp. The skirts are checked, with hidden (asymmetric) checks, or striped. Similar skirts were also worn in Latgale and in the area bordering with Lithuania.

White aprons with a decorated hem were part of the festive dress in Selonia in the mid-19th century and earlier. There are preserved examples only from Gārsene and Ilūkste. The material collected by Huhn, from 1822, also shows aprons on the dress of Jēkabpils County (LVVA, 6810. f., 1. apr., 62. l).

These are long aprons, sewn from two pieces of fabric. They can be divided into two groups, based on the character of the decoration: whether they have a woven design or an embroidered red design along the hem. The woven decoration might be regarded as more archaic, considering its character.

The ends of the headcloths also have a similar design. Headcloths were worn by married women as part

Līdz 19. gadsimta vidum Augšzemē valkātos tautastērpos novērojama izteikta piederība šim novadam. Novada austrumdaļā, Ilūkstes apriņķī, raksturīgais apģērbs valkāts ilgāk nekā Jēkabpils apriņķa pagastos. Taču no Jēkabpils apriņķa ir savāktas ziņas par senākiem apģērba variantiem, kādi Sēlijas austrumdaļā nav konstatēti. Iespējams, tradicionālās kultūras parādību ilgo saglabāšanos veicinājusi novada saimnieciskās dzīves specifika un iedzīvotāju nošķirtais dzīvesveids. 17. un 18. gadsimtā Jēkabpils un Ilūkstes apriņķis bija attāls Kurzemes un Zemgales hercogistes nostūris ar mazāk attīstītām ekonomiskām aktivitātēm. Zemnieki te dzīvoja nošķirti, viensētās vai *salās* – viensētu grupās, ko meži un purvi nereti šķīra citu no citas. Krustpils apvidu zināmā mērā var raksturot kā novadu, kur ilgāk nekā citviet saglabājušās liecības par senām tērpu sastāvdaļām. Ne tikai apģērbā, bet arī citās jomās, kas raksturo zemnieku dzīvesveidu, materiālo kultūru un tiesisko stāvokli, te ilgi saglabājās arhaiskas iezīmes [186].

Pēc 19. gadsimta vidus arī kādreizējā sēļu teritorijā beidz valkāt tautastērpa sastāvdaļas, kas pārstāv senākos saglabātos variantus. Apģērbs zaudē savu uz iepriekšējo paaudžu priekšstatiem balstīto simbolisko nozīmi. 19. gadsimta otrajā pusē lietas pakāpeniski iegūst racionālāku izpausmi. 19. gadsimta beigu posms ir laiks, kad zemnieku apģērbi caur individuālu darinājumu saglabā unikalitāti kā atsevišķi priekšmeti, bet vairs nerakstūro piederību kādai etniskai teritorijai.

Sēlijas iedzīvotāju novadnieciskā apziņa

Par sēļu reģionālo identitāti Latvijā sāka runāt jau pirmās tautas atmodas laikā, kad Rīgas Politehnikuma ķīmijas students un etnogrāfs amatieris Miķelis Skruzītis 1889. gadā publicēja savu aprakstu "Sēļi – Kurzemes augšgala senči" un pirmajai Latvijā dibinātajai latviešu studentu korporācijai Rīgas Politehnikumā 1880. gadā tika dots vārds "Selonija", šķiet, no Jēkabpils skolas nākušā literāta un sabiedriskā darbinieka Nikolaja Roberta Puriņa ierosmē.

Tomēr atšķirībā no Vidzemes, Kurzemes, Latgales un Zemgales Sēlija jau agri izzuda no vēsturiskās ģeogrāfijas aprites. Zināmu laiku arī vēsturnieku viedoklis par sēļiem kā baltu cilti, kas būtu atšķirīga no senajiem latgaļiem, bija nenoteikts. Piemēram, arheologs Francis Balodis, veidojot etniskās rekonstrukcijas Latvijas aizvēsturē, 20. gadsimta 30. gados uzsvēra, ka "Sēlija ir latgaļu zeme" un nav uzskatāma par "kādas citas

of the festive dress in Ilūkste County. From Jēkabpils County, only small, tower-like wives" caps are preserved. The headcloths of Gārsene are the longest known in Latvia – up to 374 cm (CVVM 14047).

The ends of the headcloths, like the apron hems, tend to have a short, looped red-and-white fringe.

Up to the middle of the 19th century, the folk dress worn in Augšzeme clearly indicated a person's affiliation to the region. In the eastern part of the region, in Ilūkste County, the characteristic regional dress remained in use longer than in the parishes of Jēkabpils County. However, in Jēkabpils County, evidence has been collected of the oldest variants of dress, such as has not been found in the eastern part of Selonia. It is possible that the preservation of traditional cultural phenomena for a relatively long time was promoted by the economic character of the region and the relatively secluded life of the inhabitants. In the 17th and 18th century, Jēkabpils and Ilūkste Counties represented a remote corner of the Duchy of Courland and Semigallia, having a less developed economy. The peasants here lived in isolation, in single farmsteads or *salas* – groups of farms often separated from one another by tracts of forest and bog. The Krustpils area can to some degree be characterised as a district where evidence of archaic forms of garments was preserved longer than elsewhere. Such archaic traits were preserved not only in the dress, but also in other spheres of peasant life, material culture and legal status [186].

After the middle of the 19th century, the garments representing the oldest preserved variants also went out of use in the area formerly inhabited by the Selonians. Dress lost its earlier symbolic significance, rooted in the beliefs of previous generations. In the second half of the 19th century, objects gradually came to viewed in more rational terms. The final part of the 19th century is the time when peasant dress still retains its uniqueness, consisting of individually-made items, but no longer serves to mark a person as belonging to a particular ethnic area.

Regional consciousness among the inhabitants of Selonia

Discussion of Selonian regional identity began in Latvia already at the time of the First National Awakening, when in 1889 chemistry student and amateur ethnographer Miķelis Skruzītis published his account "The Selonians – ancestors of Upper Kurzeme", and when the first Latvian student corps established at Riga Polytechnic in 1880 was named *Selonia*, apparently on the initiative of the writer and social activist Nikolajs Roberts Puriņš, who came from Jēkabpils school.

Selonia, however, unlike Vidzeme, Kurzeme, Latgale and Zemgale, soon disappeared from accounts of historical geography. For some time, historians, too, did not take a clear view of the Selonians as a Baltic group separate from the ancient Latgallians. Thus, archaeologist Francis Balodis, in reconstructing ethnic groups in Latvia's prehistory,

patstāvīgi īpatnējas latviešu cilts teritoriju" [80: 112, 138]. Tajā pašā laikā cits, ne mazāk ievērojams Latvijas senākās vēstures pētnieks Eduards Šturms agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulaukus, kas izvietoti abos Daugavas krastos, saistīja ar sēļu cilti un sēlisko izlokšņu izplatības areālu [152]. Šo viedokli vēlāk zinātniski pamatoja pēckara gados veiktie plašie pētījumi Latvijas arheoloģijā, valodniecībā, dialektoloģijā, antropoloģijā.

Par to, ka 20. gadsimta 20. gados Augšzeme tiešām asociējās ar Latgali, liecina arī fakts, ka, vēloties piedalīties Pieminekļu valdes rīkotajā etnogrāfiskajā ekspedīcijā Ilūkstes apriņķī, Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes students O. Erdmanis savā pieteikumā rakstīja: "Laipni lūdzu uzņemt mani sarīkojamā 1927. g. vasarā Pieminekļu valdes ekspedīcijas darbinieku skaitā Latgalē. [..] Esmu pats latgalietis un labi pazīstu vietējos apstākļus" (LVVA, 1630. f., 1. apr., 77. l., 9. lpp.).

Novadnieciskās apziņas pamatā ir sevis identificēšana ar vēsturiski etnogrāfisko apgabalu – izjūta, ka esi vidzemnieks, kurzemnieks, latgalietis, zemgalietis vai augšzemnieks (sēlis). Svarīgi, lai šī apziņa pastāvētu plašās iedzīvotāju aprindās.

Lai izprastu novadnieciskās apziņas veidošanās un pastāvēšanas iespēju Sēlijā, jāanalizē Sēlijas iedzīvotāju etniskais sastāvs. Novadu skārušas gan neražas, gan slimību epidēmijas, gan kari, bet jo sevišķi armiju caurgājieni. Katra karaspēka vienība neatkarīgi no tās piederības pieprasīja pārtiku, nodarbojās ar laupīšanu, bieži līdz ar svešzemju karavīriem ienāca dažādas slimības. Situāciju Sēlijā 17.–18. gadsimtā raksturo Mārīte Jakovļeva: "Īpaši postoša Sēlijai bija poļu–lietuviešu armijas uzturēšanās 1600.–1601. g., tādēļ 1602. g. visā Sēlijā sākās bads, ko pavadīja mēris, tāpat 1625.–1617. g. karadarbība. 17. gs. vidū poļu–zviedru (1655–1660) un poļu–krievu (1654–1667) kara laikā Sēlijai atkal nācās izbaudīt dažādu armiju klātbūtni un caurgājienus. [..] 17. gs. 90. gados hercogisti piemeklēja vairāki neražas gadi, atkal sākās bads un slimības. Lielā Ziemeļu kara sākumā situācija vēl pasliktinājās. 1710. gada mēra epidēmija smagi skāra visu Kurzemi, ieskaitot Sēliju. Tas viss noveda pie diezgan būtiskām izmaiņām iedzīvotāju sastāvā, jo tukšajās sētās un zemēs apmetās ienācēji no citurienes" [58: 137].

Kopš 19. gadsimta beigām daudzus gadu desmitus novadnieciskā apziņa pārgāja no paaudzes paaudzē, jo novada pamatiedzīvotāji (lai arī kādas tautības viņi būtu) galvenokārt palika uz dzīvi dzimtajā pusē. Lauku sētas pārmantoja dzimtas vecākie pēcnācēji, bet tie, kas atrada darbu un

emphasised in the 1930s that "Selonia is a Latgallian land" and should not be regarded as "the territory of a separate Latvian tribe" [80: 112, 138]. At the same time, another researcher of Latvian prehistory, no less distinguished, namely Eduards Šturms, connected the Early Iron Age barrow graves on both sides of the River Daugava with a separate Selonian group and with the area of distribution of the Selic local dialects [152]. Later, this view was confirmed by extensive archaeological, linguistic, dialectological and physical anthropology research in Latvia.

That in the 1920s, Augšzeme really was regarded as connected with Latgale may be demonstrated by the following example: architecture student O.Erdmanis from the University of Latvia wrote in his application to take part in the ethnographic expedition being organised in Ilūkste County: "Please include me on the staff of the expedition being organised in the summer of 1927 by the Board of Monuments in Latgale. [..] I myself am a *latgalietis* and am familiar with local conditions" (LVVA, 1630., f.,1. apr., 77. l.,9. lpp.).

Regional identity is based on self-identification with a particular historical-ethnographic region – the feeling of being a person from Vidzeme (*vidzemnieks*), from Kurzeme (*kurzemnieks*), from Latgale (*latgalietis*), from Zemgale (*zemgalietis*) or from Augšzeme/Selonia (*augšzemnieks/sēlis*). It is important that a wide section of the population share this consciousness.

In order to understand how regional consciousness could develop and exist in Selonia, it is necessary to consider the ethnic composition of the region. This area has been affected by famine years, epidemics and wars, and particularly by the presence of various armies. Every army unit, regardless of which army it belonged to, requisitioned food and plundered, and the foreign soldiers often brought disease. The situation in Selonia in the 17th and 18th century is described by Mārīte Jakovļeva: "Particularly devastating for Selonia was the presence of the Polish-Lithuanian army in 1600–1601, and as a consequence in 1602 famine spread across Selonia, accompanied by plague, and this was repeated with the warfare of 1625–1617. In the mid-17th century, during the Polish-Swedish War (1655–1660) and the Polish-Russian War (1654–1667), Selonia once again suffered from various armies that were stationed in the area or passed through it. [..] In the 1690s, the duchy suffered several years of bad harvests, so that famine and disease spread again. At the beginning of the Great Northern War, the situation deteriorated even further. The whole of Courland, including Selonia, suffered very badly from the plague of 1710, and all this led to quite significant changes in the composition of the population, since the empty farms and lands were settled by newcomers from other parts" [58: 137].

From the end of the 19th century, regional consciousness passed from generation to generation over many decades, since the native population of the region (whatever their ethnic affiliation) generally spent their whole lives in their native area. The farms were inherited by the elder descendants of the owners, while those who

dzīvesvietu citos novados un pilsētās, tomēr saglabāja saites ar dzimtajām mājām, līdz ar to saglabājot arī saites ar dzimto apvidu. Apstākļi būtiski mainījās pēc Otrā pasaules kara. Padomju varas īstenotās izsūtīšanas, represijas, vardarbīgā kolektivizācijas gaita retināja latviešu vecsaimnieku kopas pagastos. Tukšajās sētās ienāca pārnovadu latvieši, kā arī cittautieši no dažādām Padomju Savienības republikām. Līdz ar iedzīvotāju sastāva maiņu mainījās un atsevišķos novados pat izzuda novadnieciskā apziņa.

Vēl lielāku Sēlijas iedzīvotāju etniskā sastāva raibumu un latviešu īpatsvara samazināšanos 20. gadsimta otrajā pusē atspoguļo 1989. gada tautas skaitīšanas dati, kas apkopoti grāmatā "Latvieši Latvijā". No tiem izriet, ka vienīgi Dunavas, Rubenes un Zasas pagastā latviešu īpatsvars pārsniedz 90%, bet Demenes, Kalkūnes, Kaplavas, Lauceses, Līdumnieku, Medumu, Salienas, Skrudalienas, Sventes, Tabores un Vecsalienas pagastā tas noslīdējis zem 20 un pat zem 10 procentiem. Tādā etniskā vidē grūti runāt par spēcīgu novadniecisko apziņu.

Tikai trešās atmodas laikā 1989. gadā tika dibināts Rīgas sēļu klubs, kas pāris gadu darbojās Dabas muzejā tā direktora Viļa Krūmiņa vadībā. Pēc sākotnējā entuziasma noplakšanas plašākas novadnieciskās aktivitātes izvērsās dažus gadus vēlāk. Spēcīgu ierosmi deva Latvijas Kultūras fonda 1995. gada maijā–jūnijā izsludinātā "Daugavas nedēļa" Sēlijas novadā, kas vēlāk pēc Jāņa Stradiņa ierosmes pārtapa "Sēļu gadā". 1995. gadā nodibināja Sēlijas asociāciju. Notikuši jau četri Sēlijas kongresi, tos rīkoja Latvijas Zinātņu akadēmija kopā ar vietējām pašvaldībām un Sēlijas asociāciju. Pirmais Sēlijas kongress notika Aknīstē un Viesītē 1999. gada 20.–22. maijā, ceturtais – Jēkabpilī un Sēlpilī 2005. gada 26.–27. maijā. Pirmā Sēlijas kongresa noslēgumā 1999. gada 22. maijā Sunākstes luterāņu baznīcā tika iesvētīts Sēlijas karogs, kas veidots karmīnsarkans–balts–zaļš (Latvijas valsts karoga proporcijās 2:1:2), itin kā kombinējot Latvijas un Lietuvas karogu krāsas (pamatam ņemtas studentu korporācijas "Selonija" krāsas, gan nedaudz citos toņos un proporcijās). Heraldikas komisija 2000. gadā to oficiāli atzina par Sēlijas asociācijas simbolu, kuru atļauts lietot ar Sēliju saistītos pasākumos un svētkos.

Pēdējo gadu aktivitātes ir devušas pozitīvus rezultātus – vērojams Sēlijas novadnieciskās apziņas pieaugums un intereses kāpums par novada pagātni, pašreizējo situāciju un turpmākās attīstības perspektīvām. Radusies arī virkne pētījumu par dažādiem jautājumiem, kas saistīti ar Sēliju. Šie darbi publicēti daudzos žurnāla "Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis" numuros.

found work and made their homes in other districts and towns nevertheless retained their links with the native farm, thus also preserving their connection with their area of origin. The situation changed significantly in the years after the Second World War. The deportations, repression and forcible collectivisation depleted the old Latvian farming communities in the parishes. Latvians from other areas took over the empty farms, as did people of different ethnic background coming from various republics of the Soviet Union. Along with the changed ethnic composition, regional consciousness changed and even disappeared in particular areas.

In the second half of the 20th century, an even more mixed ethnic composition of the population of Selonia, with a reduction in the proportion of ethnic Latvians, is reflected in the census data of 1989, brought together in the book *Latvieši Latvijā* ("Latvians in Latvia"). The data show that only in the parishes of Dunava, Rubene and Zasa did ethnic Latvians constitute more than 90%, while in the parishes of Demene, Kalkūne, Kaplava, Laucese, Līdumnieki, Medumi, Saliena, Skrudaliena, Svente, Tabore and Vecsaliena the proportion had fallen below 20% or even below 10%. In such an ethnically mixed milieu is hard to speak of pronounced ethnic consciousness.

At the time of the Third National Awakening, in 1989, the Riga Selonian Club was established at the Museum of Nature, continuing its activities for a couple of years under the leadership of the museum director Vilis Krūmiņš. The initial enthusiasm subsided, but major research activities focussed on the region a few years later. A major impetus was given by the "Daugava Week", announced by the Latvian Cultural Foundation in the Selonian region in May-June 1995, which later developed into a "Selonian Year" on the initiative of Jānis Stradiņš. In 1995, a Selonian Association was founded. Four Selonian Congresses have already been held, organised by the Latvian Academy of Sciences together with local authorities and the Selonian Association. The first Selonian Congress was held at Aknīste and Viesīte on 20–22 May 1999, while the fourth was at Jēkabpils and Sēlpils on 25–26 May 2005. At the close of the First Selonian Congress, on 22 May 1999, a Selonian flag was consecrated at Sunākste Lutheran Church, coloured carmine red–white–green (in the proportions 2:1:2, conforming to those of the Latvian flag,), seemingly combining the colours of the Latvian and Lithuanian flags (it is based on the colours of the *Selonia* student corps, but with slightly different colour tones and proportions). The Heraldry Commission recognised it officially in 2000 as the symbol of the Selonian Association, which may be used at events and celebrations connected with Selonia.

The activities of recent years have given positive results: the growth of Selonian regional consciousness is observable, along with growing interest in the history of the region, the present situation in the area and the potential for future development. A series of studies have been undertaken on various questions relating to Selo-

2000. gadā notika ekspedīcija "Dzīvesstāsts Latvijā: Sēlija – 2000", kurā iesaistījās 30 dalībnieki – dažādu profesiju un zinātnes nozaru speciālisti gan no Latvijas, gan ārzemēm. Darba gaitā tika analizēta dzīvesstāstu loma etniskās un reģionālās identitātes pētījumos. Pārskatu par paveikto sniedz Māra Zirnīte. Viņa dzīvesstāstus raksturo šādi: "Dzīvesstāstos atspoguļojas individuālie kultūras resursi mijattiecībās ar tradīcijām, apkārtni, vidi, parādās kultūru saskarsmes un pārklāšanās. Dzīvesstāstiem ir daudz dimensiju. Tajos izpaužas neatkārtojamais pazīmju savijums, kas veido priekšstatus par kultūras identitāti" [189: 128].

Ieskatam citēsim dažus dzīvesstāstu pierakstus, kuri liecina par to, kāda ir Sēlijas šodienas iedzīvotāju pašizjūta: "Sevi uzskatu par sēlieti. Zemgale ne – tā ir Dobele, Jelgava, Bauska, pat Valle, piekrītu. Nu kāda te Zemgale! Viņiem ir cita izruna, cits raksturs. [..] Sēļi, lai arī ir katrs par sevi, palīdzību nekad neatteiks, zemgalieši ir lepni ļaudis. Es biju praksē Madonā, tur mūs vispār uzskata par Latgales ļaudīm. Mūsu izruna ļoti atšķiras no citiem. Kad man saka, ka es no Latgales, atbildu: "Nē, es neesmu no Latgales, es esmu no Sēlijas! Aizbraucat paši un apskatāties!" Latgalieši ir atsaucīgi, sabiedriski. Mēs esam noslēgti. Te vienmēr ir bijušas mājas atsevišķi, tur vienmēr ir bijuši ciemati tuvu viens pie otra – varbūt tāpēc?" [189: 136].

"Par tiem sēļiem, jā, tagad runā. Nu, te pēdējā laikā tikai sākam apzināt, ka esam sēļi. Katram novadam ir kaut kas savādāks un īpatnējs. Es domāju, ka visviesmīlīgākie ir latgalieši un vis tādi noslēgtākie – tur jūrmalas pusē. Nav tā? Zemgaļi, mēs sēļi esam tādi pa vidam" [189: 136].

Turpmāko Sēlijas reģionālās identitātes meklējumu pamatā būtu liekamas ne tikai valodas (izlokšņu) īpatnības, bet arī kultūrvēstures, etnogrāfijas, mentalitātes īpatnību komplekss un savdabīga reģiona nākotnes vīzija. Nepieciešams komplekss pētījums, kas sniegtu pilnīgākas ziņas par etniskajiem, kultūras, saimnieciskajiem, valodas un citiem procesiem no iespējami tālākas pagātnes līdz mūsdienām.

nia. This work has been published in many issues of the "Proceedings of the Latvian Academy of Sciences".

Held in 2000 was a fieldwork project entitled "The life story in Latvia: Selonia – 2000", which involved 30 people – specialists in various professions and research fields, both from Latvia and abroad. In the frame of this study, the role of the life story was analysed in research on ethnic and regional identity. An overview of the results of this work is given by Māra Zirnīte. She describes life stories in the following terms: "Life stories reflect individual cultural resources in their interaction with traditions, the surroundings and the milieu, revealing cultural contacts and overlapping. Life stories are multi-dimensional. They express a unique combination of features that constitutes ideas of cultural identity" [189: 128].

Some examples from recorded life stories testify to the self-consciousness of the present-day inhabitants of Selonia: "I regard myself as a *sēlietis*. Zemgale: no, that's Dobele, Jelgava, Bauska and even Valle. But this certainly isn"t Zemgale! They speak differently, their character is different. [..] The *sēļi*, although they keep to themselves, will never refuse to help you, while the *zemgalieši* are proud people. Once I went for some training in Madona, and over there everyone regards us as people from Latgale. When people say that I"m from Latgale, I answer: "No, I"m from *Sēlija*! Come and see for yourselves!" The *latgalieši* are friendly and sociable people. We are reserved. Here, we"ve always had separate farmsteads, while over there they"ve had villages, where they live close together – perhaps that's the reason?" [189: 136].

"Yes, nowadays people do talk of *sēļi*. Well, here it's only recently that we"ve begun to consider ourselves *sēļi*. Every region has something distinctive and specific. I think the *latgalieši* are the most hospitable, while those living at the coast are the most reserved. Isn"t that so? The *zemgalieši*, and we, the *sēļi*, are somewhere in between" [189: 136].

In seeking a foundation for the future regional identity of Selonia, we should take as a foundation not only the distinctive features of language (the local dialects), but also a complex of specific traits in cultural history, ethnography and mentality, and a particular vision of the region's future. An inter-disciplinary study is required, one that might give more complete information about ethnic, cultural, economic, linguistic and other processes, from as far back as possible in the past up to the present day.

SAĪSINĀJUMI UN APZĪMĒJUMI / ABBREVATIONS AND SYMBOLS

A – LNVM (agrāk LVM) Arheoloģijas nodaļas kolekcija
AA – LNVM Arheoloģijas nodaļas arhīvs
AE – Arheoloģija un etnogrāfija. Rīga 1957 –
LNVM – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs
LPSR ZAV – Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis
LU – Latvijas Universitāte
LVDA – Latviešu valodas dialektu atlants
LVIŽ – Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls
LVMR – Latvijas Vēstures muzeja raksti. Rīga, 1962 –
LZAV – Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis
RLB – Rīgas Latviešu biedrība
RT – Referātu tēzes zinātniskai atskaites sesijai par .. gada arheoloģiskām un etnogrāfiskām ekspedīcijām. Rīga, 1959–1971.
SM – Senatne un Māksla. Rīga, 1936–1940.
VI LU – Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļas kolekcijas apzīmējums. Kopš 2004. gada glabājas LNVM.
ZASM – Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu .. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1972 –

AVOTI UN LITERATŪRA / SOURCES AND LITERATURE

Avoti / Sources

CVVM Latvijas Vēstures muzeja krājums
E 20 Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuves 20. fonds
LVVA Latvijas Valsts vēstures arhīvs
ZAE Latvijas Vēstures muzeja Etnogrāfijas nodaļas Rokrakstu, zīmējumu, fotoattēlu un dokumentu kolekcija

Literatūra / Literature

1. *Ancītis K., Jansons A.* Vidzemes etniskās vēstures jautājumi // AE. – R., 1963. – V laid. – 25.–68. lpp.
2. *Ancītis V.* Sēlijas grāmata. I. – [B.v.], 1999. – 176 lpp.
3. *Atgāzis M.* Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm Latvijā // AE. – R., 1974. – XI laid. – 154.–173. lpp.
4. Atskaņu hronika / Tulk. V. Bisenieks, Ē. Mugurēviča priekšvārds un komentāri. – R., 1998. – 389 lpp.
5. *Baranauskas T.* Lietuvos valstybes ištakos. – Vilnius, 2000.
6. *Baranauskas T., Zabiela G.* Mindaugo dvaras Latava // Lietuvos istorijos metraštis 1997 metai. – Vilnius, 1998. – P. 21–40.
7. *Bernotienė S.* Lietuvių liaudies moterų drabužiai XVIII a. pab. – XX a. pr. – Vilnius, 1974. – 278 p.
8. *Bielenstein A.* Die Grenzen der lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhunderts. – St. Petersburg, 1892.– 548 S.
9. *Biļķins V.* Sēlija un Dienvidkursa. – Mineapolisa, 1973. – 221 lpp.
10. *Boiko M.* Par dažām sēlisko apvidu tautas mūzikas īpatnībām // LZAV. A daļa. – 2001. – Nr. 5/6. – 117.– 127. lpp.
11. *Börger J. L.* Versuch über die Alterthümer Lieflands und seine Völker besonders der Letten. – R., 1778. – 104 S.
12. *Brastiņš E.* Latvijas pilskalni. Zemgale un Augšzeme. – R., 1926. – 104 lpp.
13. *Breidaks A.* Latgaļu, sēļu un kuršu cilšu valodu sakari // LPSR ZAV. – 1969. – Nr. 9. – 40.–51. lpp.
14. *Breidaks A.* Baltijas somu un latgaļu, sēļu etnolingvistisko sakaru jautājumi // LPSR ZAV. –1981. – Nr. 8. – 85.–97. lpp.
15. *Breidaks A.* Latgaļu, sēļu un žemaišu cilšu valodu senie sakari // LZAV. –1992. – Nr. 8. – 34.–37. lpp.
16. *Breidaks A.* Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētiskais atlants. – Daugavpils, 1996.
17. *Breidaks A.* Ievads baltu valodniecībā. 1. daļa. – Daugavpils, 1998.
18. *Breidaks A.* Latviešu valodas dialektu un izlokšņu grupu cilme un teritoriālā izplatība // Latvijas zemju robežas 1000 gados. – R., 1999. – 26.–33. lpp.
19. *Bresava M.* Jauni materiāli par sēļu kolektīvo uzkalniņu kapulaukiem // LPSR ZAV. – 1966. – Nr. 6. – 41.– 54. lpp.
20. *Broce J. K.* Zīmējumi un apraksti. 1. sēj.: Rīgas skati, ļaudis un ēkas. – R., 2002. – 493 lpp.
21. *Buchholtz A.* Bibliographie der Archäologie Liv-, Est- und Kurlands. – R., 1896. – IV und 49 S.
22. *Buchholtz A.* Über die Aufdeckung von Hügelgräbern in Stabben am 15 September 1896 // Sitzungsberichte der Gessellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1896. – R., 1897. – S. 113–120.
23. *Būga K.* Recenzija. Latvijas vietu vārdi. 1. daļa. Vidzemes vārdi. Piedaloties A. Ābelei, J. Kauliņam un P. Šmitam, savācis un rediģējis J. Enzelīns. 1922. Izdevis A. Gulbis, Rīgā // Tauta ir žodis.– Kaunas, 1923. –Kn. 1.– P. 385–387.
24. *Būga K.* Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1961. – T. III. – 1008 p.

25. *Bušmane B.* Sēlisko izlokšņu pētījumi latviešu valodniecībā // LZAV. A daļa. – 2003. – Nr. 3/4. – 82.–103. lpp.
26. *Ciglis J.* Daži latgaļu etniskās vēstures jautājumi // Cauri gadsimtiem: Rakstu krājums, veltīts Valdemāram Ģinteram (1899–1979). LVMR, Nr. 7. – R., 2000. – 123.–140. lpp.
27. *Ciglis J.* Senās Sēlijas vēsturiskās ģeogrāfijas problēmas // Latvijas arheoloģija. Pētījumi un problēmas: Rakstu krājums. LVMR, Nr. 8. – R., 2002. – 9.–22. lpp.
28. *Cimermanis S.* Sēļu gada vēsturiski etnogrāfiskās ierosmes // LZAV. A daļa. – 1996. – Nr. 4/5. – 109.–117. lpp.
29. *Cimermanis S.* Par Latvijas vēsturiski etnogrāfiskajiem apgabaliem // Latvijas zemju robežas 1000 gados. – R., 1999. – 34.–53. lpp.
30. *Cimermanis S.* "Letonika" Sēlijai // LZAV. A daļa. – 2005. – Nr. 1. – 5.–9. lpp.
31. Curländische Landtagsrecesse // Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands / Hrsg. F.G.Bunge. – Dorpat, 1843. – Bd. 2.– S.169–170.
32. *Czarnewski I.G.M.F.A.* De Semgalliae episcopaty nec non de Episcopis Semigalliae feu Selbvrgensibvs. – Mitaviae, 1790. – 26 S.
33. *Daiga J.* Dzelzs ieguves krāsnis Sēlpils Spietiņu apmetnē // AE. – R., 1964. – VI laid. – 23.–37. lpp.
34. *Daiga J., Atgāzis M.* Arheoloģiskie izrakumi Sēlpils Spietiņos un Plāteros 1961. gadā // RT 1961. – R., 1962. – 5.–7. lpp.
35. *Daiga J., Atgāzis M.* Izrakumi Spietiņu–Plāteru senvietu kompleksā // RT 1962. – R., 1963. – 6.–7. lpp.
36. *Daiga J., Atgāzis M.* Sēļu II ekspedīcijas darbs 1963. gadā // RT 1963. – R., 1964. – 6.–8. lpp.
37. *Dobrowska T.* Kamienczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk–Kultur in Ostmasowien. – Krakow, 1997. – 334 S.
38. *Ebert M.* Die baltischen Provinzen Kurland, Livland, Estland // Praehistorische Zeitschrift. – 1913. – Bd. 5, H. 3/4. – S. 498–559.
39. *Endzelīns J.* Latviešu valoda Vidzemē // Latvijas PSR ZA Valodas un literatūras institūta raksti. – R., 1954.–3. sēj.– 125.–136. lpp.
40. *Gerhards G.* Latvijas iedzīvotāju ķermena uzbūves izmaiņas pēdējo divu gadu tūkstošu laikā // LVIŽ. – 2004. – Nr. 1. – 5.–28. lpp.
41. *Gerhards G.* Daži Sēlijas dzelzs laikmeta iedzīvotāju antropoloģiskās izpētes aspekti // LZAV. A daļa. – 2005. – Nr. 1. – 30.–46. lpp.
42. *Gimbutas M.* The Balts. – London, 1963. – 286 p.
43. *Gimbutiene M.* Balti aizvēsturiskajos laikos. – R., 1994. – 228 lpp.
44. *Graudonis J.* 1974. gada izrakumi Sējas uzkalniņkapos un Turaidas tornī // ZASM 1974. – R., 1975. – 39.–48. lpp.
45. *Graudonis J.* Apdzīvotība un celtniecība Mūkukalnā // AE. – R., 1978. – XII laid. – 24.–51. lpp.
46. *Graudonis J.* Altene // AE. – R., 1983. – XIV laid. – 40.–85. lpp.
47. *Graudonis J.* Par Sēlijas pilskalnu apdzīvotību // LZAV. A daļa. – 2001. – Nr. 5/6. – 52.–62. lpp.
48. *Grāvere R.* Sēļu problēma antropoloģijā // LZAV. – 1995. – Nr. 3/4. – 1.–13. lpp.
49. *Grāvere R.* Viduslaiku un jauno laiku Latvijas odontoloģiskā materiāla izvērtējums latviešu tautības veidošanās aspektā // LVIŽ. – 2005. – Nr. 2. – 31.–51. lpp.
50. *Griciuvienė E., Grižas G.* Dumblynės gyvenvietė Sartų ežero saloje // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000. – Vilnius, 2001. – P.10.
51. *Grigalavičienė E.* Juodonių piliakalnis ir gyvenvietė (Rokiškio raj.) // Lietuvos archeologija. – Vilnius, 1992. – T. 9. – p. 41–91.
52. *Grižas G.* Sartų ežero Dumblynės gyvenvietė // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais. – Vilnius, 2000. – P. 29–30.
53. *Hildebrand H.* Livonica, vornämlich aus dem 13. Jahrhundert, im vaticanischen Archiv. – R., 1887. – 71 S.
54. Indriķa hronika / Tulk. Ā. Feldhūns, Ē. Mugurēviča priekšvārds un komentāri. – R., 1993. – 453 lpp.
55. *Jākobsons F.* Dzelzs laikmets Latvijā // Austrumbaltijas dzelzs laikmeta pētījumi. LVMR, Nr. 6. Arheoloģija. – R., 1999. – 46.–54. lpp.
56. *Jākobsons F.* Senlatviešu ienākšana Latvijā // Austrumbaltijas dzelzs laikmeta pētījumi. LVMR, Nr. 6. Arheoloģija. – R., 1999. – 31.–38. lpp.
57. *Jakovļeva M.* Robežas un administratīvais iedalījums Latvijas teritorijā 16. gs. otrajā pusē un 17. gs. // Latvijas zemju robežas 1000 gados. – R., 1999. – 91.–130. lpp.
58. *Jakovļeva M.* Sēlija Kurzemes hercogistes administratīvajā sistēmā // LZAV. A daļa. – 2003. – Nr. 3/4. – 130.–145. lpp.
59. *Jansone A.* Sieviešu galvassegas Augšzemē pēc rakstītiem avotiem // LZAV. A daļa. – 2001. – Nr. 5/6. – 100.–105. lpp.
60. *Juodelis S.* Norkūnų pilkapyno kasinėjimai 1968 metais // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 metais. – Vilnius, 1970. – P. 60–61.
61. *Juodelis S.* Norkūnų pilkapių (Rokiškio raj.) kasinėjimai 1968 metais // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais. – Vilnius, 1972. – P. 34–35.
62. *Kabelka J.* Baltų filologijos įvadas. – Vilnius, 1982.
63. *Kalniņš V.* Bīskaps Alberts un sēļi // Sēļu zeme. – R., 1995. – 157.–183. lpp.
64. *Karaliūnas S.* Sėlių kalba // Mokslas ir gyvenimas. – 1972. – Nr. 1. – P. 17–19.
65. *Karlsone A.* Nepublicētie materiāli Augšzemes apģērbu vēsturē // LVIŽ. – 2000. – Nr. 4. – 29.–40. lpp.
66. *Karnups A.* Latviešu tērps pēdējos 350 gados // Ievads latviešu tautas tērpa vesturē / A. Dzērvīša un V. Ģintera redakcijā. – R., 1936. – 98.–188. lpp.
67. Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896. – R., 1896. – LXXXV und 255 S. +34 Taf.
68. Katalogs Latviešu etnogrāfiskai izstādei pa X arķeoloģiskā kongresa laiku Rīgā 1896. g. / Sast. V. Plutte. – R., 1896. –111 lpp.
69. *Kazakevičius V.* Sėlių kapai Miškinių pilkapyje // Lietuvos archeologija. – Vilnius, 2000. – T. 20. – P. 115–139.
70. *Kazakevičius V.* Sėlių paminklai Lietuvoje // Lietuvos archeologija. – Vilnius, 2000. – T. 20. – P. 7–20.
71. *Kazakevičius V.* Visėtiškių pilkapynas // Lietuvos archeologija. – Vilnius, 2000. – T. 20. – P. 21–114.
72. *Klētnieks V.* Krievānu Māras josta // Senču raksti. Latvju raksti bērniem. – Kanāda: Kārļa Gopera fonds, 1984. – 118 lpp.
73. *Krzywicki L.* Grodziska górno-litewskie. Grodzisko na Górze Ościkowej pod Rakiszkami // Pamiętnik Fizyograficzny. – Warszawa, 1917. – T. XXIV. – S. 1–33.
74. *Kulikauskas P.* Užnemunės piliakalniai. – Vilnius, 1982. – 113 p.
75. *Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A.* Lietuvos archeologijos bruožai. –Vilnius, 1961. – 532 p.

76. *Kušķis J.* Dažas sēļu valodas vokālisma īpatnības pēc mūsdienu latviešu valodas sēlisko izlokšņu materiāliem // LVU Zinātniskie raksti. – R.,1967. – 60. sēj. – 9.–20. lpp.

77. Latviešu kultūra senatnē. – R., 1937. – 127 lpp.

78. Latviešu tautastērpi. 3. sēj.: Zemgale. Augšzeme. Latgale / Sast. Z. Bremze, V. Rozenberga, I. Ziņģīte; teksta aut. V. Bandere un I. Ziņģīte. – R., 2003. – 368 lpp., il., pielikumā 57 piegrieztņu lapas.

79. Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. – R., 1999. – 404 lpp., pielikumā 102 kartes.

80. Latviešu vēsture. 1. sēj., 1. daļa. [Senākie laiki. Latviešu senvēsture] / F. Baloža un A. Tenteļa red. – R., 1938. — 215 lpp.

81. Latvijas archaioloģija / Prof. F. Baloža redakcijā. – R., 1926. – 185 lpp.

82. Latvijas PSR arheoloģija. – R., 1974. – 375 lpp., 80 tab.

83. Latvijas senākā vēsture. 9. g.t. pr. Kr. – 1200. g. – R., 2001. – 463 lpp.

84. Latvju raksti. – R., 1924 – 1931. – 1. sēj.

85. Lietuvių etnogenezė. – Vilnius, 1987. – 255 p.

86. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. T. 2: Piliakalniai. – Vilnius, 1975. – 227 p.

87. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. I–XIII a. T. 3: Pilkapynai ir senkapai. – Vilnius, 1977. – 191 p.

88. Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch / Hrsg. von Fr. G. Bunge. – Bd. 1–12. – Reval; Riga; Moskau, 1853–1914.

89. Livländische Güterunkunden (aus den Jahren 1207 bis 1545) / Hrsg. H. Bruiningk und N. Busch. – Bd. I. – Riga, 1908. – 788 S.

90. *Markelevičius J., Morauskienė E.* Muoriškių (Biržų raj.) pilkapių tyrinėjimai 1974 ir 1975 metais // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais. – Vilnius, 1976. – P. 87–93.

91. *Mežs I.* Latvieši Latvijā: Etnodemogrāfisks apskats. – R, 1994.

92. *Michelbertas M.* Senasis geležies amžius Lietuvoje. – Vilnius, 1986. – 272 p.

93. *Michelbertas M.* Paragaudžio pilkapynas. – Vilnius, 1997. – 212 p.

94. *Michelbertas M.* Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Litauen. –Vilnius, 2001. – 68 S.

95. *Michelbertas M.* Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapius patyrinėjus // Baltų archeologija. – 2002. – Nr. 1(13). – P. 26–31.

96. *Michelbertas M.* Daujėnų pilkapiai // Daujėnai. – Vilnius, 2004. – P. 50–65.

97. *Michelbertas M.* Pajuosčio pilkapynas. – Vilnius, 2004. – 167 p.

98. *Moora H.* Senā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapu izrakumi Jēkabpils rajonā // Arheoloģijas raksti. – R., 1928. – 1. sēj., 3. daļa. – 21 S. + XIX Taf.

99. *Moora H.* Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. – Tartu, 1938. – T. II. – 749 S.

100. *Moora H.* Pirmatnējās kopienas iekārta un agrā feodālā sabiedrība Latvijas PSR teritorijā. – R., 1952. – 172 lpp.

101. *Mugurēvičs Ē.* Lokstenes un Oliņkalna pilsnovadi. 3. – 15. gs. arheoloģiskie pieminekļi. – R., 1977. – 119 lpp.

102. *Mugurēvičs Ē.* Novadu veidošanās un to robežas Latvijas teritorijā (12. gs. – 16. gs. vidus) // Latvijas zemju robežas 1000 gados. – R., 1999. – 54.–90. lpp.

103. *Nakaitė L.* Juodonių gyvenvietės (Rokiškio raj.) archeologinių tyrinėjimų duomenys // Iš lietuvių kultūros istorijos. – Vilnius, 1959. – T. II. – P. 138–150.

104. Novadu tērpi. – Jelgava, 1939. – 498 lpp.

105. *Novickis S.* Par latviešiem Ilūkstes apriņķī // RLB Zinību komisijas rakstu krājums. – Jelgava, 1897. – Nr. 11. – 58.–90. lpp.

106. *Okulicz J.* Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w.n.e. – Wroclaw; Warszava; Kraków; Gdańsk, 1973. – 567 S.

107. *Paegle E.* Josta ar ugunskrustiem // Latvijas Saule. – 1923. – Nr. 10. – 89.–93. lpp.

108. *Poiša M.* Vidzemes sēliskās izloksnes. I. – R., 1985. – 296 lpp.

109. *Poiša M.* Vidzemes sēliskās izloksnes. II. – R., 1999. – 315 lpp.

110. *Puzinas J.* Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys. – Kaunas, 1938. – 132 p.

111. *Radiņš A.* 10.–13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. LVMR, Nr. 5. – R., 1999. – 199 lpp.

112. *Renner's Johann.* Livländische Historien / Hrsg. von R. Hausmann und K. Höhlbaum.– Göttingen, 1876.– 428 S.

113. *Richter A.* Geschichte der dem russischen Kaiserthum einverleibten deutschen Ostseeprovinzen. – R., 1857. – Bd. I. – 351 S.

114. *Rudzīte M.* Latviešu dialektoloģija. – R., 1964. – 432 lpp.

115. *Rudzīte M.* Latviešu valodas vēsturiskā fonētika.– R., 1993. – 383 lpp.

116. *Rudzīte M.* Latviešu valodas sēliskās izloksnes // LZAV. A daļa. – 1996. – Nr. 4/5. – 45.–50. lpp.

117. Senās Latvijas vēstures avoti / Izd. A. Švābe. – R., 1937–1940. – 1.– 2. burtn.

118. Senču raksti / Sast. G. Zemītis un V. Rozenberga. – R., 1991. – 47 lpp.

119. *Simniškytė A.* Eikotiškio kapinynas Rytų Lietuvos pilkapių kultūros kontekste // Istorija. – Vilnius, 1998. – T. XXXVII. – P. 14–24.

120. *Simniškytė A.* Populations of north–eastern Lithuania, and the ethno–genesis of Selonians // LZAV. – 2001. – Nr. 5/6. –72.–82. lpp.

121. *Simniškytė A.* Juodonių piliakalnio gyvenvietė. Chronologiniai ir struktūriniai pokyčiai // Archaeologica Lituana. – Vilnius, 2002. –T. III. – P. 137–156.

122. *Simniškytė-Strimaitienė A.* Cultural dynamics in the Selonia region (1st – 13th c. AD). Summary of doctoral dissertation Humanities, History. – Vilnius, 2004. – 21p.

123. *Sitzka J.* Archäologische Karte Liv-, Est- und Kurlands im Auftrage Gelehrten Estnischen Gesellschaft. – Dorpat, 1896. – 40 S. + 2 Karte.

124. Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus den Jahre 1867. – S. 6–8.

125. *Skruzītis M.* Sēļi – Kurzemes augšgala senči. – R., 1889. – 24 lpp.

126. *Slava M.* Latviešu tautas tērpi // AE. – R., 1966. – VII laid. – 168 lpp.

127. *Slava M.* Lielvārdes sieviešu tautastērps // Lāčplēša zemē. – R., 1989. – 52.– 54. lpp.

128. *Stafecka A.* Sēļu novada leksika ģeolingvistiskā skatījumā // LZAV. A daļa. – 2001. – Nr. 5/6. – 26.–35. lpp.

129. *Stradiņš J.* Sēlijas reģionālās identitātes meklējumi un pētījumi // LZAV. A daļa. – 2003. – Nr. 3/4. – 69.–81. lpp.

130. *Stubavs A.* Ķentes pilskalns un apmetne. – R., 1976. – 144 lpp.
131. *Stubavs A.* Arheoloģiskie izrakumi Stupeļu apmetnē 1976. gadā // ZASM 1976. – R., 1977.– 55.–62. lpp.
132. *Stubavs A.* Izrakumi Stupeļu pilskalnā un senpilsētā 1977. gadā // ZASM 1977. – R., 1978. – 62.–68. lpp.
133. *Stubavs A.* Stupeļu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1978. gadā // ZASM 1978. – R., 1979. – 67.–71. lpp.
134. *Stubavs A.* Izrakumi Krīgānu ezersalas apmetnē 1978. gadā // ZASM 1978. – R., 1979. – 72.–77. lpp.
135. *Stubavs A.* Arheoloģiskie pētījumi Ritē (1976.– 1979. g.) // ZASM 1979. – R., 1980. – 91.–96. lpp.
136. *Stubavs A.* Krīgānu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gadā // ZASM 1979. – R., 1980. – 86.–91. lpp.
137. *Škutāns S.* Dokumenti par klaušu laikim Latgolā. – Minhene, 1974. – 359 lpp.
138. *Šnore E.* Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos 1927. gadā // Arheoloģijas raksti. – R., 1933. – 1. sēj., 1. daļa. – 32 lpp. + XXVIII tab.
139. *Šnore E.* Dignājas pilskalns: īss pārskats par 1939. gada izrakumiem // SM. – 1939. – Nr. 4. – 46.–64. lpp.
140. *Šnore E.* 1960. gada arheoloģiskā ekspedīcija Daugavas kreisajā krastā // RT 1960. – R., 1961.– 8.–10. lpp.
141. *Šnore E.* Izrakumi Lejasdopeļu arheoloģiskajā kompleksā // RT 1961. – R., 1962. – 3.–4. lpp.
142. *Šnore E.* Arheoloģiskie izrakumi Gārsenē // ZASM 1976. – R., 1977. – 62.– 63. lpp.
143. *Šnore E.* Izrakumi Ķuncu kapulaukā // ZASM 1980 un 1981. – R., 1982.– 120.–125. lpp.
144. *Šnore E.* Beteļu kapulauks Augšzemē // AE. – R., 1987. – XV laid. – 68.–81. lpp.
145. *Šnore E.* Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā. – R., 1993. – 112 lpp.
146. *Šnore E.* Lejasdopeļu kapulauks senajā Sēlijā // AE. – R., 1997. – XIX laid. – 64.–81. lpp.
147. *Šnore E., Zariņa A.* Senā Sēlpils. – R., 1980. – 236 lpp.
148. *Šnore R.* Dzelzs laikmeta latviešu rotu adatas // Latvijas aizvēstures materiāli. – R., 1930. – 1. laid. – 39.–108. lpp.
149. *Šterns I.* Latvijas vēsture. Krustakari. 1180–1290. – R., 2002. – 735 lpp.
150. *Štokmanis A.* Vecākā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapi pie Boķu mājām Jēkabpils apkārtnē // Latvijas Saule. – 1926. – Nr. 43/44. – 473.–477. lpp.
151. *Štokmanis A.* Vecākā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapi Jēkabpils apkārtnē // Latvijas Saule. – 1927. – Nr. 51/52. – 559.–564. lpp.
152. [*Šturms E.*] Sēlija. Sēļi // Latviešu konversācijas vārdnīca. – R., 1939. – 19. sēj. – 38053.–38055., 38062.–38065. sl.
153. *Tarasenka P.* Lietuvos archeologijos medžiaga. – Kaunas, 1928. – 358 p.
154. *Tautavičius A.* Sėliai. Pasakoja kronikos ir archeologiniai radiniai // Mokslas ir gyvenimas. – 1972. – Nr. 1. – P. 14–16.
155. *Tautavičius A.* Vidurinis geležies amžius Lietuvoje. – Vilnius, 1996. – 368 p.
156. *Urtāns J.* Arheoloģiskās liecības par sēļu pagātni // Kultūras Fonda Avīze. – 1990. – Oktobris. – 19.–20. lpp.
157. *Urtāns J.* Arheoloģiskās liecības par sēļu pagātni Latvijā // Sēļu zeme. – R., 1995. – 184.–190. lpp.
158. *Urtāns J.* Latvijas austrumdaļas jaunatklātie pilskalni. – R., 1995. – 128 lpp.
159. *Urtāns J.* Augšzemes arheoloģijas pieminekļi // LZAV. A daļa. – 1996. – Nr. 4/5. – 129.–132. lpp.
160. *Urtāns J.* Augšzemes pilskalnu apsekošana // ZASM 1994 un 1995. – R., 1996. – 114.–116. lpp.
161. *Urtāns J.* Izrakumi Jaunsvirlaukas Gaideļu–Viduču senkapos // ZASM 1994 un 1995. – R., 1996. – 117.–119. lpp.
162. *Urtāns J.* Augšzemes pilskalnu aerālā apsekošana // Arheologu pētījumi Latvijā 1998.–1999. gadā. – R., 2000. – 115.–124. lpp.
163. *Urtāns J.* Augšzemes pilskalnu arheoloģiskās izpētes gaita // LZAV. A daļa. – 2001. – Nr. 5/6. – 45.–51. lpp.
164. *Urtāns V.* Latvijas iedzīvotāju sakari ar slāviem I g. t. otrajā pusē // AE. – R., 1968. – VIII laid. – 65.–85. lpp.
165. *Urtāns V.* Etniskās atšķirības apbedīšanas tradīcijās un kapu inventārā Latvijā 5.–9. gs. // AE. – R., 1970. – IX laid. – 67.–76. lpp.
166. *Urtāns V.* Senākie depozīti Latvijā (līdz 1200. gadam). – R., 1977. – 284 lpp.
167. *Vankina L.* Arheoloģiskie izrakumi Boķu kapulaukā 1961. gadā // RT 1961. – R., 1962. – 13.–15. lpp.
168. Vartberges Hermaņa Livonijas hronika / Ē. Mugurēviča tulkojums un komentāri. – R., 2005. – 334 lpp.
169. *Vasks A.* Izrakumi Dignājas pilskalna apmetnē // ZASM 1988 un 1989. – R., 1990. – 175.–178. lpp.
170. *Vasks A.* Dignājas pilskalna apmetne // ZASM 1990 un 1991. – R., 1992. – 107.–108. lpp.
171. *Vasks A.* Agrā dzelzs laikmeta apmetne Kerkūzos // AE.– R.,1994. – XVI laid. – 46.–64. lpp.
172. *Vasks A.* Apmestās keramikas izplatība Latvijā // AE. – R., 1996. – XVIII laid. – 147.–154. lpp.
173. *Vasks A.* Kultūretniskā situācija agrajā un vidējā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā (1.–8. gs.) // LVIŽ. – 1998. – Nr.1. – 7.–27. lpp.
174. *Vasks A.* Daži agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauku sociālās interpretācijas jautājumi // Cauri gadsimtiem: Rakstu krājums, veltīts Valdemāram Ģinteram (1899–1972). LVMR, Nr. 7. – R., 2000. – 45.–51. lpp.
175. *Vasks A.* Apdzīvotība Sēlpils mikroreģionā bronzas un dzelzs laikmetā // LVIŽ. – 2001. – Nr. 1. – 29.–53. lpp.
176. *Vīksna M.* Latviešu folkloras vākšanas vēsture Sēlijā // LZAV. A daļa. – 2001. – Nr. 5/6. – 106.–116. lpp.
177. *Vilcāne A.* Par sēļu iespējamību Dubanas baseinā // LZAV. A daļa. – 2001. – Nr. 5/6. – 63.–71. lpp.
178. *Watson C.F.* Darstellung der alten Eintheilung von Kurland, wie die Deutschen solche vorfanden; nach Urkunden aus dem dreyzehnten Jahrhundert und noch den ältesten Chronisten // Jahresverhandlungen der kurländischen Gesselschaft für Literatur und Kunst. – Mitau, 1822. – S. 281–291.
179. *Watson C.F.* Über den lettischen Völkerstamm, was für Völker zu demselben gehörten, und welche Länder dieselben bewohnet // Jahresverhandlungen der kurländischen Gesselschaft für Literatur und Kunst. – Mitau, 1822. – S. 254–268.
180. *Zabiela G.* Lietuvos medinės pilys. – Vilnius, 1995. – 336 p.
181. *Zariņa A.* Seno latgaļu apģērbs 7.–13. gs. – R., 1970. – 216 lpp.
182. *Zariņa A.* Apģērbs Latvijā 7.–17. gs. – R., 1999. – 160 lpp.
183. *Zariņa G.* Latvijas iedzīvotāju paleodemogrāfija (7.–18. gs.). Promocijas darba kopsavilkums. – Rīga, 2003.

184. Zemgaļi senatnē. Žiemgaliai senovėje. – R., 2003. – 110 lpp.

185. *Zemītis G.* Sēļu aizvēsture arheoloģisko pētījumu gaismā // LVIŽ. – 2001. – Nr. 1. – 5.–28. lpp.

186. *Zemzare D.* Etnogrāfisko ekspedīciju ieguvumi 1947. gadā. // LPSR ZAV. – 1948. – Nr.12. – 111.–124. lpp.

187. *Ziņģīte I.* Tradicionālais apģērbs – etnisko un kultūrvēsturisko iezīmju raksturotājs // LZAV. A daļa. – 2003. – Nr. 3/4. – 176.–189. lpp.

188. *Ziņģīte I.* Zemgales tautastērpos saglabātās liecības par krieviņiem // Latvijas Vēstures muzeja zinātniskie lasījumi 2001.–2003.: Rakstu krājums. LVMR, Nr. 9. – R., 2004. – 19.–23. lpp.

189. *Zirnīte M.* Dzīvesstāsti – identitātes avoti par sēļiem un Sēliju // LZAV. A daļa. – 2001. – Nr. 5/6. – 128.–139. lpp.

190. *Анцитис К., Янсон А. Я.* Некоторые вопросы этнической истории древних селов // Советская этнография. – 1962. – No. 2. – С. 69–104.

191. *Атгазис М.* Вопросы этнической истории земгалов // Из древнейшей истории балтских народов. – Рига, 1980. – С. 89–101.

192. Беларускае народное адзенне. – Мінск, 1975. – 94 с.

193. *Богоявленский С. К.* Раскопки в Лифляндской и Курляндской губерниях летом 1896 года // Труды десятого Археологического съезда в Риге в 1986. – Москва, 1900. – Т. 3. – С. 92–116.

194. *Брейдак А.* О влиянии прибалтийско-финских языков на латгальские и селонские идиомы // Baltistika, priedas 2.– 1977.– P. 26–35.

195. *Брейдак А.* Из истории латгало-селонского вокализма // Baltistika,1979. – Vol. 15 (2). – P.124–129.

196. *Брейдак А. Б.* Древнейшие латгало-селонско-славянские языковие связи // Балто-славянские исследование 1980.– Москва, 1981. – С. 37–45.

197. *Брейдак А.* Некоторые фонетические явления селонского языкового субстрата в северо-восточной Литве // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. – Вильнюс, 1985. – С. 196–197.

198. *Брейдак А.* Западная граница латгальского и селонского племен по данным языка в XIII–XIV b. // Балто-славянские исследование 1986.– Москва,1988.– С. 219–228.

199. *Брейдак А.* Некоторые вопросы латгало-селонских и прибалтийско-финских этноязыковых связей // Latviešu valodas sakari ar citām valodām: Mācību materiāli. – Daugavpils,1989. – 3.–44. lpp.

200. *Ванагас А.* Вклад родственных балеийских диалектов в литовский язык (по топонимическим данным) // Проблеми этногенеза и этнической истории балтов: Сборник статей. – Вилнюс, 1985. – С. 196–201.

201. *Ванкина Л.* Место могильника Боки среди балтских памятников // Проблемы этнической истории балтов. – Рига, 1985. – С. 44–46.

202. *Васкс А.* Керамика эпохи поздней бронзы и раннего железа Латвии. – Рига, 1991. – 199 с.

203. *Гравере Р.* Одонтологические данные в аспекте проблемы генезиса земгалов и селов // Проблемы этнической истории балтов. – Рига, 1985. – С. 8–12.

204. *Денисова Р. Я.* К вопросу о антропологическом типе селов в XI–XII вв. в связи с краниологическом материалом из могильника Леясдопелес // LPSR ZAV. – 1964. – Nr. 5. – 19.–30. lpp.

205. *Забела Г.* Селы – потомки населения культуры штрихованной керамики // Беларусь у сістеме трансеурапейскіх сувязяу 1 тысячагодді н.э. – Мінск, 1996. – С. 35–36.

206. Историко этнографический атлас Прибалтики. Земледелие. – Вильнюс, 1985. – 140 с. Pielikumā kartes.

207. Историко этнографический атлас Прибалтики. Одежда. – Рига., 1986. –171 с. Pielikumā kartes.

208. *Кржившицкий Л.* Последние моменты неолитической эпохи в Литве // Сборник в честь семидесятилетия Дмитрия Николаевича Анучина. – Москва, 1913. – С. 301–318.

209. *Мажюлис В.* К этногенезу селонов // Проблемы этничеслой истории балтов. – Рига, 1985.– С. 206–211.

210. *Медведев А. М.* О хронологии памятников штрихованной керамики в I – V вв. н. э.по материалам Понеманья // Barbaricum. – Warszawa, 1994. – Т. 3. – S. 21–32.

211. *Покровский Ф. В.* Археологическая карта Виленской губернии. – Вильна, 1893. – XVIII + 165 с. + 1 карта.

212. *Покровский Ф. В.* Археологическая карта Ковенской губернии // Труды десятого археологического съезда в Риге 1896 года. Приложения. – Москва, 1900. – Т. 3. – 161 с.

213. *Рудзите М.* К вопросу о селах на правобережье Даугавы // Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов. – Рига, 1980. – С. 159–163.

214. *Слава М. К.* Латышская народная одежда как источник изучения вопросов этнической истории // Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов. – Рига, 1980. – С. 91–105.

215. *Стубавс А.* Некоторые аспекты этнической истории селов (II–XII вв.) // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. – Вильнюс, 1981. – С. 48–52.

216. *Таутавичюс А.* Балтские племена на территории Литвы в I тысячел. н. э. // Проблемы этнической истории балтов. – Рига, 1977. – С. 44–48.

217. *Цимермане И.* Керамика Дигнайского городища и некоторых других памятников селов как отражение контактов с племенами территории Литвы в конце I тысячелетия до н. э. – I тысячелетия н. э. // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. – Вильнюс, 1985. – С. 47–56.

218. *Шноре Э.* Археологические памятники бассейна реки Айвиексте и связанные с ними этнические процесы // Проблемы этнической истории балтов. – Рига, 1977. – С. 48–50.

219. *Шноре Э. Д.* К вопросу этногенеза латгалов // Проблемы этногенеза и этничесой истории балтов. – Вильнюс, 1985. – С. 39–47.

220. *Яблонскайте-Римантене Р.* О древнейших культурных областях на территории Литвы // Советская этнография. – Москва, 1955. – No. 3. – С. 3–19.

3

LATVIJAS NACIONĀLAIS VĒSTURES MUZEJS

IR LIELĀKĀ LATVIEŠU TAUTAS MATERIĀLĀS KULTŪRAS KRĀTUVE. TAS DIBINĀTS 1869. GADĀ. ŠODIEN MUZEJĀ GLABĀJAS VAIRĀK NEKĀ 700 000 EKSPONĀTU. TĀ PAMATEKSPOZĪCIJA IEPAZĪSTINA AR LATVIJAS VĒSTURI NO VISSENĀKAJIEM LAIKIEM LĪDZ 1941. GADAM. MUZEJS VEIC ARĪ AKTĪVU IZSTĀŽU DARBU.

Adrese:
Pils laukums 3, Rīga
LV–1050, Latvija
Tālr.: (+371) 7223004
Fakss: (+371) 7220586
E-pasts: museum@history-museum.lv

NATIONAL HISTORY MUSEUM OF LATVIA

HOLDS THE LARGEST COLLECTION OF MATERIAL CULTURE OF THE LATVIAN PEOPLE. FOUNDED IN 1869, THE MUSEUM CURRENTLY HAS OVER 700 000 EXHIBITS. THE PERMANENT EXHIBITION INTRODUCES THE VISITOR TO LATVIAN HISTORY FROM THE EARLIEST TIMES UP TO 1941. THE MUSEUM IS ALSO ACTIVELY ENGAGED IN CREATING TEMPORARY EXHIBITIONS.

Address:
Pils laukums 3, Rīga
LV–1050, Latvija
Tel. (+371) 7223004
Faxs (+371) 7220586
E-mail: museum@history-museum.lv

ISBN 9984-747-06-9
9 789984 747064